G. D. ISCRU

REVOLUȚIA DIN 1821

condusă de Tudor Vladimirescu

MEMORIA PĂMÎNTULUI ROMÂNESC

G. D. ISCRU

REVOLUȚIA DIN 1821
CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU

COPERȚILE:

Coperta I: Tudor Vladimirescu — Desen după pictura lui Th. Aman. *Coperta a IV-a:* **Matricea** sigilară *„Descătușarea, 1821"*, descoperită de Nestor Vornicescu.

G. D. ISCRU

REVOLUŢIA DIN 1821
CONDUSĂ
DE TUDOR VLADIMIRESCU

EDITURA ALBATROS
BUCUREŞTI
1982

G. D. ISCRU

REVOLUȚIA DIN 1821
CONDUSĂ
DE TUDOR VLADIMIRESCU

EDITURA ALBATROS

1982

INTRODUCERE

1. Istoriografia

In istoriografia noastră, revoluția din 1821 s-a bucurat de o atenție deosebită. Lista contribuțiilor documentare și interpretative, de mai mare sau mai mică întindere, frecvent polemice, este impresionantă. Nu vom putea înfățișa toate aceste contribuții, ci ne vom opri, pe scurt, asupra celor mai importante.

Printre primele contribuții, o considerație specială merită referirile și interpretarea date de Nicolae Bălcescu. Dacă pînă la revoluția din 1848 — perioadă în care, de fapt, s-a format ca istoric, preocupîndu-se de probleme de structură socială mai ales, dar și angajat în pregătirea concretă a luptei ce urma s-o ducă generația sa —, N. Bălcescu a scris doar în treacăt despre insurecția *sau* mișcarea *din 1821*[1], *după 1848, comparația și reflecțiile prilejuite acum de o bogată trăire revoluționară, fecundate mai mult, acum, de militantismul concepției, l-au condus pe autor la concluziile de mare valoare din cele două studii cunoscute, ambele apărute în 1850* — Mersul revoluției în istoria românilor *și* Question économique des Principautes Danubiennes[2] — *studii în care era normal ca revoluția din 1821 să se bucure de o tratare corespunzătoare. De reținut — pentru ce vom spune mai departe — că pînă în 1848 lui N. Bălcescu i se clarificaseră, mai mult decît altora din generația sa, probleme majore ale trecerii de la evul mediu la evul modern. Nu întîmplător a fost desemnat el, întîi, să vor-*

---

[1] In *Tablă de istorie politică a Principatului României* (1843 sau 1844), atribuită lui, apoi în studiul *Românii și fanarioții* (1845) și în *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri* (cf. N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea I, ed. G. Zane, București, 1940, p. 34 și 123; idem, *Opere*, I, ed. critică de G. și El. Zane, Edit. Academiei R.S.R., București, 1974, p. 108 și 160).

[2] N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ed. G. Zane, București, 1940, p. 24—26, 53, 85, 101—106.

bească în cadrul „Societății studenților români" din Paris, în 1847. Cele mai multe din ideile acelei cuvîntări [1] își păstrează valabilitatea pînă azi.

Deși nu a avut o bază documentară amplă, solida lui pregătire istorică, precum și capacitatea de înțelegere superioară a oamenilor și a evenimentelor i-au permis principalului ideolog al revoluției din 1848 din Țările Române, în cele două studii amintite, din 1850, o caracterizare în general justă a acțiunii din 1821, precum și o corectă fixare a locului și rolului ei în epoca de revoluție socială burgheză care avea să se încheie cu triumful modului de producție capitalist, superior celui feudal, în țara noastră. Acum, în 1850, pentru N. Bălcescu, ceea ce se petrecuse în 1821 fusese, fără nici un dubiu, o revoluție, „reeditată", cu unele adăogiri și dezvoltări, în 1848. „Revoluția de la 1821 — scria el, scurt, dar corect și cuprinzător — a strigat dreptate și a vrut ca tot românul să fie liber și egal, ca statul să se facă românesc. Ea fu o revoluție democratică" [2]. În 1821, ca și în 1848, „partida revoluționară" conducătoare preconiza „a mîntui poporul prin popor" [3]. Definind programul intern și extern al revoluției din 1821, N. Bălcescu scria: „Poarta călcase drepturile țării; poporul cere ca să le consfințească din nou; fanarioții și ciocoii prădaseră un veac țara, poporul cere ca puterea să se ia din mîinile lor, ca tot românul să fie liber și egal în țeara lui; într-un cuvînt, cere ca statul să se facă românesc, cere domnirea democrației" [4]. Acesta a fost, pentru N. Bălcescu, specificul revoluției din 1821 — dezideratul major, cum am spune noi azi —, pe care o vede organic legată de revoluția din 1848, care vine doar cu un specific al ei, impus de transformările survenite între timp. Astfel, specificul lui „1848" a fost „chestiunea socială", împroprietărirea țăranilor; „celelalte puncte, ceva mai dezvoltate — scria N. Bălcescu, referindu-se la programul revoluției din 1848 din Țara Românească — sînt reproducerea programului revoluției din 1821" [5].

Am spus că lui N. Bălcescu i se clarificaseră, mai întîi, probleme majore ale trecerii spre evul modern [6], etapele acestei treceri,

---

[1] N. Bălcescu, *Opere*, I, ed. G. și El. Zane, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974, p. 173—178.
[2] în *Mersul revoluției...*, *op. cit.*, p. 106.
[3] *Ibidem*, p. 103.
[4] *Ibidem*, p. 101—102.
[5] In *Question économique...*, *op. cit.*, p. 53.
[6] *Ibidem*, p. 101.

cu sintezele lor programatice, exprimate în „momente" revoluționare organic legate între ele, fiecare venind însă cu un specific al lor. Așa înțelegem bine cum, în concepția lui N. Bălcescu, programul revoluției din 1821 reprezintă sinteza programatică a unei etape revoluționare; cum programul revoluției din 1848 fusese el însuși o sinteză programatică a celei de a doua etape; cum, după 1848, programul revoluției (pentru N. Bălcescu, revoluție viitoare) urma a fi tot o sinteză de etapă revoluționară. În concepția lui N. Bălcescu, devizele „momentelor" revoluționare, ca esență programatică, erau: dreptate (*1821*); dreptate și frăție (*1848*); dreptate, frăție, unitate („*revoluția viitoare*"); ar fi urmat, în chip firesc, independența politică. Și toate aceste trei etape, cu trei sinteze programatice, aparțineau aceluiași proces revoluționar, adîncit, „maturizat" continuu.

În 1851, avînd un ultim prilej de a se referi în scris la revoluția din 1821, N. Bălcescu se exprima succint că „ridicarea lui Tudor fu deșteptarea nației" [1].

Prin urmare, nu printr-o demonstrație completă materialist-istorică — pe care, obiectiv vorbind, n-o putea face el atunci —, ci datorită apropierii, în timp, de evenimentele petrecute, datorită bunei sale formații de specialitate, intuiției sale științifice puțin comune, datorită trăirii sale militante și posibilității de a face comparații pertinente, Nicolae Bălcescu, cea mai reprezentativă inteligență a generației sale, în succintele referiri și caracterizări pe care ni le-a lăsat despre 1821 a putut sădi convingerea că în acel an de „deșteptare a nației" a avut loc o revoluție, esențial asemănătoare cu cea din 1848 și cu cea care (pentru el) urma, inevitabil, să vină — și toate înlănțuite în procesul revoluționar al trecerii spre evul modern.

Formulată la acest nivel științific, convingerea a fost puternică și ea s-a menținut în istoriografia românească, cu unele inconsecvențe, pînă în 1947, fiind preluată, între timp, de istoriografia marxistă.

Tot la Nicolae Bălcescu găsim și primul răspuns clar, și tot într-o exprimare succintă, la o problemă importantă a revoluției din 1821, problemă pe care o bună parte a istoriografiei ulterioare, ocolind exigențele criticii izvoarelor, a declarat-o ca „delicată". Este vorba despre rolul eteriștilor din Principate în acel an revoluționar și în viața lui Tudor Vladimirescu. Astfel — reluăm

[1] În *Trecutul și prezentul*, în N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea a II-a, ed. cit., p. 119.

în acest context — pentru N. Bălcescu, pînă la 1821 „fanarioţii şi ciocoii prădaseră un veac ţara, *poporul cere ca puterea să se ia din mîinile lor, ca tot românul să fie liber şi egal în ţeara lui ; într-un cuvînt cere ca statul să se facă românesc...". Dar* Tudor Vladimirescu — *continuă N. Bălcescu imediat — a fost* „ucis de aceşti fanarioţi, *pe cari şi după moarte-i umbra lui urmează a-i mătura din ţeară*" [1]. *N. Bălcescu nu mai revine, dar textul lui este clar şi ne scuteşte de comentarii.*

După Unirea Principatelor (1859), au început să fie publicate, în gazete şi separat, unele „memorii" asupra revoluţiei din 1821 — dar ele rămîn, toate, pentru noi, izvoare istorice şi, ca atare, vom stărui asupra lor mai jos.

Comemorarea semicentenarului revoluţiei (1871) — iniţiativă şi realizare a societăţii „Românismul", condusă de B. P. Hasdeu — a declanşat, se pare, şi prima acţiune amplă de documentare în vederea elaborării unei cărţi şi, desigur, unei publicaţii de documente. Iniţiativa a avut-o Constantin D. Aricescu, participant la revoluţia din 1848, scriitor de factură modestă, dar un pasionat al istoriei, adept al lui Nicolae Bălcescu în ce priveşte evenimentele aici în discuţie. După cîţiva ani de documentare — inclusiv pe teren, de unde a putut culege informaţii de la izvoare încă vii, de toată încrederea —, în 1874 C. D. Aricescu, director al Arhivelor Statului, scotea, la Craiova, prima carte consacrată revoluţiei din 1821 [2], *cu o anexă documentară cuprinzînd 99 de „piese"* [3] („note", *cum se numesc acolo*) — *ambele ajunse, azi, raritäţi bibliografice. În 1921, la comemorarea centenarului revoluţiei, în comunicarea pe care o ţinea la Academia Română şi cu care prefaţa, tot atunci, volumul de* „Izvoare contemporane" *consacrate evenimentelor petrecute cu un secol în urmă, Nicolae Iorga aprecia că lucrarea lui C. D. Aricescu „serveşte şi astăzi ca izvor de căpetenie... pentru istoria acelor fapte extraordinare"* [4] — *apreciere care îşi păstrează încă, în bună măsură, valabilitatea. În ce priveşte caracterul acţiunii din 1821, C. D. Aricescu este adeptul tezei lui N. Bălcescu, pe care, practic, o relansează, pornind de la cele două studii menţionate, încercînd în final, el însuşi, o teore-*

---

[1] În *Mersul revoluţiei...*, *op. cit.*, p. 101—102 ; s. n., G.D.I.

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, XXX + 382 p.

[3] Idem, *Acte justificative la Istoria revoluţiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, 225 p.

[4] N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu*, Bucureşti, 1921, p. VI.

tizare — de factură modestă însă, dar demnă de reținut (Istoria revoluțiunii..., *p. 345 și urm.). Paradoxal, C. D. Aricescu este și primul autor care supune unui examen critic unele surse eteriste sau filoeteriste, partizane — care, apărute între timp, deformaseră adevărul asupra revoluției românilor — dar și primul care, ca autor al unei lucrări de interpretare, deși apără pe drept memoria lui Tudor, în termeni clari și fermi, produce și primele încurcături*[1], *poate și din insuficiența izvoarelor cu care opera. Cunoscînd, deja, lucrările mai multor autori străini (nu și pe cea a istoricului englez filoeterist Thomas Gordon — v. mai jos), C. D. Aricescu atrăgea atenția, în 1874, că acei autori, afară de cîțiva (Laurençon, Regnault și Ubicini), „mai toți au avut în vedere scrierile grecilor", iar aceștia „au avut interes a denatura adevărul, mai ales în ceea ce privește pe Tudor"; în ce-i privea pe autorii greci — continua C. D. Aricescu —, „mai toți" îl descriu pe Tudor în culori negre, astfel încît Europa și-a format o idee greșită despre scopul „mișcării", caracterul și aspirațiile conducătorului ei*[2].

Din păcate, scoasă în țară într-un tiraj mic și netradusă în alte limbi, pentru a fi difuzată și peste hotare, lucrarea n-a putut să-și dea întreaga sa valoare, pe care incontestabil a avut-o și încă o are. O reeditare a ei, într-o ediție critică, se impune.

Primul dintre istoricii noștri reprezentativi, care s-a oprit cu cea mai mare atenție asupra revoluției din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a fost V. A. Urechia. Acesta consacră „subiectului" un întreg volum, al XIII-lea, din originala sa sinteză, foarte util și azi[3]. *Notăm, de la început, ca pozitiv, menținerea în titlul volumului a caracterizării de* revoluție *și faptul că volumul întreg era destinat prezentării „revoluțiunii* lui Tudor Vladimirescu". *V. A. Urechia înțelesese că mișcarea eteristă din Principate era o „temă" ce nu aparține istoriei românilor, ci istoriei universale; despre ea urma să se vorbească în cuprinsul volumului, căci acțiunea eteristă din Principate influențase negativ pe cea românească, dar istoricul nu uita că el scrie o istorie* a românilor. *Observăm aceasta, întrucît ulterior, chiar și relativ recent, alți*

---

[1] Astfel, e derutantă, pur și simplu, expresia de revoluție „greco-română" și rămîne nesprijinită documentar afirmația privind speranța lui Tudor în sprijinul țarului (C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 343 și 355).

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. XVIII—XIX.

[3] V. A. Urechia, *Istoria românilor. Revoluțiunea lui Tudor Vladimirescu* (după documente noue), 1821—1822, București, 1901, 399 + XIV pag.

autori, dincolo de rigorile metodologice, au căutat să împletească organic cele două acțiuni, unii chiar într-un mod cu totul dăunător adevărului istoric și cauzei naționale, cum se va vedea.

V. A. Urechia subliniază independența revoluției românești față de Eterie, deși nu respinge o corelare care să fi servit și interesele românilor. El accentuează aspectul social *al revoluției („Revoluțiunea de la 1821 este mai puțin națională decît socială" — op. cit., p. 17), respingînd — în ciuda evidențelor documentare — ideea unei înțelegeri prealabile a lui Tudor cu unii boieri pămînteni. Ca om de știință, i se poate reproșa lui V. A. Urechia o antipatie — altfel, îndreptățită, ca om al timpului său — față de boierii pămînteni; această antipatie, pentru „momentul" 1821, a acționat ca o prejudecată, V. A. Urechia văzîndu-i și pe boierii pămînteni de la 1821 prin prisma „momentului" Cuza-Vodă și a actelor ulterioare ale urmașilor „veliților" de la 1821. Istoricul observa însă cu dreptate că Tudor nu s-a proclamat Domn*[1]. *V. A. Urechia îi acuză — documentat! — pe eteriști pentru răul pricinuit revoluției românilor, pentru asasinarea lui Tudor, observînd, pe alt plan, că Tudor nu acceptase colaborarea cu turcii împotriva eteriștilor*[2]. *Descrie pe larg mersul Eteriei în Moldova — și dacă admite, aci, existența unor boieri pămînteni „cu simpatie" pentru Eterie (între ei, „junele vistier" N. Roznovanu), scoate în evidență motivul pentru care mitropolitul Moldovei a „acceptat" să „sfințească" steagul Eteriei*[3].

A. D. Xenopol, primul autor de sinteză universitară consacrată istoriei românilor, fără a-i consacra revoluției din 1821, formal, un întreg volum — nici cel puțin nu i-a reținut numele într-un titlu de capitol — poate fără să vrea însă a încadrat-o excelent, în ediția a III-a — privind de la nivelul științific și metodologic de azi — astfel că materia întregului volum X al acestei ediții[4] *gravitează, de fapt, în jurul „momentului" 1821, permițîndu-ne*

---

[1] „Adevărat că poporul i-a zis *Domnul Tudor* și că el a făcut acte de Domn, dar titlul nu și l-a luat niciodată" — *op. cit.*, p. 67.

[2] „Nici un document nu justifică această aserțiune" — scria el (*op. cit.*, p. 91).

[3] „Prea Sfinția-ta — citează V. A. Urechia din „*ordinul*" lui Al. Ipsilanti — să nu pretextezi... pentru că, *vrînd sau nevrînd, vei merge*" (op. cit., p. 97, s.n., G.D.I.).

[4] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, Vlădescu, „Cartea Românească", București (1930 ?). Titlul capitolului care cuprinde și revoluția din 1821 este: „*Răsturnarea domniilor fanariote*", ed. cit., X, p. 33—89.

nouă, azi, parcurgînd volumul, o viziune aproape completă asupra evenimentelor aici în discuție. Astfel, A. D. Xenopol, în acest volum, analizează, sub toate aspectele, „rezultatele epocei fanarioților" și tratează, în detaliu, istoria politică și socială a anilor 1812—1821, ani în care — zicem noi azi — s-a creat acea situație revoluționară deosebită *care a generat, obiectiv și subiectiv, revoluția din 1821.*

A. D. Xenopol — ca și C. D. Aricescu și V. A. Urechia — aprecia meritele mari ale Eteriei pentru cauza Greciei, dar analizînd cu clarviziune izvoarele, a ajuns la concluzia justă că în conjunctura internațională nefavorabilă[1] *în care eteriștii au declanșat lupta, în Principate, „ar fi fost o nebunie ca românii să sprijine revoluția grecească și de aceea chiar de la început găsim o mutuală neîncredere între greci și boierii români. Aceștia nu erau inițiați în secretul conspirației și nici nu aveau de gînd să se răscoale contra turcilor"* [2]. *Rezumînd comportarea eteriștilor în Moldova și poziția boierilor pămînteni, de aci, față de eteriști, A. D. Xenopol reconfirmă punctul de vedere al lui V. A. Urechia, astfel: „(Al.) Ipsilanti, cunoscînd simțimintele moldovenilor față cu scopurile sale, îi tratează pe boieri cu totul altfeliu de cum ar fi făcut-o dacă s-ar fi așteptat ca interesele grecilor să fie îmbrățișate de ei. El îi primi în Iași cu o mîndrie rece, după ce-i făcuse să aștepte mult timp în anticameră. La început însă — continuă istoricul — moldovenii trebuiră să se prefacă în fața grecilor, care încălcase(ră) înarmați o țară lipsită de orice apărare"* [3].

A. D. Xenopol nu și-a propus nici în ultima ediție să rediscute, eventual pentru o demonstrație mai completă, caracterul de revoluție *al acțiunii conduse de Tudor Vladimirescu. Este — pe baza izvoarelor — adeptul unei înțelegeri prealabile a lui Tudor cu boierii „făgăduiți", astfel încît, după acest istoric, la intrarea lui Tudor în București nu s-a produs o „împăcare" cu grupul de boieri pămînteni rămas în țară, de vreme ce între ei „a trebuit să existe o înțelegere de mai înainte"* [4]. *Prin înțelegerea cu boierii*

---

[1] „Revoluția grecească pornită deci fără timp, într-un moment cînd politica marilor puteri îi era așa de potrivnică, trebuia, cu toată simpatia de care se bucura la *popoarele* europene, să se sfîrșească într-o jalnică *tragedie*, cum o numește în bătaie de joc vornicul Alexandru Beldiman" — scria el (*op. cit.*, p. 43).

[2] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 44.

[3] *Ibidem.*

[4] *Op. cit.*, p. 66.

— arată A. D. Xenopol — Tudor „nu pierdea nimic din a lui neatîrnare şi întărea numai poziţia lui de conducător al unei mişcări de răzvrătire“ [1].

A. D. Xenopol introduce totuşi o dogmă — sau o aserţiune dogmatizată ulterior, de unii chiar pînă azi, poate graţie autorităţii marelui istoric — anume aceea că „mişcarea lui Tudor, socială la început, fu împinsă de boierii cu care el se aliase pe tărîmul politic şi naţional“, ceea ce l-a pus pe Tudor — îşi continuă autorul logica sa — „în vădită duşmănie cu Ipsilanti“ [2].

În ansamblu, volumul citat al lui A. D. Xenopol, prin baza documentară şi prin observaţiile pertinente ale autorului, rămîne una din cărţile cele mai importante consacrate revoluţiei din 1821. În ce priveşte raporturile revoluţiei din Ţara Românească cu Eteria, A. D. Xenopol nu numai că nu susţine subordonarea acţiunii conduse de Tudor faţă de aceasta, dar o consideră chiar o formă de protest faţă de acţiunea eteristă de aci. Discutînd raporturile revoluţiei cu Poarta Otomană, A. D. Xenopol face parte dintre istoricii care nu consideră ca fiind o stratagemă politică, pentru a-i amăgi pe turci, declaraţiile iniţiale ale lui Tudor, precum că acţiunea lui nu este pornită contra puterii suzerane. Poarta, la rîndul ei, este de părere A. D. Xenopol, înţelegînd de la început rosturile acţiunii lui Tudor, avea „alte gînduri faţă cu dînsa“ spre deosebire de Rusia.

A. D. Xenopol acordă revoluţiei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, o importanţă atît de mare „în mişcarea de regenerare a poporului român“, încît, după părerea sa, „cu drept cuvînt se datează de la acea epocă o nouă perioadă a istoriei neamului românesc“ ; fără ea, revendicările boierilor, de care Poarta luase cunoştinţă şi pînă atunci, ar fi rămas nimic ; fără această ridicare de mase Poarta n-ar fi fost convinsă să-şi reconsidere poziţia faţă de Principate [3].

Nicolae Iorga, inegal şi contradictoriu, se pare că nu „agreează“ subiectul în discuţie, căruia — semnificativ, poate — nu i-a consacrat o „istorie“, aşa cum a procedat cu atîtea alte subiecte sau domenii de cercetare, ci doar o broşură de popularizare, la aniversarea din 1821 [4], o valoroasă comunicare, tot atunci, la

---

[1] *Ibidem*, p. 56.
[2] *Ibidem*, p. 68 ; subl. A. D. Xenopol.
[3] *Ibidem*, p. 73 ; s.n., G.D.I.
[4] N. Iorga, *Un apărător al săracilor „Domnul Tudor“ din Vlădimiri (1780—1821)*, „Cartea românească“, Bucureşti, 1921.

Academia Română și un scurt capitol în cunoscuta sa sinteză[1]. *A editat, e drept, „izvoarele contemporane" ale revoluției, deja citate, a descoperit și a publicat scrisori provenind direct de la Tudor, ca și multe alte documente în materie, scrisori ale unor negustori și boieri ai vremii, s-a ocupat de unele detalii ale „răscoalei" din 1821.*

O primă observație, pozitivă, se poate face în legătură cu modul în care, în ciuda oscilațiilor, marele istoric a „văzut" epoca în care se înscrie și revoluția din 1821. Se cunoaște că N. Iorga, dincolo de concepția generală idealistă, a avut serioase contribuții sau, adesea, intuiții materialiste. Noi, azi, acceptăm quasiunanim, că perioada de trecere de la feudalism la capitalism se limitează, cronologic, între mijlocul sec. al XVIII-lea și mijlocul sec. al XIX-lea luate ca „momente" istorice. In acest interval s-a desfășurat, zicem noi azi, procesul revoluționar *care a dus la triumful noului mod de producție, capitalist, în Țările Române. In ce ne privește, i-am zis, după o expresie fericită a lui K. Marx, „epoca de revoluție socială", atribuindu-i accepțiunea cea mai cuprinzătoare a conceptului de revoluție*[2]. *Observăm, deci, că N. Iorga își subintitulează volumul aici în discuție, al sintezei sale,* Revoluționarii. *Știm că, de regulă, în subtitlurile volumelor, la realizatorii de sinteze, oricum la N. Iorga așa a fost, se reține esența perioadei tratate. Voit sau nu. Dar ar fi imposibil, chiar nedelicat și jenant, să susținem că întîmplător avem, la marele istoric, acest subtitlu, la volumul VIII al sintezei, ca și subtitlurile de la celelalte volume. In ciuda oscilațiilor din cuprins, subtitlurile volumelor, pun în evidență o concepție ce nu poate fi tăgăduită la marii creatori — și N. Iorga a fost unul dintre ei, la nivel mondial — concepție căreia încerca să-i dea expresie definitivă în ultimii ani ai vieții.*

Prin urmare, ca și la A. D. Xenopol oarecum, „viziunea" largă pe care o oferă vol. VIII al sintezei asupra perioadei mari pe care și noi, azi, o avem în vedere, ne oferă, obiectiv vorbind, o „bază solidă de plecare", solidă pentru încadrarea corectă a revoluției din 1821, în ciuda faptului că menționatul capitol, consacrat ei în volum („Criza revoluționară din 1821") *rămîne inferior, în ce*

---

[1] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, *Revoluționarii*, București, 1938; aci, cap. I din cartea a IV-a se intitulează *Criza revoluționară din 1821* (p. 261—276).

[2] Cf. G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, sub tipar, cap. I.

privește corectitudinea interpretării, față de comunicarea ținută la Academie, în 1921. Ce se întîmplase? Interveniseră contribuțiile documentare și interpretative, de autoritate, ale profesorului Emil Vîrtosu — trei cărți bune, apărute și citite! — și ale altora, care întăriseră unele ipoteze mai vechi, nefondate, ale marelui istoric à propos de legăturile lui Tudor cu Eteria, intervenise mai ales contribuția de autoritate, dar cu un spirit partizan disimulat a lui I. C. Filitti (v. mai jos) — și marele istoric, în menționatul capitol din sinteză a făcut „un pas înapoi" față de nivelul și fermitatea cu care apreciase revoluția și pe Tudor în anul comemorării centenarului, atît în broșura amintită — de nivel științific, în ciuda ținutei de popularizare — cît și, mai ales, în comunicarea de la Academie.

Astfel, dacă în comunicarea de la Academie, din 1921, N. Iorga aprecia că „mișcarea lui Tudor Vladimirescu" o putem numi revoluție, *căci „de fapt a fost o revoluție, o puternică și îndrăzneață revoluție", „o încercare hotărîtă pe care numai anume contingențe au împiedicat-o de a distruge întregul sistem fanariotic, care e turcesc pe cît și grecesc", sistem a cărui țintă, vizibilă în faza lui finală, era „de a înlocui cultura și limba românească prin cultura și limba grecească, cu o tendință națională vădită de a reconstitui și peste noi Imperiul bizantin al elenismului"; dacă în 1921 N. Iorga aprecia pe Tudor, pentru* „silințile lui de a clădi un regim nou *pe o tovărășie democratică, am zice, cu o protipendadă onestă și patriotică" (chiar dacă prețioasa idee, aici menționată, era „talonată" nefericit de idealismul concepției); dacă în 1921 N. Iorga aprecia că, în revoluție,* „cînd ia hotărîrea cea mare, Tudor reprezintă un pas mai departe în concepția politică a libertăților naționale și populare în părțile acestea răsăritene", sprijinindu-se „pe «pravile» care nu sînt legile, ci dreptul natural așa cum l-a definit Rousseau" *(deși nuanța patriarhală a idealismului marelui istoric însoțește și această superioară înțelegere a personalității lui Tudor); dacă, în sfîrșit, toate aceste aprecieri le găsim la N. Iorga în 1921 (fie și urmate nefericit de altele pe care nu le ignorăm, dar nici nu ne determină să subapreciem „sclipirile"), în 1938, în amintitul volum VIII al sintezei, N. Iorga vede în acțiunea lui Tudor multă confuzie, multă imitație (după „revoluția sîrbilor" lui Caragheorghe), chiar și „cine știe ce vînt al visului, nedeslușit pentru dînsul" (pentru Tudor). Totul este multă dorință de fericire pentru cei mulți, simțită și exprimată țărănește de „bietul boiemaș țăran", încredere naivă în oameni interesați*

și vicleni — eteriștii — precum și destulă nepricepere politică. Pentru N. Iorga, revoluția nu a avut un program: proclamația „de la Padeș" avea un „cuprins nelămurit". Spusese și în amintita broșură că „Cererile norodului rumânesc" arată „slăbiciunea de cugetare a unui om care avea darul și puterea, dar căruia împrejurările nu-i dăduseră lumina, încercarea, priceperea pentru a cîntări după cuviință oamenii și împrejurările". „Inițiat" în Eterie încă din vremea călătoriei sale la Viena (1814—1815), prin Iordache Olimpiotul, legat de aceasta chiar prin jurămînt, pe care îl va călca, Tudor va avea totuși — după N. Iorga — o poziție rezervată, de necolaborare, față de mișcarea eteristă, chiar de la început. N. Iorga nu este convins că, la București, a avut loc o întîlnire între Tudor și Al. Ipsilante; afirmă că la Golești, s-a comis, față de Tudor, „actul trădării, de mult chibzuit" și că, în final, Al. Ipsilanti „îngăduise asasinatul". Fără să fi prilejuit o ridicare în masă a poporului, părăsind — odată cu intrarea lui Tudor în București — „atîtea din gîndurile și nădejdile cele vechi", această „încercare țărănească de a crea o altă viață românilor", această „încercare de vitejie nenorocită" rămîne, în 1938, pentru N. Iorga, „ca direcție și consecvență..., desigur îndărătul revendicărilor boierești".

E drept, N. Iorga formulase mai demult ipoteza nefondată a legăturilor lui Tudor cu Eteria, avînd la bază chiar un „jurămînt", pe care nu-l cunoștea — cum nici alții nu l-au cunoscut, pînă azi, ca document autentic și este improbabil că el există! — ipoteză pe care n-a părăsit-o niciodată, în ciuda unor evidențe documentare; e drept, N. Iorga, contrazicîndu-se frecvent, subapreciase și principalul document programatic al revoluției din 1821, „Cererile norodului românesc", dar multe din aprecierile și judecățile lui rămîn „piese de rezistență". Antologică, în privința forței de evocare, și corectă științific, rămîne acuzația marelui istoric la adresa asasinilor lui Tudor, acuzație cuprinsă în finalul amintitei lucrări de popularizare. Acolo, N. Iorga scrie despre cel „judecat" și despre „judecătorii" săi, despre victimă și asasini: „L-au judecat? El nu era om să răspundă. L-au osîndit? Ce preț putea să aibă osînda de la astfel de judecători! A fost omorît noaptea, în marginea orașului, sub geana dealului de pe care privegheză mănăstirea Dealului cu rămășițele pămîntești ale lui Mihai <Viteazul>. Călăi i-au fost trei «ostași» cari nu stătuseră niciodată în fața dușmanului... Îl ciocîrtiră cu iataganele la ceasurile de noapte, cînd fac isprăvi tîlharii, în spre ziua de 27 mai 1821, în

marginea Tîrgoviștei. Acești creștini care luptau sub steaguri sfințite pentru libertatea celor ce cred în Hristos, zvîrliră într-o fîntînă părăsită trupul spintecat, care nu s-a învrednicit niciodată de îngropare. Țăranul acesta făcuse într-adevăr un mare păcat : voise ca în țara lui să aibă parte de fericire și de putere săracii neamului românesc" [1].

În sintezele sale, mai vechi și mai noi, istoricul Constantin C. Giurescu a denumit acțiunea condusă de Tudor Vladimirescu, evolutiv, în trei feluri : răscoală, mișcare (*mișcare revoluționară*), revoluție. *Un studiu special nu i-a consacrat. Într-o recentă lucrare de cercetare* [2] *profesorul și-a fixat opțiunea la termenul de* revoluție, *considerînd acțiunea ca fiind* „prima revoluție burghezo-democratică *din trecutul Țării Românești". Denumirea nu este urmată însă, nici aici, de o demonstrație. Istoricul admite o conlucrare a lui Tudor cu Eteria, într-o primă fază, considerînd pe Tudor însuși ca eterist, dar respinge teza subordonării acestuia. Este de părere că și între boierii pămînteni erau eteriști. În ce privește poziția lui Tudor față de boieri, începînd cu data de 23 martie, profesorul o consideră ca o schimbare de tactică. Nici în ediția a II-a,* „revăzută și adăugită", *din* Istoria Bucureștilor, *istoricul nu și-a reconsiderat pînă la capăt teza privind legăturile revoluției românilor, ale lui Tudor personal, cu Eteria* [3].

I. C. Filitti, analist de mare finețe și spirit științific obiectiv pentru un neavizat, în realitate cu destul accent partizan, filogrecesc, în „pledoaria" sa, și-a precizat punctul de vedere asupra „răscoalei" din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, în 1932 [4], *și l-a apărat în 1936—1937, în plină controversă istoriografică asupra subiectului* [5], *după ce apăruseră primele importante contribuții documentare și interpretative ale profesorului Emil Vîrtosu, de care va fi vorba mai jos. „Apărarea" din 1937 nu aduce, documentar, aproape nimic nou, ci face apel continuu la cartea din 1932 pentru a argumenta mai ales încadrarea perfectă a acțiunii lui Tudor în mișcarea eteristă, deși nici în 1932 nu demonstrase această teză, ba citase chiar un document — e drept, mai puțin*

---

[1] N. Iorga, *Un apărător al săracilor...*, p. 124—125 ; s.n., G.D.I.

[2] C. C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, Editura științifică, București, 1972, p. 229—232.

[3] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Sport-Turism, București, 1977, p. 105—109.

[4] I. C. Filitti, *Frămîntările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932.

[5] I. C. Filitti, *Tudor Vladimirescu. Rostul răscoalei lui*, București, 1937.

concludent — care pleda net împotriva acestei „încadrări". I. C. Filitti avea, atunci, o mare autoritate științifică și cartea sa din 1932 a derutat chiar și pe cei avizați (pe N. Iorga însuși l-a influențat!).

Cercetătorul care s-a opus cu consecvență și documentat tezelor lui I. C. Filitti a fost prof. D. Bodin. În conferința ținută în 1936 și publicată în 1937 [1], *D. Bodin numește, cu consecvență, acțiunea condusă de Tudor Vladimirescu, cu termenul de* revoluție, *iar pe conducătorul ei îl consideră un* revoluționar ; *conferința, dealtfel, era ținută în ciclul „Figuri revoluționare române", organizat de „Universitatea liberă". În contrast cu aproape toți istoricii și cercetătorii care, pînă atunci, stăruiseră asupra evenimentului, D. Bodin susține ferm — cu multe dovezi, în text — că în 1821, în vremea revoluției, Tudor Vladimirescu a fost conducătorul real al Țării Românești ; de asemenea, că „subordonarea" acestuia față de Eterie „nu se întemeiază pe absolut nici un document" — teză care își păstrează valabilitatea pînă azi. Studiile ulterioare ale lui D. Bodin, în special — privind „legăturile" cu Eteria — cel bazat pe izvoare italiene* [2] *reprezintă o contribuție de preț la înțelegerea corectă a revoluției din 1821, dacă dăm la o parte un oarecare tribut pe care autorul l-a plătit anilor frămîntați în care și-a elaborat studiile.*

Istoricul care merită cele mai pozitive aprecieri, pentru contribuția sa, în primul rînd documentară, ca și pentru competența cu care, în multe rînduri, aplicînd rigorile criticii izvoarelor, a stabilit valoarea reală a unor documente sau a precizat detalii, este, după părerea noastră, Emil Vîrtosu [3]. *Este primul care a publicat în ținută științifică multe din documentele revoluției — covîrșitor inedite, unele de cea mai mare importanță — și i-a întocmit primele bibliografii sistematice. De asemenea, este istoricul care, favorizat și de noroc, a revenit cu pasiune, de-a lungul*

---

[1] D. Bodin, *Tudor Vladimirescu*, București, 1937.

[2] D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene*, în „Revista istorică română", vol. XI—XII, 1941—1942, p. 46—65.

[3] E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose, fapte și documente noi (1821)*, Ed. Casa Școalelor, București, 1927 ; idem, *1821. Date și fapte noi*, „Cartea românească", București, 1932 ; idem, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, ed. I, în 1936, ed. a II-a, revăzută și adăugită, în 1944 ; idem, *Mărturii noi din viața lui Tudor Vladimirescu*, Ed. „Cartea românească", București, 1941 ; idem, *Despre Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, Ed. Casa Școalelor, București, 1947. Nu ignorăm observațiile lui Marcel Romanescu și D. Bodin la adresa lui Emil Vîrtosu și le adăugăm îndată propria noastră observație față de o importantă eroare — sau, poate, slăbiciune în context istoric.

unei vieți de om, asupra unui subiect ce-l consacrase. Și totuși, aproape de sfîrșitul contribuțiilor sale de mare importanță — între timp se adăugaseră și ale altora — aprecia că „problema revoluției greco-române de la 1821, în tot complexul ei, rămîne încă nerezolvată, în așteptarea publicării documentelor fundamentale, singurele în măsură să ne facă cunoscut adevărul, tot adevărul" [1].

Pe baza contribuțiilor documentare, aduse de dînsul, dar și de alții, E. Vîrtosu, a clarificat multe detalii ale revoluției din 1821. În problemele ei mari a adus, de asemenea, importante contribuții interpretative, dar, mai ales atunci cînd a abandonat rigorile criticii izvoarelor, a plătit și tribut unor păreri „de greutate". Emil Vîrtosu făcuse și mai înainte mici erori în publicarea izvoarelor și unele mai mari în caracterizările generale, atunci cînd a încercat să treacă, pentru marele public, pragul rigorilor științifice. Dar cea mai mare dintre greșeli a făcut-o în 1947. Astfel, în cartea din 1947, deja citată (Despre Tudor Vladimirescu...), apreciind în termenii cei mai favorabili cartea lui Andrei Oțetea care apăruse în 1945 și despre care va fi vorba mai jos, Emil Vîrtosu îi vine bucuros „în întîmpinare" cu ceea ce menționatul autor nu știa încă: cu descoperirea cărții istoricului englez filoeterist *Thomas Gordon* [2], de unde reproduce rezumatul unui fals istoric — așa-zisul „acord" pe care Tudor l-ar fi încheiat — la 27 decembrie 1820, după Gordon — cu Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache pentru triumful „cauzei comune". Ignorînd regulile criticii textelor, ignorînd „semnalul" tras încă de C. D. Aricescu asupra surselor eteriste și lucrărilor filoeteriste, ca și „semnalul" mai apropiat și documentele invocate de Dumitru Bodin în anii 1936—44 etc., Emil Vîrtosu consideră că, în primul rînd cu acel document, „lucrarea lui Gordon aduce revelații pentru legăturile dintre Tudor Vladimirescu și Eterie", că „descoperirea" permite „însăși stabilirea neîndoioasă, pe temei documentar, a momentului cînd Tudor intră în Eterie, prin cine și în ce condiții" (op. cit., p. 6). De asemenea, cu aprecierea mai sus citată asupra revoluției „greco-române" (expresia îi aparține), și asupra importanței izvoarelor cunoscute, Emil Vîrtosu — de pe platforma unui specialist de autoritate ce se putea manifesta istoriografic — derutează: întîi, că nu putea fi vorba despre o „revoluție greco-

[1] Emil Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 33.

[2] *History of the Greek Revolution*, I—II volumes, Edimburg-London, 1832, republicată într-o ediție germană, în 1840, apoi într-o nouă ediție engleză în 1844.

română" (dar Emil Vîrtosu putea să creadă, după „descoperirea" făcută); al doilea, că deşi ştim că ne lipsesc multe documente, întîmplări fericite au făcut să ne parvină totuşi documente fundamentale ale revoluţiei, unele publicate chiar de autorul acestei aprecieri derutante.

In istoriografia marxistă consacrată revoluţiei din 1821, prima contribuţie notabilă aparţine lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Specialist cu o formaţie ştiinţifică complexă, L. Pătrăşcanu studiase temeinic — în baza documentaţiei de atunci, accesibile lui — problemele trecerii de la feudalism la capitalism în Ţările Române, cu precădere problemele agrare, valorificîndu-şi cercetările mai întîi în teza sa de doctorat, susţinută în 1925 [1]*. Apoi, în 1933, a început să lucreze la* Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907, *în condiţii vitrege însă, prima ediţie a cărţii apărînd după Eliberare, în 1945, iar a doua, revăzută, în 1947* [2]*. Problemele primei etape a trecerii de la feudalism la capitalism şi, în context, cele ale „revoluţiei pandurilor din 1821", l-au preocupat pe autor pe aproape o treime din această carte. Fiindu-i clară destrămarea a ceea ce el numeşte „regimul feudal", evenimentele din 1821 nu puteau fi, pentru L. Pătrăşcanu, decît o* revoluţie *— şi această constatare este esenţială pentru convingerile şi contribuţia sa în materie. La fel de importantă este şi constatarea că, fiindu-i clar şi caracterul* burghez *al respectivei etape revoluţionare, L. Pătrăşcanu observă cu dreptate că „revoluţia din 1821 n-a fost nici în ideologia ei, nici în metodele ei de realizare o revoluţie ţărănească"* [3]*. Era vorba, deci, despre o* revoluţie burgheză. *Trecînd însă la înfăţişarea obiectivelor revoluţiei din 1821, L. Pătrăşcanu a devenit prizonierul unor serioase limite, mai generale, ale convingerilor sale ştiinţifice, precum şi al schemei sale „logice" după care înfrîngerea „revoluţiei pandurilor" „se datorează exclusiv contrazicerilor născute şi dezvoltate în chiar sînul ei"* [4]*. L. Pătrăşcanu nu înţelegea, se pare, în totalitate, esenţa înnoitoare a sintezei programatice din 1821 şi susţinea teza eronată privind „capitularea lui Tudor în faţa protipendadei", după intrarea acestuia*

---

[1] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Studii economice şi social-politice, 1925—1945*, Ed. politică, Bucureşti, 1978.

[2] Idem, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, Ed. Politică, Bucureşti, 1969.

[3] *Ibidem*, p. 65.

[4] *Ibidem*, p. 64.

în București și fixarea taberei la Cotroceni[1]. *Pentru L. Pătrășcanu, revoluția se oprise și astfel i-a devenit foarte „logică" imaginea lui Tudor „abandonat de țărani"*[2], *atît de logică încît autorul n-a mai simțit nevoia sprijinirii afirmației pe documente. Dar și dacă le-ar fi căutat, nu le-ar fi găsit!*

Deși cu aceste din urmă teze demonstrația caracterului de revoluție, dat de autor acțiunii conduse de Tudor, a fost afectată negativ, sîntem de părere că viziunea de ansamblu a lui Lucrețiu Pătrășcanu asupra realităților perioadei de trecere de la feudalism la capitalism în Țările Române — viziune din care, ulterior, prin cercetare și regîndire se puteau elimina limitele — a fost, pentru istoriografia marxistă, cea mai importantă contribuție în ce privește caracterul acțiunii din 1821. Caracterizarea, preluată de la istoriografia ce începuse cu Nicolae Bălcescu și continuase cu nume strălucite, arătate mai sus, cîștigase prin elementele de gîndire marxistă introduse de autor în interpretarea concretului istoric. Dar soarta autorului și a cărții sale a făcut să nu se mai meargă mulți ani, după 1947, pe această direcție de cercetare, acțiunea condusă de Tudor Vladimirescu fiind denumită, de aici înainte, cu termenul de răscoală, *denumire reținută și în subtitlul colecției de izvoare, apărută între 1959—1962*[3].

În ce privește raporturile revoluției românilor cu Eteria — problema rămîne neînțeleasă de L. Pătrășcanu[4].

Autorul și cartea care au dus teza „legăturilor" lui Tudor cu Eteria pînă la expresia ei extremă, aceea a subordonării, a fost profesorul de la Universitatea din Iași, românul transilvănean Andrei Oțetea[5].

Cartea citată, căreia i se potrivește bine ideea citatului din Joseph de Maistre, dat de autor în motto, s-a bucurat de o nouă ediție, în 1971[6] *și a fost, în același an, popularizată printr-un rezumat*[7].

---

[1] *Ibidem*, p. 88; cuvintele citate reprezintă titlu de capitol!

[2] *Ibidem*, p. 79.

[3] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (în continuare: *D.I.R., 1821*), Ed. Academiei R.P.R., București, 1952—1962 (5 volume).

[4] L. Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale*, p. 99 și urm.

[5] Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești, 1821—1822*, București, 1945. (Extras din „Balcania", IV—V), 411 pag., cu ilustrații *hors text*.

[6] Acad. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*. Ed. științifică, București, 1971, 564 pag.

[7] Acad. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu '821*, colecția „Biblioteca de istorie", București, 1971, 214 pag.

Răstălmăcind documentele autentice, de certă valoare, ieșite din cancelaria lui Tudor Vladimirescu, eliminînd alte surse care-i subminau „aprecierile", bazîndu-se mai ales pe istoriografia eteristă și filoeteristă partizană, ca și pe surse de aceeași proveniență — între care, în prim plan se situa acel act dubios numit de autor „legămîntul lui Tudor față de Eterie — A. Oțetea și-a menținut teza subordonării revoluției românești față de Eterie, deși a încercat, în ediția din 1971, să mai atenueze formulările din 1945. In ce privește demonstrarea caracterului de revoluție, A. Oțetea n-a reușit să convingă, după părerea noastră [1]. *Pe alt plan, cartea lui A. Oțetea fiind larg difuzată, afirmațiile ei fiind preluate și în manualele de școală, mulți ani, a „lipsit" atîtea generații de cunoașterea aportului lui Gheorghe Lazăr și de implicarea acestuia în revoluție.*

Prof. Vasile Maciu, prin autoritatea sa științifică, a reușit să impună, pentru revoluția din 1821, timp de mai mulți ani, caracterizarea de mișcare revoluționară [2].

Un model de studiere atentă a „faptului mărunt", stabilit și pus la locul lui, ne-a oferit cercetătorul Ion Neacșu în numeroase studii consacrate evenimentului. Pentru studiul raporturilor lui Tudor cu Eteria, consemnăm mai ales contribuția cercetătorului Nestor Camariano, care, deși susține teza „inițierii" lui Tudor în Eterie, nu aduce totuși dovezi concludente în acest sens, după cum nu aduce astfel de dovezi nici în ce privește inițierea unor boieri români în Eterie.

Aspectelor militare ale revoluției din 1821 le-a fost consacrată o valoroasă contribuție istoriografică, acum la a doua ediție, de către Dan Berindei și de Traian Mutașcu [3]. *In ce privește interpretarea evenimentelor, D. Berindei, pînă la ultimul studiu apă-*

---

[1] G. D. Iscru, *Cu privire la revoluția burgheză din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»" din Iași, XV/1979, p. 350—351.

[2] Vasile Maciu, *Caract-rul mișcării lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii", revista de istorie, tomul 24 (1971), nr. 5.

[3] Dan Berindei și Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*, Ed. militară, București, 1962, 226 p.; idem, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, ediția a II-a revăzută, Ed. militară, București, 1973, primul autor a publicat și singur o lucrare de sinteză (Dan Berindei, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, Ed. de l'Acad. de la R.S.R., Bucarest, 1973, 246 p.).

rut[1], *fie că nu şi-a pus problema demonstrării caracterului de revoluţie (pînă în 1973, de vreme ce o numeşte „mişcare revoluţionară"), fie că lasă demonstraţia incompletă, iar în legătură cu raporturile revoluţiei românilor cu Eteria, D. Berindei rămîne, în fond, adept al lui A. Oţetea, cu uşoare încercări de „detaşare" faţă de teza înaintaşului său.*

N. Isar, stăruind asupra concepţiei despre patrie a lui Tudor Vladimirescu, a adus, după părerea noastră, o importantă contribuţie interpretativă la înţelegerea mai corectă a programului intern şi extern al revoluţiei din 1821[2].

Un valoros studiu despre programul revoluţiei datorăm profesorului Louis Roman[3].

In ce ne priveşte, de aproape zece ani ne preocupă studiul revoluţiei din 1821. Pe lîngă un curs special universitar[4], *am reuşit să publicăm cîteva studii, am pregătit pentru tipar, în colaborare, un volum de izvoare narative*[5] *şi, singur, o carte în care revoluţia din 1821 este tratată în contextul epocii.*

Cea mai valoroasă contribuţie, în materie, a ultimilor ani este, fără îndoială, cartea profesorului Mircea T. Radu, apărută în 1978[6], *la capătul a circa 20 de ani de muncă. In ciuda faptului că revistele de specialitate, cu o singură excepţie*[7], *nu i-au semnalat apariţia, cartea a „lucrat" pentru sine şi oricine a studiat-o fără prejudecăţi a rămas convins că ea înlătură — în baza izvoarelor cunoscute pînă acum — „teza" Oţetea referitoare la raporturile revoluţiei românilor cu Eteria, demonstrînd caracterul independent al revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu. Iată de ce, sub aspect ştiinţific, ne apar cu totul palide, deşi îngrijorătoare*

---

[1] Dan Berindei, *Revoluţia de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Revista de istorie", tom. 33, 1980, nr. 5.

[2] N. Isar, *Un moment ideologic important în lupta poporului român pentru dreptate socială şi libertate naţională. 150 de ani de la mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Revista de filosofie", tomul 18 (1971), nr. 5.

[3] Louis Roman, *Cererile norodului rumânesc şi forţele social-politice la 1821*, în „Studii şi articole de istorie", vol. XXX—XXXI, Bucureşti, 1975.

[4] Asist. dr. G. D. Iscru, *Prelegeri de istorie modernă a României. Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Bucureşti, 1975.

[5] G. D. Iscru (coordonare), Natalia Trandafirescu, Marcel Ciucă şi Ilie Cristian, *Izvoare narative interne privind revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* (în continuare: *Izvoare narative, 1821*), în curs de apariţie la Ed. Scrisul românesc, Craiova.

[6] M. T. Radu, *1821. Tudor Vladimirescu şi revoluţia din Ţara Românească*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1978, 590 pag.

[7] Personal, am recenzat cartea în „Revista arhivelor", nr. 2/1979.

prin perseverența lor, încercările din ultimii doi ani de a lega din nou revoluția română de Eteria [1].

Dintre contribuțiile recent apărute menționăm pe aceea a lui Onisifor Ghibu [2].

2. Izvoarele

a) Izvoarele edite. *Deși unele izvoare — documentare sau narative — începuseră să apară mai dinainte, în presă, prima culegere, cu peste 100 de piese documentare, consacrată revoluției din 1821, este volumul lui C. D. Aricescu, intitulat* Acte justificative la istoria revoluției române de la 1821, *volum menționat și mai sus. De atunci și pînă azi, baza documentară edită, pentru studiul evenimentului, a crescut continuu. După 1944, acest efort, continuat, reorientat, și amplificat, a condus la principala noastră colecție apărută sub egida Institutului de istorie al Academiei* [3]. *Paralel, au fost reeditate — cu adăugiri — rapoartele consulare austriece și a apărut un întreg volum consacrat ecoului revoluției în Transilvania* [4]. *Au mai apărut, ocazional, unele contribuții documentare — cum sînt cele publicate cu prilejul aniversării a 150 de ani, în reviste de specialitate. Recent (1980), a apărut un valoros volum de documente externe, selecționate din bogatul fond existent la Direcția Generală a Arhivelor Statului din București* [5].

b) Izvoarele inedite *referitoare la evenimentele revoluționare din 1821 rămîn încă numeroase. Unele au fost deja semnalate sau folosite în lucrări de interpretare ; altele, pregătite pentru tipar, își așteaptă de mai mulți ani rîndul la publicare ; în sfîrșit, dato-*

---

[1] V. articolele scrise de Dan Berindei în 1980, în multe ziare și reviste, încheindu-se cu studiul, citat mai sus, din „Revista de istorie" nr. 5/1980 (capitol din viitorul volum VI al Tratatului de Istoria României, noua ediție), ca și articolele sale din 1981, precum și alte texte și comentarii semnate de Georgeta Penelea, Florin Constantiniu și Șerban Papacostea, Nichita Adăniloaie.

[2] Onisifor Ghibu, *Contribuții la istoria revoluției din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu.* Capitol dintr-o monografie neterminată, dedicată lui Gheorghe Lazăr, în *Repere sibiene*, II, Sibiu, 1980.

[3] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (în continuare : *D.I.R., 1821*), 5 vol. Ed. Academiei R.P.R., București, 1959—1962.

[4] *D.I.R.,. Colecția Hurmuzaki*, vol. II, *Rapoarte consulare austriece (1812—1823)* ; vol. III, *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, ambele în Ed. Academiei R.S.R., 1967, editate de acad. A. Oțetea.

[5] *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980.

rită unor cauze mai mult sau mai puțin obiective, altele vor rămîne încă multă vreme în această situație. De mare interes în acest sens ar fi cercetarea sistematică în arhivele străine, în special în Turcia, U.R.S.S. și Austria.

Publicarea în ediție critică și integrală a izvoarelor revoluției din 1821 rămîne o datorie a istoriografiei noastre.

3. Scurte considerații metodologice [1]

Lucrarea de față va puncta concluziile științifice pe care autorul le consideră mai îndreptățite, concluzii rezultate din sintetizarea nivelului actual al cercetării de specialitate, în care am cuprins și propriul nostru efort.

•

Revoluția din 1821 — *cu conținutul de* „moment" revoluționar — *s-a integrat organic în* „epoca de revoluție socială" burgheză, *epocă al cărei conținut concret-istoric l-a reprezentat* trecerea de la feudalism la capitalism în Țările Române *și care epocă, în timp, a fost cuprinsă între mijlocul secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XIX-lea înțelese ca momente istorice.*

În perioada de trecere de la feudalism la capitalism, *perioadă în care* revoluția este o problemă a întregii societăți, *se trece* de la tipul feudal al relației de proprietate și de muncă la cel capitalist. *Se produce, în timp,* o revoluționare — *după expresia lui K. Marx — a structurii și a suprastructurii sociale.* Clasele sociale, ca element de structură, legat de o anumită fază istorică a procesului de producție, *se revoluționează, astfel încît de la clase tipice orînduirii feudale se ajunge la clase tipice noii orînduiri sociale, celei capitaliste. Firește, ca și alte elemente de structură, clasele sociale, pe parcursul perioadei amintite, poartă „amprenta" tranziției ce are loc, astfel încît nu este cazul să căutăm aici forme „pure", ci trebuie să distingem și să înțelegem direcțiile polarizatoare în dezvoltarea societății. În felul acesta, dilema iscată de întrebarea: unde este burghezia românească în 1821? devine o falsă dilemă, căci, încetînd să mai înțelegem prin burghezie orășenimea, fie ea și cea înstărită, unghiul sub care privim clasa do-*

[1] v. G. D. Iscru, *Considerații metodologice privind epoca modernă în istoria României*, în „Forum", an. XXI, 1979, nr. 3; mai pe larg în lucrarea noastră: *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, ms., cap. I—II.

minantă și exploatatoare a viitoarei orînduiri se deschide mult, făcînd loc și altor categorii sociale în sfera de formare a acestei clase, altor indivizi nu neapărat de proveniență urbană. De asemenea, sprijinind considerația de mai sus în legătură cu această clasă, este cazul să atragem atenția la modul cel mai serios asupra unei expresii ce părea că se știe, anume că baza procesului istoric obiectiv numit de K. Marx „acumularea primitivă a capitalului" o constituie totuși deposedarea producătorului direct de mijloacele de producție. Acest proces istoric obiectiv a avut loc și la noi, în perioada ce discutăm, fără a cunoaște amploarea din alte țări, cum ar fi Anglia, de pildă.

În perioada de trecere de la feudalism la capitalism, cînd revoluția a fost o problemă a întregii societăți, lupta pentru progres social s-a dat nu între clase sau forțe sociale care „trăgeau societatea înapoi" și altele care, numai ele, o „împingeau înainte", ci lupta s-a dat în jurul soluțiilor de trecere, unele mai conservatoare și mai exclusiviste, adesea marcate serios de reacționarism politic, altele mai radicale, mai „de stînga". Firește, aceste soluții au fost promovate de clase sociale (sau grupări mai restrînse). În momente de mare tensiune socială, între acestea a putut să aibă loc un conflict deschis, sub forma unor acțiuni sau insurecții revoluționare. Unele dintre aceste acțiuni sau insurecții au putut întruni trăsături care, în concepția noastră, se definesc ca „momente" revoluționare ; sau, altfel spus, ca revoluții cu conținutul de „moment" revoluționar — concept teoretizat de V. L. Lenin în cunoscuta sa lucrare Falimentul Internaționalei a II-a, publicată în 1915, în ajunul revoluției socialiste din Rusia. Concluziile lui V. I. Lenin, deși privesc, în context, revoluția socialistă, care se vădea inevitabilă în epocă, aplicate cu discernămînt ne ajută să înțelegem și revoluțiile cu un atare conținut din alte epoci revoluționare.

Astfel, V. I. Lenin a precizat condițiile obiective și subiective care, odată identificate prin cercetare, ne îndreptățesc să vorbim despre o atare revoluție :

1) Situația revoluționară deosebită (căci nu orice situație revoluționară poate duce la o atare revoluție), constînd din : a) așanumita „criză a virfurilor" ; b) creșterea însemnată a combativității maselor datorită agravării exploatării ;

2) Clasa revoluționară conducătoare. Forțele revoluționare se grupează în jurul unui program revoluționar și, pornind acțiunea, au ca obiectiv cucerirea puterii, urmînd apoi să conducă țara în

baza programului prestabilit, eventual dezvoltat ulterior în funcție de mersul evenimentelor. Biruitoare, dar și înfrîntă chiar, această revoluție impulsionează procesul revoluționar obiectiv.

Transpunînd considerațiile lui V. I. Lenin — valabile, într-un context istoric, pentru revoluția socialistă — în epoca de revoluție socială burgheză, trebuie să ținem seama de o deosebire foarte importantă care există între cele două perioade de trecere, anume, aceea că, spre deosebire de trecerea la socialism, trecerea feudalism-capitalism are loc între orînduiri cu clase antagoniste și cu exploatare a omului de către om. Ca atare, pornind de la teza marxistă — verificabilă pe concretul istoric al trecerii feudalism-capitalism — că revoluția socială este o problemă a întregii societăți, vom găsi, acum, aceste grupări mari de oameni antrenate — în limite specifice de gîndire și acțiune — pe direcțiile principale de trecere, susținînd o soluție sau alta, așa cum am arătat deja. De regulă, reformele pe care clasa care are în mîna ei puterea — „stăpînii" din evul mediu — acum în transformare revoluționară ea însăși, cum am arătat, le înfăptuiește în perioada de trecere, nu tind să conserve vechea orînduire, ci se înscriu tot pe direcția care duce la noul mod de producție, dar soluțiile ei sînt, fatalmente, mai conservatoare, mai exclusiviste, căci o clasă dominantă și exploatatoare care a avut în mîinile sale mijloacele principale de producție nu le cedează. Ele se „redistribuie" în cursul procesului revoluționar obiectiv, sub presiunea celorlalte clase și categorii sociale care nu concep mersul înainte fără a avea acces la aceste mijloace de producție. Și din direcția acestor din urmă clase, soluțiile pot fi mai radicale sau mai moderate. Lupta de clasă ce se duce în jurul acestor soluții, luptă mult amplificată în perioada de trecere, poate îmbrăca forme diverse, inclusiv conflicte deschise, sub forma acțiunilor revoluționare despre care am vorbit deja.

Pe o treaptă sau alta a procesului revoluționar obiectiv, lupta deschisă poate fi declanșată sub conducerea unei clase — fie bine constituite, fie în curs de constituire — sau, în funcție și de unele obiective specifice momentului, se poate realiza, fie și vremelnic, o unitate politică internă, de regulă în fața unui obiectiv extern pentru realizarea căruia „ocazia" nu trebuie pierdută.

Este ceea ce s-a realizat, după părerea noastră, în 1821 în Țara Românească, cînd nici Tudor cu „Adunarea norodului", nici conducerea boierească a țării nu s-au postat, în ultimă instanță, pe

poziția de respingere reciprocă, ci pe una de colaborare. Nu pierdem din vedere, firește, greutatea cu care s-a ajuns la o atare colaborare și nici unele „fisuri" ale acesteia, pe parcursul evenimentelor. Dar subliniem că întreaga acțiune a pornit cu această idee de colaborare, precum rezultă chiar din primul document al revoluției, dat „publicității" — Proclamația „de la Padeș" (vezi precizarea în legătură cu boierii „făgăduiți").

CAPITOLUL I

SE FRĂMÎNTĂ ŢARA

Motto : „*Poporul român aşteaptă cele mai mari binefaceri de la o revoluţie pe care o crede apropiată şi pe care o imploră*".

(*1816, Raportul reprezentantului Franţei la Bucureşti*).

Ca „moment" revoluţionar, revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a fost expresia unei situaţii revoluţionare deosebite.

Pe de o parte, *exploatarea turco-fanariotă* — care accentua fiscalitatea şi secătuia ţara de multe produse naturale — cu corolarul, mereu mai apăsător, al abuzurilor şi jafurilor ; pe de altă parte *exploatarea pe domeniile boiereşti şi mănăstireşti*, mult amplificată acum prin generalizarea arendăşiei — au generat un înalt grad de mizerie şi nesiguranţă în rîndul maselor muncitoare în general, ca şi în rîndul tuturor celor legaţi mai direct de procesul de producţie şi de circulaţie a mărfurilor.

Izvoarele interne, de epocă, cunoscute pînă acum, probează că formulările şi expresiile „plastice" din unele documente ale revoluţiei din 1821 exprimă o realitate de fapt. Astfel, citim în cunoscutul „arz", din 23 ianuarie, către Poarta otomană : „Căci boierii, sau mai bine a zice tiranii noştri cei cumpliţi, învoindu-să cu cel de acum domn..., ne-au prădat ca niciodată mai nainte şi peirii cei de istov făr' de milostivire pre noi ne-au dat..." [1]. Sau reproşînd ispravnicului de Mehedinţi, la 28 ianuarie 1821, Tudor scria : „Au pre semne nu vă ajunge că i-aţi prădat şi i-aţi despuiat, pînă cînd au rămas ticăloşii ţărani mai goli decît morţii cei din mormînturi ?" [2]. Şi exemplele ar putea continua.

[1] *D.J.R., 1821*, I, nr. 112, p. 211.
[2] *Ibidem*, nr. 111, p. 209.

În ce privește situația din unele orașe, menționăm abuzurile protipendadei din București, suportate tot mai greu de masa mare de meșteșugari și negustori, ca și efortul, ieșit din comun, al Domnului, Al. Suțu, de a cotropi, în profitul familiei sale și al acoliților, vetrele orașelor Tîrgoviște și Ploiești. Să reținem, de asemenea, din principalul document programatic al revoluției din 1821, „*Cererile norodului rumânesc*", afirmația — e drept, puțin „îngroșată" — că din pricina „greutății havaeturilor și a vămilor, negutătoriia a încetat cu totu, ajungînd țara în cea desăvîrșită lipsă a banilor [1].

În mod special, măsurile luate împotriva pandurilor olteni — practic, desființarea acestora ca formațiune militară și coborîrea celor mai mulți între birnici [2] — într-o vreme în care nesiguranța în țară creștea din cauza prădăciunilor efectuate de turcii din Ada-Kale și din alte locuri, a nemulțumit pe cei vizați, dar și pe beneficiarii securității pe care erau capabili s-o aducă pandurii. Să reținem, de pildă, cele scrise de Tudor în legătură cu forța combativă a pandurilor, pe care îi cunoștea foarte bine. Într-o scrisoare, din 1815, comentînd jafurile adalîilor, fostul comandant al batalionului de panduri din Mehedinți din războiul din 1806—1812 izbucnea : „Eu numai cu pandurii țării, făr' de nici un ostaș striin, voi face de nu să va mișca o iarbă din pămîntul țării [3].

Toate acestea au creat în țară o aproape permanentă stare de nemulțumire, neliniște și răzvrătire, în anii 1818—1820 [4]. Îngrijitorul unor moșii scria stăpînului său în 1819 : „Numai cu numele sîntem noi stăpîni ai moșiilor, iar ei (sătenii, n.n., G.D.I.) fac ce vor, fără să vrea să știe că moșiile sînt cumpărate, pînă la ultima palmă, cu galbeni. Ei își fac mendrele precum vor" [5]. Dealtfel, în ce privește accentuarea exploatării, dar și creșterea continuă a combativității țărănimii, încă N. Bălcescu observa că : „În Țara Românească starea țăranilor merse din zi în zi mai rău pînă în 1821, cînd desperarea lor izbucni" [6]. O mare frămîntare a pri-

---

[1] *Ibidem*, nr. 166, p. 273.

[2] Cf. Apostol Stan, *Renașterea armatei naționale*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1979, cap. VI.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 49, p. 91.

[4] Pe larg în lucrarea noastră : *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, p. 221—236.

[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 77, p. 137.

[6] N. Bălcescu, *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, în : N. Bălcescu, *Opere*, I, ed. G. și El. Zane, Ed. Acad. R.S.R., București, 1974, p. 160.

cinuit în rîndul țăranilor trecerea la aplicarea noii legi agrare — Legea Caragea, din 1818. O serioasă cercetare relativ recentă a constatat că „noua clacă (prevăzută în legea amintită — n.n., G.D.I.), cu noile ei obligații a(le) căror procedee de percepere dădeau naștere la atîtea abuzuri, înșelăciuni și violențe, a contribuit cel mai mult la izbucnirea răscoalei din 1821" [1].

Dacă în secolul al XVIII-lea forma principală de luptă a țărănimii împotriva exploatării a constituit-o fuga de pe moșii, la începutul secolului al XIX-lea, datorită cauzelor arătate, devin mai frecvente și cresc în amploare formele mai active de luptă, ca : nesupunerea mai generală la plata birului și răzvrătirea unor sate întregi. În ce privește situația din unele orașe, să reținem că timp de 20 de ani ploieștenii au purtat procesul pentru apărarea vetrei orașului — și l-au cîștigat în ajunul revoluției din 1821, tocmai datorită semnelor prevestitoare ale acesteia. Iar tîrgoviștenii, la începutul iernii în care izbucnea revoluția au recurs, în disperare de cauză, la acea procesiune de pomină a venirii la domnie „cu jalba-n protap" și cu rogojini aprinse pe cap, cîștigînd și ei procesul cu domnia în același timp. Este de reținut că N. Bălcescu făcea o legătură directă între „revolta tîrgoviștenilor" și revoluția din 1821 : *„Revolta tîrgoviștenilor pentru despoierea ce domnul Alexandru Suțu se ispiti a le face* — nota el —*fu urmată de revoluția de la 1821..."* [2].

Înaintarea rapidă și în general fără „probleme" a lui Tudor în Oltenia și mai departe, spre București, afluxul spre tabăra lui, pe parcurs, pune în evidență o țară pregătită, obiectiv, pentru o atare acțiune. Făcînd apel la amintitul ispravnic de Mehedinți să i se alăture, să nu-i fie ostil, Tudor îl avertiza : „să nu dai norodului vreo pricină cu vreo împotrivire de arme ; că atunci bine să știi că nici în găurile șerpilor nu veți scăpa ; pentru că norodul cel ars și fript de către dumneavoastră este amărît și înfocat asupră-vă și numai pricină caută" [3].

Transformările structurale petrecute între timp, deja puse în evidență de cercetarea de specialitate, au generat importante idei de transformare a societății, unele fiind deja consemnate în hrisoave și legiuiri, altele, numeroase, rămase la nivelul de propu-

---

[1] Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1969, p. 31.

[2] N. Bălcescu, *Reforma socială la români*, în N. Bălcescu, *Opere*, I, Ed. Acad., R.P.R., București, 1953, p. 260.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 112, p. 212.

neri şi proiecte reformatoare. Activitatea reformatoare din vremea domniei lui Caragea, continuată în scurta domnie a lui Alexandru Suţu, pune în evidenţă aşa-numita „criză a vîrfurilor" ca element obiectiv al situaţiei revoluţionare. Acest element obiectiv avea însă un aspect specific, care şi-a pus amprenta asupra întregii acţiuni româneşti din 1821. Este vorba despre creşterea opoziţiei factorului politic pămîntean, românesc, faţă de elementul fanariot, ca şi teama aceluiaşi factor politic pămîntean faţă de ceea ce se intuia sau se ştia cu oarecare precizie că pun la cale eteriştii din Principate, fie ei fanarioţi cunoscuţi, fie conspiratorii care nu puteau scăpa unor boieri informaţi, din Divan sau din afară, în pofida disensiunilor ce se semănau în mod deliberat între ei, ca şi în pofida persecuţiilor care au lovit pe unii din cei mai de seamă boieri patrioţi. Această opoziţie pămînteană din ajunul lui „1821", mai îndîrjită decît cea anterioară, acest sentiment de îngrijorare pentru soarta ţării va oferi, în cursul revoluţiei, suficiente temeiuri pentru colaborarea factorilor politici: de o parte, Tudor Vladimirescu cu „Adunarea norodului", de cealaltă parte boierii rămaşi în ţară, în primul rînd cei constituiţi în acea „vremelnică stăpînire", în Bucureşti.

În 1821, probează izvoarele cunoscute, iniţiativa a avut-o întotdeauna tabăra de la Cotroceni, unde era Tudor cu „Adunarea norodului", dar, conform aceloraşi izvoare, „vremelnica stăpînire" n-a fost numai un element politic pasiv, dacă reţinem că Tudor însuşi şi cei din jurul lui, au trebuit, în urma unor tratative, să mai cedeze întrucîtva din radicalismul antiboieresc cu care porniseră acţiunea în Oltenia şi cu care ajunseseră în marginea Capitalei ţării, şi dacă mai reţinem că multe din acţiunile întreprinse, ulterior, în probleme interne, dar mai ales externe, încorporau şi punctul de vedere al Divanului boieresc, chiar dacă „sugestia" aparţinea, frecvent, „căpeteniei" din tabăra de la Cotroceni.

•

În ce-l priveşte pe Tudor Vladimirescu, acesta ne apare, din izvoare, ca un reprezentant tipic al noii clase în devenire revoluţionară.

Anumite împrejurări au concurat pentru a uşura trecerea lui în legendă, de care greu le-a fost apoi istoricilor să se desprindă. Vîrsta la care „pandurul" şi-a dat din plin măsura i-a rămas aproximată „din ochi", căci nu i s-a ştiut şi încă nu i se ştie data exactă a naşterii. Poate 1770. Mai sigur — 1780. Oricum, era la

vîrsta răspunderilor și a împlinirilor, cînd a ridicat „în cerul țării, aidoma cometelor, ...freamătul și fiorii marilor întîmplări ce vor să fie" (Gala Galaction). Nu i se cunoaște adevăratul chip decît din descrieri. În viață fiind, nimeni nu i-a schițat un portret, iar despre cel din biserica de la Prejna, ctitoria sa, toți s-au îndoit că i-ar reda înfățișarea.

Tudor era bărbat serios și gînditor ; om drept și energic ; activ și sincer ; uneori crud și chiar răzbunător. Scurt la vorbă și bogat la minte — și-l amintea un pandur de-al lui, Dumitru Cățel Bresniceanu din Cerneți. Nimeni nu-l văzuse rîzînd vreodată. Se zice că doar doi confidenți ai lui îl văzuseră o dată zîmbind. Statura lui Tudor era de mijloc. Era om „legat", cum se zice și de o constituție robustă. Culoarea părului și a mustăților era galben-castanie. Părul capului, dat pe spate în formă de chică scurtă, lăsa să i se vadă ceafa rasă. Frunte lată și încreștită, sprîncene groase și cam lăsate pe ochii căprui, cu o căutătură cruntă, ce insuflau respect și frică. Fața smeadă, cam lungă și cam grăsulie, nasul drept și potrivit, gura bine făcută, mustața groasă și tunsă, lăsată pe buze, bărbia cam rotundă și un neg pe umărul stîng al obrazului. Este tot portretul pe care l-a putut reconstitui Constantin Aricescu — de la martori oculari, unii foarte apropiați — în anii în care se documenta pentru scrierea primei „istorii" asupra „revoluțiunii române de la 1821", în urmă cu peste 100 de ani [1]. Sub aspect fizic, aproape că nu mai rămîne nimic de adăugat. Poate, detalii neînsemnate la hotarul dintre fizic și moral, adunate, în cea mai mare parte, tot de primul său istoric.

Și tot C. D. Aricescu ne-a reconstituit costumația lui Tudor „în timpul revoluției" : Pe cap purta căciulă dreaptă și înaltă, de hărșie neagră, în formă de stup, numită „gilepească" sau „cazaclie", cu fundul de postav alb. Peste cămașă purta pieptar cu șireturi negre, iar pe deasupra pieptarului dulamă încopciată de culoare negru-verde și lungă pînă sub genunchi. Peste dulamă — cepchen (un fel de scurteică) pînă la brîu ; gambele — acoperite cu poturi strîmți, cu copci și găitane. În picioare purta cisme lungi, la drum, iar în oraș iminei. Iarna, pe deasupra vestmintelor, purta o „tătarcă" (un fel de bundă), lungă și îmblănită, strînsă la spate, cu gulerul scurt și ridicat, cu puțină blană la capul mînecilor și prin prejur, cusută cu găitan de mătase — roșu, negru

[1] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 14—42. Reluarea datelor biografice și întregirea lor — la Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu*, 1945, p. 71—91 ; idem, *Tudor Vladimirescu*, 1971, p. 114—162.

și albastru — împletit cu fir, cu mîneci lungi și strîmte și cu un găitan gros atîrnînd la spate, în formă de unghi, avînd în vîrf doi ciucuri de mătase.

Ca armament, avea o sabie turcească după gît și două pistoale.

•

In istorie, Tudor a intrat orfan de tată (Constantin, supranumit Ursu, din Mehedinți, poate din Prejna). Mama — Ana Bondoc, din Vladimirii Gorjului — i s-a prăpădit mai tîrziu, de inimă rea, consemnează tradiția, după ce i-a murit singura fiică pe care încercase s-o fure o ceată de greci; în încăierarea lui Tudor cu grecii, fata, în cădere, s-a izbit puternic și a murit.

Destule informații ni-l prezintă pe Tudor, într-adevăr, ca „bărbat serios și gînditor". Reflecțiile sale, scurte, veneau tîrziu, după o lungă „convorbire" cu sine, ca o concluzie, apoi trecea la faptă; cîte o idee mai importantă rămînea implîntată adînc în „programul" său „de perspectivă".

Fără a fi un ascet, Tudor n-a fost însurat, iar viața lui „particulară", atît cît i-o cunoaștem din documente, și-a trăit-o cu cumpătare, făcînd însă pe cei din jur să-i respecte „dreptul", și aici, ca și în afaceri [1]. Era uneori crud și chiar răzbunător, deși o singură dată știm că a ajuns la această — recunoscută și de el — „neajungere de minte", obligîndu-se să suporte, bănește, totul [2]. Nu lua viața unui om cu atîta ușurință, cum s-ar putea crede despre un militar „de carieră" al timpului — căci Tudor așa a fost — și era gata să ierte dacă avea garanția că pericolul a trecut. Altfel, dacă era convins de nocivitatea faptei, ducea represaliile pînă la exterminarea adversarului sau pînă la punerea lui în totală neputință de acțiune [3].

Aceste trăsături temperamentale și de caracter, la Tudor, l-au impresionat pe cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hațeg, care l-a cunoscut personal, sigur din 1814 dacă nu chiar de mai înainte. „Bine se păzea" — notează cronicarul, vorbind despre primul „cvartir", de 6 săptămîni, al lui Tudor, în 1816, la Mehadia. Și era „cuminte" — mai adăuga cărturarul. Tudor s-a dus la București. A revenit în toamnă la Mehadia, cînd a mai șezut 9

[1] Emil Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 11, 15, 16, 88—89.
[2] *Ibidem*, p. 19—20.
[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 17; Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 23—26, 88—90; „Revista arhivelor", nr 2/1970, p. 571, 584—587.

săptămîni. Îl vizita des pe românul bănățean, fie la acesta acasă, fie la băi, unde se întîlneau. „Tot cuminte" — revine, ca o constatare definitivă, după o nouă „probă", reflecția finală [1].

Am spus că n-a avut, el, familie. Umblînd cu treburile slujbei în plaiul Cloșani, un sătean de încredere din partea locului l-a întrebat: „Boierule, să mă ierți, să te întreb ceva. De ce nu te însori? Să te statornicești aici la noi; să te avem în toată viața vătaf de plai; căci ești iubit de toți, ca boer drept și cu frica lui Dumnezeu; ne-ai scăpa de ciocoii care ne-ar prăda". Tudor a răspuns într-un tîrziu, mai mult pentru sine: „Ei! Talamane! Eu nu sînt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere; sînt făcut pentru altceva" [2].

Izvoarele păstrează și alte asemenea reflecții ale lui Tudor. Conștiința că ar fi un „predestinat"? Din actele și faptele lui anterioare anului 1821 rezultă, oricum, un drum parcă ales, sfidînd riscurile, o rară conștiință a răspunderii pentru soarta oamenilor între care trăia și despre care se convingea tot mai mult că, în fond, ca să-i ajute eficient exista o singură cale: o acțiune de amploare — „cuminte" însă — în numele țării și pentru binele de obște. Tradiția conservă o opțiune a lui Tudor. Iancu Jianu dorea să se căsătorească cu sora lui Tudor. Cînd tocmai puneau la cale căsătoria, la Vladimiri, pe fată au furat-o grecii. Fata murind, apoi, în încăierarea lui Tudor cu ceata de greci, cei doi au jurat să se considere totuși apropiați și rude de aci înainte. Iancu Jianu ar fi spus: „Eu mă fac hoț, unde oi prinde grecii îi omor!" „Nu, eu mă duc la Rusia, să lupt!" — ar fi răspuns Tudor [3]. Că această împrejurare sau alta mai dificilă [4] a determinat opțiunea lui Tudor, contează mai puțin. Noi știm că gîndul acesta Tudor l-a avut prin 1812 sau imediat după aceea [5]. Plecarea în Rusia nu apare ca un scop în sine, ci ca un mijloc pentru împlinirea „predestinării". În altă împrejurare, cînd era urmărit și se ascundea la un credincios, întrebat de gazdă ce are, Tudor, după vreun sfert de oră, ar fi răspuns, ca pentru sine, întrebător: „Trăi-voi, oare, să scap țara de leprele străine?" [6]. Nu este vorba despre sentimente xenofobe, ci de ura pentru *străinul exploatator*, „le-

---

[1] Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. D. Mioc, Ed. Acad. R.S.R., București, 1969, p. 304.
[2] C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 31—32.
[3] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 10.
[4] C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 27.
[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 26 și 27.
[6] C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 30.

pra". În acest sens, tot tradiția conservă o „scenă" edificatoare: într-o zi, cînd Tudor se afla la via de la Cerneți, servitorii săi își permiseseră să maltrateze pe un marchitan evreu care umbla cu marfă prin sate; Tudor, aflînd, i-a dojenit aspru, arătîndu-le că și evreul este „făptura lui Dumnezeu" și nu trebuie batjocorit; apoi le-a poruncit „strașnic" să nu mai cuteze altădată să batjocorească pe oricine ar intra în curtea sa, că vor fi aspru pedepsiți [1].

Cu timpul, pe măsură ce greutățile generale se vor amplifica, dar și cele personale vor crește în duritate, această revoltă neputincioasă, dincolo de o ipotetică conștiință a „predestinării", se va transforma în convingeri și acestea vor conduce la fapte, cînd se va ivi ocazia. Vom reveni într-un capitol următor. Aici stăruim încă asupra omului *concret*, cu calitățile lui, ca și cu limitele și slăbiciunile sale, asupra apartenenței sale la clasa evului nou, care „se năștea".

În sufletul aspru al pandurului, militarului și omului de afaceri, mereu confruntat cu greutățile vieții, tandrețea și afecțiunea își aveau totuși locul lor. Plecase la Viena, în 1814, cu afacerile boierului Nicolae Glogoveanu, care se dovediseră un bun prilej pentru ca Tudor — urmărit de turci și de vodă Caragea — să lipsească din țară pentru aproape un an. O îndrăgise mult, părinteşte, pe fetița acestuia, rămasă orfană de mamă între timp. Din Viena, îi scria boierului în țară despre acest „juvaer de copil", „ca un înger", care era „coconița Masinca", de care a avut foarte multă grijă, ca de propriul său copil [2].

Cîtă învățătură avea Tudor — greu de spus, căci nu știm să fi învățat prea mult timp într-un mod organizat, într-o instituție școlară. Deprinsese slovele de la un preot din sat, citise din Bucoavnă cînd păștea vitele pe dealurile Vladimirilor și scrisese pe foi de fag, în lipsă de hîrtie. Pe la 10—12 ani intrase „pe procopseală" la un „condicar" din Craiova, dascălul Lupu, de la care mai deprinde, poate, ceva „învățătură", dar la care nu stă mult. Îl găsim apoi în casa bătrînului boier Ion Glogoveanu, tot „pe procopseală", după datina vremii, ca „fecior în casă", luînd și el sau „furînd" învățătură de la dascălul care pregătea pe fiul boierului, Nicolae, cu care Tudor astfel a copilărit și care, în ciuda

[1] *Ibidem*, p. 28.
[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 46; „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 581.

sfatului tatălui, l-a menținut mult timp pe lîngă sine pe Tudor, ca om de mare încredere [1].

Tudor a fost însă — putem spune acum, fără teamă că vom greși — un strălucit *autodidact*.

N-a mers la școli înalte, să învețe contabilitate, căci vîrtejul vieții l-a prins de mic, iar apoi afacerile nu i-au dat răgaz. Dar a ajuns unul din cei mai întreprinzători negustori olteni, rulînd mari sume de bani și avînd relații de afaceri în țară și peste hotare [2]. Tradiția consemnează că „el făcea negoț de porci, vaci și capre, iar oamenii lui se duceau peste graniță, pînă la Pesta, la Viena și nu veneau luni întregi [3]. El însuși a ajuns cu vite pînă la Pestă, cînd era încă îngrijitor la moșia lui N. Glogoveanu [4]. După invazia adalîilor (1814), care l-au prădat și pe el cumplit, scriindu-i lui N. Glogoveanu spera „că doar să va mai face cumvași, fiindcă și eu prea multe lucruri am în țară și cu unii-alții mă tot păgubesc de toate părțile" [5]. Făcea negoț în țară și peste graniță, cu de toate, de la făină la fier și de la turme de capre la zeci de vite mari, toate trecute cu grijă în „catastih" ; avea cîrciumă și mai multe mori de apă [6] ; avea relații de afaceri în Austria — de la Orșova la Viena —, la sud de Dunăre, la sîrbi și la Odesa [7]. În 1816, de pildă, solicita acoperirea unei creanțe de la Regep-aga, executat, între timp, la Orșova, în valoare de 163 087 piaștri (sau chiar 290 400 piaștri, după știința marelui vizir însuși) [8].

Avînd cunoștințe pentru o exploatare agricolă, dar și bani, Tudor a fost și arendaș al cîtorva moșii [9]. Pentru arenda moșiei Ploștina (Mehedinți), de pildă, el plătea anual : 1 300 taleri, 500 ocă de grîu și 150 ocă de pește (morun sau nisetru sărat) [10]. Termenii în care sînt redactate contractele reflectă concepția „partenerilor", deci și a lui Tudor, în această direcție. Pentru moșia amintită, de pildă, el își achitase arenda anuală, anticipat și se

---

[1] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 15—16.
[2] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 18—19, 40, 99—108 ; *D.I.R., 1821*, I, p. 59, 60—62, 70—71, 75, 86—88, 104—106, 109 etc.
[3] Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 10.
[4] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 17—19.
[5] *D.I.R., 1821*, I, p. 90—91.
[6] Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 9, 16, 86—87, 90—93 ; *D.I.R., 1821*, I, p. 51—52 ; Arh. St. Buc., ms. 89, f. 240—241 și ms. 108, f. 236.
[7] *D.I.R., 1821*, I, p. 47, 66—68 ; „Revista arhivelor", 2/1970, p. 578.
[8] *D.I.R., 1821*, I, p. 112—113 ; „Revista arhivelor", 2/1970, p. 588—589.
[9] *D.I.R., 1821*, I, p. 48—49 ; Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 21 și 54—56.
[10] Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 21 ; *D.I.R., 1821*, I, p. 48—49.

obliga să procedeze la fel în continuare. În schimb, în cei trei ani ai termenului de arendare, cerea să fie considerat „întocmai ca un stăpîn" [1]. În 1815, cînd a izbucnit conflictul cu N. Glogoveanu pentru arenda moşiei Cătunu, Tudor îi scria acestuia să nu-i facă nedreptate, căci la acea moşie, preciza el, „eu sănt stăpăn şi eu am să caut socoteala şi să dau seama" [2].

N-a studiat Tudor Vladimirescu agrimensura la vreo şcoală înaltă, dar a ajuns un bun hotarnic, căutat şi preferat, de la hotărnicii obişnuite pînă la îndreptarea hotarului ţării [3]. A hotărnicit împreună cu apropiatul său „biv clucer za arie" Ştefan Miculescu şi cu învăţatul boier Iordache Otetelişeanu [4].

N-a învăţat „arta" războiului la şcoli de înalte studii militare, dar a ajuns un excelent comandat de batalion în războiul ruso-turc din 1806—1812, precum se ştie, apreciat de multe ori la superlativ de generalii ruşi [5], decorat cu ordinul „Sf. Vladimir" şi recompensat cu gradul de locotenent în armata rusă (brevetul pentru grad îl va primi, la cerere, în 1819) [6]; în 1812 fusese numit comandant de panduri pentru două judeţe [7]; să mai reţinem că de numele lui Tudor se leagă, de fapt, începutul reconstituirii armatei române moderne, el fiind comandant al primei unităţi militare, astfel individualizată, formaţiune care a avut o autonomie în luptă în zona în care a operat, iar în 1821 Tudor Vladimirescu s-a dovedit capabil să organizeze şi să conducă, de fapt, prima armată modernă a Ţării Româneşti.

Tudor Vladimirescu nici „ştiinţa" administraţiei n-a învăţat-o la vreo şcoală, dar a condus, ca vătaf, aproape continuu, din 1806 pînă în 1820, personal sau prin „vechil" (fratele său, Papa), plaiul Cloşani, slujbă la care a ţinut foarte mult şi pe care n-a ezitat s-o obţină prin mijloacele timpului [8]. N-a aspirat la isprăvnicie, căci asemenea slujbe mai înalte erau rezervate caftaniţilor, iar Tudor era un om realist.

---

[1] *Ibidem.*

[2] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 54—56.

[3] „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 589—593; Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 60.

[4] Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 60; *D.I.R., 1821*, I, p. 116; „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 589; C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 36.

[5] *D.I.R., 1821*, I, p. 40—43, 45, 46, 48—51, 53—55, 57—58.

[6] *Ibidem*, p. 142.

[7] *Ibidem*, p. 72—73.

[8] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 21, 23—25; idem, *Acte justificative...*, p. 83; *D.I.R., 1821*, I, p. 38—40, 57, 95, 100—101, 116, 164—165.

Nici „știința legilor" n-a învățat-o Tudor la vreo Academie. A deprins-o „din mers", în confruntarea cu cerințele și greutățile vieții și ale afacerilor : de îngrijitor de moșie și de om de mare încredere al boierului N. Glogoveanu ; de arendaș ; de „stăpîn", el însuși, cu ceva moșie, cumpărată cu stînjenul de la diverși ; de codevălmaș cu alți săteni la mori sau la pămînturi ; de hotarnic ; de vătaf de plai ; de ctitor de biserică și de purtător de grijă la alte schituri și biserici ; și mai ales de negustor — activitate care-l definește prin excelență.

În toate aceste împrejurări Tudor a trebuit să știe cutuma, datina, dar și slova „pravilei". Cînd nu se putea prezenta personal la proces, își punea „vechil" (reprezentant), după regula timpului pentru oamenii cu „dare de mînă" [1] ; și acesta trebuia, firește, instruit. La Viena, într-o țară străină, a trebuit să poarte proces pentru încurcatele afaceri prilejuite de moartea soției Glogoveanului" [2]. „Mă sufocă tare judecata" — scria el odată, boierului [3]. Pusese avocat, dar a trebuit să cunoască și el, cît de cît, legea acelei țări, ca să nu facă prea multă cheltuială — lucru care-l deranja cel mai mult („m-au afanisit cheltuiala din țara aceasta drăcească", scria el) — și să-i poată opune, într-o împrejurare, legea țării sale. Este un moment asupra căruia merită să insistăm, pentru a înțelege ceea ce socotea Tudor firesc și nefiresc în raporturile dintre oameni din țări și de legi diferite, deci între două entități politice. Crescuse cu acest mod de a gîndi. Prin legăturile lui de afaceri peste hotare își consolidase cunoștințele și nu înțelegea să fie supus la alt tratament, cunoscînd că țara lui avea dreptul să urmeze după legile sale. În spiritul timpului, omul trebuia judecat după legea țării lui. Judecătorii de la Viena — scria Tudor lui N. Glogoveanu la 25 august 1814 — „după pravila lor, au găsit cu cale" să meargă judecata într-un fel care dezavantaja pe boier. *„Eu am stătut împotrivă cu pravila noastră, fiind noi de altă țară și lege"*. Și, probabil, a trebuit să insiste pentru a-i convinge pe juriștii vienezi. „Văzînd ei așa — continua Tudor scrisoarea — au hotărît să le aducem ponturile pravili⟨i⟩ noastre". Și, în continuare, cunoscînd procedura, indica boierului din țară, în detaliu, cum trebuie să scoată acele „ponturi" din „pravila țării" și cum să i le trimită, pentru a avea șanse de izbîndă la Viena. Nu uita să-i precizeze că de la poșta din Bucu-

[1] *D.I.R., 1821*, I, p. 60—61.
[2] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 43—52.
[3] *Ibidem*, p. 49.

reşti, cînd vor fi expediate scrisorile la Viena, „să se ia reţipiscă, ca să nu să mai poată pierde scrisorile" ; iar pe scrisori — adăuga el — „şi nemţeşte să se scrie deasupra" [1].

Afacerile i se încurcaseră foarte rău către 1821 şi el trebuia să se apere cu legea. Dar legea, şi aşa expresie a voinţei celor puternici, putea fi interpretată, cuvîntul de pe urmă într-o asemenea interpretare nefiind al lui. Oricum, legea trebuia cunoscută, pînă cînd va veni şi vremea schimbării ei, vreme la care Tudor, prin replici scurte, ca un ecou interior, consemnat de izvoare, a făcut cîteva aluzii înainte de 1821.

Lecturile lui Tudor Vladimirescu ? Cît îi dădeau răgaz multiplele-i activităţi. Dacă a cerut de la cărturarul Nicolae Stoica de Haţeg „calendare" [2], înseamnă că era obişnuit cu astfel de lucrări pline de învăţături practice.

Astfel de cărţi, nu numai calendare, va mai fi găsit Tudor în biblioteca lui Nicolae Stoica de Haţeg — un om care s-a instruit toată viaţa şi a cărui bibliotecă număra, în 1821, 137 de titluri (263 volume) [1] — în intervalul de 15 săptămîni, în 1816, cît a stat la Mehadia în „cvartir" sau la băi, vizitîndu-l pe cărturar sau primind vizitele acestuia. Tudor a fost, de asemenea, un cititor al cărţilor bisericeşti, atunci de mare autoritate morală, cu învăţături încărcate de simplitate şi dreptate, ca reguli de convieţuire pe care divinitatea le-ar fi dat oamenilor, reguli contrazise flagrant de atîtea realităţi ale timpului său. În documentele emanate din cancelaria lui Tudor, în 1821, dar şi în altele anterioare, concepute şi scrise numai de el (deci, din care aportul altora se exclude) sînt frecvente expresiile şi „învăţăturile" luate din astfel

---

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 580 ; s.n., G.D.I.

[2] Nicolae Stoica de Haţeg, *op. cit.*, p. 304. *Calendarul* — gen de carte care şi-a avut maxima căutare şi difuziune în epoca formării lui Tudor, Rîmnicul oltean fiind unul din cele mai importante centre de producere şi desfacere al acestor cărţi —, „adevărată publicaţie periodică", tindea, ca şi alte publicaţii ale vremii, la formarea omului activ, întreprinzător, la dezvăluirea capacităţilor pe care omul le posedă şi care pot determina o mai bună organizare a vieţii şi a muncii, cu condiţia înlăturării unor stavile (v. Al. Duţu, *Cărţile de înţelepciune în cultura română*, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1972, p. 32 şi 37). Aceasta este, dealtfel, epoca de mare difuziune a „cărţilor de înţelepciune" în general şi din acestea va fi găsit Tudor şi în casa din Bucureşti a Glogoveanului şi în alte case de aci, pe care le frecventa cînd venea cu vreo „pricină" şi cît vremea îi dădea răgaz.

[1] Nicolae Stoica de Haţeg, *op. cit.*, p. 14.

de cărți. În 1808 Tudor dăruia bisericii din Preșna un *Triod*, cumpărat de el [1].

Reținem însă, ca unul din cele mai importante lucruri pe linia formării sau, la un om ca Tudor, a consolidării unei concepții, citirea acelei cărți de căpătîi a generației sale și a multor generații următoare : *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, de Petru Maior. Lucrarea apăruse, cum se știe, în 1812 [2]. Poate Tudor aflase între timp despre această carte. Nu i-a cerut-o în primul „cvartir", de 6 săptămîni, la Mehadia. Avea probleme încurcate de rezolvat la Rușava (Orșova), rămase poate din „perioada vieneză". A plecat la București. În toamna lui 1816, în septembrie — notează cronicarul nostru —, *„călare din Ardeal la mine veni"*, cu o slugă a lui. După ce băgară caii în grajd și prînziră — continuă protopopul prețioasa notare — *„ceru Istoria Românească, calendare, c-o să șadă la băi, să cetească, să-și petreacă. Și păn în noemvrie, 9 săptămîni, la băi șezu. Venea, ne întîlneam aici și la băi. Tot cuminte"* [3].

Oprind aici comentariul nostru privind astfel de lecturi ale lui Tudor, notăm un tipic procedeu de autodidact pasionat. A luat de la un cărturar și om de prestigiu („față bisericească") cărți, între care celebra lucrare a lui Petru Maior. Poate, în întîlnirile de la casa protopopului și de la băi îl va fi întrebat și altele, curios să afle. Îl va fi întrebat și protopopul despre noutățile din Viena, de unde Tudor abia venise, poate din acelea, politice, despre care Tudor scria lui N. Glogoveanu. Nu va fi lipsit din conversația lor conținutul cărții lui Petru Maior. Am văzut mai sus că românul bănățean ținea atît de mult s-o citească preoții din subordinea sa, poate pentru a-i „învăța" și pe enoriașii lor români, s-o citească și cititorii cronicii sale, „să se învețe" și ei. Dar avea și Tudor obiceiul de a întreba și de a asculta „istorii". „Ia mai spune, popo, istorii d-ale care-mi plac mie" — i se adresa el, mai tîrziu, și episcopului Ilarion [4].

---

[1] Em. Virtosu, *Mărturii noi...*, *op. cit.*, p. 19.

[2] Protopopul Nicolae (Nicolae Stoica de Hațeg), în 1813, o recomanda, spre cumpărare, preoților, împreună cu alte două lucrări : „Să le luați, să le cetiți și să le știți". Personal, a prețuit-o mult, ca toți românii care au ajuns s-o citească sau cel puțin să afle despre cuprinsul ei. Cărturarul român bănățean o numește „întîia istorie a românilor în limba românească" și o recomandă și cititorilor cronicii sale : „să o căutați, să vă învățați" (Nicolae Stoica de Hațeg, *op. cit.*, p. 12—13).

[3] *Ibidem*, p. 304 ; s.n., G.D.I.

[4] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, *op. cit.*, p. 60.

Importantă prin ea însăşi, informaţia cărturarului român băştinaş — că Tudor i-a cerut, pentru a o citi, *Istoria* lui Petru Maior — îşi amplifică, pentru noi, valoarea prin menţionarea convorbirilor frecvente pe care le-au avut cei doi, vizitîndu-se.

Făcîndu-se legătura cu o remarcă usturătoare a lui Tudor, dintr-o scrisoare din Viena către N. Glogoveanu, la adresa boierilor ţării, s-a presupus că, între alte probabile lecturi, acesta ar fi putut citi şi cartea de călătorie a lui Karaczai, publicată în 1815 la Viena şi existentă pe piaţa vieneză în vremea şederii lui Tudor acolo [1]. Să reţinem că tot la Viena apăruse, în 1806, în greceşte, cunoscuta *Istorie a Ţării Româneşti* de Mihail Cantacuzino Banul, iar în 1816 apărea, în Lipsca Saxoniei, tot în greceşte, *Geografia României* de Dimitrie Philippide.

•

Curat lucru, fără a nega importanţa legăturilor cu episcopul Ilarion (nu ştim de cînd anume) — de la care, desigur, avea ce învăţa — este greu de admis că la vîrsta pe care o avea Tudor, în ajunul acţiunii celei mari şi cu „ştiinţele" dovedite în diverse împrejurări, pînă atunci, avea atîta nevoie să fie „învăţat" cum să formuleze „cererile norodului" său. Firește — aşa cum mai pe larg vom reveni în alt loc — programul revoluţiei din 1821, ca sinteză programatică, nu este rodul numai al gîndirii lui Tudor Vladimirescu. Dar gîndirea şi fapta acestui *om format*, cu aproape toate calităţile de conducător politic şi militar, au constituit forţa de legătură a ideilor şi elementul care le-a ridicat, „înnobilate", pe treapta consecvenţei revoluţionare. Desigur, a avut şi „sfetnici" — consilieri, spunem azi — care poate l-au sfătuit nu numai de bine (vezi defăimarea, la început, a mitropolitului — ranchiună mai veche a lui Ilarion) ; a mai învăţat încă şi de la boierii rămaşi în Bucureşti în cîteva zile de „parlamentări", înainte de a intra în Capitală ; poate a mai învăţat şi pe parcurs. Dar centrul de elaborare şi difuziune a ideilor şi direcţiilor de acţiune l-a constituit, în 1821, „Adunarea norodului" condusă de Tudor Vladimirescu.

Asupra acestui aspect important, cum am spus, vom reveni. Aici, legînd numai „firul pregătirilor" de coordonatele personalităţii lui Tudor, încercăm să surprindem, în continuare, pe de o parte modul în care propriile sale necazuri se împleteau tot mai

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 573 (F., conte de Karaczay, *Einiges über die Moldau und ihre Bewohner*, Viena, 1815).

strîns cu greutăţile tot mai mari ale ţării, fapt care a putut contribui la o şi mai mare angajare a lui pe drumul către acel „altceva" despre care încă nu se destăinuise moşneanului oltean, spunîndu-i doar că el, Tudor, nu este făcut „nici pentru muiere, nici pentru avere" ; pe de altă parte să notăm felul în care, într-un context oltenesc mai larg, generator de surprize pentru puternicii zilei, Tudor Vladimirescu era cunoscut de oameni, de la cei care şi-l doreau să rămînă între ei, spre a le face dreptate, pînă la unele figuri proeminente ale zilei.

În august 1817, Tudor era „poprit" la Căimăcămia Craiovei, dintr-un motiv pe care încă nu-l ştim [1], iar în 1818, în faţa Divanului domnesc, pierdea procesul cu Nicolae Glogoveanu [2]. Atunci va fi rostit el o replică tăioasă la adresa boierilor divaniţi : „Pe unde pun cucoanele voastre panglicele vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor" [3]. Cu prilejul anului nou următor (1819) era iarăşi în Bucureşti, căci, după obicei, se cumpărau slujbele şi era interesat să nu şi-o piardă pe a lui. Mereu supărat pe marii boieri din Divan, fiind la masă la apropiatul său, Ilarion, a mai „scăpat" o replică dură : „D-oi trăi, voi face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divaniţi" [4].

„Afacerile" nu-i merseseră bine. Spre sfîrşitul primăverii lui 1819 îl găsim din nou în Bucureşti, cînd obţine, la 26 mai, brevetul pentru gradul de locotenent în armata rusă [5], grad conferit în anii războiului ce trecuse. Putea fi şi acesta bun la ceva, în noua situaţie. Poate şi autorităţile ţariste, şi în special consulul general Al. Pini, se gîndeau să şi-l apropie mai mult. Temut de mulţi, dar apreciat de alţii pentru calităţile lui, Tudor, era, în aceşti ani, cînd lovit, cînd cultivat. Avea, în 1819, la Divanul domnesc, „soroc" pentru un proces cu fraţii Rogobete — tîlhari cunoscuţi, hoţi de vite şi colaboratori ai turcilor. Protejat de influentul bancher şi arendaş Hagi Ianuş, Rogobete nu s-a prezentat la proces, pe care Tudor, cu alţi „cetaşi" din Mehedinţi, l-ar fi cîştigat — şi procesul a fost transferat la Căimăcămia Craiovei [6].

Aşa cum s-a mai observat [7], în conflictul cu fraţii Răescu, apoi cu fraţii Rogobete, Tudor nu apăra numai un interes per-

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 588.
[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 35 ; Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, nr 40, p. 67—69.
[3] C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 36.
[4] *Ibidem.*
[5] *D.I.R., 1821*, nr. 79, p. 142.
[6] *Ibidem*, p. 140, nota 1.
[7] „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 571.

sonal sau de grup, ci acționa împotriva unor colaboratori ai turcilor. Tudor acționa, deci, în interesul superior al țării, după cum tot în 1819 îl găsim desemnat să cerceteze cu discreție într-o altă acțiune de mare interes pentru țară : este vorba de îndreptarea hotarului spre Transilvania, în zona moșiei Podeni, unde austriecii, cointeresîndu-l pe vodă Caragea, fugarul, mutaseră bornele. A hotărnicit acolo împreună cu boierul patriot Iordache Otetelișeanu, împărtășindu-și reciproc „sentimente patriotice" [1].

Pînă în 1821 cunoaștem că Tudor a mai avut un singur proces, la Divanul domnesc din București, cu neamurile slugerului Preda Săulescu, pentru care, la 5 sept. 1820, ruga pe un slujbaș al Divanului Craiovei să-i fixeze „sorocul" după Crăciun, pînă atunci neputînd să meargă în Capitala țării [2].

•

Schițînd, în economia lucrării de față, situația revoluționară deosebită a cărei expresie a fost revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, precizînd, de asemenea, elementul „subiectiv", cu expresia lui concretă în epocă și în „momentul" revoluționar, ne rămîne să stăruim, în continuare, asupra *obiectivelor revoluției*, detaliate în *programul revoluționar*, asupra *conducerii revoluționare a țării*, conducere care a implicat acea *„schimbare de regim politic"* ca trăsătură a unei atari revoluții, ca și, mai pe scurt, asupra *impulsului pe care revoluția din 1821*, deși înfrîntă, l-a *dat procesului revoluționar obiectiv în anii care au urmat*.

Dar înainte de a continua cu problemele propriu-zise ale revoluției românești, socotim necesară reluarea discuției asupra unei grave și îndelungate confuzii istoriografice, confuzie care, din păcate, persistă, în ciuda evidențelor documentare și deși a survenit în ultimii ani o demonstrație clară în această privință.

Este vorba despre locul și legăturile revoluției românești din 1821 în contextul luptei revoluționare a popoarelor din Sud-Estul Europei, îndeosebi în ce privește obiectivul extern al acestei lupte ; în context, mai ales, despre legăturile cu Eteria grecească, mai precis cu acțiunea declanșată de Al. Ipsilanti în Principatele Române.

Desigur, expunerea din acest capitol II va contribui în bună măsură la lămurirea și înțelegerea expunerii din capitolele ce-i vor urma, pînă la sfîrșit.

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 583.
[2] *Ibidem*, I, nr. 94, p. 184—185.

CAPITOLUL II

ROMÂNII ŞI VECINII LOR BALCANICI

Motto: *1) „Facă grecii şi bulgarii ce-or voi în pământul lor ca să scape de jugul turcului, iară noi românii vom face ce-om putea ca să ne mîntuim de relele ce ne apasă...". (1820, replică a unui boier român).*

2) „Eu nu mă războiesc cu Poarta..., dar eu nu voi înceta de a cere... reintroducerea drepturilor... Ţării Româneşti...".

„Trebuie însă să vă mărturisesc sincer şi cu încredere că apropierea unui corp elin sub comanda prinţului Ipsilanti mă pune în cea mai mare încurcătură, pentru că nu ştiu pe ce temei se razemă o asemenea acţiune... De aceea eu am somat pe prinţul Ipsilanti să se oprească la bariera Bucureştilor pînă ce-mi va aduce dovezi că are într-adevăr autorizaţia unei puteri mai înalte pentru desfăşurarea acţiunii sale; şi aceasta, pentru motivul că eu nu sînt dispus să vărs sîngele românilor pentru Grecia şi nu vreau ca printr-o măsură nesocotită şi pripită să întreprind ceva în detrimentul poporului român".

(Tudor Vladimirescu,
22 martie/3 aprilie 1821).

Este de reţinut că reprezentanţii cei mai autorizaţi ai „primei generaţii" de istorici români moderni, N. Bălcescu şi M. Kogălniceanu, nu au amintit nimic despre legături ale revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu cu Eteria. Şi dacă acestea ar fi existat, aşa cum s-a susţinut mai tîrziu de către unii, cei doi trebuiau să se refere la ele, căci amintirea era recentă, iar probitatea pe care le-o

cunoaștem îi obliga la așa ceva. Iar Vasile Alecsandri, înțelegînd bine felul în care balada populară a reținut acțiunea românească din 1821 și imaginea conducătorului ei, cînd a publicat — prima dată în 1862, apoi în ediție, în 1866 — *Visul lui Tudor Vladimirescu*, a comentat în notă rolul nefast al lui Al. Ipsilanti, fără a aminti despre vreo legătură între cei doi.

Acțiunea de elaborare a unei „istorii" despre cele petrecute în 1821, sub conducerea lui Tudor Vladimirescu — adunarea izvoarelor, apoi elaborarea sintezei, pe baza lor — s-a declanșat însă abia la începutul deceniului VIII al veacului trecut, după comemorarea semicentenarului revoluției. În 1874 apărea *Istoria...* lui C. D. Aricescu, însoțită de anexa ei documentară.

Din punctul de vedere care ne interesează aici, încă acest prim autor român de carte consacrată revoluției se confrunta cu o bogată istoriografie despre Grecia în general, ca și despre Eterie și revoluția grecească din 1821 în special, întrucît „problema" Greciei moderne, deși circumscrisă „problemei orientale", preocupase în mod deosebit lumea diplomatică și istoriografia europeană deopotrivă. La rîndul ei, propaganda grecească — prin scrieri importante, unele apărute chiar în Principatele Române, dar și pe alte căi — fusese foarte activă, astfel că Europa, cel puțin Europa istoricilor, își formase deja o imagine despre frămîntările din Sud-Estul continentului și în special despre Eterie, cu acțiunea ei revoluționară din 1821, din surse aproape exclusiv grecești [1], eteriste și filoeteriste. Or, întreaga istoriografie despre care vorbim, în măsura în care tratase și revoluția românească, în atari condiții, o integrase Eteriei, adesea ca pe un detaliu doar. Iar autorul englez filoeterist Thomas Gordon [2] deja relatase, încă din 1832, după surse eteriste, despre pretinsa „învoială" dintre Tudor Vladimirescu pe de o parte și eteriștii Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache pe de alta, învoială datată 27 decembrie 1820. Numai că relatarea lui Gordon n-a fost cunoscută — oricum, n-a fost utilizată — la noi decît începînd cu anul 1947, cînd Em. Vîrtosu o descoperă și o publică în cartea sa *Despre Tudor Vladimirescu și*

---

[1] Vezi bibliografia alcătuită de Emil Vîrtosu, în cărțile sale: *Tudor Vladimirescu, Glose, fapte și documente noi*, București, 1927, p. 39—57 și *1821. Date și fapte noi*, București, 1932, p. XXXIX—LVIII.

[2] Thomas Gordon, *op. cit.*

revoluția de la 1821, Ed. Casa Școalelor, p. 104—106, apreciind-o ca pe o „revelație".

În aceste condiții — cînd, pe deasupra, izvoarele revoluției românești abia începeau să se adune și să se prelucreze — era foarte greu de „rezistat", era greu de corectat o imagine deja pusă în tipare ce păreau a fi definitive.

Este totuși meritul important al lui C.D. Aricescu, acela de a fi făcut prima critică, pertinentă, unei bune părți a istoriografiei eteriste și filoeteriste, opunîndu-i izvoarele adunate de el, în textul și în logica desprinsă din ele [1]. Dar și C.D. Aricescu, „copleșit" de atîtea „autorități" în materie, într-o vreme în care istoriografia noastră abia se desprindea din epoca ei romantică, a plătit tributul său de credulitate. Astfel, C.D. Aricescu, după Gervinius, afirmă : „Căpitan Iordache <Olimpiotul> inițiă pe Tudor, din partea grecilor, în secretul Eteriei, însă numai pe jumătate", și mai adaugă detalii, în sprijin, după P. Poenaru și Kiriac Popescu [2]. C.D. Aricescu nu susține însă că Tudor a fost eterist și judecă aspru odiosul asasinat comis de eteriști la Tîrgoviște. Impresia generală este că autorul, pornind de la izvoarele adunate de el însuși, a încercat să se desprindă, în această privință, de o „teză" consacrată și a reușit în mare măsură, deși nu integral.

De aci înainte, pe plan european imaginea și „teza" deja acreditată va continua să se consolideze — practic, în condițiile unei inexistente propagande istoriografice românești, în materie — astfel că, de pildă, în anii 1941—42, D. Bodin, preocupat și de redarea revoluției românești din 1821 și a conducătorului ei în istoriografia italiană, constată că acestea sînt prezentate fals și adesea ignorate. După un examen atent al istoriografiei respective, autorul citat, întrebîndu-se cum se explică „această descrescîndă interesare a istoriografiei italiene față de Tudor, și deformarea lui", conchide că „deformarea trebuie pusă în legătură cu bibliografia bogată grecească și, după ea, italiană, care a popularizat lupta eteriștilor enorm în cercetările științifice și chiar în masele populare ale Italiei, și odată cu aceasta figura lui Tudor, trecută prin critica și interesele grecești" [3]. Alte istoriografii, pe plan euro-

---

[1] C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 343 și urm

[2] *Ibidem*, p. 39.

[3] D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene*, în „Revista istorică română", vol. XI—XII/1941—42, p. 61.

pean, n-au fost cercetate de nimeni atît de atent, dar, după sondaje și analogii, nu este cazul să ne așteptăm la imagini mai favorabile decît cea dată de istoriografia italiană.

În țară, părerile s-au împărțit. În economia acestei lucrări trecem peste detalii, menționînd numai pe autorii mai de seamă. În timp ce V.A. Urechia și A.D. Xenopol, prelucrînd atent izvoarele și istoriografia, susțin independența revoluției românești din 1821, urmați, cu toată consecvența și după cercetări proprii, de Dumitru Bodin, N. Iorga a crezut — fără a dovedi! — în „inițierea" lui Tudor în Eterie, iar Emil Vîrtosu a avut îndoieli pînă în 1947, cînd, descoperind și publicînd relatarea lui Thomas Gordon, a aderat la teza Oțetea. Dan Berindei a încercat o oarecare „detașare", dar, în fond, a rămas adept al aceleiași teze (v. analiza făcută de M.T. Radu în cartea citată), atîta doar că nu mai aderă, *în interpretare*, la ideea subordonării revoluției românești față de Eterie, evită o atare formulare, deși logica expunerii sale, cu documentele după care se conduce cu precădere, merge pe aceeași linie.

În 1975, în citatul curs special universitar, ne-am exprimat clar și ferm dezacordul față de teza Oțetea, dar cursul, tipărit pentru uzul studenților, a avut un tiraj redus (800 ex.) și un circuit relativ intern.

În 1978 apărea, după circa 20 de ani de muncă, excelenta carte a profesorului Mircea T. Radu. A fost, acesta, un bun cîștigat al istoriografiei românești recente și, pe alt plan, un act nobil de dreptate față de generația care a înfăptuit revoluția românească din 1821 și față de conducătorul ei, Tudor Vladimirescu.

Se înțelege că în economia lucrării noastre nu vom reproduce demonstrația lui M.T. Radu, ci, pornind de la ea, vom întreprinde totuși o lămurire, cu efortul de a fi mai accesibilă și adusă „la zi".

Lămurirea ce ne-am propus ni se pare utilă din două motive: a) ignorarea deliberată, de către adepții tezei Oțetea — în formularea extremă, a acestui autor, sau mai atenuată (i-am spune: „varianta Berindei") — a cărții lui M.T. Radu, ca și a altor contribuții recente, tăcerea „prudentă" a altora, în sfîrșit o oarecare greutate la lectură, pentru unii, a cărții lui M.T. Radu — toate acestea au condus la pătrunderea lentă a concluziilor acestei cărți în rîndul specialiștilor și mai ales în masa cititorilor;

b) încercarea — mai directă — de revitalizare a tezei Oţetea (într-o formulare sau alta)[1] ameninţă să readucă deruta în această problemă.

•

Revoluţia din 1821 din Ţara Românească s-a înscris, desigur, în şirul unor acţiuni similare — anterioare, contemporane sau ulterioare — din Europa şi în chip special din Sudul şi Sud-Estul continentului. Era, deci, o frămîntare revoluţionară din Peninsula Iberică pînă în Grecia, dar să nu uităm că erau încă şi „anii de aur" ai „Sfintei Alianţe, cînd forţele contrarevoluţiei erau mai puternice, mai ales pentru situaţia în care la luptă se ridicau popoare mai mici. Dacă frămîntarea revoluţionară ar fi cuprins cel puţin unul din „stîlpii" „Sfintei Alianţe", dacă cel puţin unul ar fi „căzut" sub loviturile revoluţiei, şansele popoarelor mici ar fi fost altele în anii 1820—1822. Dar n-a fost aşa, precum se ştie.

Iată de ce orice acţiune de acest gen trebuia bine gîndită — strategic şi tactic. Iată de ce, restrîngînd discuţia la Sud-Estul Europei, liderii luptei revoluţionare nu erau toţi pentru acţiuni deschise, insurecţionale, în ce priveşte obiectivul extern, căci contextul politic şi militar nu era favorabil, iar alianţele nu erau uşor de perfectat.

Pentru sîrbi, de pildă, etapa acţiunii deschise — i-am spune: „etapa Karagheorghe" — se încheiase. Îşi avusese utilitatea ei şi urmările ei favorabile. Pacea de la Bucureşti, din 1812, a însemnat pentru sîrbi o mare dezamăgire. După unele frămîntări şi insuccese, s-a impus „soluţia" Miloş Obrenovici, de desprindere lentă faţă de Imperiul otoman, prin tratative cu acesta, tratative duse însă „cu arma la picior", gata şi pentru rezistenţă armată. Sîrbii erau singuri în lupta lor şi trebuiau să-şi aprecieze lucid forţele, oricît de mare le-ar fi fost dorinţa de independenţă. Grecii nu-i ajutaseră în „etapa Karagheorghe", şi sîrbii nu aveau nici un motiv serios să creadă că din partea lui Al. Ipsilanti se puteau aştepta la ceva bun. De aceea Miloş Obrenovici va rămîne pasiv la chemarea lui Al. Ipsilanti, urmîndu-şi însă propria cale, mai

[1] v. J.J. Farsolas, *Rolul Eteriei în pregătirea revoluţiei de la 1821*, în „Revista de istorie", tom. 32, 1979, nr. 2. Gravă ni se pare republicarea, în tiraj de masă (în „Magazin istoric", nr. 6/1980), sub o semnătură străină de subiect, a pretinsului „legămînt" al lui Tudor „faţă de Eterie". Cu acelaşi scop, dar într-o formulă „subtilă", ne-a fost pus „la îndemînă", în 1980, un volum de *Scrieri istorice alese* de A. Oţetea, cu prefaţă şi comentarii.

lentă, dar mai eficientă, spre independență [1]. Sîrbii au fost — și în „etapa Karagheorghe" și vor fi și în 1821 — în bună înțelegere cu românii, cum reiese chiar din spusele lui Tudor Vladimirescu însuși [2], încercînd să-și concerteze acțiunile, partenerii „servindu-se" reciproc prin desfășurarea propriei acțiuni, fără a-și nesocoti, reciproc, interesele superioare.

Nici la bulgari, în 1821, deși poziția lor politică prezenta deosebiri față de sîrbi, lupta revoluționară deschisă, antiotomană, nu era singura soluție avansată și urmată. Și pentru ei, ca și pentru sîrbi, pacea de la București, din 1812, a însemnat o „amară deziluzie" [3]. E drept, ulterior, mai mulți dintre liderii bulgari — inclusiv „țarul" Alexandru Pavlovici care a acționat în Țara Românească, pe lîngă tabăra lui Tudor Vladimirescu, jucînd însă, cu sau fără voie, un rol negativ pentru revoluția românească și mai ales pentru conducătorul ei — s-au lăsat cu ușurință atrași de propaganda eteristă. Influentul „deputat bulgar" însă, lider al emigranților bulgari din Principate, Atanasie Nekovici, unchiul lui Alexandru Pavlovici, era, în preajma lui 1821, pentru o poziție mai rezervată — și a încercat să-i atragă pe o atare poziție și pe alții. Ambii — unchi și nepot — fuseseră sfătuiți pentru a rămîne pe această poziție de către Stroganov, reprezentantul Rusiei la Constantinopol [4]. Și calea preconizată de Atanasie Nekovici era, în 1821, mai înțeleaptă, apropiindu-se oarecum de cea a sîrbilor [5]. Desigur, lupta deschisă, în 1821, alături de eteriștii lui Al. Ipsilanti, a lăsat și printre bulgari cîteva nume de martiri ai libertății, cu importanța lor pentru memoria și tradiția revoluționară a poporului vecin și prieten. Dar — este cazul s-o spunem (și vom reveni mai jos) — mulți dintre cei care și-au

---

[1] Cf. N. Iorga, *Istoria statelor balcanice*, Vălenii de Munte, 1913, capitolele VIII—X; N. Ciachir, *Serbia pe drumul cuceririi independenței naționale*, în „Revista de istorie", tom. 31, 1978, nr. 12; Lucia Taftă, *Mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Imperiul otoman în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, *ibidem*, tom. 32, 1979, nr. 6.

[2] I. Nistor, *Tudor Vladimirescu și Sfînta Alianță*, în „Academia Română, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XXII, mem. 25, București, 1940, p. 12 (extras).

[3] Constantin N. Velichi, *La contribution de l'émigration bulgare de Valachie à la renaissance politique et culturelle du peuple bulgare (1762—1850)*, Ed. de l'Acad. de la R.S.R., Bucarest, 1970, p. 120.

[4] *Ibidem*, p. 121.

[5] v. experiența tragică a celor 17 reprezentanți bulgari, prezentați de Sava lui Al. Ipsilanti, la București (*D.I.R., 1821*, V, p. 289—290, după I.P. Liprandi).

desfășurat acțiunea în Principate, alături de eteriștii lui Al. Ipsilanti (și nu integrați în oștirea românilor, condusă de Tudor Vladimirescu), conducătorii lor în primul rînd, inclusiv Alexandru Pavlovici, au fost în situația de a ignora și ei, după conduita liderilor eteriști, interesele superioare ale românilor, afectînd negativ revoluția românească și aducîndu-și partea de contribuție la soarta tragică a conducătorului ei.

Dacă ne referim, acum, fie și sumar, *la grecii înșiși* — a căror situație politică prezenta importante deosebiri, și în avantaj și în dezavantaj, față de cea a sîrbilor și românilor — și printre ei, în 1821, „varianta Ipsilanti" nu era singura avansată și împărtășită. Hrănitor al acelei himere medievale a refacerii Bizanțului, sub numele de „Noua Grecie", Al. Ipsilanti, pornea de la iluzii politice, nu de la realități concrete. Căci în 1821, pentru ei, nici pe plan mai general (ținînd de conjunctura politico-militară, de care am amintit), nici în ce-i privea direct, momentul luptei deschise nu era bine ales; sau, oricum, chiar dacă lupta deschisă trebuia declanșată, data intrării în acțiune trebuia gîndită atent, în funcție de conjunctură și, deloc neimportant, în funcție de propriile pregătiri. Or, în momentul în care Al. Ipsilanti a hotărît începerea revoluției grecești în Principate, nici conjunctura nu le era favorabilă, nici pregătirile grecilor nu erau terminate iar turcii deconspiraseră, se pare, cel puțin în parte, planurile eteriste. Dealtfel — și este cazul să se țină cont de acest lucru! — hotărînd începerea luptei deschise, în Principate, în aceste condiții nefavorabile, Al. Ipsilanti și-a permis să nesocotească „mandatul" Consfătuirii de la Ismail și hotărîrile importantei Conferințe eteriste de la Vostitza (Peloponez) din 26—29 ianuarie 1821 st. v.

Recent, K.K. Hatzopoulos a întărit și prin cercetările sale că *„declanșarea revoluției grecești în Peloponez (nu în Principatele Române* — n.n., G.D.I.) *nu numai că era prevăzută în „Planul general" al Eteriei, dezbătut și aprobat la consfătuirea eteriștilor de la Ismail* (începutul lunii octombrie 1820), *dar a fost și scopul principal al întregii activități a lui Al. Ipsilanti, de la preluarea conducerii organizației secrete revoluționare (aprilie 1820) pînă la mijlocul lunii februarie 1821"*. Prin urmare, cum am spune azi, Consfătuirea eteristă de la Ismail dăduse șefului nou ales al Eteriei un *mandat*, pe care el *trebuia* să-l urmeze. Și l-a urmat în cea mai mare parte, cum arată în continuare K.K. Hatzopoulos,

strîngînd contribuţii băneşti şi provizii, trimiţîndu-şi reprezentantul personal în Peloponez pentru a-i pregăti sosirea acolo, făcînd şi alte pregătiri în acest sens.

„Dar — continuă autorul citat — în timp ce pregătirile revoluţionare continuau potrivit planurilor Eteriei, în Peloponez au avut loc unele frămîntări politice în cercurile eteriste locale, care urmau să joace un rol hotărîtor în evoluţia evenimentelor revoluţionare din 1821. Mai precis, imediat după extinderea reţelei conspirative a Eteriei în Peloponez, cercurile politice conducătoare ale regiunii — mai ales notabilii şi reprezentanţii înaltului cler, deşi au fost şi ei iniţiaţi în Eterie, şi-au manifestat de la început neîncrederea faţă de Comitetul suprem al organizaţiei secrete, căutînd să evite controlul conducerii Eteriei şi să acţioneze în mod independent". Emisari ai cercurilor eteriste din Peloponez au fost însărcinaţi să verifice „zvonurile privind sprijinul eventual al Rusiei ţariste în caz de declanşare a revoluţiei" şi să trateze cu conducătorul Eteriei „condiţiile după împlinirea cărora notabilii şi reprezentanţii înaltului cler din Peloponez ar fi fost de acord cu mobilizarea poporului şi declanşarea revoluţiei". Primul emisar al cercurilor menţionate (trimis încă în 1819), descoperind că „Rusia nu era amestecată în activităţile eteriştilor", *a fost omorît* de cel de al doilea emisar (probabil, cîştigat, între timp, de Comitetul suprem — n.n., G.D.I.), trimis în 1820, omorît „ca să nu provoace, prin informaţiile pe care le deţinea, demoralizarea grecilor şi refuzul cercurilor politice conducătoare din Peloponez pentru aplicarea planurilor revoluţionare ale Eteriei". Dealtfel, după aceea, notează autorul citat, cel de al doilea emisar (I. Paparrigopoulos), revenit în Peloponez, a devenit „un colaborator de seamă al Epitropului general al Eteriei" (Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.) — cu care discutase personal la Odesa, în august 1820 — „şi un adept ferm al aplicării planurilor organizaţiei secrete sub condiţia ca revoluţia să fie declanşată iniţial în Principatele Române şi pe urmă în Peloponez...". Prin urmare, ne vedem în drept să conchidem noi, „secretul" Comitetului suprem şi al Epitropului general era declanşarea acţiunii în Principate. Cu atît mai mult este de luat în seamă *mandatul* Consfătuirii de la Ismail (oct. 1820), care aplicase prima „cenzură" poziţiei Comitetului suprem şi Epitropului general însuşi. A doua acţiune de „cenzură", în acest sens, a întreprins-o amintita Consfătuire de la Vostitza. K.K. Hatzopoulos continuă :

„Dar punctul culminant al frămîntărilor politice înregistrate în cercurile politice conducătoare eteriste din Peloponez a fost Consfătuirea de la Vostitza — localitate în nord-estul regiunii — care a avut loc între 26 și 29 ianuarie 1821 (st. v.). La această consfătuire au luat parte, pe de o parte, notabilii și arhiereii din nordul Peloponezului, ca reprezentanți ai cercurilor politice conducătoare ale întregii regiuni, iar pe de alta Gr. Dikeos, trimisul Epitropului general al Eteriei (Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.), ca reprezentant al lui și al întregii organizații secrete.

În timpul convorbirilor care s-au purtat la Consfătuirea de la Vostitza — să reținem bine aceste relatări — „s-a evidențiat că cercurile politice conducătoare din Peloponez nu erau dispuse să declanșeze revoluția dacă nu aveau în prealabil asigurat sprijinul militar al Rusiei, pe care îl considerau ca fiind un factor foarte important pentru a asigura succesul revoluției în curs de pregătire. Sub influiența acestor împrejurări" — încă și mai bine să reținem cele ce urmează (n.n., G.D.I.) —, „la Consfătuirea de la Vostitza au fost luate, cu toate obiecțiile eteristului Gr. Dikeos (reprezentant personal al lui Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.), următoarele hotărîri importante: a) amînarea temporară a declanșării revoluției; b) continuarea pregătirilor, dar evitarea unei mobilizări generale a poporului; c) aplicarea unor măsuri de prudență pentru a se liniști autoritățile otomane; d) prohibirea activității revoluționare a lui Gr. Dikeos; e) trimiterea unor emisari în insulele Hydra și Spetses, în Italia la mitropolitul [1] Ignatie (eterist de frunte, dar și favorit al lui Capodistrias) și în Rusia la Al. Ipsilanti. Acești emisari erau însărcinați cu misiunea de a comunica hotărîrile luate la Consfătuirea de la Vostitza și de a se informa asupra opiniei celor cu care trebuiau să se întîlnească în privința declanșării revoluției grecești. În special, emisarul trimis în Rusia a fost însărcinat să comunice Epitropului general al Eteriei, printre altele, condițiile după îndeplinirea cărora cercurile politice conducătoare din Peloponez erau dispuse să declanșeze revoluția".

Spre Al. Ipsilanti, în Rusia, a fost trimis același I. Paparrigopoulos, dar acesta s-a oprit la Constantinopol, nemaicontinuîndu-și drumul. A trimis numai, lui Al. Ipsilanti, prin curier special, scrisoarea cercurilor conducătoare din Peloponez. Dar — opinează autorul citat — I. Paparrigopoulos, adept al declanșării

[1] de fapt, fostul mitropolit.

revoluției grecești în Principatele Române, nu în Peloponez, „l-a îndemnat pe Epitropul general al Eteriei, probabil printr-o scrisoare personală, să modifice planurile revoluționare eteriste și „să declanșeze imediat revoluția greacă în Moldova". Prin urmare, după opinia lui K.K. Hatzopoulos, I. Paparrigopoulos a nesocotit, fie și în parte, însărcinarea primită. În parte, fiindcă a asigurat totuși ajungerea la Al. Ipsilanti a scrisorilor notabililor și arhiereilor din Peloponez (pe 15/27 sau 16/28 februarie 1821). Al. Ipsilanti — continuă autorul citat — a înțeles „imediat că, de fapt, se afla în fața unui impas, dat fiind că sosirea sa în Peloponez și declanșarea revoluției în această regiune erau condiționate în mod absolut de sprijinul militar rusesc, pe care Al. Ipsilanti nu-l avea asigurat cu certitudine".

Această condiție *sine qua non* a cercurilor eteriste din Peloponez, ca și deconspirarea, fie și parțială, a planurilor eteriste de către Poarta otomană [1], poate și alte elemente l-au determinat pe Al. Ipsilanti să ia „hotărîrea de a modifica planurile revoluționare eteriste inițiale și a declanșa revoluția greacă în Moldova și nu în Peloponez" [2].

•

Prin urmare — ne permitem noi să tragem concluzia, căci K.K. Hatzopoulos n-o face (și pînă la un punct este de înțeles, fără a fi, științific, și de admis) —, așa cum rezultă și din aceste ultime cercetări ale unui tînăr istoric grec, Al. Ipsilanti, declanșînd revoluția grecească în Principatele Române, se lansa, practic, într-o *aventură militară și politică*.

Să mai reținem, după I. P. Liprandi, că și I. Capodistria — grecul cu rol important în istoria ulterioară a țării sale, căruia i se propusese conducerea Eteriei înainte de a i se fi propus lui Al. Ipsilanti —, atunci ministru de externe al țarului, i-a sfătuit pe entuziaștii adepți ai lui Ipsilanti să nu declanșeze încă acțiunea revoluționară. Dar Al. Ipsilanti a trecut Prutul în Moldova și a intrat în Iași. „Cam în același timp — notează I.P. Liprandi —, un oarecare Kamarinos, trimis din Moreea ca delegat la I. Ca-

---

[1] Fie după arestarea eteristului D. Ipatros, fapt arătat de K.K. Hatzopoulos, fie pe alte căi mai bine puse la punct de diplomații otomani (cf. M. Guboglu, *Un mănunchi de documente turcești privind evenimentele din Țările Românești în jurul anului 1821*, în „Revista arhivelor", s.n., nr. 1/1958, p. 240—241).

[2] Konstantinos K. Hatzopoulos, *Cauzele și premisele revoluției grecești din 1821 în Principatele Române*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1980 (teza susținută și admisă), p. 15—20.

podistria, s-a întors cu răspunsul acestuia de la Petersburg şi cu scrisori, în care li se dădea sfatul să nu înceapă încă acţiunea. Ipsilanti — să reţinem bine! — a poruncit lui Xantos să-l omoare ⟨pe Kamarinos⟩, ceea ce s-a şi făcut, numitul fiind executat pe o luntre la Galaţi. Lucrurile i-au rămas lui Xantos, iar actele i-au fost trimise lui Ipsilanti, fapt ce l-a îndemnat să înceapă acţiunea mai devreme" [1].

Dacă la aceasta mai adăugăm în fond slaba pregătire şi dotare a trupei eteriste adunată în Principate — inclusiv cea a entuziaştilor mavrofori duşi la moarte sigură în lupta de la Drăgăşani (căci luptele nu s-au dat niciodată numai cu entuziasm, iar Al. Ipsilanti era general şi trebuia să ştie bine cum se duc războaiele!) — suspiciunea şi discordia dintre multe căpetenii eteriste de aci, în sfîrşit complicaţiile politice survenite, care au afectat şi cauza grecilor, ne apare în toată amploarea ei aventura lui Al. Ipsilanti şi a partizanilor lui.

Iar pentru istoria de atunci a românilor, pentru revoluţia din 1821, pentru soarta conducătorului acestei revoluţii aventura eteristă din Principate a jucat un rol cu totul nefast. Asupra acestei chestiuni vom mai stărui pe parcursul cărţii şi vom reveni în final.

Pentru românii din Principate, în acel „moment", şi în atari condiţii, dorinţa de independenţă rămînînd firească şi puternică, obiectivul extern *realizabil* — judecat cu tot realismul şi răspunderea — era *ameliorarea statutului juridic extern* al acestor ţări, fie şi numai pînă la respectarea cadrului legal consfinţit de tratatele ruso-turce şi detaliat prin hatişeriful din 1802 şi prin alte acte elaborate ulterior. Românii, poate mai mult decît sîrbii, erau singuri în efortul lor sau putea să rămînă singuri în „jocul" de interese al marilor puteri. Tratativele ruso-turce şi pacea încheiată la Bucureşti în 1812 fuseseră, pentru români, nu numai sau nu atit o deziluzie cît unul din cele mai serioase avertismente: riscul fusese aproape total şi el fusese evitat datorită cunoscutelor complicaţii declanşate în acel an de tristă amintire. El survenise unei experienţe trăite, şi pricepute de români — cum ne încredinţează Naum Rîmniceanu şi alte izvoare; anume, este vorba despre pregătirile încercate de Constantin Ipsilanti — sub paravanul constituirii unei oştiri a ţării sau care, chipurile, să ajute pe ţar în eventualele sale campanii la Dunăre —, pregătiri militare

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 282, nota 3 (nota lui I. P. Liprandi).

care să ducă la realizarea acelei iluzii politice a „Noii Grecii" în granițele fostului Bizanț, iluzie căreia îi stătuse bine, poate, în planurile romantice ale unui Rigas Velestinlis, dar care nu putea fi agreată de Imperiul țarist, iar pentru români amenința să devină periculoasă. Și să reținem : Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn fanariot disgrațiat pînă la urmă de țar (nu întîmplător !), venea în Principate, în 1821, să declanșeze o acțiune armată, nesocotind interese superioare ale oamenilor locului, venea pentru că — sau cel puțin : și pentru că — îl chema un jurămînt făcut tatălui său, care îi ceruse să nu dezvăluie taina nimănui înainte de a intra în acțiune (cu excepția partizanilor lui) [1]. Fanarioții, e drept, pe de o parte au lucrat în ascuns, pe de altă parte au semănat între boierii pămînteni teama îmbinată cu discordia și suspiciunea, dar cel puțin unii dintre aceștia din urmă reușiseră să înțeleagă bine scopurile lor. Iar căpeteniile eteriste care au activat în Principate au fost, toate sau aproape toate, la propriu sau la figurat, fanarioți sau „fanariotizați".

Marele ascendent european al Rusiei țariste după 1812, consolidat încă după 1815, a dus, pentru Principate, între altele, la accentuarea, pentru români, a „protecției" țariste, cu aproape atotputernicia consulatelor ruse din București și Iași. Mișcarea grecească pentru independență, inclusiv fanarioții din Principate atașați acestei cauze drepte înțeleseseră bine acest lucru, fapt pe care l-au arătat în chip diferit : cercurile eteriste din Peloponez — cărora, în fond, le revenea rolul cel mai important în plănuita acțiune revoluționară viitoare — și influentul, dar prudentul I. Capodistria, împreună cu cei ce gîndeau ca el, condiționau începerea luptei de sprijinul garantat al Rusiei ; grupul din jurul lui Al. Ipsilanti, care-și apropiase clar Eforia eteristă din București, a uzat și pînă la un punct chiar a abuzat de serviciile consulatului general țarist, consulat în cadrul căruia persoanele cele mai influente — consulul general Al. Pini și dragomanul său Gh. Leventis — erau greci eteriști de frunte, cel de al doilea fiind șeful Eforiei din București.

Din momentul în care eteriștii n-au putut atrage de partea lor pe Alex. Suțu, domnul Țării Românești — poate numit aci

[1] *D.I.R., 1821*, I, p. 355. Acesta era, probabil, „secretul" Eforului suprem, care neliniștea cercurile eteriste din Peloponez.

de Poartă, tocmai cu condiția deconspirării[1] — și au hotărît suprimarea lui[2], cel puțin pentru unii boieri pămînteni devenise clar că *în curînd* grecii vor întreprinde ceva. Din 1819, numai 4 familii fanariote mai rămăseseră în „competiția" pentru tronul Principatelor, dar și acestea deveniseră, pentru Poarta otomană, un fel de „Coloană a V-a" în mîinile țarului[3] — toate deci cu „posibilități" de a fi suspectate de Poarta otomană. Dispariția, *așteptată*, a lui Alex. Suțu[4] aducea Țara Românească — „țara politică", țara „legală" — într-o dublă situație, pe fondul general al pregătirilor eteriste : a) în cazul în care acțiunea eteristă izbucnea în Grecia propriu-zisă (și cel puțin unii dintre boierii români nu erau, în general, străini de pregătirile ce se făceau în acest sens !), compromiterea fanarioților devenea, inevitabil, totală ; în acest caz, evitarea obținerii tronului, în continuare, de către singura familie fanariotă „nepătată" în ochii Porții deschidea calea revenirii la domniile pămîntene, așa cum mai ceruseră boierii români în memorii anterioare și, recent, după fuga lui Caragea ; b) în cazul în care acțiunea izbucnea în Principate (și aceasta era

[1] În fragmentul de cronică al popii Ilie de la mănăstirea Butoiul citim : „După fuga lui Caragea, luminatul sultan au trimis domn pe Alexandru Suțu, deși boierii ceruseră pe Brîncoveanul să le fie domn, iar el (A. Suțu ! — n.n., G.D.I.) a căsnit să descopere mișcările creștinilor contra Turchiei". *(Izvoare narative, 1821, p. 267)*. Informația este confirmată și de o sursă otomană (v. M. Guboglu, *Un mănunchi de documente...*, în „Revista arhivelor", s.n., nr. 1/1958, p. 240—241).

[2] Hotărîre îndeplinită — și izvoarele cunoscute nu mai lasă nici un dubiu privind cauza suprimării lui Al. Suțu.

[3] Mih. Suțu, din Moldova, putea fi pe drept suspectat, ca ginere al domnului fugar Ioan Gheorghe Caragea (și poate numai banii, eventualele angajamente și presiunea țarului îi vor fi adus tronul Moldovei) ; Moruzeștii fuseseră compromiși grav în 1812 și nu era exclus (în calculele politice ale unor oameni lucizi) ca reprezentanții acestei familii să se lase încă antrenați într-o acțiune care să-i compromită definitiv în ochii Porții (cum s-a întîmplat dealtfel). Asupra lui Callimachi nu erau însă atîtea bănuieli, dar nu era exclus ca acestea să survină (ca și asupra fraților Moruzi, în 1812), întrucît Callimachi era reprezentantul Porții în interminabilele „consfătuiri" de la Constantinopol, după 1817, cu Stroganov. S-a văzut ulterior, dealtfel, că Poarta l-a numit domn în Țara Românească. Totuși, bănuielile au survenit, s-au amplificat și frații Callimachi vor fi uciși la sfîrșitul lui 1821, Rusia protestînd contra acestui act al Porții. Singura familie, ca să spunem așa „nepătată", în „momentul" 1820—21, prin neaderența la Eterie, rămînea cea a lui Alex. Suțu, dar suspiciunile puteau surveni și pentru aceasta, întrucît, după luarea tronului, la sfîrșitul lui 1818, Alex. Suțu, se lăsase subordonat aproape în totalitate consulului general țarist Al. Pini, care dealtfel l-a ajutat din plin să jefuiască țara.

[4] Fusese otrăvit, se pare, prin noiembrie 1820, iar otrava acționa lent dar vizibil.

de prevăzut — şi nu puteau scăpa unor ochi atenţi pregătirile ce se făceau), aceasta ar fi dus la acelaşi rezultat, dar în acest caz era de evitat implicarea Principatelor în aventura eteristă de aici.

În acest sens comentează I. P. Liprandi — o sursă foarte bine informată — abilitatea politică a marelui ban Grigore Brîncoveanu (unul din principalii candidaţi la o viitoare domnie pămînteană !) şi priceperea politică a altor boieri pămînteni.

„Unii dintre boierii din Bucureşti — ne informează I. P. Liprandi — aveau deja o idee (deşi confuză) despre existenţa Eteriei..., precum şi despre răscoala generală a grecilor, care trebuia să izbucnească în curînd.

<Gr.> Brîncoveanu ştia despre planul răscoalei grecilor încă din anul 1820, din luna mai ; despre acest fapt există dovezi vădite" — continuă I. P. Liprandi.

„Fiecare dintre boierii <pămînteni> care aveau o idee cît de superficială despre Eterie era sigur că întreprinderea grecilor nu va fi niciodată încununată de succes. <Gr.> Brîncoveanu, cu mintea lui chibzuită, şi tovarăşii săi de idei care ştiau despre aceasta, pe de o parte linguşeau pe eterişti şi îi asigurau că le vor da ajutor în caz de va fi nevoie, iar pe de altă parte voiau să profite de nenorocirile care trebuiau negreşit să lovească pe eterişti şi care erau pregătite întrucîtva, în chip viclean, chiar de boierii care nutreau speranţa de a trage foloase pentru dînşii din aceasta. Ei credeau probabil că turcii, reprimînd răscoala grecilor, vor pierde cu totul încrederea în ei şi, pe deasupra, că răscoala poporului român împotriva jefuitorilor lui, domnitorii greci, va spori şi mai mult indignarea şi neîncrederea Porţii faţă de aceşti fanarioţi.

Aşa judecau atuncii boierii, întemeindu-şi în acelaşi timp succesul intrigilor lor — comentează în continuare I. P. Liprandi — şi pe dezordinile produse de acum de răscoala lui Ali paşa, precum şi pe alte lupte interne care sfîşiau atunci Turcia (iarăşi un fapt real — n.n., G.D.I.) şi pe care răscoala generală a grecilor trebuia să le sporească şi mai mult. Pe de altă parte, în urma celor doi ani de domnie funestă a lui Alexandru Suţu, care îndîrjise pe ţărani (nimic exagerat — n.n., G.D.I.), li se părea că nu ar întîmpina nici o greutate în a ridica poporul ; şi, în sfîrşit, şi boala Domnului — toate acestea, după părerea lor, îi făceau să spere că vor obţine vechile lor drepturi şi privilegii" [1]. Sub rezerva

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 266—267 ; vezi şi o sursă narativă internă, Naum Rîmniceanu, în : *Izvoare narative, 1821*, „Scrisoarea moldoveanului" şi o mare parte, la început, din cea a „munteanului".

găsirii scrisorii lui Gr. Brîncoveanu, tot așa poate fi interpretată poziția acestuia, menționată într-o scrisoare a lui bimbașa Sava către Xantos[1]. Aceeași judecată se desprinde clar din luarea de poziție, în Divan, a vornicului Bălăceanu, la începutul revoluției. Iată textul, consemnat de Iordache Golescu. La vestea, dată de marele vistier, că din Moldova vin eteriștii, care se vor uni cu cei din Țara Românească — și „atunci, zicea marele vistier, veți vedea cazne și chinuri *dă la fanarioți*" (s.n., G.D.I.) —, vornicul Bălăceanu răspunde: „În adevăr, pot veni oricine va voi și cum va voi, că ai noștri nu ne ascultă (încă nu survenise reglementarea raporturilor între Tudor Vladimirescu și Divan — n.n., G.D.I.), dar vă încredințez că toți acești răzvrătitori îndată vor peri, ca niște căpetenii la nici o comandă supusă (supuse — n.n. G.D.I.) anarhiia multă vreme nu o duce. Dar după această turburare, toate să vor schimba, toate să vor preface, toate să vor îndrepta, dobîndînd țara o orînduială, o oblăduire, o ocîrmuire mai bună, mai blîndă, mai liniștită și mai temeinică, ce dă silă o s-o dobîndească, neavînd ce face, ca să scape odată dă stăpînirea fanariotească. Ca o apă cînd se turbură dă vijălii, după vijălie o vezi că să curăță, să lămurează dă orice murdalîc, curgînd pe pietre la vale"[2].

În acest spirit trebuie comentat și cunoscutul act prin care cei trei mari boieri ai Țării Românești — Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica și Barbu Văcărescu — desemnau pe Tudor, la 15 ianuarie st. v., să ridice „norodul în arme".

În sfîrșit, pentru a ne opri aici, aceeași detașare politică între boierii pămînteni și cei greci din Țara Românească, se arată clar într-o relatare despre o adunare de boieri ținută, după toate probabilitățile, în a doua parte a anului 1820, în toamnă, la București. Astfel, după fuga lui Caragea — consemna popa Ilie de la mănăstirea Butoiul —, „Boerii erau împărțiți în două cete, boeri rumâni din rumânî curați și boeri greci de origină, rudiți cu noi. Creștinimea toată mișca și grecii făgăduiau că Rosia le dă ajutoare ca să scape de turcu, iară vodă n-a găsit să descopere ceia ce vrea să spue sultanului.

Pe acea vreme făcutu-s-a adunare în casele dvornicului Filipescul, iară eu eram adus de un arfiereu ca să cetesc niște scrisori cu slovă arăpească.

---

[1] *D.I.R., 1821*, IV, nr. 37, p. 78, unde însă rezumatul documentului este făcut, fără vreun temei, în spiritul tezei Otetea.

[2] *Izvoare narative, 1821*, p. 237.

Dvornicul Filipescul, după ce a cetit mai multe scrisori roseşti şi turceşti pe vlahiceşte, şi altele greceşti, care toate erau în coprindere că acum a venit vremea ca să scape creştinii de jugul păgînilor şi erau numai două care ziceau Filipescului ca să nu dea ţara din lac în puţ, Filipescul apoi sculatu-s-au şi au grăit: «Boeri dumneavoastră, cunoaşteţi că în grele nevoi sfatul luminatelor feţe boereşti, mari şi mici, ca şi toţi starostii isnafurilor şi tîrgoveţilor m-au ales cu cinste ca staroste şi vechil al lor în nevoi. Acum a venit timpul să vă spun şi să luaţi cunoştinţă cum ţara noastră este pusă între ciocan şi nicovală şi nu ne putem apăra în niciun chip de isbeală. *Gîndutu-m-am şi socotit că e bine, în numele tuturor care este de viţă românească, fie boer ori tîrgoveţ, să spun că nu mă unesc cu vorba de a ridica norodul în contra sultanului — şi cui nu-i place, să facă ce va voi.*

De multe ori — a continuat Filipescu —, Rosia s-au bătut cu Turchia şi cînd s-au făcut pace ne-au lăsat tot sub turc şi noi am îndurat mari şi grele nevoi. Ba încă ni s-au luat şi dreptul de a ne alege noi pe vodă. Acum Rosia voeşte să prindă şarpele cu mîna noastră; că dacă vom cădea, să vină să ne scape şi să ne lipească la împărăţia muscălească. Ea vrea să ne dăm ei robi, cum să dădeau oamenii şi satele robi la mănăstiri ca să scape de foamete şi angarale. Dacă de voe bună ne-o prinde moscalul, apoi cu greu mai om scăpa... *Facă grecii şi bulgarii ce-or voi în pămîntul lor ca să scape de jugul turcului, iară noi rumânii vom face ce-om putea ca să ne mîntuim de relele ce ne apasă,* că ele vin numai pentru că avem domni streini, nu pămînteni, de la Mavrocordat. Dară noi suntem pricina suferinţelor noastre şi trebuie să fim uniţi şi cuminte de acum nainte vreme». Toţi boerii începură a bate în palme şi a îmbrăţişa pe Filipescul — se arată mai departe în sursa citată —, iară unul din boeri<i> greci, care era rudit cu boierii noştri, s-au sculat şi au zis: «Boeri dumneavoastră. Nu credeam niciodată să fiţi aşa de puţini credincioşi cu marele împărat al Rosiei... Eu gîndesc să ne sculăm cu toţii să gonim pe turci, căci grecii ne vor da ajutor şi vor începe a lupta pe faţă».

Iară Filipescul, mîniat, au strigat, zicînd — notează mai departe acest martor ocular, participant la adunare: «Du-te în ţara ta şi bate-te cu turcii, pleacă la grecii tăi a te face cazac sau pahonţ rusesc, ca să-ţi scapi ţara grecească, care e roabă, iară pe noi lasă-ne să ne bălăbănim cu turcii, căci noi nu îndurăm ca voi».

Şi s-au făcut mare gîlceavă de erau să se ia la bătae, iară boerii greci se băteau cu pumnii în piept şi tremurau" — încheie

„cronicarul" relatarea despre cele petrecute în acea adunare de boeri.

Chiar a doua zi — se arată mai departe în izvor —, boierii greci „au început a zădărî pe norod contra boierilor lui Filipescu". Vodă Al. Suțu, auzind — reținem încă o informație utilă —, „au scris la sultanul că boerii greci sunt răzvrătiți contra turcilor, cerînd ferman ca să-i piarză". Grecii au aflat și au hotărît să-l ucidă pe vodă cu prilejul unui praznic „la biserică grecească"; egumenul însuși i-ar fi dat cafea otrăvită, pregătită de doctorul Hristaris. „Boerii (pămînteni! — n.n., G.D.I.) s-au răsculat contra grecilor și voiau a scula pe norod ca să-i omoare, spre a răzbuna moartea lui vodă. Dar boerii greci, ca să scape de furie, au ținut trei zile pe vodă la fereastră și-l arătau oamenilor că nu e mort ci numai bolnav" — se încheie relatarea despre acest episod [1].

Din nici una din aceste relatări nu rezultă o neînțelegere sau o respingere a cauzei juste a poporului grec sau a altor popoare balcanice, de eliberare de sub stăpînirea străină, ci rezultă, pe de o parte, o neaderență a boierilor pămînteni la aventura eteristă din Principate, iar pe de altă parte, mai mult, o judecată politică responsabilă față de interesele superioare ale Principatelor, judecată care presupunea și efortul de a evita implicarea Principatelor pe o cale ce nu corespundea acestor interese în acel moment istoric.

Adăugăm, de asemenea, că nu avem pînă acum nici o dovadă demnă de crezare că vreunul din boierii pămînteni, din Țara Românească sau Moldova, erau membri ai Eteriei sau că au aderat la acțiunea pusă la cale și apoi declanșată de eteriști în Principate.

•

Rămîne să vedem dacă Tudor Vladimirescu însuși era eterist sau dacă fusese inițiat în Eterie — fie și numai „pe jumătate", cum zicea C. D. Aricescu [2] —, dacă încheiase personal vreun „legămînt", „convenție", „contract" cu Eteria sau cu unii membri marcanți ai ei în vederea luptei comune.

De la început este cazul să reținem că, pînă acum, nu avem nici un izvor care, supus criticii textuale și logicii istorice bazată pe ansamblul izvoarelor cunoscute și de certă valoare să permită afirmația că Tudor Vladimirescu ar fi devenit membru al Eteriei

---

[1] *Izvoare narative, 1821*, p. 267—268. Despre complotul contra lui Al. Suțu și despre moartea lui — v. și alte relatări sintetizate încă de C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 38—39 (s.n., G.D.I.).

[2] v. C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 39, după Gervinus.

sau că ar fi fost „inițiat" în vreo formă — integral sau... „pe jumătate" — în secretul Eteriei, sau că ar fi aderat — înainte de declanșarea revoluției ori pe parcursul ei, în vreunul din momentele ei — la acțiunea eteristă din 1821 din Principate.

Notăm, mai întîi, că la părerea lui N. Iorga — precum că Tudor, aflat în 1814 la Viena, acolo Iordache Olimpiotul „îl trecu și pe dînsul pe lista lungă a celor cari la cel dintîiu semn al unui mare șef nevăzut trebuiau să se ridice în arme ca să puie capăt stăpînirii turcești asupra creștinilor" [1] — s-a renunțat, din motive ușor de înțeles [2].

Nestor Camariano, relativ recent [3], a ajuns la următoarele concluzii: 1) „că în arhivele cunoscute ale unor eteriști nu s-a păstrat nici un document oficial care să ateste că Tudor a fost membru al Eteriei"; 2) „Tudor nu este trecut în listele de eteriști publicate de istoricii greci Ioan Filimon și Valerios Mexas" în 1858 și în 1937; e drept, listele sînt incomplete; 3) Părerile lui C. D. Aricescu (citată și mai sus) și Ion Ghica, bazate pe relatarea lui Gervinius, pentru a fi admise cu încredere ar trebui „să fie întărite de probe documentare" [4]. Propunîndu-și să cerceteze mai de aproape relațiile lui Tudor Vladimirescu cu Iordache Olimpiotul, dar fără a aduce alte temeiuri documentare în afara citatelor afirmații și a pretinsului „acord" (v. mai jos) — în varianta Gordon sau varianta germană (și în interpretarea Vîrtosu—Oțetea) —, care plasează „inițierea" în 1820 sau ianuarie 1821, N. Camariano ne oferă o judecată stranie: anume, că deși „nu deținem nici un document oficial, act de inițiere", totuși, „după părerea noastră, inițierea lui Tudor în Eterie trebuie plasată la o dată mult anterioară acesteia" — și se străduiește, *pe temeiul arătat*, să găsească una, fie și aproximativă [5]. Introducîndu-l — pe un temei la fel de șubred — și pe Tudor Vladimirescu într-un complot alături de Iordache Olimpiotul și de alți eteriști, N. Ca-

---

[1] N. Iorga, *Un apărător al săracilor...*, p. 37 și 45.

[2] In acel an, 1814, Eteria care avea să declanșeze acțiunea din 1821 în Principate abia lua ființă, la Odesa — v., aici, studiul de la nota următoare, p. 141.

[3] N. Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hétairie avant la revolution de 1821*, în „Balkan Studies", Tessalonic, 6, 1965.

[4] *Ibidem*, p. 140—142. N. Camariano ia apoi în discuție și pretinsul „acord" dintre Tudor, Iordache și Farmache despre care va fi vorba mai jos.

[5] *Ibidem*, p. 147.

mariano conchide, după I. Filimon [1], că numai între Iordache Olimpiotul (deci, nu şi Farmache !) şi Tudor s-a încheiat un „acord", la o dată ce „poate fi fixată cu aproximaţie în luna martie 1818" [2]. Şi demonstraţia lui N. Camariano — finalul ei, cel privitor la „iniţiere" — va fi invocată ulterior ca o autoritate de adepţii tezei Oţetea.

Cu „demonstraţia" lui N. Camariano ne aflăm, practic, în faţa a *trei pretinse „acorduri"* pe care Tudor le-ar fi încheiat cu căpetenii eteriste : *primul*, numai cu Iordache Olimpiotul, prin martie 1819 ; *al doilea* („varianta" Gordon), cu Iordache şi Farmache, la 27 dec. 1820 st. v. ; *al treilea* („varianta" austriacă), pe la mijlocul lunii ianuarie st. v. 1821). Singurul acord însă căruia i-am recunoaşte textul (în copie — traducere germană) ar fi ultimul, descoperit de A. Oţetea şi publicat în 1956 [3], fără ca editorul să ne fi convins de valoarea acestui act. Şi totuşi, acest din urmă pretins acord (corect : „contract") — numit, de descoperitorul său, în mod cu totul abuziv, „legămîntul lui Tudor faţă de Eterie" — a fost considerat ca „dovada irecuzabilă a afilierii lui Tudor la Eterie" [4].

Să discutăm pe rînd *cele trei pretinse acorduri.*

1. Cel din martie 1819, numai cu Iordache Olimpiotul, „stabilit" de Nestor Camariano.

Acest acord nu putea fi încheiat de Tudor din următoarele motive (adăugate la inconsistenţa „demonstraţiei" lui N. Camariano) :

a) Nu-i cunoaştem textul — nici în original, nici în copie ;
b) existenţa lui este dedusă pe baza unei surse partizane greceşti

---

[1] I. Filimon, care ne-a furnizat şi alte informaţii dubioase ; I. Filimon, de ale cărui relatări, de unele, însuşi eteristul E. Xantos se îndoia *(Ibidem*, p. 150—151).

[2] *Ibidem*, p. 150 ; v. şi p. 161. N. Camariano ignoră informaţia lui I. P. Liprandi, care scrie despre raporturile lui Tudor cu Iordache, arătînd şi motivaţia acestor raporturi : „Poate că Tudor a început să acţioneze la sugestia altor persoane din Bucureşti, care ştiau despre Eterie şi care voiau să tragă din aceasta foloase pentru ei (care erau aceste persoane, v. mai sus, p. 73 — n.n., G.D.I.). *Dar în ceea ce priveşte pe Iordache*" — continuă Liprandi —, *„după fuga lui Caragea, Tudor se afla cu el în raporturile cele mai duşmănoase" (D.I.R., 1821*, V, p. 418 ; despre motivaţia, foarte serioasă, a acestor raporturi duşmănoase, vezi *ibidem*, p. 416—417 ; s.n., G.D.I.).

[3] A. Oţetea, *Legămîntul lui Tudor faţă de Eterie*, în „Studii", rev. de ist., an. IX, 1956, nr. 2—3, p. 125—133.

[4] Acad. A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 33.

filoeteriste, față de care chiar eteriști de frunte (E. Xantos) și-au exprimat, în memoriile lor, neîncrederea pentru unele informații (v. mai sus, p. 63, nota 1); c) după fuga lui Caragea — așa cum arată I. P. Liprandi, respins însă sentențios de N. Camariano —, fugă facilitată de Iordache Olimpiotul, Tudor nu putea încheia vreo înțelegere cu acest mercenar al fanariotului fugar cu banii țării; d) mai mult, în 1819, în primăvară, cum am arătat mai sus (v. p. 38) — și reluăm în acest context —, Tudor punea la cale pe moșnenii Podeni să dea jalbă la vodă Al. Suțu pentru călcarea hotarelor țării de către austrieci, călcare facilitată de vodă Caragea în schimbul „zaherelelor" a căror trecere autoritățile austriece au permis-o în Transilvania, trecere care i-a adus lui vodă importante venituri; jalba a ajuns la vodă Al. Suțu și Tudor însuși a fost desemnat, alături de boierul patriot Iordache Otetelișeanu, în 1819, să îndrepte hotarul țării; hotărnicind acolo, pe munte, cu amintitul boier — va nota acesta mai tîrziu —, și-au împărtășit unul altuia *„sentimente patriotice, care ne-au fost legat oarecum și mai înainte de a ne vedea"* [1]. Ce fel de sentimente patriotice își împărtășeau în acel moment și care îi legaseră pe cei doi *„și mai înainte"* de a se vedea? În nici un caz unele de iubire sau prețuire față de domnul fanariot fugar și de mercenarii lui care-i ușuraseră fuga (între ei, la loc de frunte — Iordache Olimpiotul!). Aceasta era, atunci, „dispoziția sufletească" a lui Tudor față de fanarioți și față de mercenarii lor.

Documentele, acum cunoscute [2], ale „cazului Podenilor" confirmă relatările lui Naum Rîmniceanu și Iordache Otetelișeanu și toate la un loc întăresc afirmația lui I. P. Liprandi — reluăm și aici textul deja citat — că *„după fuga lui Caragea Tudor se afla cu el* (cu Iordache Olimpiotul — n.n., G.D.I.) *în raporturile cele mai dușmănoase"* [3]. Deci, exact cu acest mercenar fanariot Tudor nu putea să încheie vreun acord!

2) „Învoiala", tot între Tudor și Iordache, dedusă de Em. Vîrtosu din relatarea lui Thomas Gordon.

Nici această învoială nu s-a putut încheia, din următoarele motive (adăugate la argumentația de mai sus):

a) Th. Gordon n-o redă textual, ci relatează despre ea, că s-ar fi încheiat „în limba română" și ar fi fost întărită, ca martor,

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 583; s.n., G.D.I.
[2] „Revista arhivelor", nr. 2/1970.
[3] *D.I.R., 1821*, V, p. 418; s.n., G.D.I.

de Gh. Leventis, secretarul consulatului general țarist din București [1];

b) Th. Gordon a fost un autor filoeterist, informațiile despre Eterie le are exclusiv din surse partizane, iar despre acțiunea eteristă din Țara Românească Gordon a folosit — ne arată Em. Vîrtosu — „și un manuscris grecesc scris de un «patriot anonim» (patriot grec! — n.n., G.D.I.) la 23 noiembrie 1821 (probabil, terminat atunci — n.n., G.D.I.) în localitatea Paduri (?) și cuprinzînd o povestire pe larg a revoluției grecești din Principate", manuscris ce se află la British Museum și este atribuit lui Constantin Ducas [2]. Em. Vîrtosu știe totuși că fiul lordului Gordon a fost luptător pentru cauza Greciei, chiar din 1821, cînd sosea la Tripolița împreună cu alți 5—6 ofițeri și, pentru cartea aici în discuție, pe lîngă sursele menționate, a putut utiliza și alte „documente de valoare și informații de primă mînă [3]. Desigur, tot de primă... importanță era pentru eteriști să-și justifice comportarea de invadatori în Principate în general și în special asasinarea în chip tîlhăresc a conducătorului revoluției românilor! Și dacă pentru aceasta era nevoie de falsuri sau de informații false ce urmau a fi puse în circulație — fanarioții-eteriști din Principate nu aveau scrupule și erau „maeștri" în confecționarea sau în furnizarea unor asemenea acte și informații. Însăși acțiunea lor în Principate au clădit-o pe falsul privind intervenția imediată a Rusiei și au organizat o întreagă propagandă pe această linie, reușind să deruteze o vreme, la început, chiar pe diplomații unor mari puteri. Sînt și alte multe dovezi mai „mărunte" în acest sens.

c) În ce privește data actului despre care relatează Gordon (27.XII.1820 st. v.), este de reținut mai întîi că Tudor, la 15 sept. 1820, rugase pe biv vel medelnicer Gr. Bălteanu de la Logofeția Divanului Craiovei să-i pună „sorocul" înfățișării la București, la Divanul domnesc, într-un proces *după Crăciun* (25.XII.1820), „*fiindcă* —scria el — *pănă la Crăciun nu sântem gata de mersu la București, să ne judecăm*" [4] (s.n., G.D.I.). Deși Naum Rîmniceanu afirmă că Tudor ar fi fost la București „încă din luna noemvr<ie>" [5], noi știm, *după documente*, că la 29 oct. 1820

---

[1] Cf. Em. Virtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 104—106; v. și p. 19—20.

[2] *Ibidem*, p. 5.

[3] *Ibidem* (documente eteriste și filoeteriste — evident! n.n., G.D.I.).

[4] Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 38—39; *D.I.R., 1821*, I, nr. 94, p. 184—185.

[5] *Izvoare narative, 1821*, p. 55 ms.

st. v. Tudor judeca o pricină în calitatea de vătaf de plai (la Cloşani) [1], iar la 13 decembrie, aflat — cu siguranţă — tot în Oltenia, trimitea lui N. Zoican o scrisoare în legătură cu negoţul lor [2]. Prin urmare, este plauzibil să considerăm că, aşa cum îşi rugase amintita cunoştinţă, în septembrie, în legătură cu sorocul procesului la Divanul domnesc, Tudor va fi venit în Bucureşti *după Crăciun* (după 25.XII.1820 st. v.). Apoi, oare, atît de repede l-a putut „contacta" Iordache Olimpiotul — *tocmai el!* (v. mai sus) —, l-a amăgit şi l-a determinat să şi încheie, la 27 dec., „învoiala" despre care relatează Gordon ?

Am discutat mai sus poziţia boierilor pămînteni faţă de Eterie, faţă de ce puneau la cale eteriştii-fanarioţi din Principate (v. mai sus, p. 57—61). Pornind de la concluzia de acolo (vezi), trasă pe bază de izvoare indubitabile, reţinem încă o informaţie. Din declaraţia lui Dimitrie Macedonschi aflăm că unii influenţi boieri pămînteni, începînd cu Barbu Văcărescu, l-ar fi solicitat pe acesta pentru o acţiune care să ducă la înlăturarea răului „înrădăcinat în patria noastră", acţiune care presupunea, categoric, „înarmarea poporului împotriva nedreptăţii". Despre aceasta, D. Macedonschi n-ar mai fi vorbit nimănui decît lui Tudor Vladimirescu, după sosirea acestuia la Bucureşti. După convorbirea dintre ei însă — relatează D. Macedonschi —, convorbire ce putea să aibă loc în primele zile după Crăciun [3], „acest Vladimirescu vorbea în mod deschis prin Bucureşti şi la consulate că de nu vor înceta abuzurile va fi răscoală în Muntenia". Ceea ce este însă mai interesant de reţinut, avînd în vedere aderenţa ulterioară a fraţilor Macedonschi la acţiunea eteristă din Ţara Românească [4], este că — tot după relatarea citată — Vladimirescu nu i-a ascultat îndemnul de a nu se amesteca într-o atare acţiune (cum îşi propusese şi el, D. M., să nu se amestece !) şi continua acea comportare riscantă, *„din cauză că el* (Tudor — n.n., G.D.I.) *se înţelesese de acum cu boierii şi se ascundea faţă de mine, pentru că eu nu eram de acord"* [5].

Prin urmare, după D. Macedonschi, Vladimirescu s-a apropiat de gruparea boierilor pămînteni care puneau la cale acţiunea

---

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 590—591.

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 99, p. 190—191.

[3] Şi chiar dacă ar fi fost mai devreme — admiţînd că am găsi dovezi valabile conform cărora Tudor ar fi sosit în Bucureşti cîndva înainte de Crăciun, poate cînd spune Naum Rîmniceanu —, datele problemei nu se schimbă.

[4] Cunoscuta lui colaborare cu Iordache Olimpiotul îndeosebi.

[5] *D.I.R., 1821*, V, p. 519—520 ; s.n., G.D.I.

menționată — și avem, pentru aceasta, copia cunoscutului înscris pe care i l-au dat cei trei mari boieri la 15.I.1821 st. v., pentru „ridicarea norodului în arme", înscris pe care istoricii nu-l contestă ! —, îndepărtîndu-se de cel care la puțin timp se va dovedi partizan al Eteriei (dacă n-a jucat, cumva, o „carte dublă", fiind, de fapt, „omul" consulului general Al. Pini — v. mai jos).

Naum Rîmniceanu, popa Ilie de la mănăstirea Butoiul, I. P. Liprandi și alte numeroase izvoare ne încredințează că era notorie în București poziția diferită a boierilor pămînteni față de boierii greci în ce privește obiectivul extern al acțiunii lor.

Tudor Vladimirescu, pentru care fanarioții din Principate și mercenarii lor erau „lepra străină" ce trebuia scoasă din țară — putea, acum, rapid „convertit", să-i prefere, încheind cu Olimpiotul „învoiala" menționată de Gordon, apoi să se ascundă de unul din principalii aderenți la cauza Eteriei, trecînd de partea boierilor pămînteni, cînd toate documentele ulterioare de certă valoare, în primul rînd cele ieșite din cancelaria lui în vremea revoluției ne arată poziția lui independentă față de Eterie (v. mai jos) ?

3) *Al treilea pretins „acord" al lui Tudor Vladimirescu*, de data aceasta cu două căpetenii eteriste : Iordache Olimpiotul (atît de „iubit" și de „preferat" de Tudor !) și Ioan Farmache, document numit de A. Oțetea, în mod abuziv, „legămîntul lui Tudor față de Eterie" [1].

Mai întîi, ce recunoaște A. Oțetea însuși sau ce se deduce din considerațiile sale :

a) Că actul este o *anexă la raportul din 16 iunie al generalului Schustekh* (comandantul suprem al forțelor armate din Transilvania, cu sediul la Sibiu) către Bánffy, guvernatorul provinciei ; de aici, prima afirmație nefondată a lui A. Oțetea, anume că „actul provine de la agenția austriacă de la București", că Fleischackl (con-

[1] A. Oțetea, în „Studii", rev. de ist., an. IX, 1956, nr. 2—3, p. 125—133. Partizanii tezei Oțetea ni l-ar putea administra ca replică la ultima considerație, interogativă, cu care am încheiat expunerea asupra relatării lui Gordon. În ce privește denumirea actului, caracterul lui, N. Camariano, care admitea existența documentului, se întreba totuși de ce A. Oțetea l-a numit astfel și nu, cum se poate deduce formal din copia-traducere, „acordul încheiat între cei trei șefi de armate" (N. Camariano, *Les relations...*, *loc. cit.*, p. 143). Întrebările noastre pentru N. Camariano, ar fi : ce armată comanda Tudor la data propusă de A. Oțetea ca dată a actului ? garda domnească și cei 300 „palicari" ai lui Iordache erau o „armată" ? Ce „șef de armată" era Farmache ?

sului, retras la Sibiu) l-ar fi cunoscut şi, bineînţeles (adăugăm noi, G.D.I.) şi Udrizki (secretarul consulatului, rămas în Bucureşti), care, „logic", l-ar fi trimis.

b) Că nici în corespondenţa lui Udrizki, *trimisă din Bucureşti*, cîtă s-a publicat pînă acum (un număr apreciabil de rapoarte !) nu găsim *nici o urmă* în legătură cu acest act.

c) Aceeaşi constatare — pentru corespondenţa lui Popovich, transmisă *din Bucureşti* către „Wiener Zeitung". Ambii — şi Udrizki şi Popovici — erau informatori foarte pricepuţi, iscoditori şi activi — şi totuşi, nici o urmă !

d) După mai multe izvoare [1], Al. Ipsilanti a reuşit să treacă graniţa în Transilvania, pe la Cîineni (Rîul Vadului), către mijlocul lunii iunie. I. P. Liprandi dă data de 14 iunie st. v. [2], Mihai Cioranu chiar 16 iunie st. v. *Copia — traducere a documentului despre care vorbim apare ca anexă la un raport al generalului Schustekh din 16 iunie.* Este prima dată — şi ultima dată în texte de epocă ! — cînd apare acest document, *strîns legat de data trecerii lui Al. Ipsilanti la Sibiu.*

e) În corespondenţa lui Iordache Olimpiotul cu Al. Ipsilanti, cîtă se cunoaşte pînă acum, nu apare comunicarea privind „acordul" (învoiala, contractul) pe care acesta (singur sau cu Farmache) l-ar fi încheiat cu Tudor Vladimirescu. Or, un astfel de act nu era un „detaliu" pe care Iordache să nu-l comunice conducătorului Eteriei. Categoric, nu ! Şi în nici un alt izvor de epocă sau memoriu ulterior actul cu pricina sau vreo menţionare a lui nu mai apare (afară de cartea lui Gordon), iar textul lui vine în contradicţie cu tot ce ştim — pe bază de izvoare sigure — despre conduita lui Tudor faţă de eteriştii-fanarioţi din Principate, în 1821, în zilele revoluţiei.

Din cele prezentate pînă acum nu se poate trage decît o singură concluzie : *că actul descoperit de A. Oţetea este copie-traducere de pe un fals confecţionat de eterişti* (*grupul lui Al. Ipsilanti*, căci Al. I. era autorul moral al tuturor nenorocirilor şi, în ce-l priveşte pe Tudor, Al. I. era autorul moral al asasinatului odios comis de eterişti la Tîrgovişte), *pentru a-şi justifica în faţa contemporanilor şi a istoriei crima săvîrşită.*

---

[1] Dîrzeanu, Chiriac Popescu, Cioranu — cf. N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 90, 220—224, 312.

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 438.

Chiar dacă, din maximă prudență, n-am accepta ideea de fals, actul rămîne totuși dubios, iar pe baza lui nu se pot trage concluzii științifice.

•

Cu demonstrația de mai sus — pe care n-am putut-o include în economia cursului nostru publicat în 1975 —, ne alăturam principalei concluzii formulată de M. T. Radu în excelenta sa carte, deja menționată și în studiul: *Un text apocrif atribuit lui Tudor Vladimirescu* („Luceafărul", nr. 5–7 și 10/1981). Chiar și simplul fapt că doi autori, fără a ști unul de altul, reluînd studiul izvoarelor, au ajuns la aceeași concluzie — se poate adăuga la cele spuse pînă acum.

•

Ne rămîne să înfățișăm, dintre datele noi, pe cele mai semnificative — în economia acestei cărți — privind raporturile revoluției românilor cu acțiunea eteristă din Principate. Numai atît, căci discuția asupra izvoarelor cunoscute pînă la apariția cărții lui M. T. Radu o găsim la acest autor, cu concluzia deja menționată: independența revoluției românești față de Eterie în general și în special față de acțiunea eteristă din Principate.

Aici, ținem deci să introducem două elemente în plus:

1) Concluzia, în acest sens, ce se desprinde din documentele publicate în recentul volum, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1980 și din alte documente otomane în curs de apariție[1] — cu unele reluări, pentru întregiri și sublinieri.

2) Invocarea, aici, a interpretării dată steagului revoluției din 1821 de către Onisifor Ghibu (în studiul deja amintit), urmînd ca interpretarea propriu-zisă s-o înfățișăm pe larg în capitolul următor.

•

Ca și din documentele cunoscute pînă la apariția recentului volum, după declanșarea revoluției românești în Oltenia, zvonurile, amplificate, ca și neputința de a verifica mai operativ știrile au provocat confuzie și incertitudine în lumea diplomaților. Ceea ce a fost reținut însă și raportat destul de repede — dată fiind difuzarea, operativă, și în București, a Proclamației „de la Padeș" și

[1] Înainte de publicarea lor în „Revista arhivelor", nr. 4/1980, turcologul Valeriu Veliman a avut amabilitatea să ni le pună la dispoziție, fapt pentru care îi mulțumim și pe această cale. Volumul menționat va fi citat: *Revoluția din 1821, Doc. ext.*, 1980.

a „arzului" către Poartă — a fost conținutul acestor documente. Consulul austriac, de pildă, știa exact, chiar din primele zile ale lunii februarie, conținutul „arzului" [1], ca și consulul Franței [2]; ceva mai tîrziu, afla despre aceasta și raporta ambasadorul sard la Viena [3]. Or, din „arzul" către Poartă (ca și din memoriile către cei doi împărați, ai Rusiei și Austriei, la Laybach, memorii la care era anexat „arzul") rezulta neaderența revoluției românești la obiectivul net antiotoman ce va fi formulat la intrarea lui Al. Ipsilanti în Moldova.

Suspiciunea a survenit, pentru diplomați, cînd Al. Ipsilanti a intrat în Moldova și a început recrutările și jaful: se credea, la început, că cele două acțiuni sînt concertate; propaganda eteristă, interesată, a avut, cu siguranță, un rol în răspîndirea și întreținerea acestor zvonuri.

Clarificările își fac însă loc treptat. Decisive au fost — pentru consulii din București ai puterilor europene (sau pentru agenții rămași aci după retragerea titularilor) — atitudinile și declarațiile lui Tudor în preajma intrării în Capitală, dar mai ales după ce a intrat. Astfel, la 19/31 martie consulul Prusiei la București transmitea, între altele: „Există persoane care cred că *Vladimirescu și prințul Ipsilanti nu acționează de comun acord* și că ar fi posibil ca cele două părți să se încaiere" [4]. La fel raporta, cu aceeași dată, și tot din București, consulul Franței [5].

Documentul, de o totală încredere și care arată cel mai limpede raporturile dintre Tudor și Ipsilanti este raportul secretarului consulatului austriac, Udritzki, către Fleischackl (consulul, retras la Sibiu), din 22 martie/3 aprilie, deci a doua zi după intrarea lui Tudor în București. Din relatarea lui Udritzki se vede grija deosebită manifestată de Vladimirescu față de reprezentanții puterilor. Udritzki a fost primit în audiență de Vladimirescu, în casa Zoiței Brîncoveanu — unde acesta, precum se știe, își instalase pentru început „cartierul general" —, de față fiind episcopul Ilarion și doctorul Hristaris. Apoi, l-a invitat „într-o cameră alăturată, complet separată, în care — arată Udritzki — am rămas *absolut singuri mai mult de o oră*". Udritzki l-a informat pe Tudor despre ajungerea la Laybach a memoriilor trimise (trimise din sta-

[1] *Revoluția din 1821, Doc. ext.*, 1980, nr. 6, p. 79; documentul era cunoscut, dar neutilizat; aici se publică din nou.
[2] *Ibidem*, nr. 8, p. 83—84.
[3] *Ibidem*, nr. 24, p 116.
[4] *Ibidem*, nr. 43, p. 171; s.n., G.D.I.
[5] *Ibidem*, nr. 46, p. 175

ționarul de la Padeș — n.n., G.D.I.) țarului și împăratului Austriei, dar că cei doi suverani nu numai că nu i-au dat vreun răspuns, ci l-au considerat rebel — cîtă vreme, arată raportul, „veți persevera să cereți, cu arma în mînă, justele sau presupusele drepturi ale poporului" ; de asemenea, i s-a acordat Porții „deplina putere de a goni cu trupele otomane masele populare". Tudor Vladimirescu — continuă Udritzki — „a afirmat în mod solemn că nu s-a răsculat ca rebel împotriva guvernului (desigur, corect : „suveranului" sau „suzeranului" — n.n., G.D.I. ; v. mai departe) său legal, adică împotriva Porții, dimpotrivă, el cere numai ca Poarta (așa cum ⟨el⟩ a exprimat mereu în cererea sa, făcută în numele poporului, și în toate proclamațiile sale) să reînvie drepturile poporului călcate în picioare de fanarioți, prin influența cîtorva boieri de aici, și să limiteze extorcările strigătoare la cer". După alt instructiv schimb de cuvinte, Tudor i-a declarat lui Udritzki : *„Eu nu port război cu Poarta ; sînt — împreună cu poporul român — mereu devotat ei și de aceea mă voi retrage de pretutindeni ⟨din fața ei⟩ dar voi cere cu tărie restabilirea drepturilor Țării Românești și voi implora puternicul sprijin al Maiestății sale împăratul Austriei ; trebuie însă să vă mărturisesc sincer că înaintarea unei trupe elene care se află sub comanda prințului Ipsilanti mă pune în cea mai mare încurcătură, căci nu știu pe ce bază se întemeiază această concentrare de forțe și n-aș vrea să zădărnicesc eventuale planuri secrete ale unei mari puteri. De aceea am somat pe prințul Ipsilanti să rămînă în afara orașului București pînă ce îmi va fi dat dovezi că este într-adevăr autorizat de o putere mai înaltă pentru acțiunea lui, căci eu nu sînt în niciun caz dispus să vărs pentru Grecia sîngele românilor și să acționez printr-o comportare neînțeleaptă și înfierbîntată, în dezavantajul poporului român"* [1].

---

[1] *Revoluția din 1821, Doc. ext.*, 1980, p. 193—194. Documentul era cunoscut cel puțin din 1940, cînd a fost publicat de I. Nistor în vol. XX, al colecției Hurmuzaki. A Oțetea a fost printre primii și foarte puținii care a avut privilegiul să-l cunoască pînă la republicare, în seria nouă a colecției Hurmuzaki, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 647—650, sub îngrijirea acad. A. Oțetea ; de fapt, Dan Berindei a fost unul din principalii îngrijitori (dacă nu singurul) ai acestui din urmă volum. Aici, în volumul citat, recent apărut, documentul se republică pentru a 3-a oară, pentru valoarea lui și, pe bună dreptate, în *Introducerea* la volum este declarat „o mărturie de excepție" (p. 14). Conținutul documentului fusese expus *in extenso* de I. Nistor într-un studiu, amintit deja (I. Nistor, *Tudor Vladimirescu și Sfînta Alianță*, în „Academia Română. Memoriile secțiunii istorice", seria III, tom. XXII, mem. 25, București, 1940.

Exact cu aceeaşi dată (22. III./3. IV) era expediată din Bucureşti o notă informativă rusească ce confirma (dacă era nevoie) cele relatate de Udritzki privind raporturile Tudor—Ipsilanti. Informatorul, arătînd dușmănia dintre arnăuții lui bimbaşa Sava şi pandurii lui Tudor, își exprima opinia că neînțelegerea se va rezolva „odată cu sosirea prințului Ipsilanti". *„Pînă atunci* — continua informatorul —, *primul (Vladimirescu* — n.n., G.D.I.) *dorește să reziste ultimului (lui Ipsilanti* — n.n., G.D.I.), *anunțînd că el nu merge contra sultanului, suveranul său legal, ci se plînge de abuzurile interne ale cîrmuirii din Țara Românească și cere numai dezrădăcinarea acestora"* [1]. Asemenea declarații ale lui Tudor au fost transmise, după uzanță, ambasadorilor de la Constantinopol (superiorii direcți ai consulatelor din București), şi difuzate pe rețeaua diplomatică; ele vor fi reținute şi transmise într-un raport al ambasadorului Franței la Petersburg (v. mai jos).

După numai o zi (adică la 24. III./4. IV), Tudor, aflat în compania lui Hagi Prodan, l-a invitat din nou pe Udritzki la o întrevedere, de data aceasta, la hanul Şerban Vodă, han păzit de 500 de panduri călări. Udritzki raporta că a fost primit de *„conducătorul poporului român"*. După aflarea unei informații cerută lui Udritzki, *Tudor şi Hagi Prodan* — raporta secretarul agenției austriece — *„țineau să exprime din nou față de mine asigurarea lor de supunere şi devotament față de Poartă"*; i-au comunicat apoi că au verificat netemeinicia unor zvonuri în legătură cu un mare număr de sîrbi şi ruşi (cîteva sute, cu tunuri) ce s-ar afla în tabăra lui Ipsilanti. Dar chiar dacă aceste zvonuri s-ar fi adeverit — au continuat cei doi interlocutori — *„şi chiar dacă Tudor şi Prodan ar fi convinşi că Ipsilanti ar fi întreprins acțiunea sa cu voința şi conlucrarea curții imperiale ruseşti, dînşii în niciun caz nu ar face cauză comună cu mişcarea grecească"* [2].

Într-o scrisoare către un necunoscut (încă), din 6/18 aprilie 1821, a cavalerului de Gentz, secretar şi colaborator al cancelarului Metternich, diplomat însărcinat cu întreținerea relațiilor diplomatice cu Domnii Principatelor, citim:

„Revoluția grecilor va face, probabil, ca toate celelalte (...). Adevărat că pînă acum domnește cea mai mare anarhie, cu deosebire în București, dar Ipsilanti, deşi trimisese o avangardă de

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, p. 393; s.n., G.D.I.

[2] I. Nistor, *Tudor Vladimirescu şi Sfînta Alianță*, *loc. cit.*, extras, p. 15; s.n., G.D.I.

1 000 de călăreți, pînă la 4 ale curentei nu apăruse el însuși în București și nu s-a primit nici o știre sigură despre el. De altă parte, Tudor a ocupat cu corpul său toate părțile orașului, pe cari nu le luase mai înainte grecii. Este de remarcat că românii și pandurii lui Tudor observă cea mai severă disciplină, și cel mai mic exces este pedepsit cu moartea; de altă parte, grecii lui Ipsilanti, în toate locurile pe cari le ating, comit contra locuitorilor nevinovați ai țării excese de cari se înfioară natura. Tudor este un om de rînd și incult [1], dar *patriot*, care pînă în ora aceasta declară că niciodată n-a avut în gînd să facă războiu sau rebeliune contra Porții, că dorește să vadă plîngerile țării și asupririle grecilor și boierilor îndreptate pe cale legală și nu încetează a trimite la Constantinopole cele mai *rugătoare demonstrații* în acest înțeles. Nici o picătură de sînge românesc nu voește să se verse vreodată în favorul grecilor, pe care singuri îi urăște. Din contra, *Ipsilanti este un radical fanatic* și, precum știi, *un mincinos fără credință*, iar elenii lui însetați de libertate sunt drojdia omenirii. Această deosebire mi se pare foarte remarcabilă" [2].

După cum se vede, din finalul textului reprodus mai sus, Gentz se adresa unei persoane care-l cunoștea pe Ipsilanti. Cît despre comportarea și caracterul eteriștilor care au acționat în Principate, numeroase alte izvoare confirmă părerea lui Gentz, care, dealtfel, era bine informat pe canale diplomatice și pe alte căi. În rest, textul scrisorii este clar și ne scutește de comentarii; se „simt" în el informațiile trimise de Udritzki, din București.

După I. P. Liprandi, Tudor Vladimirescu i-ar fi declarat lui Al. Ipsilanti cu prilejul întrevederii de la București (mijlocul ultimei decade a lunii martie st. v.): „Scopul vostru este cu totul opus scopului meu. Voi ați ridicat armele pentru eliberarea Greciei, iar eu pentru a elibera pe compatrioții mei de jugul prinților greci și al unora dintre marii boieri; locul vostru nu este aici; duceți-vă, treceți Dunărea și luptați contra turcilor. În ceea ce mă privește, eu nu intenționez să lupt contra lor; eu intenționez să lupt numai împotriva abuzurilor care sfîșie patria mea. Forțele voastre sînt prea slabe ca să puteți să vă opuneți (forțelor) turcești, și dacă nu sînteți sprijiniți de vreo putere, numai nenorocire

[1] Evident, în viziunea lui Gentz, Tudor nu putea să fie considerat altfel.

[2] „Analele Academiei Române", seria II, tomul XXXV, 1912—1913, Partea administrativă și dezbaterile, București, 1913, p. 59; document achiziționat în 1913 de Arhivele Statului și transferat de D. Onciul la Academie; comunicat de I. Bianu în ședința din 29 martie 1913.

vă aşteaptă". Şi I. P. Liprandi adaugă : „Ei s-au despărţit în termeni cît se poate de reci. Conducătorul grecilor a răspîndit însă zvonul că Tudor i-a jurat «credinţă», lucru cu totul neadevărat" [1].

I. C. Filitti, invocînd mai multe surse, citează un răspuns dat de Tudor Vladimirescu lui Al. Ipsilanti la 26 aprilie 1821 : „Principe ! Scrisoarea ⟨Dv⟩ din 22 ⟨aprilie⟩ am primit-o şi am văzut că n-aveţi încredere în noi..." — îi răspundea Tudor. Şi continua : „*Noi n-am făgăduit nimic şi nici nu depinde de noi a făgădui ceva.* Nu vom lipsi însă de a împlini ceea ce iubirea de oameni şi ospitalitatea poruncesc". Apoi, mai departe — comentează I. C. Filitti (la care să nu uităm spiritul partizan !), citînd din loc în loc — Tudor scria : „Ce comunitate există între daci şi eleni ? Ce parte au de aşteptat dacii în viitoare bunăstare a elinilor" ⟨?⟩. Tudor arăta că ţara sa se bucură de privilegii din partea Porţii, că ţara sa i-a hrănit pe elini, că învoiala dintre ei (Tudor—Ipsilanti) fusese ca grecii numai să treacă prin Principate, iar acum ţara a devenit teatru de ocupaţie şi de pradă. În sfîrşit, rezumă I. C. Filitti (în maniera-i cunoscută) —, „fără a rupe deci desăvîrşit raporturile, Tudor cere ca Ipsilanti să-şi arate intenţiile, să precizeze cît are de gînd să mai rămîie în ţară şi mai ales să lămurească asupra scrisorii imperiale de care tot vorbeşte" [2].

Cînd la Poartă au sosit ştiri verificate despre masacrul comis de eterişti la Galaţi, în „rezoluţia" sultanului pe raport se arăta că „⟨*cele întîmplate la Galaţi⟩ nu seamănă cu disputa iscată în Ţara Românească, ci se arată a fi de altă natură*" [3]. Mai tîrziu (sfîrşitul lunii iunie 1821), într-o scrisoare a marelui vizir către Nesselrode, după ce se comenta acţiunea eteristă în Principate şi afirmîndu-se că planul acesteia nu era bazat „decît pe speranţe şi calcule pur himerice", despre Tudor Vladimirescu se arăta că, spre deosebire de eterişti, „a cutezat — *sub o altă formă* (s.n., G.D.I.) — să ridice stindardul revoltei" [4].

Ambasadorul sard la Constantinopol raportase la 24.III./5.IV cum guvernul otoman descoperise „*proiectul nesocotit al grecilor de a forma un imperiu pe ruinele tronului otoman*", iar la 29.III/10.IV, continuînd, comenta raporturile lui Tudor cu Al.

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 421.
[2] I. C. Filitti, *Frămîntările...*, p. 69.
[3] V. Veliman, *Noi documente otomane despre revoluţia din 1821*, în „Revista arhivelor", nr. 1/1981, p. 70 (doc. din martie 1821 — Arh. St. Bucureşti, Xerografii Turcia, XV/44.
[4] *Revoluţia din 1821. Doc. ext., 1980*, p. 345.

Ipsilanti, astfel : „*Tudor Vladimirescu...*, care *pare a nu fi consimțit nici adoptat planul nesăbuit al lui Ipsilanti, nu se abate de la principiul său și de la cererile adresate guvernului otoman și împăratului Rusiei și, dacă persistă în această atitudine, domnul reprezentat al Rusiei crede că ceea ce cere în numele țării îi va fi acordat total sau cel puțin în parte*" [1]. Exact cu data de mai sus (29.III./10.IV) raporta din Constantinopol și ambasadorul Franței, între altele, că „se răspîndește zvonul că *Tudor și Ipsilanti nu au un comandament comun și au țeluri diferite : cel dintîi, să apere Principatele, iar al doilea se străduiește să pătrundă în Grecia*" [2].

La 16/28 aprilie, consulul austriac, la Sibiu — dar ținut la curent de secretarul agenției, Udritzki, rămas în București — raporta lui Metternich, între altele, că „*Tudor Vladimirescu... se ține în continuare separat de Ipsilanti și pare a acționa pe propriul cont...*" [3].

La 23 aprilie/5 mai, ambasadorul Franței la Petersburg raporta ministrului de externe : „*După ultimele știri din Constantinopol, n-ar exista pînă în prezent, o unire între prințul Ipsilanti și Vladimirescu. Acesta din urmă, care luptă pentru independența Țării Românești și Moldovei, și nu pentru eliberarea generală a grecilor, după ce a devenit stăpînul Bucureștiului, ar fi spus prințului Ipsilanti, sosit la puțin timp după aceea cu 7—8 mii de oameni în împrejurimile acestui oraș, să se ferească de a intra în București și să-și continue marșul pe care prințul Ipsilanti l-ar fi îndreptat într-adevăr spre Serbia*" [4]. Această din urmă relatare confirmă cel mai bine, odată în plus, documentele deja invocate privind propriile declarații făcute de Tudor către reprezentanții consulatelor a doua zi după intrarea în București (v. mai sus).

•

Din demonstrația lui M. T. Radu, deja invocată, din unele reluări documentare pe care ni le-am îngăduit, încă, mai sus, ca și din completările aduse, pe baza documentelor recent publicate (sau republicate), iar unele încă în curs de publicare, a reieșit cu toată claritatea că „arzul" trimis de Tudor Vladimirescu sulta-

[1] *Ibidem*, p. 224 ; s.n., G.D.I.
[2] *Ibidem*, p. 220 ; s.n., G.D.I.
[3] *Ibidem*, p. 259 ; s.n., G.D.I.
[4] *Ibidem*, p. 282 ; s.n., G.D.I

nului a ajuns la destinație[1]; că, în ce privește stilul și conținutul, el n-a putut fi și n-a fost o „stratagemă" pentru a „adormi", chipurile, o naivă diplomație otomană; că cele arătate în memoriu (v. și mai jos, capitolul urm.) concordă cu felul în care era formulat obiectivul extern în alte proclamații, scrisori, declarații ieșite din cancelaria lui Tudor, de sub pana lui și din gura lui; că, în sfîrșit, așa stînd lucrurile, felul în care românii concepeau să desfășoare acțiunea lor diferea radical de scopul declarat al acțiunii eteriste, iar între Tudor și Eterie, între Tudor și unii șefi eteriști, între Tudor și Ipsilanti înșuși n-au putut exista și n-au existat raporturile susținute de A. Oțetea și adepții săi. Dimpotrivă, din toate documentele de certă valoare — iar nu din surse dubioase sau dintr-o istoriografie partizană! — reiese independența revoluției românești din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu.

Un comentariu de epocă, dintr-o gazetă vieneză bine informată, ne redă — desigur, nu de pe poziții revoluționare, dar este cu atît mai valoros comentariul — ne redă specificul acțiunilor gîndite sau deja declanșate în Sud-Estul Europei. Este important că acest comentariu se face spre finalul evenimentelor revoluționare din Țara Românească, atunci cînd, din punctul de vedere ce ne interesează, diplomații, cabinetele și gazetele bine informate erau edificate asupra caracterului acțiunilor respective; un comentariu, deci, în cunoștință de cauză.

Astfel, sub data de 2/14 iunie, gazeta „Wiener Zeitung" scria: „Cei mai mulți văd, în tulburările izbucnite în Turcia europeană, înfruntîndu-se numai două părți: grecii și turcii. Această opinie este greșită". Și gazeta explica: „*Locuitorii Imperiului otoman de rit greco-neunit se împart în mai multe etnii complet deosebite. Această deosebire se răsfrînge profund* — în acest imperiu, ca *și în tot restul lumii — asupra fiecărei probleme politice* [...].

Această deosebire între etnii a pricinuit, încă de la începutul ultimelor evenimente din Turcia, o diferență esențială atît în scopurile cît și în relațiile dintre acțiunile care tulbură liniștea în acest imperiu.

---

[1] Încă ne-ar mai trebui o confirmare, cu formulare *expresă*, din sursă otomană. În ce privește aceste surse, sîntem de părere că „rezoluțiile" puse de sultan pe unele documente, „rezoluții" în care se face deosebirea dintre revoluția românilor și mișcarea eteristă din Țara Românească (v. mai sus, p. 74), pledează pentru ajungerea la destinație a acestui important memoriu trimis de Vladimirescu.

Prima răscoală — continuă comentatorul — *s-a produs în Oltenia, din inițiativa căpeteniei române Tudor (Vladimirescu). Ea era îndreptată împotriva grecilor (mai precis contra marilor familii grecești care trăiesc în Fanar la Constantinopol, cunoscuți sub denumirea de «fanarioți»...)*[1]. *Din această cauză, declarațiile lui Tudor împotriva Porții nu au fost formulate cîtuși de puțin în sensul proclamațiilor lui Ipsilanti.*

Apoi s-a ivit în Moldova Ipsilanti ca reprezentant al cauzei pur grecești...", căruia i s-a alăturat Mihail Suțu, domnul Moldovei — relatează mai departe în limbajul de atunci, comentatorul vienez, care observa că „*între populațiile dacice, urmașe propriuzise ale coloniștilor romani, și poporul curat grecesc există cea mai mare deosebire*[2]; de amîndouă se deosebește apoi poporul sîrb".

Și comentatorul urmărește, în ordine și cu observații pertinente, atitudinea față de mișcarea grecească, din momentul declanșării ei, mai întîi atitudinea românilor din Moldova[3], apoi a sîrbilor conduși de Miloș Obrenovici[4], după care reține caracterul acțiunii grecești și deosebirea ce trebuia făcută între mișcarea din Grecia propriu-zisă (din Peloponez și Arhipelag) și cea declanșată în Principate, după care conchide:

„*Răscoala din Țara Românească a fost, așadar, nu numai în dezacord cu țelul eteriștilor, dar chiar direct opusă acestui țel*". Și comentatorul explică ce vrea să spună, pornind de la statutul juridic internațional al Principatelor: „Ambele principate dunărene se bucură de privilegii foarte largi și de o neatîrnare aproape deplină față de turci... Astfel, *plîngerile poporului de acolo nu sînt cîtuși de puțin îndreptate împotriva hegemoniei otomane, ci împotriva apăsării principilor greci*, care întotdeauna au guvernat

---

[1] Faptul că în document se reține numai obiectivul extern al acțiunilor gîndite sau declanșate de aceste „etnii" (în cazul românilor, obiectiv cu puternice implicații interne, aproape parte organică a obiectivului intern), se datorește, credem, nu lipsei de informații și nici ignorării obiectivului intern al revoluțiilor. Dar, pur și simplu, în document se discută *numai* acest aspect.

[2] Desigur, ca „etnie", după conceptul comentatorului, dar și din alte puncte de vedere — de pildă, ca situație politică, așa cum am reținut, mai sus, din cuvîntul vornicului Filipescu în acea adunare de boieri din 1820 (v. mai sus, p. 60—61).

[3] Atitudine de reținere, de neaderență, cum a și fost în realitate.

[4] Acesta din urmă — notează el — „nu numai că nu a primit propunerea (lui Ipsilanti, de a adera la acțiunea grecească — n.n., G.D.I.), dar chiar a făgăduit solemn Porții că națiunea sîrbă îi rămîne credincioasă".

aceste țări cu o putere nelimitată și le-au folosit prea adesea exclusiv pentru a satisface propria lor lăcomie și pe aceea a numeroasei lor clientele" [1].

Comentatorul gazetei austriece nu reține — și o face, poate, deliberat (dacă nu, pur și simplu, îi scapă !) — și aspectul antiotoman pe „moment" dar mai ales pe „direcția strategică" (am spune azi) al revoluției românilor, care, vizînd „regimul" fanariot, submina, implicit, autoritatea și suveranitatea otomană, fără să-și propună, atunci, înlăturarea ei, din bine chibzuite rațiuni politice. După cum, tot acest comentator — și am fi mai mult tentat s-o credem că o face deliberat — nu reține că acțiunile revoluționare la care se referă, gîndite sau declanșate deja, se puteau ajuta reciproc, fie și numai prin „simpla" lor dezvoltare paralelă, independentă, fără pretenții de înglobare a uneia în alta. A merge cu comentariul mai departe, pe această direcție, însemna a da, odată în plus, sugestii popoarelor din această zonă, liderilor lor — ceea ce, desigur, nu era în viziunea și în interesul unei gazete dintr-o capitală a „Sfintei Alianțe", gazetă situată în esență pe poziția menținerii „ordinei legale" stabilite. Comentatorul a dorit numai să explice o situație politică din zonă, pentru a nu se greși (cum se întîmpla deja !) în aprecierile asupra ei. Și s-a oprit la timp !

Cît privește *totala opoziție* de țel între români și greci, care apare la comentatorul gazetei — desigur, ea trebuie apreciată în sensul comentariului nostru de aici, și pe care l-am mai făcut și în alte locuri, anume că nu era vorba despre o neînțelegere sau respingere a cauzei juste, de eliberare de sub dominația străină, a grecilor și a altor popoare balcanice, ci pur și simplu de menținere a revoluției românilor pe poziția unui interes superior al acestora, fără implicarea în acțiuni care puteau afecta grav acest interes politic național [2].

•

În sfîrșit — dar nu ultima în ordinea importanței pe linia demonstrării caracterului independent al revoluției românilor, în 1821 —, aici doar să notăm, căci vom expune pe larg în capitolul următor, să notăm că *steagul revoluției românești din 1821*,

---

[1] *Revoluția din 1821, Doc. ext.*, 1980, p. 316—317 ; s.n., G.D.I.

[2] Comentariu, altfel corect, mai necesită și unele „retușuri" de limbaj, cum ar fi, de pildă, „puterea nelimitată" a principilor fanarioți din Principate.

condusă de Tudor Vladimirescu nu reține nici un element heraldic „împrumutat" de la steagul Eteriei, cum ne-am fi așteptat în cazul unei subordonări sau chiar al unei colaborări mai strînse.

•

Acestea fiind, după părerea noastră, raporturile revoluției românilor cu mișcarea eteristă din Principate, această din urmă mișcare, ca problemă de istorie universală, nu ne va interesa, în economia lucrării de față, decît în măsura în care a afectat — și, din păcate, a afectat negativ — cauza românească.

CAPITOLUL III

PENTRU DREPTATE ŞI SLOBOZENIE

Motto: *„Poporul cere... ca statul să se facă românesc, cere domnirea democraţiei".*

(N. Bălcescu)

1. Obiectivele revoluţiei

Obiectivul intern al revoluţiei era instituirea unei „noi ordini": economice, sociale, politice, cu corolarul ei instituţional —, care nu putea fi, atunci, decît una burgheză. Dat fiind însă stadiul în care se afla, atunci, procesul revoluţionar obiectiv, despre care am vorbit şi mai sus [1], ca şi „clasa conducătoare" a acestui proces, să nu ne aşteptăm la formulări clare, „mature", în toate privinţele; sau, cel puţin, clare pentru noi, prea mult obişnuiţi cu formulări de acest fel. Formulările programatice trebuie înţelese în contextul epocii şi în cel al documentului programatic. Gradul lor de „claritate" ţine de „maturitatea" procesului revoluţionar însuşi. *Obiectivul intern* nu se formula pentru prima dată atunci, în 1821. El era al *etapei revoluţionare* care începuse la mijlocul veacului trecut, al XVIII-lea, şi pe care o încheia, deschizînd o alta, „momentul" 1821. Cercetările recente au pus în evidenţă, cu extrem de multe detalii, atît opţiunile, soluţiile avansate cît şi reformele propriu-zise, reforme cu conţinut şi implicaţii revoluţionare. Iar noi, în problema agrară — ca principală problemă social-economică, ţinînd de obiectivul intern în Ţările Române — sintetizînd, am gîndit, pe temeiul izvoarelor cercetate, la existenţa a *trei puncte de vedere* pe drumul către o „nouă ordine" [2]: *un punct de vedere pe care l-am numit exclusivist, al marilor stăpîni de pă-*

[1] Mai pe larg — în lucrarea noastră: *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, cap. I—III.
[2] Cf. *ibidem*.

mînt, care „nu vedeau" trecerea spre evul modern decît cu menținerea mijloacelor de producție în proprietatea lor, cu toate consecințele ce decurgeau de aici ; *un punct de vedere diametral opus*, al țărănimii, care în momente de mare tensiune social-politică considera că va fi un act de dreptate dacă pămîntul îi va reveni integral ei — și proceda chiar în consecință, făcîndu-și singură dreptate, cum s-a întîmplat în 1821, în vremea revoluției [1] ; altfel, în condiții de „liniște", țărănimea parțial aservită încă se străduia să folosească moșiile pe cît era posibil, în integralitatea lor, răscumpărîndu-și global obligațiile față de stăpînul „legal" sau de intermediarul care apăruse și proliferase — arendașul —, adesea chiar „la concurență" cu acesta, iar țărănimea încă liberă se străduia să-și recupereze cel puțin părți din pămîntul pierdut în „disputele" îndelungate și inegale cu marii stăpîni feudali ; în sfîrșit, un *al treilea punct de vedere*, al unor reprezentanți mai clarvăzători ai viitoarei clase dominante a evului modern (ne-am obișnuit cu o expresie : *burghezia în ascensiune*), clasă acum în devenire, care pledau, în condițiile concrete ale țării noastre, pentru *o soluție „de compromis"* — soluție care se va cristaliza treptat, după 1821, în programul agrar al revoluției burgheze din Țările Române, în expresia lui „matură" de la 1848, și se va aplica ulterior. Desigur, rămîn de cercetat mai bine și de regîndit revoluționările declanșate în celelalte „compartimente" ale societății în „epoca de revoluție", în general, ca și în prima ei etapă încheiată, pentru Principate, cu „momentul" 1821.

În ce privește *obiectivul extern* al revoluției din 1821, deși dorința supremă rămînea *independența*, ea nu putea fi formulată, atunci, în mod expres, într-un program destinat publicității și tratativelor cu marile puteri „legitimiste". Cercetările recente au reactualizat, pe drept, o valoroasă idee, mai veche, a istoriografiei românești, după care greutățile, insurmontabile atunci, în calea independenței statale, au determinat pe români — judecînd cu

[1] Acest punct de vedere este ilustrat cum nu se poate mai bine de răscoala lui Horea, în Transilvania, în interpretarea recentă a acad. D. Prodan (cf. *Răscoala lui Horea*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1979, vol. II, p. 703 și urm. : „programul lui Horea" concretizat în „Ultimatumul de la Deva" era modul în care țăranii concepeau ieșirea din cadrele feudalismului și trecerea la o nouă stare de lucruri, incontestabil superioară ; din acest unghi privit, „programul lui Horea" a fost, prin excelență, *expresia gîndirii revoluționare țărănești*, iar „răscoala" condusă de Horea, așa cum s-a desfășurat ea, a fost expresia acestui mod revoluționar de a gîndi trecerea la evul modern ; sub acest aspect, o putem numi *revoluție țărănească*.

maturitate și înaltă răspundere prezentul și viitorul lor politic — să „rămînă" la revendicarea, posibil de formulat programatic, *a autonomiei reale*, față de care cadrul juridic internațional — statutul juridic internațional al Principatelor — nu se putea opune decît printr-o interpretare abuzivă, de pe poziții de forță. Dar această autonomie reală — căci una *de drept* era consemnată în tratate ! — era concepută de români ca pas important pe drumul „strategic" al luptei pentru independență statală. Desigur, autonomia rămîne obiectiv fundamental al statului național, legat organic de problemele și de direcțiile dezvoltării interne, dar ea, autonomia, era atunci, conținută în statutul juridic extern.

Din acest unghi și sub acest aspect trebuie luat în considerație caracterul *antiotoman* al revoluției românești din 1821. Căci, altfel, în documentele programatice el n-a fost formulat. Și n-a fost formulat nu pentru a induce, chipurile, în eroare, la început, o „naivă" diplomație otomană — dar, se înțelege nu numai otomană, „problema orientală" interesînd toate marile puteri europene —, pînă la întărirea forțelor interne ale revoluției (eventual, perfectarea colaborării cu eteriștii, în viziunea adepților „tezei" Otetea), ci el n-a fost formulat în mod deliberat, după o judecată responsabilă. În 1828—1829, un cunoscut gînditor român, dintre cei mai progresiști și mai activi în epocă, Ionică Tăutu, scria că „noi sîntem un norod supus Înaltei Porți otomanicești, căreia dăm pe an niște dări hotărîte și rămînem înlăuntrul nostru slobozi despre dînsa, în legea, în pravilele și în obiceiurile noastre. . . ; a o pierde (această „slobozenie" — n.n., G.D.I.) este de paguba noastră, și încă un ministru al uni(i) curți străine nu de mulți ani ni-au arătat că aciasta ar putea fi de a noastră primejdie". Apoi, mai departe : „Supusul priceput (discret), pentru a ști să nu cadă, închipuiască-să stăpîn, cercetează-și voirile și va vidé că-i este de agiuns o sîrguință pînditoare a privilegiurilor. . . și că nimică nu-i este mai de stricăciune decît capriciile nefolositoare. . . " [1]. Referindu-se la calea pe care trebuiau să meargă românii, avînd în vedere implicațiile politice externe ale acțiunilor ce plănuiau, un polonez, M. Czajkovski, scria lui Ion Ghica, în 1844, între altele, că „reușita politicii voastre este să urmați calea legală, să căutați a stabili legalitatea în toate acțiunile voastre" [2]. În ce

[1] *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines, 1769—1830*, Bucarest, 1970, p. 173 ; v. și *Izvoare narative, 1821*, ms., p. 191—192.

[2] Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 258.

privește obiectivul revoluționar extern, aceste gînduri și sfaturi trebuie înțelese în sensul că era de evitat orice act mai „curajos" („capriciu nefolositor", în concepția lui Ionică Tăutu) care să ofere pretext unei intervenții din afară. Trebuiau „speculate" toate „valențele" statutului juridic extern, trebuia militat cu înțelepciune pentru ameliorarea lui, pînă cînd și conjunctura externă permitea schimbarea lui radicală, în bine, adică dobîndirea independenței statale. Asemenea gînduri și considerente i-au condus și pe revoluționarii români din 1848 și de mai tîrziu, pînă la obținerea independenței statale ; și calea aceasta, pentru împlinirea unor obiective externe majore, n-a fost neglijată nici ulterior.

Deci, revenind la *obiectivul extern* al revoluției de la 1821, a susține că el era unul *antifanariot*, care implica revenirea la domniile pămîntene și cîștigarea unei autonomii reale, aceasta nu înseamnă că revoluția nu avea un caracter *antiotoman*, căci ameliorarea statutului juridic extern al Principatelor, în acest chip, însemna, desigur, o subminare — și de moment și, mai ales, de perspectivă — a suzeranității otomane, fără însă a se formula expres înlăturarea ei și fără a deschide calea altor primejdii mai mari. Așa se punea problema pentru românii din Principate — atunci și nu numai atunci. Pentru alte popoare problema nu s-a pus așa — și căile și mijloacele luptei lor pentru independență au putut fi altele.

Obiectivul extern, deci, al revoluției din 1821 noi îl înțelegem și îl formulăm astfel : *reconsiderarea situației externe* a Țării Românești, eventual și a Moldovei, *în sensul transformării autonomiei dintr-o prevedere de drept într-o realitate de fapt*. Autonomia era prevăzută în tratate, de fapt recunoscută de ultimele tratate dintre Rusia și Turcia și de importante documente diplomatice otomane. Autonomia desemnase raporturile străvechi și tradiționale ale Țărilor Române față de Imperiul otoman [1]. Dar ea fusese încălcată în multe rînduri și premeditat. Ea trebuia transformată într-o realitate de fapt, garantată solemn de marile puteri, după uzanța vremii.

În toate documentele în care conducerea revoluției expune obiectivul extern, nu este depășită, cum se va vedea, această revendicare realistă. Experiența anterioară, destul de apropiată în timp, era un bun sfătuitor în această privință. Se puteau angaja românii, în 1821, într-un conflict armat cu Poarta otomană ? Se

[1] Pentru o atare politică a Imperiului otoman însuși vezi Mihai Maxim, *Capitulațiile*, în „Contemporanul" din 29. I, 5, 12, 19 și 26. II, 5, 12, 19 și 26. III/1982.

puteau angaja într-o colaborare prea strînsă cu țarul, cînd știau bine cît de mult se străduise Cutuzov, în 1812, după instrucțiuni mai înalte, să fie Dunărea hotar al marelui Imperiu de la Nord? Sau erau gata să adere la planuri ale eteriștilor-fanarioți din Principate, pe care în detaliu nu le puteau cunoaște, deși în mare le puteau intui, fără teama unor grave complicații politice, care ar fi afectat viitorul țării? Evident, nu! Și istoria opoziției politice a multor boieri români patrioți sub ultimele domnii fanariote, rememorată de cercetări recente, consemnează această îngrijorare și preocupare pentru viitorul țării. Autonomia reală, în schimb, garantată solemn și respectată, era un important pas spre independența ce urma să vină. Desigur, nu așteptată cu pasivitate, nu fără luptă și sacrificii. Înlăturarea domniilor fanariote, ca dăunătoare chiar intereselor mari ale Porții, se putea subînțelege, chiar dacă sultanului nu i se contesta dreptul de a trimite (eventual, de a confirma) Domnul țării, care putea să nu fie fanariot. Se știe că în ajunul revoluției Poarta deja limitase dreptul familiilor fanariote de a ocupa tronul Principatelor. Era de așteptat ca, după acțiunea eteristă, ale cărei scopuri le aflase în ultimă instanță Poarta, căzînd la o înțelegere cu factorii politici interni, putea fi determinată — cum s-a întîmplat de altfel și cum se și prevăzuse — să nu mai fie trimiși în țară domni fanarioți. Iată de ce obiectivul românilor, în 1821 — cînd conjunctura generală externă nu era favorabilă pentru români (și nu numai pentru ei) unei insurecții care să nu țină seama de forța represivă a „Sfintei Alianțe" — era de a întreprinde o acțiune cît mai legitimistă, cît mai în litera tratatelor, ocolind actele care puteau provoca suspiciuni ori supărări la Poartă — și nu numai la Poartă. Deși Tudor și pandurii pe care îi conducea îi urau pe turcii asupritori, conducerea revoluției nu a dat nici un motiv formal pentru a le îndreptăți intervenția. A fost, aceasta, o linie consecventă de conduită a conducerii revoluției, asupra căreia vom reveni mai jos.

Că Tudor a dus tratative cu Poarta, direct sau prin pașalele de graniță, acum nu mai încape nici o îndoială. Aceste tratative, mai precis trimiterea de scrisori-memorii („arzuri"), dar și primirea unor răspunsuri se confirmă documentar chiar din momentul inițial al revoluției. Și pe această linie conducerea revoluției a urmat continuu, pînă la retragerea lui Tudor din București; iar documente publicate recent, confirmînd pe altele cunoscute mai dinainte, arată din partea lui Tudor o politică de „menajare" a

turcilor, pînă la sfîrşit, în ciocnirile directe, împletite cu fermitate atunci cînd momentul permitea şi fermitatea se putea justifica.

Şi mai este o problemă.

Prea mult „obişnuiţi" pînă acum cu „teza" subordonării revoluţiei româneşti şi a lui Tudor personal faţă de Eterie, sau cel puţin cu existenţa unor raporturi foarte strînse între cele două acţiuni, — nu am dat suficientă atenţie rezervelor pe care şi Tudor şi boierii ocîrmuitori din Bucureşti le-au avut faţă de mişcarea grecilor din Principate. Rezervele acestea reies cu toată claritatea din documentele cunoscute şi au fost văzute cel mai bine, la vremea respectivă, de istoricul A. D. Xenopol.

Categoric, nu mulţi boieri aflători în Bucureşti au ştiut de acţiunea ce urma a se declanşa în Oltenia. Iar acţiunea declanşîndu-se cu grave accente antiboiereşti, teama i-a putut cuprinde pe mulţi dintre boierii pămînteni. Il ştiau pe Tudor răzbunător şi îşi mai puteau aminti că avusese multe necazuri în ultima vreme şi procese la Divan, pierdute. Intr-o atare situaţie, nu ştiau ce raporturi s-ar fi putut eventual stabili între Tudor şi Eterie — fie direct, fie prin intermediul lui Al. Pini, consulul general al Rusiei în Bucureşti, dar şi grec eterist, consul care domina, în această calitate, viaţa politică. Nesiguranţa putea să crească dacă eteriştii din Bucureşti lansau şi amplificau zvonul unor legături strînse, prestabilite, între Tudor şi acţiunea grecească, ca şi ideea unui sprijin al Rusiei faţă de Eterie, aşa cum au făcut de fapt.

Surprinşi şi temîndu-se de accentele antiboiereşti ale acţiunii pornite în Oltenia, temători de complicaţiile pe care le putea crea himera eteristă a refacerii Bizanţului sub chipul „Noii Grecii" — de care himeră, pricepînd-o, începuseră chiar a se teme cel puţin după domnia lui Constantin Ipsilanti, tatăl „Epitropului general" al Eteriei —, neînţelegînd prea bine cum poate sprijini ţarul o asemenea idee, dar puşi în situaţia de a recepta continuu astfel de zvonuri, întărite apoi de proclamaţiile lui Ipsilanti, boierii ocîrmuitori puteau fi serios preocupaţi de soarta ţării — în context şi de soarta lor, firește —, fapt care a determinat, după părerea noastră, rămînerea unora în Bucureşti, în frunte cu Mitropolitul — a doua persoană, ca importanţă politică, în stat. In teama şi nesiguranţa ce dominau era greu de luat o hotărîre prea bună, mai ales în condiţiile în care consulul general Al. Pini domina viaţa politică, după cum şi greşeli se puteau face destul de uşor, de *unii* dintre boieri, cum s-au şi făcut.

Oricum, o invazie otomană, ca represalii contra unor „rebeli", nu era dorită. Şi nici o ocupare a ţării, a Principatelor, de către trupele ţariste. Cu atît mai mult nu era dorit un război între cele două puteri, război care — se văzuse, dar s-a văzut şi mai tîrziu, în anii 1828—1835 — putea reedita, eventual cu implicaţii mai grave, situaţia din 1812.

De aici, atîtea hotărîri contradictorii ale conducerii boiereşti din Bucureşti, pînă cînd cele două grupări politice — Tudor cu „Adunarea norodului", în netă superioritate, şi „vremelnica stăpînire", factor politic ce nu putea fi ignorat totuşi — au angajat între ele tratative şi şi-au reglementat raporturile în zilele de 18—23 martie 1821 st. v. (v. mai departe, p. 181—191).

La rîndul său, Tudor Vladimirescu, fără a avea vreun angajament faţă de Eterie — oricum, niciunul dovedit cu certitudine pînă acum —, se temea de complicaţiile politice, pentru români, pe care le putea crea acţiunea eteristă (fapt pus în evidenţă mai sus).

2. Programul revoluţiei

După precizările aduse asupra situaţiei revoluţionare deosebite, a cărei expresie a fost revoluţia ce discutăm, ca şi după cele arătate în legătură cu baza socială şi forţa conducătoare, programul — ca nominalizare şi detaliere a obiectivelor revoluţiei — este alt element esenţial care ne permite să stabilim caracterul acţiunii din 1821 din Ţara Românească.

Socotim însă că nu se poate intra în discuţia de fond a chestiunii fără cîteva observaţii prealabile. Cea mai importantă, fiindcă ţine şi de metodă şi de concepţie, este aceea că un program politic trebuie înţeles şi apreciat în contextul (chiar în limbajul!) în care a fost creat. A doua observaţie se referă la faptul că procesul revoluţionar care cuprinsese, încă de la mijlocul sec. al XVIII-lea, structura şi suprastructura societăţii româneşti, nu se încheiase în primele decenii ale sec. al XIX-lea. În al treilea rînd, concepînd revoluţia socială burgheză ca o transformare în structura şi în suprastructura societăţii, ca o problemă a întregii societăţi în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, noi considerăm că *programul revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu:* 1) cuprinde, în mare măsură, elemente programatice formulate anterior, începînd, în mare, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, înţeles

ca moment istoric, şi el va fi continuat şi dezvoltat, pînă la maturizarea deplină, ca program al revoluţiei burgheze în Principate, în deceniile următoare ; 2) caracterul şi limitele acestui program sînt date nu numai de gradul de maturitate al procesului revoluţionar, a clasei sale conducătoare, aflată în plin proces de „cristalizare", ci şi de conjunctura istorică externă, extrem de complexă, în care această revoluţie a izbucnit şi s-a desfăşurat.

•

În ce priveşte *geneza programului revoluţionar*, am arătat mai sus că Tudor, în faţa actului de copleşitoare răspundere, era un *om format*, care ştia suferinţele ţării şi nu-i trebuia un ajutor prea mare să-i formuleze „cererile". Dacă însă pentru ajutorul primit, în pregătirea programului, de la acei boieri ai ţării care i s-au „făgăduit" şi care l-au desemnat să ridice norodul în arme, problema nu se pune atît de mult sub aspectul conţinutului programului — deşi nici acest aspect nu trebuie neglijat —, ci sub acela al realizării alianţei cu „ţara legală", în schimb, pentru o colaborare nemijlocită a lui Gheorghe Lazăr, în orientarea lui Tudor Vladimirescu, pledează cu destul temei cercetările lui Onisifor Ghibu [1]. În afara „colaborării" indirecte — prin întreaga lui „operă" la „Şcoala academică" înfiinţată în 1818 —, Gheorghe Lazăr a avut o contribuţie directă în orientarea „panromânească" a revoluţiei, în imprimarea liniei tactice şi lui i s-ar putea datora ataşarea la steagul revoluţiei (fapt neobservat de Onisifor Ghibu) a tricolorului (v. mai jos), existent dealtfel şi pe pînza steagului (v. mai departe).

Fără a împinge consideraţiile de acest fel în sfera hazardului, avînd totuşi în vedere apropierea lui Tudor de un alt învăţat român „de dincolo", protopopul Nicolae Stoica de Haţeg, cu care s-a sfătuit adesea [2], putem admite că Vladimirescu va fi reţinut sfaturi şi de la bine informatul şi învăţatul cronicar.

•

Elemente programatice găsim, cum e firesc, în multe documente ale revoluţiei, în primul rînd cele scrise direct de Tudor sau sub dictarea lui, ca şi izvoarele narative provenind mai ales

---

[1] Onisifor Ghibu, *op. cit.*

[2] Vezi şi I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene*, Ed. Facla, Timişoara, 1980, p. 74—82.

de la persoane apropiate sau, în general, bine informate. Ne rămîn încă necunoscute, cum am spus, documentele ce se vor fi aflînd, poate, în arhivele turcești și reprezentînd corespondența lui Tudor cu Poarta.

Considerăm însă că *documentul programatic cel mai important al revoluției*, document care poate fi admis ca *program revoluționar*, este cel intitulat „*Cererile norodului rumânesc*", cunoscut pînă acum în două variante* (aparent trei, dar ultimele două, una în germană, alta în limba română — de 33, respectiv 34 de articole — sînt aproape identice) redactate începînd cu prima jumătate a lunii februarie (prima variantă, cea de 20 de articole) și pînă la reglementarea raporturilor lui Tudor cu „vremelnica stăpînire" din București ; mai cunoaștem o mențiune a unui ziar englez, în luna mai 1821, despre o „*Constituție*" cu 48 de articole pe care Tudor, la Cotroceni fiind, o pregătea.

Considerăm că *acest document conține* — exprimate în limbajul timpului și cu limitele acelui moment revoluționar — *principii de bază ale unei noi ordini sociale*.

Înainte de toate, *principiul suveranității poporului*. Astfel — exemplificăm cu expresii din document —, pentru Tudor, care se ridicase în numele poporului, „*Cererile*" [1] nu puteau fi decît ale „*norodului rumânesc*". Adăugirile la bir trebuiau făcute numai atunci „cînd va fi vreo mare trebuință a țării și *cunoscută de tot norodul*" (desigur, prin reprezentanții săi în „Adunare" — n.n, G.D.I.). Legiuirea lui Caragea trebuia desființată, ea „nefiind făcută *cu voința a tot norodul*". Mitropolitul „cel de acum" trebuia înlăturat, el „nefiind orînduit cu *alegerea și voința a tot norodul*", urmînd să se aleagă alt mitropolit — „*pe care va pohti norodul*". Jefuitorii țării (și — să reținem ! — pentru Tudor, „țara", „patria", însemna „norodul") sau cei care „*au ucis norodul cu arme de moarte, fără a-i întreba ce le este cererea*", unii să fie îndepărtați din țară, alții să fie trimiși la ocnă pe viață ori „să se omoare *în fața norodului*" ; tot „*în fața norodului*" trebuiau arse și „anaforalele și întăririle" nedrepte și spoliatoare făcute de

---

* Toate variantele, la G. D. Iscru, *Prelegeri de istorie modernă a României. Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1975, p. 84—97. Mențiunea despre acea „Constituție" cu 48 de articole — la A. Oțetea, *op. cit.*, ed. 1971, p. 389—391, nota 57. De variante și de datarea lor ne-am ocupat în *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, p. 302—306.

[1] Ne aparțin toate sublinierile din textul ce urmează, care comentează programul.

Alex. Suțu în probleme fiscale. Toate acestea — în prima variantă publicată (cea de 20 de articole). În varianta germană și în ultima variantă publicată găsim aproape aceleași expresii în legătură cu cauzele citate mai sus. În plus, Tudor se definește pe el însuși ca *„ales și hotărît de întreg poporul român"* și el, ca un „iubitor de patrie", trebuia să aibă în vedere *„folosul a toată obștea"*. Toți cei care erau cu Tudor slujeau *„norodului și patrii"*, *„folosului de obște"* și în baza acestor „slujbe" trebuiau să fie „ertați și blagosloviți, cinstiți și miluiți" de către stăpînire *„cu toate cererile ce vor face"*. În sfîrșit, conform variantei a doua (în ambele redacții, germană și română), documentul trebuia să fie întărit nu numai cu hrisov, dar și *„cu mare jurămînt obștesc"*.

Prin urmare *poporul suveran*, nu admitea nimic împotriva interesului și voinței sale, reprimarea oricăror abateri de la această nouă ordine social-politică putînd să meargă pînă la pedeapsa capitală.

Cît privește alte principii și prevederi ale unui program revoluționar burghez — în limitele democrației burgheze —, documentul fie că le conține, fie că ele, decurgînd din cele expuse mai sus, urmau a fi formulate și puse în aplicare ulterior.

Desființarea privilegiilor de clasă este o altă prevedere fundamentală care reiese din litera și spiritul acestui program revoluționar. Astfel, toate „dregătoriile" în Stat — „atît cele politicești cît și cele bisericești, de la cea mare pînă la cea mai mică — trebuiau să nu se mai dea cu bani. De vreme ce „norodul" avea o reprezentanță — „Adunarea" sa —, aceasta urma să-și exercite voința suverană. Am văzut cum trebuia „orînduit" mitropolitul — cel mai „mare" dregător „bisericesc" al țării — și aceasta este o indicație de cum trebuia să se urmeze și cu alți „mari" dregători „bisericești". Preot — „dregător bisericesc" mai mic — să fie făcut *„numai care va fi destoinic"*. De asemenea, am văzut cine le încredința puterea — lui Tudor și celelalte „căpetenii" din subordinea lui : Tudor era *„ales și hotărît de întreg poporul român"* și în numele acestui popor își exercita puterea. Era, aceasta, o indicație de cum trebuia să se urmeze cu toate „dregătoriile". Singur domnul țării urma a fi numit de Poartă, dar obligat și el, prin semnarea „Cererilor...", să respecte voința poporului ca lege supremă. Aceasta — în legătură cu „dregătorii" cei „mari", militari și „politicești". Cît despre dregătorii mai mici, ca ispravnicii de județe și zapcii de plăși, de pildă, se înțelegea că ei nu mai trebuiau admiși în funcție prin „dare de bani", precizîndu-se în continuare că ei

trebuie să fie pămînteni și „patrioți" (deci *oamenii care slujeau patria, adică poporul !*) — numai așa putînd să garanteze că nu vor mai face jafuri. În varianta a doua (ambele redacții) prevederea este foarte clară (punctul 8) : *„Dregătoriile să nu se dea pe bani și să se aibă în vedere nu obîrșia, ci meritul"* (textul german) ; sau : *„Caftane cu bani să înceteze cu totul de a se mai face, nici după neam, ci numai după slujbă"*. Credem că textul ne scutește de orice comentarii. Privilegiații existenți mai erau încă, în oarecare măsură, menajați, cu ei Tudor urmînd să conlucreze spre „folosul de obște". Desființarea *tuturor* privilegiilor n-ar fi constituit o bază de conlucrare. De aici înainte, mai ales promovarea în funcții — mici și mari — urma să se facă pe principiul meritului și cu voința „norodului". Este interesant că se prevedea desființarea poslușnicilor — instituție tipic medievală — și prin aceasta un important privilegiu feudal era desființat, menținîndu-se în schimb scutelnicii — instituție înființată relative recent (în urma reformelor lui C. Mavrocordat), instituție căreia i se putea găsi, în viitor, mai ușor, un temei pentru desființare. Au desființat-o boierii înșiși, prin Regulamentul organic ! O „spărtură" se făcea însă și aici : scutelnicii străinilor urmau să fie desființați „cu totul".

Desființarea privilegiilor avea, obligatoriu, un corolar : *egalitatea oamenilor în fața legilor*. Aceasta nu numai că era de la sine înțeles — căci legile, fiind emanația voinței „poporului . suveran", nu puteau să mai mențină inegalități —, dar din înseși prevederile programatice subliniate mai sus rezulta, cel puțin de aci înainte, o egalitate în drepturi politice (evident, repetăm, în limitele democrației burgheze).

Programul acesta mai prevedea și **înfăptuirea unor principale** reforme cu conținut revoluționar.

Reforma justiției — **emana** din întregul program. Legile trebuiau să fie o emanație a voinței „norodului", dregătoriile — mari și mici — să fie atribuite după merit **și** după voința poporului. *Principiile* revoluționare erau enunțate ; ulterior trebuiau găsite formulări juridice și un cadru instituțional adecvat.

Reforma administrativă, pe *principiul* promovării în funcții după merit, credem că s-a înțeles din cele expuse mai sus. Dar documentul merge și dincolo de principiu. Burghezia, peste tot, „a venit pe lume" cu un spirit de economie. Aparatul administrativ trebuia să fie cît mai redus și mai eficace. Astfel, documentul prevedea : să fie **un singur** zapciu de plasă, să se împuțineze „dregătorii" judecătoriilor și ai cancelariilor, iar lefurile lor să fie

„ușoare" (mai mici, desigur, decît cele existente); să fie, de asemenea, înlăturați „slujbașii cămării domnești". Să se desființeze unele instituții administrative, fie ca inutile, fie ca jefuitoare ale poporului: hătmănia Divanului, Vornicia Capitalei, Spătăria cea mare „cu toți dregătorii săi și cu toți slujitorii spătăriei". Adăugăm că se reafirmă principiul modern, introdus încă de Constantin Mavrocordat, al salarizării „funcționarilor de la curte, precum și a altor funcționari" (textul german).

În ce privește *reforma școlară*, și aici se enunța, în a doua variantă, principiul și se desemna, pentru început, un cadru instituțional *posibil* atunci: extinderea rețelei școlare pe cheltuiala instituțiilor bisericești (mitropolie, cele 3 episcopii, precum și toate [1] mănăstirile), care să fie *obligate* la aceasta; la școlile respective urma să învețe — după a doua variantă, copia germană — „tineretul națiunii române, sărac sau bogat"; sau, după copia românească a acestei variante, orice școală astfel înființată trebuia „să strîngă copii de neamul românesc, atăt dintre cei evgheniști (nobili, n.n., G.D.I.) și săraci și dintre cei proști". Deci: extinderea rețelei școlare și accesibilitatea generală, în limita posibilului, la știința de carte. Era, atunci, o prevedere revoluționară și realizabilă.

O *reformă a armatei* este prevăzută în acest program revoluționar: instituirea unei armate regulate a țării — cu 4 000 de panduri și 200 de arnăuți —, întreținută pe baze moderne; militarii să aibă o „leafă ușoară", tot pe socoteala mănăstirilor (solda modernă — n.n., G.D.I.) și — așa cum s-a apreciat, o vreme, în epoca modernă — să se bucure de scutiri (atunci, de toate dările). Nu se prevedea o „gardă națională", dar un fel de „gardă națională" a existat, cînd s-a ivit necesitatea, din dispoziția lui Tudor însuși, cel puțin în București, cum se va vedea. De altfel, ea nici nu se putea justifica, în program, atunci — și era nevoie de a se justifica măsurile de acest fel în fața puterilor suzerane și „protectoare". Nu credem, pe de altă parte, că în 1821, în momentul pornirii acțiunii și chiar pe parcurs, conducătorii îi vedeau utilitatea în forma instituționalizată în 1848, cîtă vreme Tudor putea să asigure, și așa, ordinea, cum se va vedea mai jos. De asemenea pe baza considerațiilor de mai sus, sîntem de părere că utilitatea unei „gărzi naționale" pentru București s-a impus mai

[1] În 1819 erau în Țara Românească 229 de mănăstiri, metohuri și schituri, afară de biserici; cu totul, erau în țară peste 3 100 unități eclesiastice (*D.I.R., 1821*, I, p. 130—132).

ales după preluarea conducerii Capitalei şi ţării de către Tudor, cu „Adunarea norodului".

Numeroase prevederi, referitoare — direct sau indirect — la fiscalitate, în acest document, ne determină să considerăm, cel puţin preconizată şi o *reformă fiscală*, cu unele căutări şi insuficienţe în ce priveşte cadrul instituţional. În primul rînd, ea este, la modul general, subînţeleasă pe baza principiului suprem al suveranităţii poporului — principiu pe care este elaborat întregul document. În al doilea rînd, variantele cunoscute au şi unele precizări elocvente. Se cere să se revină — şi aceasta este de reţinut — la darea în 4 sferturi (impunere fixă şi anticipată !) şi orice adaos la bir este, cum am văzut, de competenţa „Adunării norodului". Dacă poslușnicii urmau a fi desfiinţaţi, cum am văzut că prevede programul, ei trebuiau, în mod logic, daţi, „la bir", ca şi scutelnicii străinilor. Nu era vorba, în acest caz, numai de o creştere cantitativă a contribuabililor, ci de lichidarea unui important avantaj material al boierilor evului mediu. Reamintim şi aici solicitarea substanţială a resurselor materiale ale feudalilor clerici — mitropolia, episcopiile, mănăstirile — pentru întreţinerea şcolilor şi a armatei. Nici feudalii laici, foarte mulţi concentraţi în Bucureşti, nu erau trecuţi cu vederea. În copia germană a variantei a doua, oamenii de la ţară nu mai trebuiau impuşi la dare pentru construirea străzilor („podurilor") în Bucureşti, fondul necesar urmînd a fi acoperit „din venitul vămii". În copia românească a acestei variante revendicarea conţine un element în plus, foarte important. Anume, se menţine interzicerea de a se mai percepe bir de la „ţară" pentru construirea străzilor din Capitală, adăugîndu-se : „cîţi bani nu să vor ajunge dintr-ai cutii podurilor să se adaoge şi să se pue numa de către orăşani<i> Bucureştilor ce au butci şi caleşti", deci de cei mai înstăriţi.

Desfiinţarea vămilor interne — pentru a se facilita formarea pieţii naţionale unice —, ca şi reducerea vămii la graniţă — pentru a facilita „liberul schimb" [1] — este, precum se ştie, o revendicare a revoluţiei burgheze — şi ea este cuprinsă în program, în ambele copii ale ultimei variante. De reţinut sînt *justificările* prevederii : *pe de o parte*, perpetuarea vămilor interne a determinat, după cum se spune în document, încetarea „cu totul" a comerţului Ţării Româneşti, ţară care, după părerea celor care au contribuit

[1] Doctrina economică a liberului schimb va fi încă multă vreme, de aici înainte, susţinută în Principate. De un protecţionism industrial (prin vămi) va fi vorba mult mai tîrziu.

la elaborarea documentului, „nu are aproape deloc alte venituri afară de acelea care decurg din comerț" (copia germană); sau, în ultima variantă: țara „altă tarapana nu are decît numa cu neguțătoriia trăește"; *pe de altă parte*, măsura se justifică și cu argumentul că așa „se obișnuiește la națiunile civilizate" (copia germană); sau: „precum să obicinuește și la țările cele luminate" — în copia românească.

În ce privește *regimul politic*, ce urma să fie instituit, conținutul lui rezultă din ambele variante, mai puțin *expres* din prima variantă. Documentul pune în evidență două instituții de bază ale unui *regim monarhic constituțional burghez*: domnul (monarhul), cu puterea îngrădită, și „Adunarea norodului" ca for legislativ. În copia germană, în plus, Tudor apare ca un fel de *șef de guvern*: el, *„împreună cu celelalte căpetenii"*, *„să aibă... grija de binele intern și extern"* (s.n., G.D.I.). În copia românească a variantei a doua, Tudor, ales de popor, apare ca „mai mare și chivernisitori la toată Adunarea". El și ceilalți căpitani trebuiau să fie recunoscuți și *respectați* de „stăpînire" (Domnie). *Domnul* — conform celei de a doua variante — era ca un monarh constituțional, de vreme ce el nu putea intra în țară și n-o putea conduce decît semnînd și respectînd „Cererile norodului rumânesc" — document ce urma a fi întărit în țară cu „hrisov" și „mare jurămînt obștesc", recunoscut de sultan, garantat de Rusia și de Austria.

Intenționat am lăsat la sfîrșitul analizei „problema proprietății", problemă despre care în unele lucrări se afirmă că nu era soluționată, în altele —, forțîndu-se litera și spiritul documentelor, ca și contextul istoric — se susține că soluția dată, în această privință, de revoluția din 1821 a fost împropretărirea țăranilor, ca și în 1848.

În etapele procesului revoluționar în care se încadrează organic și revoluția din 1821 din Țara Românească, soluțiile date problemei proprietății agrare a perioadei de trecere de la feudalism la capitalism au fost în funcție de „datele" concret-istorice, de la etapă la etapă, ale acesteia: gradul de „maturizare" a procesului revoluționar și sarcina principală a etapei, raportul intern de forțe, conjunctura externă.

Ideea împroprietăririi țăranilor — de fapt, ideea recunoașterii dreptului lor la proprietatea deplină asupra unei părți a pămîntului —, ca soluție dată problemei agrare *în programul revoluției burgheze*, nu a fost a „momentului" 1821. Ea „se naște" și în

țara noastră și se formulează programatic abia în deceniul care a premers revoluției din 1848 și o găsim înscrisă, în formulare „matură", în programul acestei revoluții [1]. De asemenea, etapa revoluționară încheiată cu „momentul" 1821 avea altă problemă fundamentală de rezolvat: așa cum observa deja ideologul revoluționar Nicolae Bălcescu, în interior trebuia să triumfe principiul democrației (burgheze — n.n., G.D.I.), sintetizat în ideea suveranității poporului; în ce privește obiectivul extern, trebuia — tot după N. Bălcescu — ca „Statul să se facă românesc", adică să se ajungă, deocamdată, la o reală autonomie, prevăzută în tratate dar încălcată sistematic de cele două puteri, suzerană și „protectoare".

Revendicarea, din „Cererile norodului rumânesc", privind înlăturarea *Legiuirii Caragea* — lege care, într-o formă mai voalată, excludea pe clăcași de la „stăpînirea" pămîntului, clăcașul fiind, pentru legiuitor, un „clăditor" sau „săditor" pe o moșie ce nu era a lui, ci era „străină" de el, după cum, aceeași lege, într-o formulare fără echivoc, desființase dreptul satului de clăcași de a avea prioritate la „arendarea" moșiei — și menținerea, în continuare, a *Pravilniceștii condici* a lui Al. Ipsilanti (din 1780) — lege care recunoaște dreptul clăcașului la folosirea pămîntului —, oferea o bază mai adecvată de plecare în rezolvarea, în viitor, cînd liniștea va reveni în țară, a problemei agrare. În 1821 trebuia restatornicit, juridic, dreptul țăranului la pămînt, drept contestat de amintita legiuire din 1818. Iată de ce putem socoti că prevederea referitoare la abrogarea Legiuirii Caragea poate fi inclusă în programul agrar al revoluției din 1821.

În Proclamația „de la Padeș" se vorbea de „jertfirea" pentru „folosul de obște" a averilor „rău agonisite" ale „tiranilor boieri", afară de ale celor „făgăduiți", expresie care a determinat pe unii autori să forțeze textul, interpretîndu-l ca pe o soluție de împroprietărire a țăranilor, ca în 1848. De asemenea, în proclamația din 23 martie către locuitorii orașelor și satelor, Tudor precizează că după achitarea „rămășițelor" birului, acești locuitori

---

[1] Demonstrația la G. D. Iscru, *Considerații privind formarea modului de producție capitalist în Țările Române*, în „Anuarul institutului de istorie «A. D. Xenopol»" din Iași, XV/1978. În răscoala din 1784 din Transilvania — unde „ultimatumul de la Deva" cerea ca pămîntul să se împartă la țărani, precum se știe — era altceva: acolo „programul" era *punctul de vedere țărănesc* de ieșire din cadrele feudalismului; acolo, Horea, ca țăran și ca reprezentant al țăranilor, a formulat programul. Și în Țara Românească, punctul de vedere țărănesc era asemănător în 1821, dar aici revoluția a fost una *burgheză*, iar programul ei agrar n-a fost o emanație a gîndirii țărănești.

vor cunoaşte „mare uşurinţă" nu numai „întru răspunderea dajdiilor, *ci şi întru toate celelalte dări şi orînduieli... şi veţi înţelege înşivă scăparea robiei întru care v-aţi aflat pînă acum*" (s.n., G.D.I.) [1]. Promisiunea vizează, după părerea noastră, în primul rînd pe ţărani, cu ale lor „celelalte dări şi orînduieli". Pe ce cale să se asigure „folosul de obşte" asupra pămîntului ? Odată recunoscut *dreptul*, rămînea soluţia tradiţională prin care obştea ţărănească — devenită complet liberă în cazul moşiilor „jertfite" — îşi stăpînea şi îşi utiliza patrimoniul. În cazul celorlalte obşti săteşti, de pe moşii „nejertfite" — deci, obşti încă dependente —, în epocă se impusese o soluţie : răscumpărarea globală a obligaţiilor, pe termen mai scurt („arendare" — formula preferată de marii „stăpîni") sau mai lung (prin „embatic"). Soluţia se putea utiliza în continuare, pînă cînd transformările structurale şi „presiunea de jos" urmau să impună o alta.

Revenind la proclamaţia din 23 martie 1821, insistăm asupra promisiunii lui Tudor Vladimirescu de a scăpa pe locuitorii din robia „întru care v-aţi aflat pînă acum". Mai adăugăm la acestea şi informaţia lui I. P. Liprandi referitoare, am spune, la „gîndul de pe urmă" al lui Tudor : tratativele cu turcii, care ar fi urmat să se reia după ce Poarta ar fi lichidat mişcarea eteristă în Principate, trebuiau — era voinţa părţii otomane, se spune în izvor — să se încheie cun un nou aşezămînt pentru Principate, „*mai ales în favoarea sătenilor*" (s.n., G.D.I.) [2].

În ce priveşte *obiectivul extern al revoluţiei* — revenim şi în acest context —, el se degajă clar din punctul 33, — respectiv, 34 — al ultimelor două variante publicate, ca şi din alte izvoare, şi poate fi sintetizat, pe scurt, astfel, cum deja am arătat : *cîştigarea unei autonomii reale*, fără ruperea legăturilor cu puterea suzerană şi contînd, în continuare, pe „protecţia" Rusiei ţariste, eventual a Imperiului habsburgic. Soluţia era, atunci, singura posibilă şi ea era a etapei revoluţionare încheiată cu „momentul" 1821 : „suveranitatea limitată", adică autonomia reală. Şi soluţia va rămîne, în continuare, cea „preferată" de revoluţionarii români, pînă cînd, în 1856, a fost posibilă o alta mai bună, iar în 1877—1878 soluţia cea mai bună în condiţiile epocii, deşi nici atunci riscul nu a lipsit.

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 230, p. 387.
[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 298.

Din cele arătate pînă aici, considerăm că a reieşit caracterul de program revoluţionar al documentului intitulat „*Cererile norodului rumânesc*", cu observaţiile făcute deja la începutul acestei analize. La ele mai adăugăm şi pe aceea că programul, desigur, cuprinde şi revendicări mai mărunte, dar acestea indică unele măsuri mai concrete şi imediate, în spiritul principiilor care stau la baza programului.

Alte documente programatice ale revoluţiei din 1821 vin să întregească, să explice şi chiar să dezvolte prevederile cuprinse în „*Cererile norodului rumânesc*". Astfel, *Proclamaţia* „de la Padeş" (23 ianuarie)[1] este o chemare la luptă unită a tuturor locuitorilor ţării, indiferent de treapta socială, împotriva nedreptăţii, pentru a pierde pe „cei răi". Tot din acest document se desprinde baza socială a revoluţiei : în primul rînd negustori, orăşeni, ţărani, iar apoi, în general, orice locuitor, toţi aceştia urmînd să fie apăraţi, în timpul revoluţiei şi în continuare, de jafuri şi de nedreptăţi. Cu o singură excepţie : „decît numai binele şi averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească : însă al cărora nu vor urma noaă — precum sînt făgăduiţi —, numai al acelora să să ia pentru folosul de obşte" — îşi încheie Tudor proclamaţia.

Cuprinsă şi în proclamaţia „de la Padeş", fidelitatea faţă de Poarta otomană, alături de revendicarea „dreptăţilor ţării" — pentru încălcarea cărora Porţii nu i se aducea *direct* nici cea mai mică învinuire — formează conţinutul principal al primului „arzmagzar", trimis, prin paşa de Vidin, sultanului[2]. Stilul era diplomatic, chiar curtenitor, dar, în fond, destul de ferm : sultanul nu trebuia să se amestece, deocamdată, căci, după ce, printr-această acţiune, se va lichida răul intern, sultanul va fi liber[3] să aprecieze rezultatul. Este, precum se vede, politica faptului împlinit, pe care românii au utilizat-o din plin în secolul al XIX-lea, dar şi mai înainte.

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 110, p. 207—208.
[2] *Ibidem*, nr. 111, p. 208—211.
[3] Evident, o „libertate" permisă de eventuala aprobare de către sultan a „Cererilor norodului..." (vezi mai sus).

Casa din Vladimiri (jud. Gorj), în care s-a născut Tudor Vladimirescu.

Cula lui Tudor Vladimirescu (de la Cerneți, jud. Mehedinți).

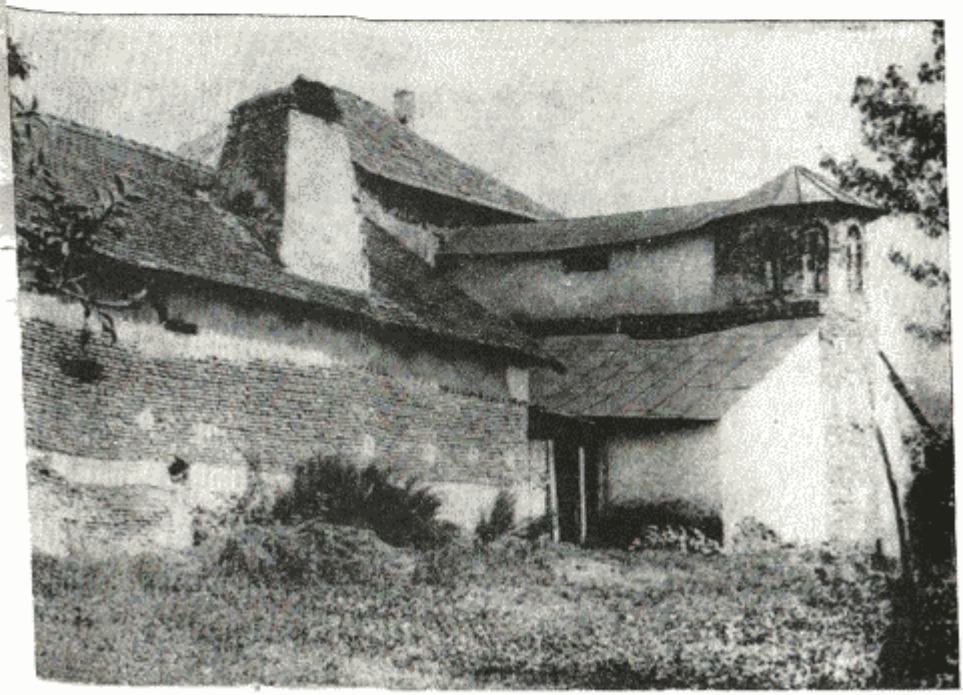

„Steagul cel mare" al „Adunării norodului" în revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Reconstituire (flamura) și facsimil (ciucurele) de Olivia Strachină.

Fotografia flamurei steagului, înainte de donarea ei (1882). Originalul — la Muzeul militar central, București.

Ciucurele tricolor de la „Steagul cel mare". Fotografie de pe originalul păstrat la Muzeul militar central, București.

Casa din Timburești (jud. Dolj) în care a fost adăpostit și păstrat „Steagul cel mare" al „Adunării norodului" (din Albumul familiei Caleţeanu-Craiova).

Ion (Ianache) Cacaleţeanu, comandant al tunarilor lui Tudor Vladimirescu, apropiat colaborator al acestuia, salvatorul și păstrătorul steagului și al altor relicve de la 1821 (din Albumul familiei Caleţeanu-Craiova).

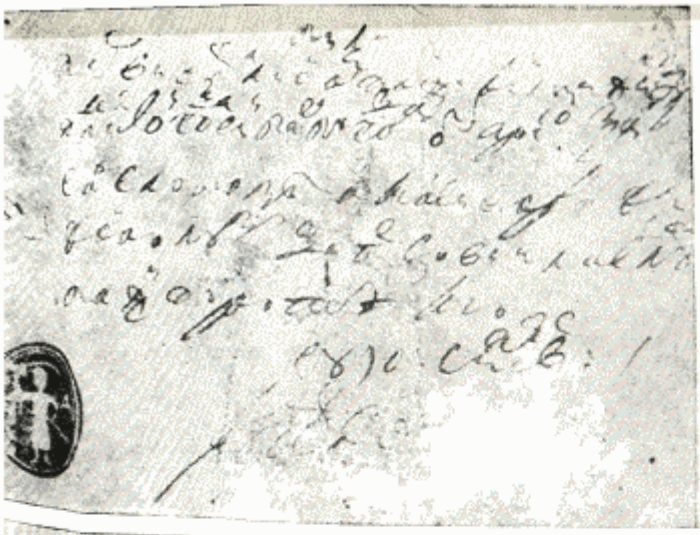

„Bilet de voie" dat de Tud Vladimirescu, comandant „Primului batalion de pandu Mehedinți", la 1 sept. 18 pentru 2 panduri.
În colțul sting — sigiliul „ mandirului" (Arhivele Statu filiala Dolj, colecția Docum te, I/16).

Detaliu: sigiliul comandirului.

Sigiliul lui Tudor Vladimire confecționat la Viena, în 1814. Literele din cîmpul sigil T(heodor) W(ladimirescu) P(sic) (după Emil Vîrtosu, *Măr noi...*).

Sigiliu folosit de Tudor Vladimi în 1815 (după Emil Vîrtosu, *Mă noi...*).

Gheorghe Lazăr (1782—1823), ctitor al învățămîntului superior în limba română, ideolog al revoluției din 1821 și colaborator al lui Tudor Vladimirescu (după *Istoria Universității din București*, vol. I, București, 1977).

Dionisie Lupu, mitropolit al Țării Românești (1819—1821), fost egumen al mănăstirii Tismana (1807—1819). În 1821 s-a aflat în fruntea „Vremelnicei stăpîniri".

Alexandru Filipescu-Vulpe (1775—1856), mare vistier în timpul revoluției din 1821, membru al „Vremelnicei stăpîniri", principalul dregător prin care Tudor Vladimirescu colabora cu aceasta.

Ilarion Gheorghiadis, episcop de Argeș (1819—1821), colaborator apropiat al lui Tudor Vladimirescu (după Nestor Vornicescu, *Descătușarea, 1821*, Craiova, 1981).

A doua (16 martie) [1] și a treia (20 martie) proclamație [2] către locuitorii orașului București (textul primei proclamații, din 8 martie, nu se cunoaște) întăresc caracterul revoluționar-burghez al revoluției din 1821. Mai mult, așa cum observam încă în 1975 (G. D. Iscru, *Prelegeri...*, p. 14, nota 15) în această a treia proclamație întîlnim și formularea care ne arată că *Tudor concepea revoluția* ce conducea ca o *expresie a renașterii naționale* [3].

Proclamația, din 23 martie, către „toți lăcuitorii orașelor și satelor" [4], reafirmînd scopul general al revoluției, marchează etapa nouă în care ea intrase, după «dezavuarea» țaristă adusă oficial la cunoștință publică. Proclamația a fost tipărită în 3 000 de exemplare. Pentru isprăvnicatele județelor erau necesare, dacă s-ar fi trimis pe cale administrativă, numai 17. Ea se adresa locuitorilor județelor, pe care îi îndemna să-și îndeplinească, în continuare, obligațiile, cu promisiunea că „mare ușurare" li se va face în viitor, după izbînda cauzei. Dar textul ei conținea și un ferm program extern, care trebuia adus la cunoștința tuturor, inclusiv țarului care dezavuase revoluția și sultanului care, eventual, ar fi putut crede că, în aceste condiții, intervenția în Țara Românească va fi o treabă ușoară. Să fim atenți la acest text: *„Iar cea mai de temei hotărîre a mea însoțită cu glasul poporului* — spune Tudor — *iaste ca nici într-un chip să nu încetez din cererea dreptăților țării, pre care și de nu le voi vedea dobîndite printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pă unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufletește că să vor dobîndi negreșit prin vărsare de sînge împotriva vericăruia vrăjmaș să va arăta călcătoriu acestor dreptăți, de care întîi voi aveți să vă bucurați"* (s.n., G.D.I.).

Nu numai că a dispărut tonul curtenitor la adresa Porții, din proclamația „de la Padeș", dar nici măcar vag nu mai este menționată lipsa de vinovăție a Porții. Acum, Tudor nu mai „năzu-

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 220, p. 372—373.

[2] *Ibidem*, nr. 229, p. 385; copie originalul — Arh. St. Buc., fond. Saint-Georges, inv. 1 126, pach. III, doc. 10.

[3] G. D. Iscru, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — expresie a renașterii naționale românești*, intervenție la al XV-lea Congres mondial de științe istorice, București, 1980.

[4] *D.I.R., 1821*, I, nr. 230, p. 385—387.

ieşte" spre „înpărăteasca milă", ca la 23 ianuarie, ci se bazează numai pe popor, pe care-l cheamă la arme şi la apărarea pe toate căile a revoluţiei, împotriva „vericăruia vrăjmaş". Evident, Tudor, cu forţele sale, nu se putea gîndi la un război, cu adevărat, împotriva *tuturor* vrăjmaşilor (se înţelege, cei externi — şi mai precis, acum, Poarta, care urma să intervină), dar proclamaţia, tipărită în 3 000 de exemplare, era, cu siguranţă, destinată şi unui efect diplomatic.

„Înscrisul" dat de Tudor, la 23 martie [1], boierilor divaniţi şi spre cunoştinţă tuturor „patrioţilor", în numele lui şi al „obştii norodului", este, cum am mai arătat, condiţionat de o clauză esenţială : Tudor va respecta tot ce a promis „stăpînirii" numai dacă „şi această stăpînire va avea îngrijire pentru dînsul (pentru popor — n.n., G.D.I.), a-l feri de orice jaf şi nedreptate".

După reglementarea raporturilor dintre Tudor (cu „Adunarea norodului") şi „vremelnica ocîrmuire" din Bucureşti, în noul memoriu către Poartă şi în tratativele cu paşalele de graniţă, ca reprezentante ale Porţii, conducerea revoluţiei a apărat, în esenţă, linia politică a primului „arz", din 23 ianuarie 1821.

Astfel, în arzul din 27. III./8. IV, către Poartă, trimis în numele mitropolitului, egumenilor, boierilor mari şi mici, căpitanilor, mazililor şi din partea a „toată obştea lăcuitorilor", ca o revenire la primul arz, se arăta că ridicarea poporului, condus de Tudor, „nu priveşte spre nesupunere, ci spre cererea dreptăţilor sale", cerere pe care acesta o face „nu cu chip de împotriviturî către prea puternica împărăţie, precum mai nainte să vestise, ci cu chipul cei mai adînci supuneri şi plecăciuni" ; că ei, semnatarii noului arz, s-au unit cu poporul şi aşteaptă porunca sultanului spre a şti cînd să arate păsul ţării printr-o dare de seamă amănunţită [2]. „Omul împărătesc", cerut încă în primul arz, din 23 ianuarie st. v., este cerut, de două ori în cursul lunii aprilie, prin arz către paşa de Giurgiu, să fie trimis la Bucureşti „spre a da ascultare plîngerilor şi dreptăţilor" poporului român [3].

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 238, p. 396—397, copie ; originalul, publicat de noi în „Revista arhivelor", nr. 2/1976, p. 203—204.
[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 250, p. 409—412.
[3] *Ibidem*, II, nr. 36, p. 58—61.

Abia în ultimă instanță, cînd, datorită intervenției otomane, Tudor și „Adunarea norodului" au început retragerea spre Oltenia, în cuvîntul pronunțat în fața Divanului Tudor a spus: „Dv. treceți acum în Statele Austriei [1], căci eu trec peste Olt cu toată Adunarea norodului, ca să mă întăresc în mănăstirile ce le-am umplut cu zaherele și panduri. Și nădăjduiesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mă țin acolo multă vreme, ca în niște cetăți, pînă cînd voi sili pe turci să dea țării drepturile și privilegiile ce norodul le-a cerut prin mine de la Înalta Poartă. Umblați sănătoși! D-zeu să vă lumineze ca să vă iubiți țara cu căldură. Nu încetați și din Brașov a lucra pentru dobîndirea sfintelor drepturi ale patriei noastre" [2].

Extrem de interesantă, pentru programul revoluției în general, așa cum îl gîndea Tudor, este intervenția lui, directă, din 31. III./12. IV, pe lîngă boierii retrași la Brașov. Acestora, Tudor le scria:

„Cred că v-ați încredințat pînă acum de dreptatea celor începute de mine, de gîndurile mele fără patimă, pentru că eu nu caut cevași pentru mine, ci mă îngrijesc de binele patriei și de fii ei sărmani, cari au rămas cu desăvîrșire goi din pricini știute dumneavoastră. Nici unul din ei n-a mai putut răbda suferințele pe cari pînă acum le-au îndurat. De aceea toți s-au hotărît sau să moară sau să-și cîștige dreptățile lor, însă nu de la acei cari sînt făptuitorii înpilării [3], nici prin mijlocirea lor, fiindcă tot poporul a aflat de unde veneau suferințele...". După ce amintea arzul trimis Porții de curînd (v. mai sus), cu speranțele ce se legau de el, Tudor continua, într-o formulare fără echivoc privind ținta *directă* a acțiunii pe care o conducea: „Vrăjmașii noștri... au supt sîngele sărmanilor locuitori vreme de aproape o sută de ani". Amintește apoi dezbinarea boierilor și complicitatea lor cu fanarioții în ce privește aducerea țării „într-o stare atît de jalnică". În consecință, reproșîndu-le boierilor din Brașov „răul" care

---

[1] deși, în secret, Tudor dispusese ca Divanul să fie instalat la m-rea Cozia, fapt care nu s-a mai produs. (Cf. C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 226—227).

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 225, citînd pe P. Poenaru, secretarul de limbă română pe lîngă Tudor.

[3] „Trebuie să se înțeleagă domnii fanarioți" — nota lui I. Iacovenco (funcționar la consulatul țarist). Observația din notă ni se pare incompletă; credem că ea trebuie extinsă la fanarioți în general.

„vine din neînțelegerea dintre voi", le cere să acționeze în unire „cu boierii rămași aici", atît pentru propriul lor bine, cît și „pentru binele obștesc". Le reamintește ce forță politică reprezintă ei, dar și ce datorie patriotică decurge dintr-o atare poziție, îi apreciază că sînt oameni „știutori în ale științei și pricepuți în ale politicei" — și le cere : „Lucrați, fiindcă acum e vremea potrivită a dobîndi de la Înalta Poartă, pentru popor, dreptățile lui legiuite". Le trimite copie de pe ultimul arz expediat la Poartă și de pe scrisoarea către țar [1].

Cu aceeași claritate ni se dezvăluie, odată în plus, ținta directă a revoluției românilor pe linia obiectivului extern — alungarea fanarioților —, din documente emanate de la cancelaria lui Tudor la începutul lunii aprilie st. v. Astfel, la 3/15. IV, cînd circula zvonul intervenției otomane iminente, Tudor scria mitropolitului că el nu crede în acel zvon — „strataghimă fanariotească" îl califica el — și că, oricum ar fi, „sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră". În consecință, îl roagă pe mitropolit să rămînă pe loc, promițîndu-i, pentru pază, 500 de panduri, „credincioși ostași" [2]. A doua zi, 4/16.IV, Tudor scria și marelui vistier, între altele : *„Am știut și știu că tot enteresul fanariotesc într-aceasta razemă, ca să le dăm prilej să să așeze odată în București și apoi cu chipuri înșelătoare să tragă tot norodu lîngă dînșii"*. Că este vorba, fără echivoc, despre eteriștii care invadaseră armat țara, rezultă clar din cele ce urmează : *„Ci mai bine este ca să-i lăsați ca să mă bată, precum sînt hotărîți..., căci eu sînt bucuros ca mai bine să per cu cinste în casa mea decît să umblu prin păduri după pohtele și planurile fanarioților"*. Reafirmă crezul său și arată că trimite pe Pavel Macedonschi la mitropolie — „om foarte credincios și înțelept" —, cu care să se discute despre „verice trebuință" [3]. Or, care erau fanarioții care cu mîna armată amenințau atunci să-l „bată" pe Tudor ?

•

Documente privind obiectivul extern al revoluției românești din 1821 sînt, din cele publicate, încă multe și multe vor fi încă necunoscute sau nepublicate. Ele pot aduce informații în plus, importante sau de detaliu. Cele citate pînă acum rămîn însă „piese" de primă importanță. Ne oprim, cu documentele, aici.

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 272, p. 433—434.
[2] *D.I.R., 1821*, II, nr. 4, p. 21—22.
[3] *Ibidem*, nr. 10, p. 27—28.

Continuînd totuşi, ţinem să afirmăm că a fost pentru noi o adevărată revelaţie cînd am luat act de interpretarea dată de Onisifor Ghibu, pentru prima dată, steagului revoluţiei româneşti din 1821 [1].

Steagul acesta exprimă, cu mijloace specifice, obiectivele revoluţiei, mai cu seamă calea de atingere a lor, în cine se puneau speranţele şi care trebuiau să fie mijloacele. După cum se va înţelege îndată, el simbolizează încrederea în forţele proprii şi independenţa acţiunii româneşti nu numai faţă de Eterie, ci faţă de orice alt „protector" puternic.

Nu vom proceda aici la completa descriere a steagului [2]. Vom reţine, în text, sub aspect tehnic, doar observaţia de specialitate a lui P. V. Năsturel; anume, că flamura steagului era „de mătase

---

[1] Onisifor Ghibu, *Contribuţii la istoria revoluţiei din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu*, în *Repere sibiene*, II, 1980. Pînă acum, steagul acesta a fost succint descris şi parţial interpretat, în principal, de col. P. V. Năsturel *(Steagul, Stema română, însemnele domnesci, trofee*, Bucuresci, 1903, p. 45) şi de dr. Aurel Metzulescu *(Steagul lui Tudor Vladimirescu, în „Oltenia"*, II, 1941, nr. 9); acesta din urmă a pus în evidenţă, primul, ciucurele tricolor şi a realizat prima reconstituire, cu ajutorul pictorului Stoica. A mai fost reprodus şi de alţii, în alb-negru; color — de Andrei Oţetea, în ediţia din 1971 a lucrării deja citate. Problema steagului revoluţiei din 1821 a fost reluată de Elena Pălănceanu (v. *Steaguri din colecţia Muzeului de istorie a Republicii Socialiste România*, în „Muzeul naţional", I, Bucureşti, 1974, p. 135—139, unde se menţionează şi aproape întreaga istoriografie a problemei). Din păcate, şi acest ultim studiu a rămas, practic, fără ecou istoriografic şi pe un plan mai general, fie din cauza circuitului restrîns al publicaţiei, fie din alte motive care ne scapă.

Teza încadrării revoluţiei românilor în Eterie a inhibat interpretarea acestui izvor de o deosebită valoare, atunci cînd n-a viciat-o. În iniţierea lui Tudor în Eterie credea însuşi Onisifor Ghibu, dar aceasta pe dînsul nu l-a împiedicat să interpreteze în esenţă corect steagul, susţinînd şi pe această bază independenţa revoluţiei româneşti din 1821.

[2] Starea jalnică în care se află, acum, steagul a determinat pe Olivia Strachină, specialistă în cadrul Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, să-l reconstituie pe baze ştiinţifice, cu mijloace proprii; cît am putut, pe plan ştiinţific, i-am dat concursul. Pentru toate detaliile — a se vedea studiul citat al lui Onisifor Ghibu, ca şi G. D. Iscru, *Steagul revoluţiei din 1821*, în „Revista arhivelor" nr. 2/1981; Olivia şi Alexandru Strachină, *Reconstituirea steagului revoluţiei din 1821*, ibidem; G. D. Iscru, *Contribuţii documentare privind steagul revoluţiei din 1821*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 7—9/1981.

albă foarte fină, căptușită cu mătase albastră"[1]. Deci, o combinație de mare finețe și simț estetic — și, totodată de o simplitate cuceritoare —, care era menită să exprime, în acest plan, sinceritate și puritate, gîndire adîncă și responsabilă, capacitate de înțelegere și lipsă de ostentație, dar și hotărîre de nestrămutat, în ultimă instanță, pentru triumful cauzei, așa cum s-a spus la Padeș și în marșul spre București, așa cum s-a reconfirmat în alte documente programatice date după intrarea în Capitala țării.

„Sfînta treime" de pe steag, în al doilea „registru", urma să reprezinte, în fond, cu mijloacele epocii, *încrederea în sine*; nu într-un „protector" lumesc, oricît ar fi fost el de puternic, mai ales puternic (căci putea fi cu atît mai periculos), nu legătura cu un vecin, într-un moment, cînd atari legături erau riscante și greu de realizat, nu patronajul unor forțe mitologice oarbe, ci încrederea în divinitate, adică, precum am spus, în fond încrederea în tine însuți. Prezența crucii în brațele lui Hristos — „lucru rar întîlnit în iconografia ortodoxă", observa Onisifor Ghibu —, „simboliza desigur nu «mîntuirea», ci suferința care trebuia să însoțească toate actele mari și mai ales pe acelea care aveau să încerce schimbarea rînduielilor lumii".

Al treilea „registru" îl reprezintă cei doi sfinți protectori și patroni, într-o postură extrem de interesantă[2]. Despre Sfîntul Teodor Tiron nici un cercetător sau istoric nu s-a îndoit că el

---

[1] Deținătorul steagului, G. I. Cacaleșteanu, fiul comandantului tunarilor lui Tudor Vladimirescu, observa doar, în 1873, că pînza steagului „este de mătase albastră, care și-a pierdut oarecum culoarea sa primitivă"; la fel vedea și corespondentul lui C. D. Aricescu, avocatul craiovean M. T. Stătescu: „steagul este de mătase, d-o culoare havaiie (albastru), care acum a început să fie verzuie din cauza vechimei". Dublura din pînză albastră, după o mărturie de epocă, i-a fost aplicată flamurei steagului, prin încheiere, înaintea donării ei cf. Marin Iordache, *Noi contribuții în legătură cu steagul revoluției din 1821*, comunicare, Craiova, 1980, „amănunt" nereținut în vol. *Oltenia, studii și comunicări*, III, Craiova, 1981, p. 147—152, unde comunicarea s-a publicat. Despre Ioan (Ianache) Cacaleșteanu, salvatorul și păstrătorul steagului, v. Ligia Manoli, *Un om din vremea revoluției din 1821*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 7—9/1981.

[2] Onisifor Ghibu observa că „în întreaga iconografie ortodoxă privitoare la Sfînta Treime nu se găsesc alături de aceasta sfinții canonizați de Biserică în cursul vremurilor, ci exclusiv figuri din imediata apropiere — și locală și temporală — a lui Isus" (fecioara Maria, Ioan Evanghelitul etc.). De aceea autorul citat conchidea că așezarea celor doi sfinți patroni și protectori alături de „Sfînta Treime" „nu este întîmplătoare, ci are un înțeles mai adînc".

era sfîntul-patron, protector al lui Tudor Vladimirescu. Dar acest sfînt Gheorghe — care, deşi tot sfînt-ostaş, ca şi Teodor Tiron, nu este omorîtorul balaurului — cine este şi pe cine reprezintă [1]. Înainte de a stărui asupra *acestui* sfînt Gheorghe, să mai observăm, după Onisifor Ghibu, la sfîntul Teodor Tiron de pe steag: el, deşi îmbrăcat ostaş (căci este „sfînt-militar"), nu are tradiţionala aliură războinică, ci una tot ostăşească, dar de înţeleaptă reţinere: întîi, să se facă tot ce este posibil prin cuvînt [2]; şi să fie linişte şi înţelegere, în ţară, între locuitorii ei, ca şi între popoare. „Mintea care l-a conceput pe sfîntul Teodor în acest chip a fost, fără îndoială, a unui om de mare cultură" — consideră Onisifor Ghibu. Noi reamintim aici însă şi reflecţiile lui Nicolae Stoica din Haţeg despre Tudor: „cuminte"; „tot cuminte". Şi atunci, dacă dintr-o parte a venit acea „mare cultură", ea a putut fertiliza pe un „sol" pregătit s-o primească şi s-o accepte; sub acest aspect, „solul" despre care vorbim nu poate fi considerat ca un element pasiv. Şi astfel, sfîntului Teodor Tiron, patronul lui Tudor Vladimirescu, cei care l-au conceput astfel i-au putut da misiunea de a aduce, în primul rînd prin cuvînt, pe lîngă alinarea suferinţelor, — pacea şi înţelegerea [3].

Această misiune şi-a putut-o reţine pentru sine Tudor Vladimirescu, conducătorul „Adunării norodului", cel chemat să-i fie „chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor", dar care nu uita nici

---

[1] Toţi au crezut, pînă la On. Ghibu, că el reprezintă, fără îndoială, pe patronul ostaşilor — şi atît. Mai întîi, Ghibu observă că este „un caz unic în iconografia noastră ca aceşti doi sfinţi să fie puşi alături; ei nu au fost nici contemporani şi nici martiriul lor nu prezintă note comune sau asemănătoare. Dacă, în acest caz, ei apar împreună, aceasta are o semnificaţie aparte; ei simbolizează, amîndoi, aceeaşi idee, urmăresc acelaşi scop, lucrează împreună pentru ceea ce vrea să realizeze revoluţia".

[2] „Dreptăţile ţării" — spunea Tudor locuitorilor, în martie, cînd ajunsese în „scaunul oblăduirii norodului", „de nu le voi vedea dobîndite printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pă unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufleteşte că să vor dobîndi negreşit prin vărsare de sînge, împotriva vericăruia vrăjmaş să va arăta călcătoriu acestor dreptăţi, de care întîi voi aveţi să vă bucuraţi" (*D.I.R., 1821*, I, p. 386).

[3] Onisifor Ghibu citează, din *Vieţile sfinţilor*, o atare misiune relevată, pentru Teodor Tiron, de sfîntul Grigorie din Nissa: „Sfîntul martir suna din trîmbiţă militărească, chemînd pe mulţi din diferite patrii, la reşedinţa şi la casa lor, în vederea odihnei, fără a-i îndemna la expediţie războinică, ci la pacea cea mai dulce, nespus de priincioasă creştinilor".

un moment — ca om „cu picioarele pe pămînt" și ca ostaș — că adesea cuvintele și chemarea la pace pot fi nesocotite ; și atunci armele urmau „să vorbească" [1].

„Și mai caracteristică este — reluăm, după Onisifor Ghibu —, sub aspectul caracterului mișcării, înfățișarea sfîntului Gheorghe. Nici acesta nu este prezentat înarmat și în exercițiul acțiunii sale de zdrobitor al balaurului. Nici el nu poartă nici armă, nici cruce ; în schimb, în brațul stîng ține un mănunchi de ramuri de măslin — simbol al păcii, nu al revoluției sîngeroase sau al războiului — iar în mîna dreaptă un scut în formă de lună. Ca un pandant întregitor al ideii ce stă la temelia lumii, descoperim pe haina sfîntului simbolul soarelui (pe umărul stîng), *simbol care se întîlnește în stema tuturor celor trei provincii locuite de români"* : Transilvania, Țara Românească și Moldova — descrie și interpretează autorul citat. Pe lîngă toate aceste elemente, care dau sfîntului Gheorghe de pe steag o semnificație neobișnuită", Onisifor Ghibu identifică pe sf. Gheorghe de pe steagul revoluției nu cu cel de la 23 aprilie — sf. Gheorghe ostaș, patronul creștin al ostașilor, purtătorul de biruință (omorîtorul balaurului, în postura ecvestră) —, ci cu cel de la 8 ianuarie, „Hozevitul" — ceea ce este, evident, o eroare ; căci pe steag apare : *„S<fîntul> M<are> M<ucenic> Gheorghie"*, cîtă vreme la 8 ianuarie Biserica creștină înscrie în calendarul său pe *„cuviosul* Gheorghie Hozevitul".

Deși rămas pe linia unei interpretări adecvate documentelor programatice, Onisifor Ghibu, reținînd și acea identificare greșită, face următorul raționament : întrucît patronul spiritual al lui Gheorghe Lazăr era sf. Gheorghe Hozevitul, iar pe steag este — după părerea sa — *acest* sf. Gheorghe, sfîntul de pe steag îl reprezintă pe Gheorghe Lazăr, după cum sf. Teodor Tiron îl reprezintă pe Tudor Vladimirescu ; deci, în interpretarea Ghibu, cei doi sfinți de pe steag reprezintă, în plan spiritual — pe cei doi

[1] Cunoscuta expresie a lui Tudor că de cînd s-a născut s-a îmbrăcat cu „cămașa morții" ne poate duce cu gîndul la platoșa sfîntului său protector — și, de aici, pe linia datinei, încă vie atunci (de a se da copiilor, la naștere, numele sfîntului zilei sau al altui sfînt apropiat), la data nașterii lui Tudor Vladimirescu, ziua în care Biserica prăznuiește pe sfîntul Teodor Tiron : 17 februarie. Firește, rămîne o simplă ipoteză de lucru, la care ne-au condus considerațiile similare ale lui Onisifor Ghibu în legătură cu data nașterii lui Gheorghe Lazăr (v. mai jos). Vezi și inelul-sigiliu moștenit de Tudor de la părinții săi.

oameni ai pămîntului — „instrumentele lumești" — chemați să restatornicească dreptățile a „tot norodul românesc" [1].

Într-o altă interpretare — și ideea ne-a fost sugerată întîi de I.P.S. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei [2] —, sfîntul Gheorghe de pe steag ar putea să reprezinte Moldova, acest sfînt fiind nu numai hramul străvechi al Mitropoliei Moldovei (e drept, în poziție ecvestră și omorînd balaurul), dar și elementul heraldic tradițional al steagului de luptă al moldovenilor. Ipoteza poate fi primită ca atare, cel puțin tot ca o fericită „coincidență".

Concluzia noastră asupra acestui sfînt Gheorghe din compoziția heraldică de pe steagul revoluției: postura aceea „neobișnuită" — nu ecvestru și omorînd balaurul, evident „păgîn", ci pedestru, fără ostentație, chemător la înțelegere și pace — se încadrează perfect în ideea care a stat la baza întregii compoziții heraldice — redobîndindirea drepturilor țării, a „dreptății norodului" (biruința, deci), în primul rînd prin forța Cuvîntului [3], soluția militară (pentru care, chiar pînă la data alcătuirii steagului, se făcuseră pregătiri serioase, și ele vor continua pe parcurs!) rămînînd una extremă, cînd forța Cuvîntului se va epuiza [4]; dar și atunci, calea era cea de *apărare*, de *rezistență* pînă la limita

---

[1] Dacă Onisifor Ghibu greșește evident în identificarea sfîntului Gheorghe de pe steag (care este — clar! — cel de la 23 aprilie, deși în acea poziție „neobișnuită", v. mai sus), el ne lasă cale deschisă în a considera noi, mai departe, că Lazăr putea să-și adopte ca sfînt protector pe sfîntul de la 23 aprilie (care în mod obișnuit este adoptat în onomastica creștină), și astfel, înlăturînd eroarea de identificare, ipoteza rămîne în continuare plauzibilă, de luat în seamă, o „coincidență" ce se cere a fi reținută și, în acest chip, ea urmează a se adăuga izvoarelor care permit „integrarea" — pentru noi, acum, „reintegrarea" — lui Gheorghe Lazăr în revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu (v. mai departe, p. 205—218); în acest caz, ar urma să mai știm un amănunt: „opțiunea" lui Lazăr pentru sfîntul său patron.

[2] v. I.P.S. Nestor Vornicescu, *Descătușarea*, 1821, Craiova, 1981.

[3] In scrisoarea către ispravnicul de Mehedinți, Tudor menționa că „le este știută celor mari trebuința cea de obște folositoare" *(D.I.R.*, 1981, I, p. 212) — și noi știm că el trimisese deja *arzuri* și memorii împăraților, fapt reconfirmat într-un răspuns către Divan din 4/16.II. *(ibidem*, p. 229).

[4] Rememorăm: în Proclamația către țară, din (post) 23 martie/5 aprilie, Tudor asigura că „cea mai de temei hotărire a mea, însoțită cu glasul norodului, iaste ca nici într-un chip să nu încetez din cererea dreptăților țării, pe care și de nu le voi vedea dobîndite *printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pă unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufletește că se vor dobîndi, negreșit prin vărsare de singe împotriva vericăruia vrăjmaș să va arăta călcătoriu acestor dreptăți...*" (ibidem, p. 386; s.n., G.D.I.).

posibilului, pînă cînd „puternicii zilei" urmau să se convingă că drepturile unui popor nu mai pot fi nesocotite[1]. Că sfîntul de pe steag putea fi şi patronul spiritual al lui Lazăr sau simbolul Moldovei — subliniindu-se, astfel, ideea de unitate românească —, rămîn, cum am spus, ipoteze plauzibile.

În legătură cu sfinţii de pe steagul revoluţiei româneşti, Onisifor Ghibu mai observă că pe steagul Eteriei figurează şi sfinţii Constantin şi Elena, care erau şi „patronii de veacuri ai Ţării Româneşti". Ei nu apar pe steagul lui Tudor. Or, prin ei se putea sublinia, notăm noi, dacă nu legătura directă — de un fel sau altul — între cele două acţiuni, atunci ideea „pancreştină", contra „păgînismului" musulman, care ar fi stat la baza acestor acţiuni — dacă, într-adevăr, aceasta ar fi fost ideea de bază. Absenţa de pe steagul revoluţiei a celor doi sfinţi — era de părere Onisifor Ghibu — „are un înţeles profund: nu mai era vorba, pur şi simplu, de Ţara Românească, pentru ca sfinţii ei locali să fie puşi în rolul de patroni ai marii întreprinderi în curs de înfăptuire, ci era vorba de ceva mult mai măreţ...: era vorba de «tot norodul românesc», pentru care patronajul ocrotitorilor locali ai Ţării Româneşti nu mai era de ajuns, şi care reclama intervenţia atît a divinităţii creştine integrale cît şi a cultelor acesteia" — cei doi sfinţi patroni ai celor două personalităţi implicate în conducerea revoluţiei.

Urmează interpretarea elementelor din planul de jos al steagului revoluţiei: vulturul cu crucea în plisc — simbol heraldic al Ţării Româneşti —, înconjurat de cununa de frunze de laur (dafin) prinse jos cu panglica roşie, şi versurile, despre care Onisifor Ghibu observă cu dreptate că nu trebuiesc citite ca fiind grupate în cele două aparente catrene, ci perechii de la stînga la dreapta, adică:

---

[1] În acest sens, reţinem şi aici că la retragerea din Cotroceni Tudor a declarat în faţa „vremelnicei" ocîrmuiri": „eu trec Oltu, cu toată Adunarea cu panduri; şi nădăjduiesc să mă ţiu acolo multă vreme, ca în nişte cetăţi, pînă cînd voi sili pe turci să dea ţării drepturile şi privilegiile ce norodul le-a cerut prin mine de la Înalta Poartă" (C. D. Aricescu, *Istoria*... p. 225). În ce-i priveşte pe turcii care trecuseră în ţară, şi acum, urmînd consecvent linia pe care pornise, ordinele lui Tudor erau să se menţină faţă de ei o poziţie *defensivă* — desigur, o defensivă eficientă —, astfel încît să nu se dea nici un motiv, absolut nici unul, de a-i considera pe români ca „rebeli".

„Tot norodul românesc
Pe tine te proslăvesc.
Troiță de o ființă
Trimite-mi ajutorință.
Cu puterea ta cea mare
Și în brațul tău cel tare
Nădejde de dreptate
Acum să am și eu parte" [1].

Reținem, mai întîi, trei observații ale lui Onisifor Ghibu: 1) în stema Țării Românești nu se întîlnește cununa de lauri; 2) versurile citate nu au valoare poetică (literară), ci au o valoare și semnificație *politică;* 3) Expresia *„tot norodul românesc"* (s.n., G.D.I.) — de mare importanță pentru înțelegerea simbolurilor de pe steag și a mesajului său în general — nu are sens dacă ne-am închipui că se referă la poporul din Țara Românească sau la popor în general, ci trebuie admis că ea se referă la românii din cele trei țări și că autorul ei — sau cel puțin principalul ei autor — trebuia să fie un român ardelean, mai obișnuit cu ea, pe care Onisifor Ghibu îl vede în persoana lui Gheorghe Lazăr.

Primele două observații sînt corecte, iar ultima este o ipoteză plauzibilă. Cu un adaos, pe care l-am pus și mai sus, cînd am discutat geneza programului revoluției: nici în alcătuirea steagului etc. să nu „vedem" în cei de la Sud de Carpați elementul pasiv, după cum nu trebuie să vorbim despre Gheorghe Lazăr ca unic autor al programului revoluției — ca ideologul ei, cum am spune azi — iar despre Tudor Vladimirescu numai ca un conducător militar, așa cum — furat fiind, poate, autorul, de pasiunea cercetării — pare să rezulte din întregul studiu al lui Onisifor Ghibu.

Și atunci, concluziv, interpretarea elementelor din josul steagului ar putea fi aceasta: ideea de unitate a tot norodului românesc (în interpretarea de mai sus), — exprimată simbolic în cununa de lauri ce înconjoară vulturul, prinsă jos în panglica roșie ce simboliza lupta, jertfa, iar cu cuvinte în primul vers citat — în jurul acțiunii declanșate în Țara Românească, unitate ce putea să fiinteze atunci, dacă împrejurările ar fi permis, sau

---

[1] Observația privind o asemenea lectură o făcea încă donatorul steagului, G.I. Cacaleteanu, în 1873: „Copiez textual acea inscripțiune — scria el — care pare a rima dacă vom citi-o în linie dreaptă".

care urma să fie un mesaj pentru viitor, mesaj ce venea, precum se știe, încă din veacurile anterioare și care va căpăta putere și expresie clară în prima jumătate a sec. al XIX-lea [1].

În sfîrșit, un element de o excepțională valoare, element pe care Onisifor Ghibu nu l-a cunoscut: *prezența „tricolorului" românesc pe steagul revoluției din 1821, reprezentat prin trei ciucuri de mătase în cele trei culori.*

În scrisoarea de donație a steagului, publicată și în presa vremii („Pressa", nr. 203/20.IX.1873, p. 2), George Cacaleșeanu nota că „acest stindard are încă *trei ciucuri* cu bulele de sus în argint și *firele lor de mătase cu culorile naționale*; sunt independenți de stindard" [2]. Iar corepsondentul lui C.D. Aricescu, avocatul M.T. Stătescu din Craiova, care despre steag depune mărturie că „l-am văzut cu ochii mei și l-am pipăit cu mînele mele" și că „este luxos pentru timpii de acum 52 de ani înapoi", după ce-l descrie succint, adaugă: „a avut *ciucuri luxoși, cu argintu și matase, cu culorile naționale*" [3].

Datorăm lui Aurel Metzulescu descrierea exactă a ciucurilor [4] Acesta a sesizat, primul, importanța extraordinară a acestui element al steagului, după cum tot prin grija acestuia aflăm că s-a făcut prima reconstituire picturală a steagului de către pictorul Stoica — publicată, din păcate, de A. Metzulescu, în alb-negru. Iată descrierea lui A. Metzulescu: „Ciucurele se prezintă ca un tot întreg, însă compus din trei părți distincte sau mai bine (zis) din trei ciucuri mai subțiri de mătase de dimensiuni egale și de culori variate și care sînt uniți la partea lor superioară printr-un șnur de mătase. Fiecare ciucuraș e format din franjuri, fire de mătase răsucită, lungi de aproape 15 cm. În total, ciucurele propriu-zis are o lungime de 35 cm. Ceea ce este interesant este că *culorile celor trei ciucuri* componenți sînt: *roșu fraise* unul, *galben* altul și altul *albastru*, exact culorile drapelului nostru, dar decolorate de timp. Firele lungi de mătase sînt acoperite de un rînd de alte fire, tot de mătase, dar de jumătate lungime, colorate la fel și așezate în chipul următor: cele roșii, lungi, sînt acoperite

[1] Nu peste mult timp se va vorbi despre București ca despre capitala viitoarei Dacii mari (Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1967, p. 15, 99, 146, 208, 209 etc.

[2] Arh. St. Buc., fond Saint Georges, inv. 1 126, pach. III, doc. 14, f. 9 și 9 a; s.n., G.D.I.

[3] *Ibidem*, f. 68—69; s.n., G.D.I.

[4] Dr. Aurel Metzulescu, *Steagul lui Tudor Vladimirescu*, în „Oltenia", cartea II, nr. 9/1941, p. 134—138.

de cele albastre scurte ; cele galbene, lungi, și firele scurte roșii ; iar cele albastre lungi și firele scurte galbene. Firele lungi sînt mai numeroase : 163—182 mm. — vorbim de ceea ce găsim astăzi ; cele scurte sînt mai puține — în număr de 60 pînă la 70. La partea superioară a fiecăruia din acești trei ciucuri se găsește cîte un disc de metal alb (canaf, probabil de argint) ca o jumătate de sferă, în diametru de 34 mm[1] și înalt de 15 mm, prelungite prin cîte un tub cilindric, tot de metal alb, lung de 20 mm și de 10 mm în diametru ; prin fiecare din aceste trei discuri trece cîte un șnur de mătase ce iese din fiecare ciucure component ; aceste șnururi se unesc sus într-unul singur, mai gros. Deasupra tuburilor se găsește cîte un globul de mătase — 16 mm d<ia> m<etru> — fixat chiar de șnururile ciucurelui. Acestea sînt prinse, toate trei, de un alt globul de mătase de 20 mm d<ia>m<etru>. Deasupra acestui globul șnururile împlitite trec printr-o sferă turtită, de metal alb (probabil argint) înaltă de 27 mm și în d<ia> m<etru> de 37 mm, deasupra căreia se află un alt globul de mătase, prin care trece șnurul, ce face mai sus un ochete (laț) de 30 mm lungime. Anexată acestui ciucure se găsește o sulă (cui) de metal galben, probabil de bronz, cilindrică, recurbată la un capăt și patrată la mijloc. La celălalt capăt are o sferă de circa 10 mm d<ia>m<etru>, cu șanțuri oblice pe ea. Cuiul este prins de un inel printr-o toartă de fier și în totalul său are o lungime de 38 mm. Acest cui fixa ciucurele de lemnul stindardului, trecînd printr-un inel metalic prins de portdrapel, probabil patrat la partea interioară, pentru a putea fixa cuiul și astfel, ciucurele, de portdrapel. După toate aparențele, ciucurele era fixat de portstindard numai la anumite festivități militare".

•

Iată, deci, confirmată încă o dată această *înaltă iedee de unitate națională românească în revoluția românească de la 1821* !

Cei trei ciucuri însă, așa cum erau ei îngemănați — cum nu se putea mai expresiv, ca și combinația culorilor (cele trei culori în două etaje) ! —, erau detașabili, poate din motivul arătat de A. Metzulescu, poate, mai degrabă, din prudență, deși nu erau atît de mari ca să „bată la ochi".

Ceva însă, foarte subtil, deși — dacă observai, avînd în minte ideea în sine — cu o și mai mare putere expresivă, rămînea pe steag : *veșmintele lui Dumnezeu și Hristos au tot cele trei culori — roșu, galben și albastru.*

---

[1] În text : cm, ceea ce ni se pare, clar, o greșeală de autor sau de tipar.

Prin urmare, repetăm concis : *steagul revoluției românești din 1821*, în noua interpretare (de fapt, cu adevărat prima interpretare completă), care se confirmă în chip fericit prin obiectivele și documentele programatice înfățișate mai sus, reprezintă *simbolul independenței acestei revoluții și, deopotrivă, simbolul ideii de unitate politică națională a întregului popor român* („*tot norodul românesc*" *!*).

CAPITOLUL IV

ÎNCEPUTUL ŞI DESFĂŞURAREA REVOLUŢIEI

Motto : *„Veniţi cu toţii să pierdem pe cei răi!"*

(Tudor Vladimirescu)

1. Pregătiri militare şi politice

Este, acesta, un aspect pentru care izvoarele sînt încă puţine şi sumare. Totuşi — nu lipsesc.

Într-o „povestire" a vieţii lui Tudor Vladimirescu [1] se relatează că acesta, pe cînd era „administrator" la moşiile Baia de Aramă şi Glogova ale lui Glogoveanu, la Baia de Aramă a găsit un logofăt, Covrea, de fel din Cerneţi. Făcîndu-se fraţi de cruce, Tudor şi Covrea s-au legat „prin toate felurile de jurămînt ca să nu plece de la vechiul ciocoi oltean pînă nu ş-or face bani, ca ei amîndoi, în tovărăşie, să adune arme de prin ţările vecine, iarbă pentru ele, pentru a porni în luptă contra fanarioţilor din ţară, care jupuiau pe bieţii români, adunînd dăjdi, jăfuindu-i de faţă ; precum planul lui Tudor s-a îndeplinit pe vremurile de atuncea" — nota „povestitorul" [2]. Aici ne interesează mai puţin că această „tovărăşie" a avut alt sfîrşit [3]. Reţinem doar menţiunea despre

[1] După tradiţia păstrată de la contemporanul şi tovarăşul său Gheorghe Duncea din com. Prejna, jud. Mehedinţi, păstrată în familia acestuia şi pusă la dispoziţia profesorului Emil Vîrtosu în 1930, care o publică 11 ani mai tîrziu (cf. Emil Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 3—8), editorul menţionînd atunci că i s-a pus la dispoziţie o versiune şi mai dezvoltată, de care urma a se ocupa „cu alt prilej" *(op. cit.*, p. 8, nota 1) ; nu s-a mai ocupat de această versiune, care e posibil să se afle fie la Arhivele Statului Bucureşti, fie la Biblioteca „V. A. Urechia" din Galaţi, instituţie la care profesorul şi-a donat biblioteca.

[2] Varianta „lungă" a acestei „istorii" s-a publicat recent — v. Rada Davidescu, *Memoriul lui Gheorghe Duncea din Prejna, Mehedinţi, privitor la Tudor Vladimirescu*, în vol. „Drobeta", 1978, anuar al Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, apărut 1980, p. 154—169.

[3] Covrea (sau Băsica ori Busica, după alte surse — *Ibidem*, p. 19—20 ; C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 18—20), trădîndu-l într-o afacere cu vite, Tudor l-ar fi bătut pînă l-a omorît.

astfel de planuri pe care Tudor le-ar fi făcut încă de atunci, poate pe la începutul războiului ruso-turc din 1806—1812, cînd trăia Ion Glogoveanu, oricum înainte de 1815 [1].

Dacă acest prim plan de tinereţe este încă greu de controlat, el dobîndeşte totuşi credit dacă-l asociem la evoluţia lui Tudor după aceea, pe baza izvoarelor păstrate: a) acele replici celebre sau „dureri înăbuşite", păstrate de tradiţie sau rezultînd din cîteva scrisori trimise lui N. Glogoveanu, replici şi expresii redate de noi în alt loc (v. mai sus, p. 34—35); b) continua suspectare a lui Tudor de către turci şi de vodă Caragea [2], teama că revoluţionarii sîrbi s-ar putea înţelege cu „căpetenia pandurilor" [3]; c) faptul că Tudor a depus toate eforturile şi a utilizat toate relaţiile pentru a-şi menţine continuu slujba de *vătaf de plai* într-un loc foarte potrivit — slujbă care-i permitea să-şi conserve „condiţia" şi preocupările de militar [4] — deşi, poate, ar fi găsit şi alte slujbe mai bănoase; d) mai notăm încă, după Naum Rîmniceanu, teama fanarioţilor-eterişti din Ţara Românească, care se pregăteau în taină să intre în acţiune, teama lor că „numai părţile Oltului de n-ar scoate pe faţă vreun pandur" [5]; e) mărturia mai concretă adusă de C.D. Aricescu privind adunarea de arme şi „recrutarea" de adepţi, de către Tudor, în anii care au premers revoluţiei [6]; f) un document pus relativ recent în circuit ştiinţific, dar încă puţin cunoscut, ne oferă o mărturie foarte precisă: aducerea „din Austria" şi depozitarea la Gornoviţa, la casa Răeştilor, a unei importante cantităţi de arme şi muniţii [7], o parte din ele utilizîndu-se la începutul revoluţiei; g) în sfîrşit, rapiditatea cu care s-a desfăşurat, în ianuarie—februarie, acţiunea în Oltenia, în general fără incidente, nu lasă nici o îndoială asupra unor pregătiri prealabile, concluzie întărită şi de invocarea boierilor „făgăduiţi", în proclamaţia de la Padeş, boieri ale căror averi trebuiau cruţate.

---

[1] Începînd cu acest an, relaţiile lui Tudor cu Nicolae Glogoveanu s-au înrăutăţit.

[2] C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 27.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 57, p. 97.

[4] Avem menţiune că la unul din procesele grele, la Bucureşti, a venit însoţit de „13 catane, toţi călări" (C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 35, nota 4).

[5] *Izvoare narative, 1821*, p. 14; că Tudor era un om temut de grecii din ţară, în anii care au premers revoluţiei, rezultă şi din alte izvoare.

[6] C.D. Aricescu, *op. cit.*, p. 25—26.

[7] Arh. St. Buc., fond Saint-Georges, inv. 1 126, pach. III, doc. 14, f. 36; publicat în „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 586—587.

Am urmărit, în alt loc [1], mai în detaliu, pregătirile pentru declanşarea revoluţiei şi am observat că ele au fost paralele : ale lui Tudor, personal, cu „partizanii" săi, şi ale opoziţiei pămîntene. Intrucît relativ slaba „forţă armată" a ţării era deţinută şi controlată de fanarioţi — prin domn, prin corpul de comandă şi, evident, prin existenţa mercenarilor-arnăuţi —, între ceea ce am putea numi pregătiri militare ale opoziţiei pămîntene ar fi de notat obţinerea spătăriei de către un lider al acelei opoziţii — în 1820, ca şi în 1821 după înmormîntarea lui Alex. Suţu —, marele ban Grigore Brîncoveanu.

Cît priveşte *pregătirile politice*, am notat, tot în locul deja citat, paralelismul lor — Tudor, de o parte, cu oamenii apropiaţi lui, şi opoziţia pămînteană, în general, de alta. Strict documentar, „întîlnirea" s-a produs relativ tîrziu, deşi Tudor, cu multele lui procese şi ca protector oarecum al pandurilor — nedreptăţiţi şi persecutaţi, mai ales cei care luptaseră în războiul ce abia trecuse —, cu treburile vătăşiei şi pentru reînnoirea ei, venea des la Bucureşti, unde era cunoscut. Trecea şi pe la consulatul rus, pentru a obţine sprijin. I.P. Liprandi cunoştea că, în astfel de împrejurări Tudor ar fi avut „dese întrevederi cu boierii", întreţinînd cu aceştia „relaţii permanente" [2] ; am preciza : cu unii boieri. „Nemulţumit de cîrmuire din cauza numeroaselor acţiuni abuzive şi lipsite de omenie — nota, încă, I.P. Liprandi —, Tudor îşi manifesta deschis indignarea, exprimîndu-se cu îndrăzneală şi sinceritate împotriva cîrmuirii ruinătoare a domnilor greci" [3].

După cum am arătat deja (p. 65—66), în decembrie [4], poate după 25, Tudor a sosit în Bucureşti şi a luat legătura cu unii din cei mai de seamă boieri din opoziţia pămînteană, evitîndu-l pe Dimitrie Macedonschi (v. mai sus, p. 66—67 ; v. şi mai jos), boieri care l-au desemnat să ridice poporul „în arme" (cei trei mari boieri : Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica şi Barbu Văcărescu) [5]. Multe zile — şi în mare taină — va fi asistat şi la confecţionarea luxosului şi atît de bine gînditului steag al revoluţiei. Va fi avut întîlniri şi cu Gheorghe Lazăr care, după ipoteza lui Oni-

---

[1] G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, ms., p. 250 şi urm. (sub tipar)

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 267.

[3] *Ibidem* ; reamintim că D. Macedonschi nota la fel în relatarea sa : „acest Vladimirescu vorbea în mod deschis prin Bucureşti şi la consulate că de nu vor înceta abuzurile va fi răscoală în Muntenia" (*Ibidem*, p. 519).

[4] Această lună o indică şi I. P. Liprandi (*Ibidem*).

[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 103, p. 196.

sifor Ghibu, nu şi-a petrecut vremea scriind cursuri de matematică, cum afirmă cei mai mulţi, ci va fi desfăşurat o acţiune de pregătire a revoluţiei.

Tot pe linia *pregătirilor politice* putem admite, *ca ipoteză*, formarea unei conduceri provizorii a ţării, imediat după moartea Domnului Alex. Suţu, din boieri de vază ai opoziţiei pământene — Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica, Barbu Văcărescu, C. Creţulescu, Gr. Filipescu şi grecul Iacovache Rizos, în frunte, cum era normal, cu mitropolitul, *român* (primul după o serie de mitropoliţi greci), Dionisie Lupu ; singurul grec, eterist, Iacovache Rizos, n-a ştiut nimic despre pregătirile ce făceau românii (la 15/27.II.1821 încă nu ştia decît ce ştiau toţi în Bucureşti [1] şi doar era consilier al şefului Eteriei !). Tot în acest sens, al pregătirilor, pledează şi primele discuţii, la Bucureşti, cu cei trei mari boieri care desemnaseră pe Tudor să ridice poporul în arme [2].

In sfîrşit, o chestiune de mare importanţă, care pune în evidenţă indirect, deşi cu o tărie deosebită, pregătirile în vederea începerii acţiunii, este aceea a creditării lui Tudor Vladimirescu pentru acoperirea cheltuielilor iniţiale. Într-un studiu special [3], am întărit concluzia lui M. T. Radu, care arată cu dreptate, în baza izvoarelor cunoscute şi împotriva susţinerilor lui A. Oţetea, că „acţiunea revoluţionară din Ţara Românească n-a fost pornită cu banii Eteriei" [4] ; anume, am demonstrat — la fel : în baza documentelor cunoscute şi supuse criticii textelor — că afirmaţia fraţilor Macedonschi cum că ar fi împrumutat pe Tudor cu banii necesari începutului acţiunii, este falsă. După cum a stabilit M. T. Radu, Tudor Vladimirescu, în afara propriilor resurse băneşti [5], a utilizat, pentru cheltuielile iniţiale necesitate de constituirea „Adunării norodului" şi de marşul spre Bucureşti, bani împrumutaţi de la prieteni ai săi, negustori din Orşova (Ghiţă

---

[1] „Ce fel de joc este acesta ? Încă nu se poate pricepe" ; nici numele lui Tudor nu-l ştia : scria Vulturescu în loc de Vladimirescu ! *(D.I.R., 1821*, IV nr. 64, p. 123— 124). Mai notăm că acel Comitet era, iniţial, compus din 4 români ; boierul grec a fost introdus ulterior, alături de un al 5-lea român (Gr. Filipescu), la intervenţia consulului rus Al. Pini (A. Oţetea, Tudor Vladimirescu..., 1971, p. 191).

[2] Discuţii relatate de Iordache Golescu (v. *Izvoare narative, 1821*, p. 229 şi urm.).

[3] G.D. Iscru, *Tudor Vladimirescu n-a fost finanţat de Eterie.* (Continuarea unei demonstraţii), în „Arhivele Olteniei", serie nouă, nr. 2/1982.

[4] M.T. Radu, *op. cit.*, p. 297 ; precum se ştie, A. Oţetea afirmase, *fără temei*, că „fondurile lui Tudor proveneau din casa Eteriei" (A. Oţetea, *op. cit.*, ed. 1945, p. 143 ; ed. 1971, p. 202).

[5] Cum o mai făcuse şi în războiul ruso-turc din 1806—1812.

Opran şi Fota Popovici, poate şi Răducan Nicolau), bani restituiţi ulterior din Vistierie. Întrucît sumele împrumutate erau mari, iar acţiunea prezenta, pentru creditori, un mare risc (în caz de nereuşită), este de admis — desigur, ipotetic — o eventuală garanţie dată de unii boieri pămînteni cu stare deosebită şi reprezentativi.

2. De la Bucureşti la Tismana.

În sfîrşit, după toate aceste pregătiri — unele atestate documentar, altele deduse logic şi admise ipotetic —, Tudor a plecat din Bucureşti, precum se ştie, în seara zilei de marţi, 18/30 ianuarie 1821, în mare taină, şi într-un moment potrivit pentru a nu se lua în seamă o asemenea plecare [1], însoţit fiind de o ceată de oameni înarmaţi [2].

Din aceeaşi zi datează o scrisoare, în greceşte, a unor boieri — s-ar înţelege: pămînteni —, prin care aceştia se desolidarizează de o acţiune ce se punea la cale cu scopul „să turbure spiritele, să provoace dezbinări şi să paralizeze cîrmuirea", respec-

[1] A doua zi urma să se declare oficial moartea Domnului Al. Suţu, înmormîntat la 20.I./1 II. (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 42—51.

[2] Cei mai mulţi autori sînt de părere că erau arnăuţi, daţi lui Tudor de către marele spătar Grigore Brîncoveanu. *E posibil să nu fi fost arnăuţi.* D. Macedonschi declară că abia la ieşirea din Bucureşti, a lui Tudor şi a lui, a văzut „pe drum *o ceată de oameni înarmaţi*" (s.n., G.D.I.); întrebînd pe Tudor, acesta i-a spus că „pe aceştia, 28 de oameni, i-a dat cîrmuirea pentru a constrînge populaţia nesupusă de pe moşia negustorului Gugiu" *(D.I.R., 1821,* V, p. 520) Mai ştim că în alaiul înmormîntării lui Al. Suţu, la 20.I./1.II, nu Gr. Brîncoveanu apare ca spătar (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 45); în ziua declarării oficiale a morţii domnului, Gr. Brîncoveanu figurează între „otcărmuitorii Ţării Româneşti", imediat după mitropolit *(ibidem,* p. 43); mai ştim — e drept, dintr-o singură sursă (C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...* p. 35), că Tudor venea (a venit, în 1818, după sursa citată) la Bucureşti însoţit de plăieşi de-ai lui („catane"), pe care îi lăsa la marginea oraşului. E posibil, deci, ca amintita ceată — „ceată de oameni înarmaţi", scrie textual D. Macedonschi, despre care nu se poate spune că nu-i cunoştea pe arnăuţi! — să fi fost, de fapt, credincioşi de-ai lui Tudor, poate chiar astfel de „catane" (plăieşi) cu care venea din Oltenia. După I. Dîrzeanu, arnăuţii care erau cu Tudor, 40 la număr, erau „dintre soldaţii sărdarului Iordache <Olimpiotul> şi ai lui <Ioan> Farmachi *(D. I. R., 1821,* V, p. 20), despre care ştim că — împreună cu alţii — au produs „incidentul" de la Beneşti pentru a submina acţiunea românească (v. mai departe). E posibil ca Dîrzeanu să facă o confuzie între „catane" (plăieşi de-ai lui Tudor) şi arnăuţi, deşi nu este exclus ca cetei care a pornit cu Tudor, din Bucureşti, să i se fi alăturat şi arnăuţi. Dacă am mai dispune şi de alte surse, atunci o informaţie „fugitivă" a lui Iordache Go-

tivii boieri (care menționează că subscriu documentul, dar nu o fac totuși) rugîndu-l pe consulul rus să-și „dubleze protecția față de țară" [1].

Din confruntarea unor surse diferite [2] rezultă că Al. Pini, dacă a bănuit ceva, n-a cunoscut detalii, acțiunea fiind pusă la cale de boieri pămînteni. Consulul (și eteristul !) Al. Pini, precum deja am arătat, i-a scris lui Tudor, la 25.I/6.II, să înceteze acțiunea pornită, dar Tudor i-a dat amintitul răspuns „caustic", care l-a determinat pe consul să-l califice drept „carbonar". El, consulul, bănuia că se pune ceva la cale în Oltenia și — înainte de 19/31 ian., după cum rezultă dintr-un document — își luase măsuri să fie ținut la curent cu tot ce se va întîmpla, îndemnînd totodată să nu se întîmple „supărări", oamenii să fie sfătuiți „să stea liniștiți și să nu caute nimic" [3].

•

O problemă care se pune, la acest început — și efortul de rezolvare a ei se impune, chiar dacă paranteza va fi mai lungă — este aceea a rostului lui Dimitrie Macedonschi pe lîngă Tudor Vladimirescu. În memoriile lui Mihai Cioranu, „aghiotantul" lui Tudor, după relatarea celor petrecute la Padeș și după ce redă prima cunoscută proclamație din 23.I/4.II, citim : „Eteria grecească, spăimîntîndu-se de aceasta, pe de o parte a trimes să întrebe pe Tudor ce însemnează această proclamație, iar pe de alta a trimis lui Macedonschi deocamdată 1500 de arnăuți, sub pretext de ajutor și întărire pentru Tudor, poruncindu-i însă în secret să privigheze toate pasurile (pașii — n.n., G.D.I.) lui. Tudor a răspuns grecilor să n-aibă nici o frică, că așa îl povățuiește pe

---

lescu ne-ar ajuta să lămurim problema. In *Prea scurta însemnare*, prin glasul a trei mari boieri, autorul ne spune că Tudor a plecat din București „*cu treizeci de catane, numindu-i arnăuți*, ca să răscolească țara împotriva stăpînirii" ; puțin mai departe notează — prin răspunsul lui Gr. Ghica — nedumerirea că n-ar fi putut, oare, opri banul Brîncoveanu, marele spătar, „p-un Vladimir cu treizeci dă *catane* ?" (*Izvoare narative, 1821*, p. 230). Încă puțin mai departe, în dialogul cu un alt mare boier, se precizează că Tudor, „mai dăunăzi plecă seara dă aici, cu *treizeci de panduri înarmați*". (*Ibidem*, p. 231 ; s.n., G.D.I.).

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 106, p. 199—202 ; v. *ibidem*, nota 1 de la p. 202 ; această scrisoare este totuși greu de interpretat, fără semnături.

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 107, p. 204—205 ; „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 594—595.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 107, p. 204—205.

el politica țării lui" [1]. Mai tîrziu — și tot după M. Cioranu —, cînd Eteria a aflat și despre trimiterea de către Tudor a primului *arz* către Poartă, „a mai trimis o mie de arnăuți, sub [2] comanda lui Hagi Prodan, pe lîngă ceilalți o mie și cinci sute ce se aflau supt Macedonschi, tot cu cuvîntul acela că-i trimite drept ajutor, iar întru ascuns aceste două căpetenii, Prodan și Macedonschi, erau porunciți strașnic să observe toate pasurile lui Tudor și supt nici un cuvînt să nu se depărteze de dînsul" [3]. Apoi, în alt loc scrie despre „necurmatele intrigi ale grecilor (ce lucrau prin Macedonschi și Prodan) pe lîngă capii pandurilor" [4]. Și tot Cioranu adaugă, despre ambii, *Prodan și D. Macedonschi*, că *„lucra neîncetat în oștirea lui <Tudor> contrarevoluție împotrivă-i"* [5] (s.n., G.D.I.). I. Dîrzeanu, în „cronica" sa notează că Tudor a plecat din București „avînd împreună cu dînsul și un *ofițer rosesc* (s.n., G.D.I.), a<nume> <Dî>mitrie Macedonschi" [6]. În sfîrșit, din declarația lui *Dimitrie Macedonschi*, care l-a însoțit pe Tudor spre Oltenia, plecînd din București — Tudor, înainte de această plecare, afirmă același, „se înțelesese cu boierii și *se ascundea față de mine*" (s.n., G.D.I.) —, reiese că acest *„ofițer rosesc" n-a știut* (sau, oricum, n-a știut precis) *despre adevăratul scop al plecării lui Tudor* acolo și că — afirmă el însuși — „după ce am trecut Oltul..., a treia zi după plecarea noastră din București, el (Tudor — n.n., G.D.I.) mi-a declarat că glasul poporului îl cheamă anume pe el spre a-i fi conducător pentru dobîndirea drepturilor și de nu voi fi de acord îmi voi pierde viața, și aceasta nu numai eu ci și întreg neamul meu, și că el este împuternicit în acest scop de către boieri" (anexează traducerea cunoscutului înscris) [7]. Mai reținem — din propria declarație — că Pavel Macedonschi, fratele primului, cînd a acceptat propunerea boierilor de rangul I, a mitropolitului și episcopilor, de a pleca în Oltenia, la Tudor, le-a declarat acestora că el (ca supus rus — n.n., G.D.I.), mai

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 236; considerăm exagerat efectivul trupelor de arnăuți; v. discuția la M.T. Radu, *op. cit.*, p. 223, nota 18.

[2] În text: „luînd".

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 240—241; ceeace au și făcut, continuu, pînă la arestarea lui Tudor, act în care au avut rolul principal.

[4] *Ibidem*, p. 269.

[5] *Ibidem*, p. 289—290.

[6] *D.I.R., 1821*, V, p. 20

[7] *Ibidem*, p. 520.

întîi „trebuie să întreb despre aceasta pe consulul general al Rusiei, Pini" [1]. Şi dacă Pavel a procedat astfel, era normal ca şi fratele său Dimitrie să fi procedat aşa, adică să ceară permisiune de la consulul Al. Pini, poate chiar să fie trimis de acesta pentru a-l supraveghea pe Tudor. Dacă avem în vedere că Al. Pini era grec eterist, iar secretarul consulatului, Gh. Leventis, era şeful eforiei din Bucureşti a Eteriei, informaţia lui M. Cioranu — privind trimiterea de arnăuţi în Oltenia, puşi sub comanda lui D. Macedonschi —, ni-l „apropie" şi mai mult pe acesta din urmă de consulatul general ţarist. Nu pierdem din vedere nici luarea de către D. Macedonschi, de la Tudor, cu prilejul arestării de la Goleşti, a unei părţi a arhivei acestuia din urmă, confiscată apoi de la primul de către autorităţile ţariste din Basarabia şi trimisă la Petersburg [2]. Oricum — să nu uităm nici aceasta —, nu avem nici o informaţie că aceiaşi boieri „făgăduiţi" lui Tudor l-ar fi desemnat şi pe D. Macedonschi să-l urmeze pe primul în Oltenia. Dar, cu calitatea pe care o avea şi pentru că tot îl însoţea pe Tudor — şi boierii de care vorbim puteau afla repede aceasta —, fără a-i cunoaşte secretul, aflîndu-l doar după trecerea Oltului, D. Macedonschi trebuia ţinut şi obligat să fie de folos cauzei româneşti, nu să-i pricinuiască vreun rău. Pentru aceasta, *tot prin Tudor*, Barbu Văcărescu i-a făgăduit importanta sumă de 250 000 lei. Tudor îi va fi transmis şi această făgăduială. D. Macedonschi, înspăimîntat de mersul evenimentelor în Oltenia, dar şi de pedeapsa cu care Tudor îl ameninţase, în drumul spre Craiova va fi dat semne de renunţare, umblînd să se „lase" de acea „delicată pornire" — cum îi reproşa prompt (desigur, fiind înştiinţat!) Barbu Văcărescu, ameninţîndu-l din nou, cumplit, dar tot din nou întărindu-şi făgăduiala prin scrisoarea ce-i adresa în februarie [3].

Din toate acestea — alături de demonstraţia lui M. T. Radu [4] — rezultă că Dimitrie Macedonschi (după aceea, cum se va vedea — v. mai jos, p. 134 — şi fratele său Pavel) a putut juca o „carte dublă" pe lîngă „Adunarea norodului" şi pe lîngă Tudor

---

[1] *Ibidem*, p. 523; v. şi „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 596—597.

[2] Discuţia şi sursele — la G. D. Iscru, *Tudor Vladimirescu n-a fost finanţat de Eterie, loc. cit.*

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 120, p. 223; datarea scrisorii e nesigură: ori 2 ori 20 februarie; avînd în vedere mersul evenimentelor, am înclina pentru acceptarea datei de 20.II/4.III de pe traducerea rusă a scrisorii, anexată la declaraţia fraţilor Macedonschi (*Ibidem*, nota 1—2; vezi în acest sens şi precizarea lui D. Macedonschi (*D.I.R., 1821*, V, p. 520—521).

[4] M. T. Radu, *op. cit.*, p. 222—223.

Vladimirescu : ca supus rus, ca ofițer rus, cu siguranță informator al lui Pini, dar — poate, și de aceea — ocolit de Tudor în „preziua" revoluției, a putut fi „omul" lui Pini ; inevitabil, și omul Eteriei, prin tot ce a făcut, deși nu cunoaștem încă dovada sigură a „inițierii" lui în Eterie [1] — și în această dublă calitate a început prin a-l supraveghea îndeaproape pe Tudor, iar în final a avut rolul principal în arestarea acestuia, la Goleşti.

Așa cum spuneam, după pregătirile amintite, Tudor Vladimirescu a plecat din București, pe drumul Rîmnicului (Vîlcea). A trecut „<pe la> marginea orașului Pitești", „nesupărînd pă nimeni întru nimic", apoi a trecut Oltul la satul Budești, la 19/31.I. Apucînd „drumul spre Ocna cea Mare, în seara acelei zile a ajuns la un sat aproape de Ocnă, unde — ne conduce în continuare I. Dîrzeanu) [2] — „au conăcit noaptea acolo, cumpărînd toate cele trebuincioase cu bani". A doua zi, Tudor și cei care-l însoțeau au pornit spre Tîrgu Jiu. În cale l-au întîlnit pe locțiitorul de vătaf al plaiului Horez ce aducea peste 2 000 de taleri la „sărăfia" județului Vîlcea, l-au luat cu ei (împreună cu un plăiaș ce-l însoțea) și la 21.I/2.II, „pă la 12 ceasuri seara", au ajuns la Tîrgu Jiu, unde „au tras drept la dumnealui vtori logofăt Vasile Mongescu, sameșu județului". O parte din oamenii care-l însoțeau pe Tudor — completează C. D. Aricescu, citînd relatarea lui Gr. Mongescu, fiul lui Vasile Moangă [3] — „tăbărîră pe maidanul din dreptul caselor lui Moangă..., unde era isprăvnicatul ; restul umplu curtea casei lui Moangă". De aci — continuăm, după I. Dîrzeanu —, 20 din ceată au mers la „conacul" clucerului Dinicul Otetelișeanu, unul din cei doi ispravnici ai județului Gorj, pe care „l-au rădicat cu mare zor și l-au dus la slugeru Theodor". Ispravnicul a cerut „să-i arate poruncile ce vor avea". I s-a spus să meargă cu toții la satul Brădiceni, să întîlnească acolo și pe celălalt ispravnic, căminarul Iorgu Văcărescu — și acolo, „împreuindu-i pe amîndoi ispravnicii, le va arăta poruncile". La Tîrgu Jiu, „cu streji la poartă, la scară și în foișor, șăzînd pînă la patru ceasuri din noap-

[1] Este posibil ca frații Macedonschi și Hagi Prodan să-și fi avut și „planurile" lor, cum rezultă din unele atitudini ale acestora, deci să nu se fi identificat întru totul cu eteriștii ; dar aceasta, pentru noi, nu schimbă datele problemei.

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 20 și urm.

[3] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 91 ; autorul zice că erau arnăuți.

te, s-au potcovit caii, cu lumînări, noaptea, şi au îmbucat şi cîte ceva de-a-mpicerile, arătînd că au să meargă şi la judeţul Mehedinţului, ca să arădice şi pă dumnealor ispravnicii de acolo". După C.D. Aricescu, cînd V. Moangă a venit acasă Tudor i-a destăinuit „tot planul", îndemnîndu-l să-l însoţească la Tismana ; acesta i-a răspuns că nu poate pleca, avînd în „sărăfie" o sumă importantă de bani ; Tudor e de acord ca prietenul său să rămînă pe loc, garantînd, la rîndu-i, banii destinaţi Vistieriei ; „apoi încredinţă pe amicul său că răscularea poporului se face cu consimţămîntul boierilor patrioţi" ; V. Moangă i-a spus totuşi că fapta lui Tudor este „cutezătoare" şi că nu va scăpa cu viaţă „din această răscoală", la care Tudor a răspuns : „Ştiu, prietene... ; dar din ceasul cînd m-am născut m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii" [1]. Deci, după ora 4 dimineaţa, 22.I/3.II — ne conduce iarăşi I. Dîrzeanu —, ceata reunită a pornit-o din Tîrgu Jiu. „Şi mergînd cale dă trei ceasuri, au ajuns la o cîrciumă a stolnicului Viişoreanu, de au mas cu toţii, făcînd îndestulă strejuire, pînă a doua zi (?)" [2]. De aci, „aridicîndu-să cu toţii, au mers la satul Brădiceni". Nu l-au aflat aci pe cel de al doilea ispravnic al Gorjului, Iorgu Văcărescu (aflase vestea peste noapte şi „să caceridisise") — „şi-au îndreptat cu toţii drumul spre mănăstirea Tismanii", unde au ajuns în seara zilei de 22.I/3.II [3], sîmbătă.

După plecarea lui Tudor din Tîrgu Jiu, la V. Moangă s-au adunat boierii din oraş, dar n-au putut afla nimic de la prietenul lui Tudor ; totuşi, bănuind ceva, „parte din ei fugiră spre a-şi asigura viaţa" — ne mai informează C. D. Aricescu ; şi tot el mai adaugă încă : la prînz, sosind în Tîrgu Jiu şi celălalt ispravnic, Iorgu Văcărescu, porunci să se strîngă „toate catanele isprăvniciei şi cele de poteră", expedie un curier la Bucureşti, cu ştirile din judeţ şi porni la Vistierie banii adunaţi cu un „bumbaşir" venit special pentru aceasta, din Capitală [4].

În m-rea Tismana, Tudor, cu ceata care-l însoţea, şi cu unul din ispravnicii de Gorj, Dinicu Otetelişanu, „poprit", a stat în noaptea de 22—23.I/3—4.II, făcînd ultimele pregătiri pentru declanşarea acţiunii.

---

[1] C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 92, unde se citează mai multe surse.

[2] poate, pînă s-a luminat de ziuă, a doua zi după 21, deci la 22.I/3.II. Cîrciuma lui Viişoreanu era, atunci, la Văideni, la 200 stj. departe de şosea, unde se mai afla încă pe vremea în care C. D. Aricescu îşi elabora lucrarea (*op cit.*, p. 93, nota 1).

[3] *D.I.R., 1821*, V, p. 21 (Dîrzeanu).

[4] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 93.

3. La Padeș, la „metereze".

În mica localitate din nordul județului Mehedinți, Padeș, devenită apoi atît de cunoscută în istoria românilor, Tudor Vladimirescu — însoțit de D. Macedonschi și de puțini oameni înarmați, dar așteptat aci de locțiitorul său la vătășia plaiului Cloșani, credinciosul Dumitru Gîrbea, cu circa 100 de plăieși — a sosit în prima parte a zilei de *duminică 23 ianuarie/4 februarie* (poate chiar în zori) și de aici a fost lansată prima *Proclamație revoluționară* pe care o numim, firesc, *„de la Padeș"*, analizată de noi în alt loc (v. p. 96).

În declarația sa, D. Macedonschi, care îl însoțea pe Tudor, arată că ei, lăsînd la Tismana pe ispravnicul de Gorj cu 15 arnăuți, „noi, cu 13 arnăuți, ne-am dus în *satul Padeș*, unde, *în cele trei zile cît am stat acolo, am scris din partea poporului și am explicat amănunțit tot ce suferă acesta, precum și scopul celor întreprinse de noi pentru a se trimite Porții otomane*" [1].

Deci, după ce a lansat chemarea la luptă, prin *Proclamația de la Padeș*, Tudor și credincioșii săi, într-un „staționar" de 3 zile — aci, la Padeș (23—25 I. st. v.) — au lucrat febril în profitul cauzei. Au pornit o acțiune de *recrutare sistematică a ostașilor* [2] și în puține zile Tudor a strîns sub comanda lui peste 600 de plăieși, mai toți vînători de capre și de urși [3]. Din narațiunea lui M. Cioranu rezultă că Tudor însuși a participat la acțiunea de recrutare a primului „corp" de ostași, cu care a risipit primele rezistențe, la Tîrgu Jiu. Apoi a revenit la Tismana, pentru „un ultim control" iar de aci din nou la Padeș, „unde au găsit toate satele plaiului Cloșani adunate și gata pentru revoluție". „Tudor, pe dată li-au și proclamat și asidosia (scutirea de tribut)", făgăduind că dacă va obține pentru țară „vechile drepturi" și „dorita

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 520; s.n., G.D.I.

[2] În Gorj și Mehedinți, Tudor a pornit, în acest scop — după C. D. Aricescu — pe verii săi Golumbeni, pe Ioniță Crețescu zis Ortopan, pe N. Zoican, pe căpitanul Urleanu, pe Radu Miu — vechi prieteni și colaboratori credincioși —, „pentru facerea de volintiri, mai ales dintre săteni, pe care îi armă cu armele ce avea strînse pentru acest sfîrșit în diferite localități; iar meseriașii, negustorii, proprietarii mici și boierii de neam, cari nu puteau servi ca oșteni — mai precizează C. D. Aricescu, citînd „surse vii" —, nu erau scutiți de această sarcină decît prin dare de bani, plătind cîte 25 de lei de om" (*op. cit.*, p. 97).

[3] Apud C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 100; „Șase sute de panduri — nota și M. Cioranu —, tot unul și unul, vrednici de a fi gardă lui și de ajutor Țării Românești" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 237).

dreptate", „el va face a li se întoarce toate dezmoștenirile și ușurarea tributurilor cu care i-au fost împilat Domnii și boierii greci" [1].

In timp ce *„Tudor a rămas la meterezi, la Padeș"* — nota mai tîrziu I. Gornoviceanu, în scrisoarea către C. D. Aricescu —, Ghiță Răescu a plecat la Gornovița, la „depozitul" de arme și muniții despre care am mai vorbit, „să împarte din armele ce avea ascunse" acolo, pe altele să le încarce și să iasă cu ele în drumul oștirii [2].

Tot de la Padeș au fost expediate, cum am menționat, și memoriile către puterea suzerană și către celelalte două puteri în care se puneau speranțe pentru protecție și sprijin pe lîngă Poartă: la Laybach, pentru țarul Rusiei și pentru împăratul Austriei, prin Ghiță Opran din Orșova iar *arzul* către Poartă — trimis prin pașalele de la Ada-Kale și Vidin — „poporul însuși" l-a înmînat [3], adică o „delegație" de oameni simpli, rău îmbrăcați, simbolizînd suferința, sărăcia și setea de dreptate deopotrivă [4].

Totul s-a făcut cu multă iuțeală — calculată, însă, chibzuită și disciplinată, cu „deosebită politică" (așa cum se va înțelege îndată de un observator atent, prezent în tabără), care să nu lase loc superficialității, fapt care indică fără dubiu și pregătiri anticipate, despre care am vorbit.

Unul din raționamentele de bază ale lui A. Oțetea a fost acela că Al. Pini — ca diplomat țarist și ca eterist — a dinamizat și mai ales a regizat întreaga acțiune desfășurată în Principate, atît în ce privește mișcarea eteristă cît și pretinsa unitate româno-ete-

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 237.

[2] Arh. St. Buc., fond. Saint Georges, inv. 1126, pach. III/doc. 14, f. 36; „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 586.

[3] *D.I.R., 1821*, V, p. 270 și 520.

[4] Repetăm, după I. P. Liprandi: „Pentru a produce impresie mai puternică, Tudor trimitea totdeauna aceste scrisori în cetățile turcești prin trei sau patru panduri desculți, numai în cămăși și încinși cu curmeie de tei, adăogînd în scrisorile adresate pașalelor că ei se pot încredința singuri, văzînd pe acești trimiși, de starea în care a ajuns poporul credincios Porții, pe care fanarioții și boierii i-au jefuit de toate, pentru ca ei să se îmbrace în aur, samur și cașmir, și nimicind plugurile sătenilor să-și procure care bogate europenești. Toate pașalele primeau aceasta în chip favorabil și trimiteau totdeauna cu răspuns pe funcționarii lor în lagărul lui Tudor" *(D.I.R., 1821*, p. 270—271). Desigur, nu „ținuta" indicată de Liprandi era cea posibilă în ianuarie și nici nu cunoaștem, încă, în „etapa olteană", vreun sol turc în „lagărul" lui Tudor, dar informația merită a fi reținută.

ristă [1]. Or, urmînd documentele de certă valoare, putem constata că situația se prezintă, în ce privește pretinsa unitate româno-eteristă, „regizată", chipurile, de Al. Pini, exact invers de cum a înfățișat-o A. Oțetea. Așa cum vom avea prilejul să mai arătăm, revoluția românilor a fost o acțiune pe care Al. Pini, în dubla calitate despre care am vorbit, a „pierdut-o din mînă", în pofida atotputerniciei sale anterioare și n-a mai putut-o aduce sub controlul său pe tot parcursul evenimentelor.

Pentru început reținem, ca probă de independență a revoluției românești față de ceea ce reprezenta atotputernicul diplomat, scrisoarea de răspuns a lui Tudor către acesta în primele zile ale revoluției [2].

Din răspunsul lui Tudor reținem mai întîi poziția ostilă a lui Al. Pini față de acțiunea românească despre care aflase totuși că începuse în Oltenia. Astfel, el socotea pe Tudor ca „un însoțit cu o ceată de arnăuți", iar „*trecerea mea dincoace de Olt* — rezuma Vladimirescu — *este iarăși socotită o urmare nelegiuită*" (s.n., G.D.I.). Și, după ce-i explica rostul acțiunii începute, conducătorul revoluției românilor îi scria cuviincios, dar ferm: „*Cît despre mine, eu rog pe Ex. V. să conteneasc cu acele cugetări ce-mi sînt potrivnice*".

Explicîndu-i apoi mobilurile revoluției, și poziția conducătorului, altfel de cum o categorisise Al. Pini, Tudor scria: „...Se cade să fac știut ex. v. *că eu sînt un adevărat fiu al Patriei* care din tinerețea mea i-am făcut multe și folositoare slujbe; însă că *n-am dobîndit alt folos fără cît iubire și jertfire de la norod, iar din partea boierilor nu mi-a fost cu putință a dobîndi cît de mic folos*. Ci, în loc să-mi dea vreun ajutor, ei au umblat numai cu zăticniri, pînă cînd mai la urmă am căzut în cea desăvîrșită prăpădenie. *Că acești ipochimeni* — atrăgea atenția Tudor — *„numai din prieteșugul lor pentru străini sînt năräviți a prăpădi țara. ...Și eu de capul meu nicidecum n-am încercat cea de acum pornire*" — își definea Vladimirescu poziția —, „*fără cît tot norodul din cele cinci județe, din orașe și chiar din politia Bucureștilor, atît simpatrioții mei cît și oamenii cei străini, cinstindu-mă pe mine cu credința lor, m-au luat a le fi chivernisitor în treaba cererii dreptăților, m-au tras cu ei, și, în Adunarea cea de obște a norodului au hotărît să meargă drept la București ca să-și ceară dreptățile...*"

---

[1] A. Oțetea, *op. cit.*, ed. 1945, p. 24, 135 ș.a.; ed. 1971, p. 242—243 ș.a.
[2] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 593—595.

Afirmînd unul din principiile de bază ale revoluției, și, totodată, precizîndu-i cu claritate poziția față de puterile suzerană și „protectoare", Tudor îi răspundea în continuare diplomatului țarist că în această „pornire" „nimănuia nu se va face nici un rău. Căci norodul știe că își are un stăpîn căruia îi este prea supus și că nu este dezvinovățire pentru cel vinovat. Norodul nu va ridica mîna asupra nimănui și rămîne supus prea puternicei împărății <otomane>, după cum ex. v. se poate încredința la citirea cererilor asemănătoare ce s-au trimis și la Înalta Poartă și totodată au fost supuse cu multă plecăciune m. s. împăratul tuturor Rosiilor, apărătorul acestui de Dumnezeu păzit norod". Și Tudor roagă pe Al. Pini „să binevoiască" — „în puterea slujbei ce aveți" — „a trimite copie după această jalbă <a românilor> la dumnealui trimisul Rusiei la Țarigrad".

„Făcînd politică", Tudor ruga pe Al. Pini „să binevoiască a mijloci la boierii oblătuitori ai Divanului, ei să poprească orice pornire de panduri și de altă oștire ce au cugetat a trimite împotriva norodului". Și își însoțea rugămintea cu un teribil avertisment față de eventualii potrivnici interni ai revoluției : „*Căci trebuie să vă fac știut, domnule, că de se va trage măcar un singur foc de armă asupra norodului, atunci în Țara Românească nu va mai rămîne nici măcar un singur suflet de neam boieresc.* Căci tot norodul, aprins de dorința răfuielii cu acest neam boieresc, așteaptă numai semnul ca să și-o potolească. Și locuitorii politiei Bucureștilor cugetă la fel cu tot norodul".

După ce ruga pe consulul general Al. Pini „să contenească cu acele cugetări ce-mi sînt potrivnice", „alesul norodului" și „adevăratul fiu al Patriei" adăuga, cu diplomație : „Eu mult am dorit ca să plec dăloc spre București, dar Adunarea norodului nu mă lasă ; ci, cu înaintarea norodului voi veni și eu" (s.n., G.D.I.).

* * *

De la Padeș, cópii de pe Proclamația din 23 ianuarie au fost trimise în județele Olteniei, poate și dincolo de Olt, și în București. Dacă la Cărbunești — 50 de km în linie dreaptă față de Padeș — Proclamația a fost citită la 24.I/5.II [1], la Tîrgu Jiu ea a ajuns chiar în seara zilei de 23.I/4.II, eliberîndu-l pe Vasile Moangă de jurămîntul dat lui Tudor de a ține secretul. Și secre-

[1] I. Neacșu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia la răscoala din 1821*, în „Studii", rev de ist., an. XI, 1958, nr. 2, p. 93.

tul, după C. D. Aricescu, ar fi fost acesta, dezvăluit de prietenul lui Tudor: că „moartea Domnului Al. Suțu s-a ținut secretă de boieri pînă se vor putea aduna cetele de panduri de peste Olt, pentru începerea mișcării; că nici Tudor însuși nu știe ce rezultat va avea răscoala pînă la sfîrșit; și că Tudor este însărcinat de cei mai de frunte boieri ai țării ca să facă acea mișcare, în numele său, pentru a scăpa țara de Domnii greci" [1]. Desigur, respectivilor boieri nu le „convenea" — oricum, n-aveau un interes în acest sens — aspectul social foarte pronunțat pe care l-a luat revoluția în Oltenia, în urma Proclamației lansate la Padeș. Dar noi inserăm aici această informație pentru a puncta, „pe drum", odată în plus, caracterul independent, îndelung și bine chibzuit al revoluției românești.

4. Drumul spre Craiova. Tabăra de la Țînțăreni

Că Tudor, cu „Adunarea norodului" va fi avut de gînd, chiar de la început, să ocupe Craiova, încă nu cunoaștem. Dar, oricum, drumul principal al celor mai mulți din cei adunați la Padeș „la metereze", coborînd pe Motru, a fost „drumul Craiovei".

a) **Marea adeziune populară la cauza revoluției.**

Mai întîi, pînă la Țînțăreni, dar și acolo, este cazul să evidențiem *un aspect esențial: masiva adeziune populară la revoluția declanșată*. Era un efect al Proclamației de la Padeș — cu siguranță, și mai pe înțeles explicată prin viu grai —, apreciată în multe izvoare pentru claritatea ei, era un efect al pregătirilor anterioare (încă insuficient documentate, dar reieșind, fără îndoială, și din mersul aproape perfect al evenimentelor în „etapa olteană" a acțiunii). Era însă, înainte

[1] C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 93. Prin urmare, secretul acesta — desemnarea lui Tudor de către cei mai aleși boieri pămînteni să pornească acțiunea, în numele lui, cu menționatul scop, agreat și de boieri, dar dublat, pe parcurs, de un pronunțat aspect social —, secretul acesta se cunoștea, istoriografic, din 1874, cu mult înainte de a fi publicat C. Grecescu „înscrisul dat de cei trei mari boieri și cu și mai mult înainte de a se cunoaște mărturiile fraților Macedonschi și memoriile lui I. P. Liprandi. Sursele de pe urmă confirmă cercetările lui C. D. Aricescu, întărindu-le. Și nu este vorba, aici, de nici un amestec al Eteriei; dimpotrivă, de păstrarea celui mai strict secret față de aceasta.

de toate, această mare adeziune populară, o răbufnire a acelei situații revoluționare deosebită care a generat revoluția însăși.

Această *masivă adeziune populară* este redată de izvoare documentare și narative, de lucrări memorialistice aparținînd unor adepți și prieteni dar și ale unor neprieteni, este redată în documente diplomatice și în corespondențe sau informații din presa timpului.

Mai întîi, un prieten — adept, participant (care ridică totuși un semn de întrebare prin comportamentul de la Goleşti —, Mihai Cioranu, notează, referindu-se la prima ridicare, aceea a mehedinților, la chemarea lui Tudor : „Și s-a ridicat tot județul acela cu dînsul, unii cu arme, iar alții cu suliți, cu coase și cu furci de fier". Apoi, oarecum generalizînd : „pandurii și sate întregi începură a se ridica la glasul patriei ce vorbea prin gura lui Tudor". Comentînd încă proclamația de la Padeș, ecoul ei, M. Cioranu scrie : „Aceste proclamări auzindu-le țăranii chiar de la însuși Tudor, au început cu toții a se scula și tot Principatul a se clăti, aprinzîndu-se de entuziasmul războinării, mai vîrtos cele cinci județe ale Micii Românii, care suferiseră mai mult de la greci. De atunci — continuă memorialistul — țăranii au mai început a mai răsufla jugul străinului ; și alergau cetele de panduri, supt steagul lui Tudor, strigînd : «Să trăiască dreptatea ! Să trăiască Domnul Tudor !» Atunci a început a se da pe față revoluția și scopul Vladimirescului". Este util să reținem aici și remarca acestui apropiat al lui Tudor, cum că „văzîndu-se întărit și sprijinit de popor", Vladimirescu a trimis cunoscutul arz către Poartă [1].

Acum, comentariul unui dușman (cu siguranță, și personal, dar și în ce privește conduita și convingerile), memorialistul I. Dîrzeanu, poate cel mai informat contemporan pentru „etapa olteană" a revoluției [2]. Comentînd marșul „Adunării norodului", chiar de la început, cînd Tudor a făcut ocolul pe la Cerneți, Dîrzeanu notează ostil că Vladimirescu, „amăgind pă toți lăcuitorii cei proști du prin împrejuratele sate", aceștia *„cu spinarea le aducea dă mîncare"* [3]. Apoi, continuîndu-și comentariul cînd Tudor se afla în marș între Strehaia și m-rea Gura Motrului, reținînd ecoul Proclamației în satele oltene, Dîrzeanu — care era în Craiova, într-o slujbă importantă la Căimăcămie, în măsură, deci, să cunoască —, scrie : „Iar slugeru Theodor cu toată Adunarea sa stînd

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 236, 237, 238 și 241.

[2] Era la Craiova, în slujba caimacamului grec de aci, cu care a fugit la sfîrșitul lui februarie, cînd Tudor a amenințat că va veni în Craiova.

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 13 ; *D.I.R., 1821*, V, p. 26 ; s.n., G.D.I.

între Strihaia și între mănăstirea Motrului, propoveduia către obștea lăcuitorilor feluri dă dăşărtăciuni, aducîndu-i pe toți la starea de apostasie, încît *toți lăcuitorii județului Mehedinți au făcut încetare de răspunderea datorii lor și cu toți alerga la Adunarea slugerului Theodor, ducîndu-le prin cară și pă cai cele trebuincioase de ale mîncării. Încă și marginea învecinatelor județe, ascultînd din depărtare propoveduirea asidosii, s-au abătut la nesupunere*" [1].

C. D. Aricescu, citînd, în 1874, o „sursă vie" [2], confirmă, menționînd că în calea celor care aprovizionau Adunarea, într-una din sărbătorile de atunci (din 1821) ale sfîrșitului de iarnă ieșeau femei și bătrîni din partea locului cu „împărțituri", zicînd, de pildă: *„ține, Ioniță, să fie de pomană lui Tudorin, că ne-a scăpat de bir"*.

Prin contrast, la fața locului, pe brazdă, la vederea „ciocoiului" sau a celui socotit tot ciocoi, țăranul devenea crunt [3]. Memorialistul Dumitrache Protopopescu își amintea că în sat la Țînțăreni (?), pe moșia „domnească", avea o vie — probabil, arendată —, pe care însă, în vremea revoluției, a îngrădit-o un Neagoe Marinescu și o săpa. Cînd a ajuns acolo, însoțit de o rudă, l-a găsit pe țăran la vie și l-a întrebat: „apoi, ce este aceasta, Neagoe?". Țăranul l-a înjurat și a sărit la el cu sapa, zicînd *„că nu mai sînt ciocoi în țară"*; l-a lovit cu sapa la mîna dreaptă, dar pe memorialist l-a scăpat „neica Meiță", care l-a împușcat pe țăran „prin picioare"; „că de nu da neica cu pușca, <Neagoe>da o dată și mă omora" [4].

Așa au înțeles sătenii chemarea lui Tudor. „...După ce s-au început apostasia, aceasta — relata „vechilul" m-rii Hurez la 31 VIII 1821, cerîndu-și, retroactiv, „drepturile" — *s-au sculat numiții săteni și au făcut toate acele vii și pometuri zapt* [5], *cu cuvînt că porunca lui Tudor a fost ca nu numai viile să le stăpînească ei, ci și moșia. Și așa, în puterea acestui cuvînt, țin viile în zaptul lor*" [6].

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 18; *D.I.R., 1821*, V, p. 30; s.n., G.D.I.

[2] un bătrîn de circa 100 de ani din Jupînești (Gorj), care, la vîrsta lui, putea să încurce unele detalii, dar expresia cu siguranță nu! C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 100.

[3] „Ciocoii" erau cei mai vizați de furia populară. „Lumea, opștea, toată suflarea este pornită foarte asupra aceștii tagme". *D.I.R., 1821*, I, p. 231.

[4] C. D. Aricescu, *Acte justificative...*, p. 36—37; *D.I.R., 1821*, V, p. 566.

[5] adică le-au luat ei, le-au „confiscat".

[6] *D.I.R., 1821, II*, p. 317; s.n., G.D.I.

Şi „Adunarea norodului" creştea, ca o apă care-şi aduna izvoarele şi pîraiele. Cînd tabăra se stabilea la Ţînţăreni, ea număra peste 5 000 de oameni. „Şi pe tot ceasul vin necurmaţi" — relatează, într-o scrisoare, un participant, de la „faţa locului" [1].

Documentele diplomatice reţin aceeaşi aderenţă şi afluenţă populară la cauza revoluţiei [2].

Anticipînd, aici menţionăm doar că declanşarea revoluţiei a impulsionat dîrza luptă a tîrgoviştenilor pentru apărarea vetrei oraşului lor (v. mai departe).

b) Ecoul revoluţiei în Bucureşti. Primele reacţii.

Am discutat în alt loc (v. p. 111—115), despre pregătirea politică şi militară a revoluţiei, invocînd, în acest sens, izvoare — putine încă, e drept, şi laconice, dar care nu mai lasă nici o îndoială asupra acestui aspect. La unele ne vom mai referi.

Cînd îşi scria, mai tîrziu, „cronica" I. Dîrzeanu, reflectînd — desigur — asupra începutului revoluţiei, asupra perfecţiunii, aproape, cu care s-a desfăşurat actul în sine, nota că Tudor „...au săvîrşit aceste lucruri fără vreo prelungire, *întocmai ca cînd le-ar fi avut gătite din vreme şi întocmite...*" [3].

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, p. 231.

[2] Astfel, consulul austriac, raportînd din Bucureşti la 28.I/9.II, compara mica ceată cu care pornise Tudor în Oltenia *„cu un bulgăre de zăpadă care are aparenţa de a se transforma într-o lavină" (Revoluţia..., Doc. ext.*, 1980, p. 73; s.n., G.D.I.); acelaşi, se adresa la 5/17.II către Preziduil cezaro-crăiesc al Transilvaniei, informîndu-l că ecoului Proclamaţiei de la Padeş „i se datoreşte faptul că numărul adepţilor lui (Tudor) creşte" *(ibidem*, p. 79); iar lui Metternich, sub aceeaşi dată, îi raporta că „sosesc zilnic ştiri neliniştitoare despre răscoala din Oltenia", unde „slugerul Tudor... înaintează mereu" şi „este pretutindeni primit ca un salvator şi ca un zeu protector"; „îşi sporeşte zilnic partizanii, astfel încît e de temut că în curînd va intra în Craiova"; numărul „insurgenţilor" „a crescut la cîteva mii" *(ibidem*, p. 82). La 14/26.II, cînd „Adunarea" era la Ţînţăreni, von Miltitz, însărcinatul cu afaceri al Prusiei la Constantinopol, raporta regelui său despre începutul şi continuarea revoluţiei în Oltenia. „...In momentul de faţă — scria el — se presupune că numărul rebelilor se ridică la patru sau cinci mii" *(ibidem*, p. 90). Relatînd despre aceeaşi etapă a revoluţiei, ambasadorul Angliei la Constantinopol, Strangford, menţiona că lui Tudor „i s-au alăturat de îndată o mulţime de oameni" (ibidem, p. 111).

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 10; *D.I.R., 1821*, V, p. 24; s.n., G.D.I.

Impresia aceasta s-a cristalizat îndată şi în Bucureşti, după primele zvonuri derutante şi în pofida lor, în oraş în general şi printre boieri, la Divan în primul rînd [1].

După răspîndirea în judeţele oltene a Proclamaţiei şi a primului *arz* către Poartă, ispravnicii, care putuseră „intercepta" documentele respective, le trimiseră în copii la Divan, prin curieri speciali; ei înşişi, ispravnicii, au „cugetat" mai întîi şi aşa au scris, apoi şi în rapoartele către Divan, că *„lucrurile lui Theodor nu să aseamănă cu ale unui tîlhar, ci cu ale unui apostat, încă de mai nainte chibzuit, hotărît şi gătit în faptă de apostasie"*, faţă de care, ei, ispravnicii locali, „nu sînt destoinici a i să împotrivi" [2]. Aşa glăsuiau rapoartele ispravnicilor într-o vreme în care *„s-au umplut şi oraşul Bucureştilor de proclamaţiile lui Theodor"* [3].

Am inserat mai sus (v. p. 125) — după C. D. Aricescu şi sursele sale — „secretul" lui Tudor, dezvăluit de Vasile Moangă în Tîrgu Jiu după ce a sosit aci Proclamaţia revoluţionară [4].

---

[1] Nu este vorba despre boierii „făgăduiţi", „iniţiaţi" în secretul acţiunii, participanţi la pregătirea ei (deşi şi pentru aceştia apăruseră unele „surprize" neplăcute, în legătură cu „lipsa de discernămînt" a ţăranilor, la auzul celor vestite prin Proclamaţie, pentru jefuitorii lor). Este vorba — dintre boierii membri sau nu ai Divanului — despre cei care nu cunoşteau „făgăduiala" şi „povăţuirile" date lui Tudor.

[2] *Izvoare narative, 1821*, p. 57 (Naum Rîmniceanu); s.n., G.D.I.

[3] *Ibidem*; s.n., G.D.I.

[4] Tot după C. D. Aricescu, este util să reţinem că atunci cînd V. Moangă a „ispitit" pe „bumbaşirul" Vistieriei, venit să ridice banii de la „sărăfia" Gorjului, despre vodă Suţu, acesta a răspuns că „Vodă fusese cam bolnav, dar că acum se află sănătos" (*op. cit.*, p. 93). Atunci cînd avea loc această discuţie (23.I/4.II), Al. Suţu era deja înmormîntat de 3 zile. E posibil ca „bumbaşirul" să fi fost pornit din Bucureşti înainte de anunţarea oficială a morţii Domnului şi să nu fi ştiut nimic (mai puţin probabil). E posibil să fi ştiut *tot*, dar să fi fost instruit să ascundă încă adevărul (moartea lui Vodă) „pînă se vor putea aduna cetele de panduri de peste Olt, pentru începerea mişcării" (cum am văzut că era „secretul" lui Tudor, încredinţat, la sosirea în Tîrgu Jiu, lui V. Moangă — ceea ce mi se pare mai plauzibil, avînd în vedere că şi prin grija lui Tudor banii amintiţi au fost trimişi la Vistierie (v. pentru aceasta *D.I.R., 1821*, V, p. 520; amănuntele se pot contrazice). În acest caz, „amănuntul" invocat aici („neştiinţa" „bumbaşirului") s-ar putea constitui ca o dovadă în plus că acţiunea a fost pregătită în prealabil, cu concursul celor „mai de frunte boieri ai ţării", către care, la Bucureşti — la „stăpînire"! — erau încă trimişi banii publici aflători la sămeşiile judeţelor, Tudor cheltuind din alţi bani la începutul acţiunii (nu din cei ai Eteriei! Revezi pentru aceasta, mai sus, p. 114).

Care a fost reacția celor „mai de frunte boieri ai țării" la primele veşti sosite din Oltenia ?

Iordache Golescu, în a sa *Prea scurtă însemnare...*, ne înfățişează răspunsurile *evazive*, şi de aceea suspecte, exact ale celor trei mari boieri ce pot fi incluşi în expresia „cei mai de frunte boieri ai țării" (v. mai sus) — doar erau *mari bani* [1] — despre care ştim că au dat „înscris", cu „povățuiri", lui Tudor, pentru ridicarea poporului „în arme" : *banul* Gr. Brîncoveanu, marele spătar [2], *banul* Gr. Ghica şi *banul* Barbu Văcărescu.

Notăm din răspunsurile celor trei mari bani, întrebați fiind de alți trei boieri, alarmați de plecarea lui Tudor spre Oltenia şi de primele veşti sosite de acolo.

Banul Gr. Brîncoveanu — despre care boierii alarmați aflaseră „din lume" că el deja se pregăteşte să plece la Braşov —, *marele spătar*, cel mai în măsură să răspundă precis, să ia o atitudine, mai întîi a spus că el nu ştie nimic ; apoi, invitat să nu plece, să rămînă pe loc, să scape țara de o asemenea „răzvrătire", a răspuns : „*Ce vreți să fac ? Nu vedeți că domnii fanarioți* au dat puterea țării în mîinile arnăuților curței, numai pre paza lor, iar *dă norod nici că le mai pasă ?*" [3]. In finalul discuției, cei trei boieri alarmați, insistînd ca marele spătar şi ceilalți „boieri mari" să ia măsuri de apărare, Gr. Brîncoveanu a răspuns : „*Fieştecare dă sine să îngrijească*" [4].

„Bun răspuns !" — au comentat, cu ironie tristă, cei trei boieri alarmați. „*Se vede că are ştiință dă aceasta, şi să face că nu ştie pînă va trece în țara nempsească*" [5] — au mai adăugat ei, grăbindu-se să meargă la celălalt *mare ban*, Gr. Ghica. Dar şi acesta, mai întîi a răspuns că nu ştie, apoi, solicitat expres, răspunse : „Ieu ce pociu face ? N-am nici o putere. Cine mă ascultă ? Aceasta priveşte la dumnealui banul Brîncoveanu..." — şi-i trimise la acesta. „Bine ne vorbi !" — comentară din nou, la

---

[1] Expresia apare şi la Iordache Golescu, despre cei 3 : „cei mai mari boieri ai țării" *(op. cit., loc. cit.,* p. 229).

[2] Am văzut mai sus (v. p. 115, nota 2) că el nu mai apărea ca spătar în alaiul de înmormîntare al Domnului, la 20.I/1.II. E posibil ca „spătarul" din cortegiul mortuar să fi fost un „adjunct" al „titularului", acesta fiind deja între amintiții boieri „ocîrmuitori" ; e greu de admis o înlocuire a lui şi o preluare, după înmormîntarea Domnului, a acelei dregătorii „cheie" în atari împrejurări ; abia după retragerea lui Gr. Brîncoveanu la Braşov dregătoria de mare spătar a fost preluată de alt boier (v. p. 131, nota 2).

[3] *Izvoare narative, 1821*, p. 229 ; s.n., G.D.I.

[4] *Ibidem*, p. 230 ; s.n., G.D.I.

[5] *Ibidem ;* s.n., G.D.I.

fel, cei trei boieri alarmați și porniră la *marele ban* Barbu Văcărescu — care era și *mare ban al Craiovei* (de reținut informația !) —, să-l întrebe și pe el [1]. Acesta s-a arătat a fi cel mai surprins dintre toți. „Ce ie ? Ce ? S-a întîmplat ceva după moartea Sutului ?" — și-a arătat el, mai întîi, totala „ignoranță". Apoi, cînd i s-a mai adăugat că Tudor, „cu craii", urmărește, pe lîngă nesupunerea la „stăpînire" și „*să izgonească pă fanarioți din țară, ca pă cea mai grozavă fiară*", marele ban Barbu Văcărescu, *ban al Craiovei* totodată, nu se mai arătă atît de ignorant : „Auziiu și ieu una ca aceasta..." Și comentează îndată știrea : „Dă va fi adăvărat că s-a sculat numai ca să izgonească pă fanarioți din țară, lucru sfînt să vede...", dar cu pornirea cealaltă nu mai este de acord. După care „sugerează" și el o întîlnire cu marele spătar, „să ne sfătuim". Aflînd însă că Gr. Brîncoveanu tocmai plecase — „apucînd drumul spre Brașov, adică la sănătoasa" [2] —, Barbu Văcărescu a îndemnat la sfătuire „cu ceilalți boieri, că îndăstuli sînt" [3]. Pînă s-ar strînge boierii ceilalți — *între timp, sosise la București vestea intrării lui Al. Ipsilanti în Moldova !* —, cei trei boieri alarmați — vornicul <Nae> Golescu, logofătul <Iordache ? adică autorul izvorului nostru> Golescu și vornicul <Nicolae ?> Văcărescu — au pornit să se întîlnească cu vornicul <Constantin> Bălăceanu, cunoscutul boier patriot, căruia i-au cerut, la fel, părerea : „Ce trebuie dar să facem ? Să lăsăm țara în mîna crailor să o jefuiască...", ori să se unească cu toții „supt o bună stăpînire" și „însuși Todor să fiie supus acestii stăpăniri, cu cîți ostași va fi adunat, ca, cu toți într-o glăsuire, să să chipzuiască cele dă folosul țării, spre scăpare din cumplirea tiranilor și nelegiuiților fanarioți ?" „*Bine grăiți, sfînt lucru acesta*" — a răspuns vornicul Bălăceanu. Și a continuat : „Ieu cu dumneavoastră împreună mă jărtfesc pentru țară, dar cine ne ascultă : Cine ni să supune ? Cu cine să îmbrățișăm o asemenea slujbă ? Banul Brîncoveanul, căpetenia oștilor țării, ca un spătar, în loc să adune toată oștirea țării — bună, rea, precum să află —, spre

---

[1] *Ibidem*, p. 231.

[2] *Ibidem*, p. 232. Din context reiese că discuția cu Barbu Văcărescu a avut loc mai tîrziu, cînd marele spătar Gr. Brîncoveanu tocmai plecase (a plecat la 28.II/12.III, mai întîi la Mogoșoaia, moșia sa, iar de aici la Brașov — cf. C.C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. a II-a, 1979, p. 106 ; deja, la 25.II/9.III Gr. Brîncoveanu nu mai semna acte oficiale ale „cîrmuirii" — *D.I.R., 1821*, I, nr. 186, p. 306) ; de atunci, importanta dregătorie de mare spătar a preluat-o Grigorie Băleanu — cf. *D.I.R., 1821*, V, p. 278, nota 2.

[3] *Izvoare narative, 1821*, p. 232.

ocrotirea țării, dumnealui mai întîi pleacă la Brașov, lăsînd țara în mîinile bulubașilor dă arnăuți [1]. Banul Văcărescu" — a continuat C. Bălăceanu, dînd o soluție problemei în atari împrejurări, soluție pe care, apreciind-o și noi, acum, ni se pare mai bună —, deci *„banul Văcărescu, în loc să să ducă la Craiova, ca un bon al Craiovei, și acolo să să arate ca un stăpîn dăspre partea țării, șî (apoi, în această calitate* — n.n., G.D.I.) *tot dumnealui să să supuie*, pleacă și dumnealui la Brașov. Banul <Gr.> Ghica cu ceilalți boieri, toți dă frică fug în toate părțile, tot ca niște mămăligari. *Fanarioții au sculat în piciere pă toată crăimea dă arnăuți, că iei să stăpînească în țară.* Și așa, Farmachi, Sava, Duca, Mihali și alți bulubași ai țării [2], toți s-au făcut căpetenii" — comentează C. Bălăceanu raporturile dintre eteriștii-fanarioți și arată comportarea lor în țară, după declanșarea acțiunii eteriste în Moldova —, fiește care adună oaste piste oaste pă seama sa, nesupunîndu-să nici unul la altul, decît orice găsesc pă la boieri, pînă la boiernași, pă la arindași, pă la negustori, pă toți ăi dăspoaie și le ia tot pînă la cămașă ; dă să va împotrivi cineva, îndată îl

[1] Plecarea lui Gr. Brîncoveanu — cel mai important dregător în atari împrejurări! — la Brașov poate fi interpretată în două feluri : a) Ori, după declanșarea acțiunii eteriste în Moldova, el (și alții!) a considerat că va fi primul vizat de furia eteriștilor și atunci a plecat din țară să-și scape viața, sperînd să revină în împrejurări mai favorabile, mai ales că, sub presiunea consulului general rus Al. Pini, fanariotul-eterist Constantin Samurcaș urma să plece la Craiova, chipurile pentru tratative cu Tudor, dar, în fond, ca dușman al cauzei românești (v. pentru aceasta *D.I.R., 1821, V*, p. 521) și în atari împrejurări soarta lui Tudor însuși devenea nesigură (precum se știe — v și mai departe —, din puțin a scăpat la Țînțăreni, să nu fie ucis!) ; b) Ori intervenise o discordie între „cei mai de frunte boieri" — fiecare în parte oscilant și nestatornic în împrejurări ca acestea, cînd realmente singura forță armată din București era în mîinile eteriștilor fanarioți! — și, cum spunea însuși Gr. Brîncoveanu, urma ca „fiește care dă sine să îngrijească" ; oricum, putem admite că Tudor Vladimirescu, aflînd despre fuga marelui spătar Gr. Brîncoveanu, nu va fi fost de acord, poate chiar a devenit furios, de vreme ce chiar din prima variantă a „Cererilor norodului românesc" (v. discuția asupra datării la G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, a prevăzut desființarea dregătoriei de mare spătar, „dimpreună cu toți dregătorii și toți slujitorii spătărești..., cu căpităniile lor cele spătărești". Acest amănunt poate fi luat în seamă și ca element de datare a variantei respective — deși ar putea să fi avut și altă rațiune (aceea ca între Domnul țării — un pămîntean, cum se preconiza! — și comanda oștirii să nu se mai interpună, fie și vremelnic, un astfel de mare dregător). Revendicarea a rămas și în variantele ulterioare, deși, după intrarea în București, Tudor va conlucra bine cu noul mare spătar, cultivîndu-l chiar.

[2] *mercenari ai fanarioților* — nota n.s., G.D.I.

ucide. De aceia — continuă boierul patriot — „toți dau orice au, numai viața să ș-o scape. Cu cine vreți să facem vreo treabă? *Ca mîine*, mi să pare, *o să cădem toți în mîinile zavergiilor*[1]. Că și după la Iaș<i> au venit știri că beizadea[2] *Nicolache Ipsilant cu frații lui* au fugit de la Rusiia și, strîngînd cîțiva arnăuți, *vin și iei aici în țară, ca să stăpînească și țara noastră și țara Moldovei*[3]. Mîine să strîng boierii la divan, ca să chibzuiască ce trebuie să să facă cu aceste întîmplări. Să mergem și noi acolo, să vedem ce să hotărăște". — încheie C. Bălăceanu[4].

Declanșarea revoluției în Oltenia, cu programul pe care l-a adus la cunoștință publică, a produs, cum era firesc, atitudini contradictorii în cercurile politice din București.

Am urmărit, mai sus, pe temeiul izvoarelor citate, atitudinea unora din „cei mai de frunte boierii ai țării". Dar ei nu reprezentau, singuri, conducerea politică provizorie a Principatului. Era Divanul, în fond, unde urmau să se ia hotărîrile. Dar acesta, în împrejurările descrise, putea fi controlat, în ședințele oficiale, de atotputernicul consul general țarist Al. Pini. Acesta, încă de la 19/31.I — din ziua anunțării oficiale a morții lui Al. Suțu —, recunoscînd „Comitetul provizoriu de administrare" a țării (cei 6 boieri și mitropolitul) —, devenit acum, în limbajul diplomatic, „Comitet de regență" — îl făcea responsabil pentru orice „atingere" a reglementărilor existente (desigur, pe linia statutului juridic extern al țării), pentru menținerea ordinii și liniștei publice[5].

Întrucît — precum am arătat — acțiunea din Oltenia se declanșase peste voința consulului general Al. Pini, care putea controla Divanul cel puțin în ședințele lui oficiale, este de admis că boierii pămînteni se adunau și în afara cadrului oficial, pentru a se sfătui. O atare situație ne prezintă Pavel Macedonschi în declarația sa, unde spune că „am fost chemat la 3 februarie (st.

---

[1] Prin „zavergii" se înțelegeau, atunci, eteriștii, care proclamaseră lupta „pentru credință" („za vera"), pentru lege (v. *Izvoare narative, 1821*, p. 183; prin Moldova și în continuare eteriștii strigau „za vera", adică „pentru lege" *„un glas strein la noi cu totul"*, comenta Ștefan Ioan Fănuță alias Zilot Românul *(Izvoare narative, 1821*, p. 183); s.n., G.D.I.

[2] În text: bezdadea.

[3] O „variantă" eteristă era ca Mihail Suțu să devină domn și al Țării Românești

[4] *Izvoare narative, 1821*, p. 234; s.n., G.D.I.

[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 108, p. 205—206.

v. — n. n., G. D. I.) *în casa marelui ban <Gr.> Brîncoveanu, unde erau adunaţi toţi boierii de rangul întîi, mitropolitul şi episcopii*" [1]. Acţiunea eteristă încă nu se declanşase în Moldova, dar revoluţia din Oltenia luase şi un curs nedorit de marii boieri, curs greu sau imposibil de controlat chiar de Tudor Vladimirescu însuşi: ridicarea împotriva tuturor jefuitorilor, fără „discernămîntul" prevăzut totuşi în Proclamaţia de la Padeş.

Pe de o parte sub presiunea lui Al. Pini — furios, după răspunsul din 28.I/9.II primit de la Tudor —, pe de altă parte neliniştit, desigur, de cursul social „neprevăzut" luat de acţiunea din Oltenia, *Divanul* — în care, admitem că nu toţi boierii erau dintre cei „făgăduiţi", adică înţeleşi cu Tudor — *a iniţiat o primă etapă de reglementare a raporturilor politice cu căpetenia „Adunării norodului"*. Şi cum Dimitrie Macedonschi — dorit, dar mai degrabă nu — se afla deja pe lîngă Tudor, alegerea boierilor divaniţi, pentru purtarea acestor tratative, a căzut pe fratele acestuia, Pavel Macedonschi.

Ales sau *acceptat* [2] de Divan, pentru a duce tratative cu Tudor — boierii, declară el, *„mi-au propus, aşa cum au găsit de cuviinţă, să mă folosească în chestiunea răscoalei*, fapt pentru care au făgăduit să-mi răsplătească ostenelile şi pierderile ce le-aş putea avea" [3] —, Pavel Macedonschi a devenit şi a rămas în continuare omul de legătură dintre „Adunarea norodului" şi Divan. Este însă de notat că şi una şi alta dintre cele două părţi, în probleme foarte importante au ţinut legătura şi au dus tratative şi pe alte căi, directe pe cît posibil [4].

Şi *poziţia Divanului faţă de revoluţia declanşată în Oltenia* sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a fost serios marcată de ansamblul de contradicţii cu care se confrunta: de la propria

---

[1] *Ibidem*, V, p. 523.

[2] Este posibil ca Pavel Macedonschi, ca supus rus, să fi fost impus tot de consulul general ţarist (şi eteristul!) Al. Pini, aşa cum fratele său Dimitrie va fi fost, chiar dincolo de voinţa lui (fie şi parţial), şi „omul" lui Al. Pini, urzind — cum spunea M. Cioranu — „contrarevoluţie" în tabăra lui Tudor.

[3] *D.I.R., 1821*, V, p. 523; s.n., G.D.I.

[4] Este de notat că Pavel Macedonschi n-a plecat spre Oltenia, în misiunea dată de Divan, pînă n-a obţinut aprobarea de la consulatul general ţarist (o declară şi el, P.M. — v. *D.I.R., 1821*, V, p. 523; reiese aceasta şi din documente provenind de la consulat — v. „Revista arhivelor" nr. 2/1970 p. 596—597). Este încă greu de lămurit, dar şi greu de crezut, cum fraţii Macedonschi, mai ales Pavel au ajuns oameni de mare încredere pe lîngă Tudor.

nesiguranță și teamă rezultînd din neștiința multor boieri componenți [1] —, dar și, pentru boierii „făgăduiți", din „neprevăzutul" curs social (cel puțin, atît de pronunțat !) al revoluției —, nesiguranță și teamă îmbinate cu mari speranțe (nelipsite de acceptarea riscului !) din partea celor care știau „secretul", pînă la presiunile diverse venite de la consulate — fie de la cel țarist (mai ales), surprins și nemulțumit pentru o acțiune care-i „scăpase din mînă", fie de la cel austriac (în al doilea rînd), neliniștit de ecoul ce putea să-l aibă în Banat și în Transilvania o asemenea mișcare a românilor — și de la Poartă, prin pașalele de margine și prin caimacamii noului domn numit, Scarlat Callimachi.

Astfel, *Divanul*, într-o atare situație, *pe de o parte*, a „chibzuit" și a dat publicității măsuri menite — tardiv ! — să atenuieze contradicțiile sociale [2], să mențină liniștea și să asigure securitatea în București și în țară [3]; *pe de altă parte* a căutat să facă față implicațiilor externe ale revoluției, efortul principal în acest sens fiind acela de liniștire a consulatelor — și, prin ele, a puterilor pe care acestea le reprezentau —, în primul rînd a celui rus și a celui austriac, pentru a feri țara de complicații mai mari ; evident, în deruta și inconsecvența unora dintre boieri, poate chiar a unor grupuri întregi — în rîndul cărora subiectivismul sau gestul pripit, mai puțin judecat, erau posibile —, greșelile puteau să apară oricînd [4].

Oricum, anunțarea oficială a Porții, de către Divan, se impunea, ceea ce s-a făcut prin *arz*-ul din 30. I./11. II — relativ tîrziu totuși —, arz în care — să reținem — nu se formulează *expres*

---

[1] Tudor se jurase să taie măcar 12 „din cei cu barbă" (C. D. Aricescu, *Acte justificative...*, p. 125).

[2] De pildă „poprirea" în București, în vederea unei cercetări și pedepsiri exemplare, a unui ispravnic de Mehedinți, vinovat de jaful fiscal practicat în județ (Arh. St. Buc., ms. 96, p. 209).

[3] *D.I.R.,. 1821*, I, nr. 118, p. 219, nr. 126, p. 227 (inclusiv semnalarea din nota 2), nr. 130, p. 232—233 ; Arh. St. Buc., ms. 96, p. 213 ; *Izvoare narative*, 1821, p. 58.

[4] De aceea, unele atitudini ale Divanului — „țara politică", „țara legală" de atunci — le înțelegem și le putem lămuri, în temeiul documentelor ajunse pînă la noi, altele rămîn încă nelămurite sau insuficient lămurite, fie și pentru faptul că documentului de politică de stat îi lipsesc, parțial sau total, elementele de autenticitate, sau că un act de politică de stat nu ni s-a păstrat într-un document adecvat, ci în altul îndoielnic, vădit partizan, suspect. Eforturile Divanului au fost foarte mult derutate și încurcate — pe direcții interne, dar și externe — de declanșarea acțiunii eteriste și de mersul acestei mișcări în Principate, mers periculos pentru cauza românilor, mers de natură să paralizeze viața internă și să complice raporturile externe.

vreo cerere de ajutor armat, ci „Împărăția" este rugată „să chibzuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea țării dăspre acești tîlhari" [1]. Nici cîteva zile mai tîrziu — cînd tratativele cu Tudor erau deja angajate (vezi mai departe) —, Divanul nu s-a gîndit la o cerere de ajutor trimisă direct sultanului. Este un „amănunt" care a cam „scăpat" istoriografiei noastre pînă acum, dar el își are o importanță aparte în relațiile externe. Astfel, în adresa din 4/16.II către consulul general Al. Pini, Divanul îi solicită aprobarea scrisă — zic boierii — „să alergăm către unii dintre pașii dimprejur și să cerem de la ei ajutor împotriva relelor ce ne amenință", căci „răscoala... se lățește, crescînd colosal în fiecare oră" [2]. Deci: nu este un *arz* către Poartă și nici cel puțin o cerere formală către „unii dintre pașii dimprejur" — *nu direct către Poartă*, deși calea era deschisă și într-acolo —, ci, la data respectivă, se cere doar „avizul" influentului și acum furiosului consul general Al. Pini pentru o asemenea cerere. În fond, de ce n-ar fi fost, acesta, un act politic menit să facă oficial cunoscută poziția consulatului general țarist în această delicată chestiune, iar nu o soluție „disperată" a Divanului care deja angajase tratativele cu Tudor, care poruncise scoaterea pandurilor de la bir (vezi mai departe) și chiar în acea zi trimitea la Craiova pe Nicolae Văcărescu cu o altă misiune (vezi mai departe, p. 156 și urm.) decît cea înscrisă în actul oficial (dacă este unul autentic! [3]) !?

După cum se cunoaște, Al. Pini n-a aprobat opinia Divanului [4] — și o cerere de ajutor către Poartă sau către pașale Divanul n-a mai adresat.

•

Pe plan intern, preocuparea centrală a Divanului au constituit-o, deci, tratativele cu Tudor Vladimirescu [5], în paralel cu

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 114, p. 214—215.
[2] *Ibidem*, nr. 133, p. 237.
[3] *Ibidem*, nr. 131, p. 233—234.
[4] *Ibidem*, nr. 134, p. 238—239.
[5] Dacă ele au fost — în această „etapă olteană" a revoluției — sincere sau simulate — sau din ambele poziții cîte ceva —, încă rămîne o problemă de discutat. Căci, altfel, cum am putea înțelege porunca de scoatere a pandurilor de la bir, adică tocmai a „forței de șoc" a „Adunării norodului"! (v. *D.I.R.*, 1821, I, nr. 116, p. 216—217, cu un interesant „istoric" al problemei), panduri cărora Tudor însuși le promitea același lucru?; cum am putea înțelege încă poziția celor „mai de frunte boieri ai țării", așa cum ne-o prezintă Iordache Golescu (v. mai sus, p. 161 și urm.); cum am putea înțelege scrisoarea lui Barbu Văcărescu — mare ban și *ban al Craiovei* —, din 2/14.II, prin care îl somează pe Dimitrie Macedonschi (cu promisiuni și cu amenințări

unele măsuri [1] de oprire a înaintării revoluției sau de localizare a ei, deocamdată, dincolo de Olt. Cu adevărat însă, aceste tratative au început — în „etapa olteană" a revoluției — după ce Tudor a ocupat și mănăstirea Gura Motrului, iar tabăra și-a așezat-o la Țînțăreni.

c) Lichidarea rezistențelor locale.

Între timp, „Adunarea norodului" (cei aproximativ 600 de panduri adunați la Padeș) înainta pe Motru la vale, sporindu-și numărul pandurilor [2]. Dacă rezistența locală de la Tîrgu Jiu (v. mai sus, p. 121), organizată de ispravnicul rămas în libertate, va fi fost lichidată de Tudor însuși, chiar în cursul „staționarului" de 3 zile de la Padeș, iar aceea a zapciului de la Baia de Aramă, Vasile Strîmbeanu, n-a pus probleme deosebite [3], la Ciovîrnășani, rezistența pusă la cale de unul din ispravnicii de Mehedinți, clucerul Constantin Ralet, prin Pau (Pavel) Nicolicescu, vechi dușman al lui Tudor [4], a fost lichidată „din mers", dar, se pare, cu o deosebită duritate pentru conducătorul ei, acesta fiind exemplar pedepsit [5], iar ostașii au fost încorporați „Adunării" ; către clucerul-ispravnic Tudor a trimis, la 28.I/9.II,

---

ce nu puteau fi neglijate sau ignorate), cum scrie influentul mare boier, să nu se „lase" de „această delicată pornire" ? (v. *D.I.R., 1821*, I, nr. 120, p. 223) ; apoi, în sfîrșit, cum am putea înțelege scrisoarea aceluiași către Tudor prin care îi cere să-l ucidă pe Const. Samurcaș (abia trimis la Craiova — v. mai departe, p. 156 și urm.), ca potrivnic cauzei românești *(ibidem*, V, p. 521) ? ; cum am putea, deci, înțelege toate acestea, alături de fermitatea afișată în adresele trimise oficial căpeteniei „Adunării norodului" în acest timp ?

[1] Și ele — cu adevărat ori numai simulat — deliberat neputincioase !

[2] Cu pandurii încorporați „Adunării" la Baia de Aramă, cu cei ai căpitanului Ioan Rădulțoiu de la Steicu, cu cei ai lui Ghiță Cuțui de la Broștenă, ai lui Pau Nicolicescu (cel care i-a opus rezistență la Ciovîrnășani), cu cei aduși de Simion Mehedințeanu de la Podu Grosului (I. Neacșu, *loc. cit.* p. 94—95).

[3] I. Neacșu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia, loc. cit.*, p. 93—94 ; arestat, zapciul Vasile Strîmbeanu a fost dus cu „Aduoarea" pînă în tabăra de la Cotroceni, unde (după spusa lui) a fost schingiuit și păgubit de bani ; a supraviețuit și în 1839 participa la judecata pentru recuperarea pagubei din „rămasurile" lui Tudor Vladimirescu (Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 103—104).

[4] cf. *D.I.R., 1821*, V, p. 24, nota 4.

[5] „...Au pus de au bătut de moarte pă acel Pau căpitanul, învinovățindu-l slugeru Theodor dă ce să îndrăznească a sări împotriva lui și a Adunării norodului ce își cer dreptățile lor" (Dîrzeanu — *D.I.R., 1821*, V, p. 25—26). Nicolicescu a fost „ucis în chip cumplit" — ne informează I.P. Liprandi (știa, desigur, în detaliu, de la D. Macedonschi), care completează în

o scrisoare — foarte valoroasă, pentru noi, ca document programatic [1].

Şi în timp ce „Adunarea" şi-a continuat drumul pe Motru la vale, Tudor a ocolit pe la cula lui din marginea Cerneţilor [2], prinzînd apoi, din urmă, grosul oştirii, la Strehaia, unde efectivele „Adunării" se ridicau la circa 1 500 de oameni [3]. Aici, biv ceaşul Costache a predat mănăstirea fără luptă, iar cei 70 de oameni ai săi au fost încorporaţi „Adunării" [4].

Lăsînd la Strehaia pe fratele său Pavel (Papa) Vladimirescu, cu 200 de panduri, Tudor, înainte de 2/14.II, cu „Adunarea",

---

notă că Tudor „a poruncit să zdrobească lui Nicolicescu toate coastele cu muchia toporului" (*D.I.R., 1821*, V, p. 271). După Dumitrache Protopopescu, uciderea lui Nicolicescu nu s-a putut petrece la Ciovîrnăşani; acesta era încă în viaţă la m-rea Strehaia, unde memorialistul l-a găsit închis în clopotniţă, la un loc cu alţii (*ibidem*, p. 565); altă variantă — la C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 103, nota 2.

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 112, p. 211—212.

[2] Tudor n-a intrat în Cerneţi. A trimis însă în oraş pe căpitanul Barbu Urleanu, cu o ceată de panduri (I. Neacşu, *loc. cit.*, p. 94), probabil pentru paza oraşului, — oraş din care ispravnicul C. Ralet şi semeşul Poroineanu fugiseră la Craiova — şi pentru securitatea locuitorilor, cum va proceda şi în cazul altor oraşe. In urma zvonurilor rău voitoare ale ispravnicului C. Ralet (date, împotriva asigurărilor din menţionata scrisoare a lui Tudor), orăşenii din Cerneţi au trimis un om într-adins cu scrisoare la Tudor, rugîndu-l să nu dea ocazie de a se inspăimînta şi risipi oraşul. Vladimirescu le-a răspuns să stea fiecare, în linişte, la casa lui, fiecare la meseria lui şi le-a explicat scopul pentru care s-a ridicat. Apoi a scris boierului <Şt.> Miculescu — „prietenul său intim şi iniţiat în planul lui Tudor", zice C.D. Aricescu — să liniştească pe locuitori şi să le explice şi el scopul mişcării. C.D. Aricescu asigură că Gr. Miculescu, fiul celui dintîi, „posedă această epistolă a lui Tudor către tatăl său" (C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 104).

[3] I. Neacşu, *loc. cit.*, p. 95. Simion Mehedinţeanu prinsese la Tîmna (la 30.I/11.II) pe vistierul Const. Crăiniceanu cu cei 150 de panduri ai spătăriei, cu căpitanii lor iar Iancu Enescu din Voloiacu, după o primă acţiune de insubordonare — fapt pentru care i s-a jefuit casa, din porunca lui Tudor —, se alăturase „Adunării" cu 1 000 de oameni (v. şi C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 104—105).

[4] Ceaşul Costache era căpitan la căpitănia Ghidiciului şi fusese trimis la Strehaia, împreună cu căpitanul Amărăzii, de către caimacamul Craiovei. (Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 16, 18, 33; *D.I.R., 1821*, V, p. 29—30; C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 105). Un sluger Costin, de fel din Gorj, trimis de Divanul din Bucureşti, cu 20 de arnăuţi ai Curţii domneşti, cu „porunci slobode" să strîngă „oriciţi panduri va putea" şi „să meargă asupra lui Tudor ca să-l bată", a preferat să meargă... „de-a dreptul la casa sa", lăsînd „cu totul în nelucrare poruncile ce i se dedese de Divan"; va participa însă la o altă acţiune contra lui Tudor, cînd acesta se afla la Ţînţăreni, acţiune lichidată repede de căpitanul Dumitru Gîrbea (Cioranu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 15, 236 şi 246; *D.I.R., 1821*, V, p. 28; I. Neacşu, loc. cit., p. 96).

şi-a continuat marşul pe Motru la vale, la 2/14. II ajungînd în faţa mănăstirii Gura Motrului [1].

Înaintarea „Adunării norodului" către m-rea Gura Motrului şi gravul „incident" petrecut acolo în primele zile (v. mai jos (p. 141 şi urm.) a prilejuit o intensă activitate politică, activitate legată — desigur — şi de primele ecouri ale revoluţiei în Bucureşti, cu implicaţiile ei multiple, ca şi de sosirea ştirii (la 3/15.II [2]) că Poarta a numit pe domnul ţării în persoana fanariotului Scarlat Callimachi [3] (nu uităm nici un moment că Barbu Văcărescu care semna — şi el ! — „porunca" Divanului, îi va scrie lui Tudor să-l ucidă pe Samurcaş ca potrivnic cauzei — conform sursei citate — şi nu uităm — după Iordache Golescu — nici răspunsurile celor „mai de frunte" boieri ai ţării (v. p. 130 şi urm.).

Cu ameninţări care-i depăşeau puterile, dar şi cu promisiunea că de se va supune „povăţuirilor şi poruncilor" Divanul va mij-

[1] Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 32—33; *D.I.R., 1821*, V, 43; I. Neacşu, *loc. cit.*, p. 96.

[2] Naum — v. *Izvoare narative, 1821*, p. 59.

[3] La 30.I/11.II Divanul din Bucureşti a expediat lui Tudor o scrisoare („poruncă"), în care-i cerea să înceteze acţiunea, scrisoare primită de acesta la 3/15.II (*D.I.R., 1821*, I, nr. 113, p. 212—213 şi 228), dar tot Divanul expedia ispravnicilor olteni şi amintita poruncă pentru scoaterea pandurilor de la bir (*ibidem*, I, nr. 116, p. 216—217); tot în acea zi Divanul a expediat la Poartă arz-ul, în care cerea „împărăţiei" „să chibzuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea ţării dăspre aceşti tilhari" (*ibidem*, nr. 114, p. 214—215), şi o intervenţie către marele dragoman al Porţii în acelaşi scop (*ibidem*, V, p. 33—34, Dîrzeanu). La 31.I/12.II, căimăcămia Craiovei, înfricoşată de înaintarea „Adunării" şi temîndu-se că aceasta va intra în Craiova, scria Divanului să ia măsurile cuvenite — la care Divanul răspundea (la 2/14.II) că a luat astfel de măsuri (*ibidem*, I, nr. 118, p. 219 şi vol. V, p. 35—36, Dîrzeanu). La 1/13.II Divanul răspundea consulatului austriac, la nota primită, în legătură cu evenimentele din Oltenia (*ibidem*, I, nr. 117, p. 217—218). La 3/15.II Divanul trimitea (sau accepta să fie trimis — v. mai sus, p. 134) la Motru „în chestiunea răscoalei" pe Pavel Macedonschi (*ibidem*, V, p. 523; trimisul îl găsea pe Tudor la Motru, la 6/18.II — *ibidem*). La 4/16.II Divanul, pe de o parte, cum deja am arătat, solicita avizul consulului general rus Al. Pini pentru a putea cere ajutor paşalelor de margine contra „răzvrătiţilor" din Oltenia (la 5/17.II Pini refuza demersul Divanului — *ibidem*, nr. 133 şi 134, p. 236—239); către paşalele de Nicopole, Vidin şi Ada-Kale se întocmiseră deja „mehtupuri turceşti" în acest sens (*ibidem*, V, p. 39, Dîrzeanu). Tot la 4/16.II Divanul, paralel cu alte măsuri de ordin militar, trimitea poate cea mai importantă misiune a sa proprie, în Oltenia, la Tudor — *misiunea Nicolae Văcărescu* (v. mai departe). Faptul că la numai o zi interval de la plecarea lui Pavel Macedonschi era trimis la Tudor, pentru tratative, numitul boier pămîntean, din cunoscuta familie de boieri patrioţi, vine, credem, să întărească ipoteza că Pavel Macedonschi a trebuit să fie acceptat de Divan (sau: mai mult acceptat!) decît trimis din iniţiativa conducerii politice a Ţării Româneşti.

loci pe lîngă domnul țării ca să-i „treacă cu vederea urmarea" ce a „cugetat", Tudor era somat, ultimativ („în soroc de două ceasuri" să dea „răspuns în scris, curat"), în „porunca" din 30. I/ 11. II, să înceteze acțiunea și să vină la București, unde, în plus, i se promitea că „poate vei fi ascultat la multe destoinice arătări spre despăgubirea jafurilor ce vor fi cercat lăcuitorii".

Pe de o parte, în „porunca" Divanului putea vorbi frica multor boieri, chiar și a celor „fugăduiți", de aspectul social „neprevăzut" al revoluției, de complicațiile politice care, în vederile Divanului, impuneau, acum, încetarea unei *asemenea* acțiuni sau limitarea ei, deocamdată, la Oltenia ; „porunca" putea fi, pe de altă parte, și o formalizare oficială sub o reală presiune politică mai ales din partea consulatelor rus și austriac [1] ; mai putea fi această „poruncă" a Divanului, cel puțin în parte, un gest făcut sub impulsul fricii — o frică foarte concretă și foarte reală, pentru fiecare boier pămîntean în parte și pentru toți deopotrivă — față de fanarioții-eteriști din București — Farmachi, Sava, Mihali etc. — care, cum spunea vornicul Bălăceanu, „au sculat în picere pă toată crăimea dă arnăuți, ca iei să stăpînească în țară" (după Iordache Golescu).

Tudor a trimis boierilor divaniți, la 4/16. II, un răspuns mai caustic decît cel trimis cu puține zile înainte lui Al. Pini ; unele idei sînt asemănătoare cu cele din scrisoarea către Al. Pini, iar unele expresii aproape identice. Acțiunea declanșată — le reproșa Vladimirescu boierilor — „nu este precum dumneavoastră o socotiți". Le reamintea că el „din mica copilărie" a slujit „cu mare credință stăpînirii și patriei mele" [2] ; întotdeauna, ca și acum, a fost hotărît, și este, a sluji și a mă jărtfi pentru binele patrii mele".

---

[1] Să reținem : cu cîteva zile înainte Al. Pini trimisese lui Tudor o scrisoare în care își arăta ostilitatea față de revoluția declanșată, (v. „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 593—595) scrisoare la care avea să primească răspunsul „caustic" al căpeteniei „Adunării norodului", răspuns care îl va înfuria pe consulul general țarist. Iar consulatul austriac era sincer îngrijorat de inevitabilele influențe ale revoluției printre românii de peste munți ; în raportul său din 5/17.II consulul austriac va exprima clar această îngrijorare *(Revoluția din 1821. Doc. ext.*, 1980, p. 83) ; deocamdată consulatul austriac ceruse Divanului, la 29.I/10.II, un punct de vedere oficial asupra evenimentelor din Oltenia și primea răspunsul, oarecum liniștitor, al acestuia, la 1/13.II *(D.I.R., 1821*, I, nr. 117, p. 217—218).

[2] Ceea ce era, în fond, foarte adevărat ; ținuse slujba de vătaf de plai circa 15 ani, aproape fără întrerupere ; în războiul din 1806—1812 avusese cunoscuta comportare, foarte apreciată ; în 1819 hotărnicise, în interesul țării, la granița cu Austria etc.

Şi continua — cu adevăr şi nu lipsit de diplomaţie: „Şi eu de capul mieu nicidăcum n-am plecat, fără cît tot norodul cel amărît şi dosădit al aceştii ticăloase ţară, atît cei dă loc cît şi cei streini, văzînd că stăpînirea supt care sînt încredinţaţi dă către prea puternica împărăţie, stăpînitoarea noastră (a căreia mărire domnul Dumnezeu să o întărească în veci) i-au adus în cea dăsăvîrşită prăpădenie", şi poporul, „nemaiputînd suferi arzimea focului", adunîndu-se, s-a hotărît să meargă în „oraşul cel dă căpetenie al ţării", ca de aci „să ceară înpărătească milă" — „pentru care pînă acum prin cinci agzimagzaruri şi-au arătat ticăloasa stare, precum şi la alte înalte locuri", arăta sau reamintea Vladimirescu. Apoi adăuga, în legătură cu poziţia şi rolul lui, că „ştiindu-mă norodul pe mine, dintr-alte vremi, că sînt un adevărat fiu al patrii mele, cu silnicie m-au luat a le fi şi la această vreme chivernisitor pentru binele şi folosul tuturor". Sincer sau diplomat — sau şi una şi alta —, Tudor menţionează că totuşi el, văzînd „porunca" Divanului, „supus fiind, m-am arădicat dă loc ca să plec, iar Adunarea norodului nu numai că nu m-au lăsat, ci încă supt mare pază m-au pus". Pe locuitori nu-i „supără" acţiunea declanşată, cum zice Divanul în „porunca" sa: el, doar, a citit porunca în „Adunare" — desigur, i-a şi întrebat pe oameni dacă e cum spune Divanul sau nu — şi cei care au auzit-o, continuă Tudor, „cu un glas răspunseră că aceasta („supărarea locuitorilor", despre care vorbea Divanul — n.n., G.D.I.) nu este nimic pă lîngă tiraniile cele cumplite care le pătimesc de la dregători" — şi sînt hotărîţi ca mai bine „să piară cu toţii" decît să mai suporte acele tiranii. Apoi Tudor relatează că „nici împotrivitorilor pînă acum nu li s-au făcut nimic" (şi cita cazul vistierului Crăiniceanu şi pe cel al biv ceauşului Costache), „gîndul norodului" fiind să se poarte la fel şi în continuare. Intervenise însă, acum cînd scria, la 4/16. II, împotrivirea iresponsabilă de la Motru, a celor doi ispravnici de Mehedinţi, Şt. Bibescu şi Barbu Viişoreanu.

d) „Incidentul" de la Motru.

Aci, la mănăstirea Gura Motrului, a fost prima încercare mai grea prin care a trecut „Adunarea norodului" şi revoluţia pe care ea o personifica, prin care a trecut Tudor însuşi, raporturile lui cu „stăpînirea" — cea locală, de la Craiova şi din Oltenia şi cea din Bucureşti. Grea, nu din cauza rezistenţei care i s-a opus „norodului" — rezistenţa a fost relativ slabă şi, dealtfel, lichidată to-

tuşi repede —, cît prin valul de mînie pe care l-a stîrnit această rezistenţă cu totul iresponsabilă. Căminarul Ştefan Bibescu şi stolnicul B. Viişoreanu, ce fuseseră numiţi ca noi ispravnici de Mehedinţi [1], venindu-le din faţă Tudor cu „Adunarea" s-au închis în m-rea Motru cu o mică ceată de panduri (circa 40 de oameni). Au refuzat să se predea şi cînd pandurii lui Tudor au încercat să pătrundă în mănăstire, cei dinlăuntru au deschis foc, omorînd cîţiva din ostaşii „Adunării" [2]. De la Craiova, caimacamul, un grec (Depalti), trimisese în ajutorul celor închişi în m-rea Motru, cu 150—200 de oameni, „mare parte arnăuţi", pe serdarul Diamandi Giuvara, albanez de origine [3]. Acesta urma să facă joncţiune cu logofătul Dimitrie Bibescu [4], numit de Divan „comandir asupra tuturor pandurilor" din Dolj şi Mehedinţi [5].

După M. Cioranu, lucrurile s-au petrecut astfel : Tudor, „neturburîndu-se de aceasta", pe de o parte a blocat m-rea, pe de altă parte a trimis la Ţînţăreni pe D. Macedonschi şi bulucbaşa Iova, cu „îndestui sîrbi şi arnăuţi", spre a tăia drumurile pe care puteau veni ajutoare celor închişi în m-re. „Şi ţiindu-i închişi o săptămînă în mănăstire, lipsiţi de hrană, i-a adus în amorţire şi în desperare". Căimăcămia Craiovei pe de o parte a înştiinţat Divanul din Bucureşti, pe de alta a trimis pe Diamandi Giuvara — „căpetenie ostăşească a căimăcămiei" — la Motru, „ca să împiedice lucrarea lui Tudor de acolo". Diamandi Giuvara, cu oamenii lui, apropiindu-se şi văzînd oştirea lui Tudor, „au rămas în nemişcare, ca simpli privitori", după care D. Giuvara „a mers de s-au închinat lui Tudor şi printr-ascuns a şi făcut jurămîntul său de credinţă către dînsul", cu aceasta mijlocind eliberarea ispravnicilor din m-re [6]. I. P. Liprandi confirmă că „împotriva" lui D. Giuvara a fost trimis D. Macedonschi, care l-a respins pe primul şi l-a urmărit 25 de verste dincolo de Ţînţăreni ; „iar Tudor a rămas în mănăstirea Motru [7].

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 565—566 — memoriul lui D. Protopopescu ; iniţial, la Mehedinţi, fusese orînduit ispravnic N. Glogoveanu, care a renunţat, iar stolnicul Viişoreanu la Gorj ; căimăcămia Craiovei a propus apoi pe Şt. Bibescu şi Viişoreanu la Mehedinţi, iar pe Dinu Bălteanu la Gorj ; şi aşa rămăsese — v. Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 15—16 şi *D.I.R., 1821*, V, p. 29.

[2] Vreo 11, după C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 105.

[3] După I.P. Liprandi — v. *D.I.R., 1821*, V, p. 272, şi 431.

[4] *Ibidem*, p. 272.

[5] Dîrzeanu — *D.I.R., 1821*, V, p. 28.

[6] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 241—242.

[7] *D.I.R., 1821*, V, p. 272 ; s.n., G.D.I.

După I. Dîrzeanu, D. Giuvara, cu oamenii săi, „năvălind viteje̦ște asupră-le, nu numai că i-au înfrînt războie̦ște, omorînd și patru oameni, ci încă au prins și șapte panduri vii pe care i-au trimis la Craiova, poprind furia apostaților" ; altfel, aceștia din urmă „putea... ca să dea foc mănăstirii și să prinză pe toți cei dinlăuntru" [1].

Dumitrache Protopopescu, notînd laconic, „incidentul", arată că ajungînd oamenii lui Tudor în fața m-rii Gura Motrului, unde se închiseseră ispravnicii cu oamenii lor, „de loc s-au pus la bătaiă, dînd cu pușțele unui către alții ; și făcînd arnăuții (indescifrabil) să-i scoată din mănăstire, n-au putut să-i scoață, asediații împușcînd din rebelanți vreo 11 ; și așa Tudor le-a făcut loc de au plecat din monăstire la Craiova. Iară Tudor s-a tras la Țînțăreni în monăstire" [2].

Tudor însuși, scriind Divanului din București la 4/16.II, arată că cei ce se închiseseră în m-re „fără nici un cuvînt al dreptății au pornit bătaie cu arme dă moarte asupra norodului și norodul, văzînd vrăjmășeasca socoteală a dumnealor, au închis mănăstirea cu mare strășnicie. Și dumnealor înăuntru, măcar că nu au nimic de ale mîncării, dar norodul, văzînd nemilostivirea dumnealor, astăzi *cu toți hotărîră* (s.n., G.D.I.) ca să arză mănăstirea. Și după ce-i vor prinde, să nu lase nici unul viu, zicînd norodul că nu le este îndăstui pedepsile care le-au pătimit pînă acum din mîinile dregătorilor (?)" [3].

Cu „știința" asediului pe care știm că o avea, situația de la Motru era pentru Tudor o banalitate. Că în fața unei oștiri de cîteva mii de oameni, D. Giuvara ar fi atacat pe „apostați" și i-ar fi învins (cum afirmă I. Dîrzeanu și cum se va fi lăudat, poate, însuși acest mercenar) este cu totul de necrezut. De aceea, cu totul verosimilă ni se pare „varianta" Cioranu—Liprandi, oarecum întărită și de Protopopescu, ca și de Tudor însuși în răspunsul către Divan. Că a avut loc un schimb de focuri, aceasta este real ; pe vechea Poartă a mănăstirii, care se păstrează, se văd urmele lăsate de gloanțe. Că au fost uciși cîțiva dintre pandurii lui Tudor (sau, poate, dintre arnăuți), care vor fi forțat intrarea în m-re și aceasta este de crezut, după cum arată izvoarele citate, ca și descrierea lui Tudor însuși și prevederea din „Cererile norodului românesc" referitoare la cei doi ispravnici [4].

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 34 ; *D.I.R., 1821*, V, p. 44.
[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 566.
[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 128, p. 229.
[4] De a fi izgoniți din țară pentru că „au îndrăznit de au ucis norodul cu arme de moarte, fără a-i întreba ce le este cererea" — *D.I.R., 1821*, I, nr. 166, p. 274.

Prin urmare, pornind de la sursele citate, admitem că Tudor, oprindu-şi oamenii de a da foc mănăstirii (ar fi fost foarte grav ; v., după Cioranu, trimiterea arnăuţilor şi sîrbilor, cu D. Macedonschi, de la „locul critic"), cum hotărîseră aceştia exact în ziua în care căpetenia „Adunării" răspundea Divanului din Bucureşti —, a permis celor doi ispravnici să iasă din mănăstire şi să meargă la Craiova (fiind boieri de vază, numiţi în slujbele lor de Divanul ţării, situaţia lor cerea o rezolvare politică — lucru prevăzut îndată în „Cererile norodului românesc. La 4/16.II „Adunarea" şi-a început „instalarea"la Ţînţăreni, dar Tudor a mai rămas la Motru cîteva zile, unde va mai reveni ulterior (desigur, pentru nevoile întăririi şi aprovizionării m-rii), după cum atestă socotelile poştei [1].

Tudor mai avertizase, cu cîteva zile înainte, pe fostul ispravnic de Mehedinţi [2]. El se străduise cît putuse să prevină dezlănţuirea răzbunării populare, să nu ofere astfel nici un motiv de intervenţie din afară pentru „restabilirea ordinei". Totul să se desfăşoare, pe cît posibil, chiar fără incidente, cît de mici. De aceea nici nu dezlănţuise represalii faţă de „împotrivitori" : pe unii îi ţinea închişi în mănăstiri, pe alţii îi purta cu el. Pe proprii lui căpitani îi pedepsea, chiar de la început, pentru jafuri în interes personal. Era — această asigurare a liniştii şi ordinei, a persoanei şi averii —, deopotrivă, o linie programatică a revoluţiei şi o caracteristică a „noului regim" ce urma a se instaura.

Şi după atîta suferinţă îndurată de „norod", şi după atîta efort din partea căpeteniei „Adunării" pentru a preveni sau opri dezlănţuirea gîndului de răzbunare contra asupritorilor şi jefuitorilor, acum, cînd tabăra era să se instaleze la Ţînţăreni, înainte de a intra în Craiova, în linişte, acum, brusc, o rezistenţă nechibzuită şi mai ales cîţiva oameni ucişi, cum spunea Tudor, „fără nici un cuvînt al

---

[1] Em. Vîrtosu, *1821. Date şi fapte noi*, p. 13, 14, 27 ; *D.I.R., 1821*, V, p. 523. D. Giuvara a rămas în preajma taberei de la Ţînţăreni pînă la 10/22.II inclusiv, după care a trecut la Coţofeni, unde era tabăra „stăpînirii" (Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 24—28, socotelile poştei). A fost, cu siguranţă, şi un gest disperat al boierilor-ispravnici. Surprinşi, probabil (fie în cîmp deschis, fie în mănăstire), s-au închis acolo şi, nedorind să fie implicaţi în revoluţie ori de teama furiei populare, au refuzat să se predea fără condiţii. Căci altfel era o nebunie ca o ceată de 40 de arnăuţi să se opună cîtorva mii de oameni ai „Adunării". Încercîndu-se evacuarea cu forţa, au deschis focul.

[2] „...Păzeşte-te bine, să nu dai norodului vreo pricină cu vreo împotrivire de arme ; că atunci bine să ştii că nici în găurile şerpilor nu veţi scăpa ; pentru că norodul cel ars şi fript de către dumneavoastră este amărît şi înfocat asupră-vă şi numai pricină caută ; ... ci îmblaţi bine... de voiţi să vă fie bine ; că cu rău n-alegeţi nimic, pentru că nu v-aţi aşternut bine mai denainte" *(D.I.R., 1821*, I, nr. 112, p. 212).

dreptății", uciși de reprezentanți ai celor pe care poporul — cum continua alesul acestuia — „i-au hrănit și i-au poleit cu sîngele lor"! [1].

Și pentru că în mănăstire, „baricadați", erau doi ispravnici numiți în atari slujbe de către Divanul țării, Tudor avertiza mai întîi — în acest răspuns — „stăpînirea" că dacă „și de acum înainte dregătorii și otcîrmuitorii locului să vor purta tot asemenea și nu vor îngădui pă norod a-și cere împărătească milă pentru lipsirea jafurilor și a tiraniilor, ei (oamenii „Adunării" — n.n., G.D.I.) sînt hotărîți ca pe cîți vor putea prinde, pe toți să-i jertfească, pentru că ei din multa deznădăjduire sînt bucuroși ca mai bine să piară cu toții decît să trăiască precum au trăit de la o vreme încoace" [2].

Tudor se informase și sesizase schimbarea de „opinie" a boierilor divaniți, chiar și a celor „făgăduiți" [3], indiferent din ce motive se făcuse și indiferent dacă era sinceră sau simulată. Trebuia un răspuns pe măsură, un răspuns clar, „curat", indiferent dacă le trebuia numai boierilor divaniți sau era necesar încă și pentru alții, care făceau, în București, presiuni asupra Divanului, „țara politică". Și răspunsul a venit prompt, nu însă după o oarecare „dezbatere" cu cei apropiați.

„Prea cinstiți boieri!" — li se adresa Tudor ca într-un dialog direct, de parcă i-ar fi avut lîngă el, „cuviincios", dar ferm. „De sînteți dumneavoastră patrioți și părinți ai norodului, precum o

---

[1] „Cazul", cu siguranță, fusese „dezbătut" în Adunare, sau într-un grup mai restrîns se schimbaseră asemenea vorbe, căci ele apar — exact așa! — într-o scrisoare trimisă din tabăra de la Țînțăreni tot în ziua de 4/16.II *(D.I.R., 1821,* I, nr. 129, p. 230—232). Scrisoarea aceasta nu lasă să se înțeleagă că ar fi avut loc un tumult. *„Dumnealui slugeru către toți s-au purtat cu deosebită politică"* — se spunea în scrisoare. Numai arnăuții „despuiau" cîte un „ciocoiaș", „lumea, opștea, toată suflarea" fiind pornită foarte asupra acestii tagme". Oricît de nedrept se purtase N. Glogoveanu cu Tudor înainte de revoluție, Tudor nu-i arăta dușmănie — reținem din corespondența acestui fin observator din tabăra de la Țînțăreni; de hatîrîul lui, al lui Glogoveanu, oprise chiar pe arnăuți să-l scoată din „găurile șerpilor" pe un „logofăt Vasile". Nu-i putea da, corespondentul lui N. Glogoveanu, vești bune despre isprăvnicia de Mehedinți boierului numit inițial ispravnic acolo însă înlocuit apoi la propunerea caimacamului Olteniei; dar îl încuraja să spere *(ibidem).*

[2] Curînd după 4/16.II, precum deja am arătat, Tudor în „Cererile norodului românesc", va revendica alungarea din țară a celor doi nechibzuiți ispravnici. Era totuși o rezolvare „politică" a unei „chestiuni politice"!

[3] Cei mai mari boieri ai țării, inclusiv cei trei care-l „desemnaseră" să ridice norodul „în arme", în frunte cu mitropolitul, semnau „porunca" aceea nedreaptă, din 30.I st.v., către Tudor!

ziceți, cea de slugă a mea socoteală este așa : că acum aveți dumneavoastră vreme a scăpa din hula tuturor neamurilor [1] și să vă faceți patrioți adevărați, iar nu vrăjmași ai patriei, precum ați fost pînă acum". Și le propunea el [2], care cu siguranță aflase despre măsurile militare din ultimele zile, ale Divanului, anunțate și prin „porunca" trimisă : „Bine ar fi ca dumneavoastră să popriți răutatea și pornirea armelor ce ați cugetat asupra norodului celui nevinovat și credincios și să urmați, precum au urmat strămoșii noștri, adică să vă învoiți cu norodu la cererile ce fac, pentru că ei nu cer vreun lucru necuviincios sau care să nu-l fi avut, ci cer o dreptate care poate fi dumneavoastră dă mai mare folos" ; avertiza, însă, ferm, că „într-alt chip nu va ieși lucrul la căpătîi bine". Ei, boierii, să nu se laude cu armele — le mai răspundea Tudor, cu ascuțit simț politic —, căci „împărăția" nu-și va prăpădi „raiaua" „fără cercetare și judecare" ; iar el știe bine că, „la vremea judecății, norodul cu nimic nu se va învinovăți, pentru că nici o învinovățire nu are și numai că își cer dreptatea" ; or, în acest sens, ei, boierii — încheia Tudor —, prin felul cum încă se poartă, nu numai că nu-i ajuta „spre a o dobîndi", ci „încă îi înpilați și la moarte". O cugetare, o replică de la limita extremă a credinței în divinitate [3], încheia răspunsul atît de „cuviincios", dar atît de clar și de ferm redactat : „Ci de va fi Dumnezeu viu, va vedea și va judeca !" [4].

e) Tabăra de la Țînțăreni. Că Tudor Vladimirescu avea de gînd să meargă la Craiova, ca de aci să organizeze bine Oltenia — bază a rezistenței sale —, după care să-și continuie drumul spre București, ca de acolo, știindu-se bine întărit dincolo de Olt, să ceară, cum spunea el, „înpărătească milă", aceasta poate rezulta și din amintita scrisoare

[1] Că Tudor nu-i iubea pe boieri — este deja, acum, o constatare de domeniul evidenței. Numai „cumințenia" lui cunoscută — „deosebita politică", de care era capabil — îl reținea de la atitudinile dure. El era convins — cum va spune lui Ilarion, în ajunul intrării în București — că locul boierilor este „la Muzeu", „lîngă hiarele sălbatice", umpluți cu paie (C. D. Aricescu, *Acte justificative...*, p. 123).

[2] Cunoscător de istorie (v. mai sus, p. 41—42), fără să aibă lîngă el nici pe Ilarion, nici pe Gheorghe Lazăr, nici pe tînărul Petrache Poenaru ; nu cunoaștem să fi fost, acum, cineva „învățat" lîngă el, *acum*, cînd redacta răspunsul către Divan și impresionase pe unii din jurul său cu „deosebita politică" cu care se purta față de toți.

[3] Evident, Tudor n-a fost un ateu !

[4] *D.I.R., 1821*, I, nr. 128, p. 228—230.

(din 4/16.II) expediată lui N. Glogoveanu, la Craiova, de un corespondent al său — şi om apropiat „slugerului" — aflat în tabără de la Ţînţăreni.

Declara, acest Ioan Grecescu (?), că nu „cu povaţa slugerului" îi scrie cunoscutului boier, care — se vede — nu neglija o „intervenţie" sau o „iscodire" pe lîngă Tudor pentru din nou rîvnita slujbă de ispravnic de Mehedinţi, din care fusese înlocuit la propunerea caimacamului Craiovei. Dar „omul" lui Glogoveanu, venit în tabără, acum ca om al „Adunării norodului", îmbrăţişînd cauza acesteia, înţelegea ca prin Glogoveanu, aflat în Craiova, să lucreze şi el ceva pentru „Adunare". Cum deja am mai arătat, îl sfătuia pe boier să nu plece din Craiova, să stea acolo „fără cîtuşi de puţină îngrijire". „Atîta numai mă rog" — continua el — *„să sfătuieşti pe cei ce să va cuveni* (din Craiova ! — n.n., G.D.I.), *cînd va fi trecerea slugerului cu Adunarea la Bucureşti, nimenea acolea* (în Craiova — n.n., G.D.I.) *să nu să împotrivească cîtuşi de puţin*, de vor voi binile patrii ; iar neînţelegînd, păcatu fiie al aceluia". În pofida ostilităţii din ultimii ani dintre „sluger" şi cunoscutul boier, cîndva atît de apropiat, Tudor, la rîndul lui, cu simţul său politic, sesizat de corespondentul lui Glogoveanu, nu neglija o utilizare a acestuia din urmă pentru „netezirea asperităţilor" şi aplanarea temerilor în atît de importantul oraş oltean [1], în care urma să vină, cu „Adunarea". „Dumnealui slugeru" — îi mai scria acel Ioan Grecescu (?) lui N. Glogoveanu, la Craiova, sugerîndu-ne nouă existenţa unei scrisori chiar a boierului către căpetenia „Adunării", poate în legătură cu slujba de ispravnic de Mehedinţi, poate în legătură cu acel „logofăt Vasile" — „dumnealui slugeru, vreme neavînd, mai pe urmă este să răspunză dumitale". În ce priveşte comportarea celor din Craiova „cînd va fi trecerea slugerului cu Adunarea la Bucureşti", Ioan Grecescu îi adăuga, ca rugăminte şi sfat, boierului : „Tîrgul, oamenii, boierii de aci (din Craiova — n.n.,

[1] Nu pierdem din vedere că reprezentantul în Divan, pentru Oltenia, *banul Olteniei, al Craiovei, era unul din boierii „făgăduiţi"* lui Tudor, *marele ban Barbu Văcărescu*, unul din semnatarii acelui „înscris" pentru „desemnarea" lui Vladimirescu să ridice norodul „în arme", boierul care, desigur, în ciuda aparenţelor, urmărea mai atent evenimentele din Oltenia, de vreme ce ameninţa atît de cumplit, dar şi stimula atît de substanţial pe D. Macedonschi să nu se lase de „această delicată pornire", odată intrat în ea *(D.I.R., 1821*, I, nr. 120, p. 223) şi apoi cerea lui Tudor (după declaraţia lui D. Macedonschi) să ucidă pe C. Samurcaş „ca om potrivnic acestei cauze" *(ibidem*, V, p. 521). Nu pierdem din vedere, de asemenea, că vornicul Bălăceanu (după Iordache Golescu — v. mai sus, p. 132) — deja se aştepta ca marele ban Barbu Văcărescu, ban al Craiovei, în atari împrejurări, să vină la Craiova şi, în calitatea pe care o avea, să se supună „stăpînirii" şi, împreună, să rezolve problemele ivite.

G.D.I.), toți să stea pe loc, că nimic nu pătimesc de vor urma celor zise mai sus" [1].

Dar Tudor, cu „Adunarea", au stabilit *tabăra la Țînțăreni* și aci au rămas, precum se știe, în tot cursul lunii februarie (st.v.), n-au mai trecut prin Craiova; Tudor va mai amenința, furios, la sfîrșitul lunii, că va veni în oraș, dar tot n-a venit (v. mai departe).

De ce și-a stabilit Tudor tabăra la Țînțăreni și a rămas aci atît de mult? Iată o întrebare importantă, care nu trebuie ocolită și la care izvoarele — și cercetările recente, pornind de la ele — ne permit un alt răspuns decît au dat A. Oțetea și adepții săi [2].

Așa cum susțin toți autorii de pînă acum, inclusiv A. Oțetea și adepții săi, staționarea mai îndelungată de la Țînțăreni a fost plănuită și folosită de Tudor în principal pentru sporirea și organizarea mai bună a forțelor, pentru întărirea, în continuare, a întregii provincii, ca și pentru organizarea ei pe baze revoluțio-

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 129, p. 230—232.

[2] Din cartea lui C. D. Aricescu rezultă că staționarea îndelungată de la Țînțăreni, Tudor a folosit-o pentru a-și întări, în continuare, tabăra, a organiza și a întări din punct de vedere militar Oltenia — bază a rezistenței sale — și a clarifica raporturile politice cu Divanul țării, care a trimis aci cele două importante misiuni (Văcărescu, apoi Samurcaș), (C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 127—133). Cu felul său de a interpreta revoluția, A. D. Xenopol nici nu putea gîndi altfel despre rostul staționării îndelungate de la Țînțăreni. Nici N. Iorga nu s-a gîndit la altceva. Și nici, cel puțin, I. C. Filitti „n-a sesizat" cît de mult i-ar fi servit alt răspuns despre îndelungata staționare a „Adunării" la Țînțăreni. Emil Vîrtosu abia în 1947 *pare* să-și pună o asemenea întrebare, dar *de fapt* nu și-o pune (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 31). Abia Andrei Oțetea, în 1945, a „sesizat" — pentru „teză" sa — importanța și a altor considerații asupra îndelungatei staționări a „Adunării norodului" la Țînțăreni. Dar a evitat un răspuns „tranșant", preferînd unul subînțeles. Astfel, scriind despre plecarea lui Tudor, cu „Adunarea", de la Țînțăreni — data era eronată: 22.II — spre București, prin Slatina, A. Oțetea comentează, bazat pe „obiectivitatea" lui Ilie Fotino: „El (Tudor — n.n., G.D.I.) își potrivea înaintarea după a lui Ipsilanti, cu care era în corespondență" *(op. cit.*, p. 173). În 1964, în *Tratatul* de istoria României, A. Oțetea își menține, în esență, afirmația, adăugîndu-i „elemente noi", fără acoperire documentară, scriind: „Cînd află de sosirea lui Ipsilanti la Iași, Tudor părăsi tabăra de la Țînțăreni și cobori încet spre Slatina. *El își potrivea înaintarea după a lui Ipsilanti, pe care îl anunțase de pornirea acțiunii sale și cu care era în corespondență" (Istoria României*, III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 879; s.n., G.D.I.). În ediția din 1971 a cărții sale, căutîndu-și un suport mai „substanțial", în afară de Ilie Fotino, A. Oțetea găsește surse foarte depărtate, publicate de un istoric... grec, ignorînd total pe cele românești, ca și rapoartele consulare *(op. cit.*, p. 246).

După Dan Berindei și Traian Mutașcu, „așezarea oastei în tabără (la Țînțăreni) fusese pregătită de D. Macedonschi și de Iova" *(Aspecte militare ale răscoalei...*, 1962, p. 63; *Aspecte militare ale mișcării revoluționare...*,

nare [1]. O informație importantă ne furnizează I. P. Liprandi : în timp ce Vladimirescu ținea închiși pe cei doi ispravnici la Motru, s-a aflat că, la Craiova, „caimacamul continua în mod activ să se pregătească împotriva lui Tudor. *Din această cauză Vladimirescu s-a oprit aici, așteptînd pe pandurii care soseau zilnic în tabăra lui*" [2]. Despre o intensă propagandă pentru cauza revoluției și, cu acest prilej, despre recrutarea continuă de panduri în tabăra de la Țînțăreni ne vorbește și I. Dîrzeanu, în măsură fiind el să cunoască aceste lucruri [3]. Nici vorbă însă nu poate fi — pe temeiul izvoarelor supuse criticii de specialitate — despre o „concertare" cu planurile Eteriei — după cum a demonstrat M. T. Radu în amintita sa lucrare. E drept, marșul spre București a fost

---

1973, p. 61), afirmație nefondată (dealtfel, fără trimitere la sursă !), căci din sursele pe care se bazează (Dîrzeanu și Liprandi) nu rezultă aceasta ; iar la Țînțăreni Tudor a rămas *„atît timp cît aceasta a corespuns planurilor sale și ale Eteriei, cu care era înțeles"* (*ibidem*, ed. 1962, p. 84 ; ed. 1973, p. 80 ; s.n., G.D.I.) ; prin urmare, un perfect acord. În același an, 1973, cînd se publica — cu titlu schimbat, după împrejurări — ed. a II-a a cărții din 1962, Dan Berindei, publicînd singur o carte destinată mai ales străinătății, „încerca" o oarecare „detașare" de „teza" Oțetea ; dar și acolo „l'entrée des hétairistes en Moldavie fu naturellement suivie de la mise en marche de «l'Assemblée du peuple» vers Bucarest (*L'Année révolutionnaire...*, p. 156) ; marșul acesta spre București trebuia să ducă la joncțiunea forțelor lui Vladimirescu cu armatele eteriste și ruse pe a căror sosire se conta (*ibidem*, p. 148) — toate acestea fiind afirmații neacoperite documentar —, fără să-l deranjeze pe autor faptul că peste cîteva pagini va scrie, după I. Solomon, altfel (*ibidem*, p. 161—162). În economia studiului publicat în 1980 (capitol al viitorului volum IV al *Tratatului* de istoria României), Dan Berindei ocolește cu grijă această „delicată" problemă (v. „Revista de istorie", tom. 33, 1980, nr. 5) și nici în alte materiale publicate în acest an n-o mai include.

[1] Cîmpul de la Țînțăreni era un punct strategic important pentru controlul întregii provincii, prielnic pentru concentrări de trupe (vezi detalii la Dan Berindei și Traian Mutașcu, *Aspecte militare...*, 1973, p 69 și urm.), bine cunoscut lui Tudor și pandurilor săi (Em. Virtosu, *Mărturii noi...*, p. 17 ; „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 578). „Piște cinci mîie oameni s-au adunat pînă acum : neguțători, sîrbi, panduri ; și pe tot ceasul vin necurmați" — se scria, din tabără, la 4/16. II (*D.I.R., 1821*, nr. 129, p. 231 ; despre recrutarea de panduri după așezarea taberei la Motru, vezi și Al. Bălintescu, *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea*. Documente, Ed. D.G.A.S., București, 1967, p. 46—47).

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 272 ; s.n., G.D.I.

[3] „Iar răzvrătitorul Theodor, stînd în mănăstirea Motrului cu toată Adunarea sa, și în satul Țînțăreni, nu înceta lucrînd urmările apostasii, trimițînd oameni dintr-ai Adunării sale dă amăgea și prilostea sate întregi, trăgîndu-i în prăpastia nesupunerii și arădicîndu-i într-o apostasie. ." (*D.I.R., 1821*, V, p. 58).

grăbit de înaintarea eteriștilor spre capitala Țării Românești, dar nu în sensul aprecierilor lui A. Otetea și Dan Berindei, ci, tocmai, într-un sens invers : nu era vorba despre o „potrivire" a înaintării și despre o viitoare joncțiune, ci, așa cum încă se va vedea — reexaminînd, mai pe scurt, unele din izvoarele utilizate și de M. T. Radu, dar ignorate deliberat de autorii citați, și adăugîndu-le și altele recent publicate —, devine tot mai evident efortul conducerii revoluției românești de a feri Capitala de o ocupație eteristo-fanariotă, așa cum, de fapt, a constatat, cu mult în urmă, A. D. Xenopol.

Acționînd din tabăra de la Țînțăreni, Tudor a întărit cu panduri și armament și a aprovizionat cu „zaherele", practic, toate mănăstirile oltene, ca și multe dintre schiturile din subcarpați [1]. „*De acolo* (de la Țînțăreni — n.n., G.D.I.) *a început a se întinde stăpînirea lui Tudor și prin alte județe de prin prejur*" [2] — scrie M. Cioranu. Iar I. P. Liprandi afirmă că atunci cînd Tudor a părăsit tabăra de la Țînțăreni, „*întreaga Oltenie se afla în stăpînirea lui*" [3]. Întorsese din drum pe boierii fugari (cîți reușise, desigur), „fără însă a le face vreun rău", numise oameni de încredere la comanda pandurilor dislocați în mănăstiri [4], numise ispravnici în toate județele [5].

O problemă ce se cere a fi lămurită, de aici, din „etapa olteană" a revoluției, este *prezența „străinilor" din tabăra lui Tudor*, numiți de el însuși astfel și în amintita scrisoare de răspuns către Al. Pini [6], cît și în alte documente. După părerea noastră, nu este vorba de arnăuții de sub comanda principală a lui D. Macedonschi ; aceștia — care n-au depășit niciodată 500—600 de oameni, ca efectiv „de însoțire" — sînt numiți întotdeauna cu numele lor : *arnăuți*, niciodată altfel, și ei n-au făcut parte organică din tabăra lui Tudor niciciînd, în timpul revoluției ; ei și comandanții lor — cum, cel puțin în parte, s-a înțeles și încă se va

[1] Referindu-se la Motru, de pildă, Mihai Cioranu notează că „Tudor pe dată (după ieșirea celor doi ispravnici — n.n., G.D.I.) a umplut-o cu producte și cu cele trebuincioase de ale oștirii, iar el, cu 6 000 de panduri, a venit la Țînțăreni" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 242).

[2] *Ibidem* ; s.n., G.D.I.

[3] *D.I.R., 1821*, V, p. 275.

[4] De pildă, fratele său Papa (Pavel) la Strehaia, Dumitru Gîrbea la Horezu etc. (C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 133).

[5] *Ibidem*, p. 132—133.

[6] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 594—595 : în traducerea franceză a scrisorii : „de individus d'origine étrangère".

deslușì în continuare — au avut mereu un rol nefast și Tudor, atunci cînd nu i-a trimis în misiuni secundare [1], a fost bucuros să scape de ei cînd plecau acolo unde îi chemau șefii lor direcți. C. D. Aricescu notează : *Tudor avea atîta repulsiune contra arnăuților, încît refuza a-i primi în oastea lui.* D(l) N. Popescu de la Mușetești ne asigură că, între alții, un D. Daniil Cantarolu (din plaiu Arifu, distr. Argeșu) venise cu 30 de arnăuți a se înrola în oștirea lui Tudor. *Acesta respunse că n-are încredere în streini, cari au luat armele numai pentru jafuri ;* că el nu poate îngădui asemenea neorînduele ; și că chiar pandurii slujesc cu leafă și sînt supuși disciplinei ostășești" [2].

Așadar, *„străinii"* din tabăra lui Tudor, înrolați astfel, care puteau să participe și la alegerea lui în fruntea „Adunării", nu puteau fi alții decît oameni recrutați dintre „birnicii străini" de prin județe (cei menționați, de pildă, în Proclamația către țară de după 23. III./4. IV) [3], dați în grija „isprăvnicatului de străini" [4]. Or, majoritatea covîrșitoare a acestor „străini" erau români din Transilvania, numiți „ungureni" în limbajul vremii. În deceniul premergător revoluției, sub autoritatea isprăvnicatului de ungureni intraseră și mulți sîrbi și bulgari, mai ales bulgari, emigrația lor spre nordul Dunării crescînd în acest timp.

Dacă noi asociem însă această denumire de „străini" cu informația dată de corespondentul din București al gazetei „Wienner Zeitung" — că Tudor, coborînd pe Motru, avea sub ordinele sale

---

[1] De pildă, contra lui Diamandi Giuvara, la Motru (dacă nu cumva inițiativa n-a fost a lui D. Macedonschi însuși, căci și el și Giuvara au slujit, în fond, aceeași cauză, în continuare, trădîndu-l pe Tudor, pe lîngă care fuseseră atașați (ca D. Macedonschi) sau se atașaseră (desigur, prin jurămînt, ca D. Giuvara, pe care Tudor (?) l-a numit ispravnic de Romanați), sau ca însoțitori ai pandurilor în diferite misiuni (dacă nu cumva inițiativa aceasta, de însoțire, era a arnăuților, pentru „pleașcă" și jaf, sau a căpeteniilor lor, pentru a submina din interior revoluția).

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 213, nota 2 ; s.n., G.D.I.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 230, p. 385.

[4] desființat de vodă Caragea în 1818, reînființat de Al. Suțu la începutul domniei, în 1819 (v. G. D. Iscru, *Un dregător mai puțin cunoscut : ispravnicul de „ungureni" în Țara Românească*, în „Revista arhivelor" nr. 1/1968. Instituția fusese înființată în 1776, desființată apoi în 1790, reînființată de vodă Caragea în 1813 tot sub denumirea de ispravnic de *ungureni*, datorită obiectivului său principal (primirea și amplasarea în teritoriu a românilor din Transilvania, care treceau munții și se stabileau în Țara Românească). Cu timpul, pe măsură ce și numărul celor veniți din sudul Dunării, să se stabilească în Țara Românească, a crescut, instituția a început să se numească isprăvnicat „de străini" — și sub acest nume a fost reînființată în 1819.

1 500 de oameni, „cei mai mulţi *dezertori din Transilvania*" [1] („Siebenbürger Deserteure") —, informaţie care nu ne mai pare astfel hazardată, şi dacă mai luăm în seamă şi alte documente [2], putem formula *ipoteza* plauzibilă, că în armata lui Tudor erau şi români din Transilvania, recrutaţi dintre aceşti „ungureni", — pe care un corespondent de presă vienez îi putea numi şi dezertori. Am mai întâri această ipoteză cu datele privind ecoul revoluţiei în Transilvania (vezi mai departe), ca şi cu teama consulului austriac că revoluţia ar putea determina pe românii din Transilvania „dacă nu la o răscoală similară, dar cel puţin la o emigrare în număr mare spre Ţara Românească" [3]; evident, „emigranţii" se puteau înrola şi în armata lui Tudor şi nu este exclus — căci revoluţia un astfel de curs „periculos" a urmat — ca acest fapt să se fi şi petrecut.

Alte motive ale staţionării mai îndelungate a lui Tudor la Motru şi la Ţînţăreni, unde continua să-şi întărească forţele şi baza de rezistenţă din Oltenia, ne sînt formulate în alte documente. O primă informaţie se leagă oarecum de ipoteza formulată anterior. Astfel, locţiitorul ambasadorului Prusiei la Viena — care primea ştiri, pe canal diplomatic, direct din Bucureşti sau de la Constantinopol, cînd nu le prelua din alte surse — raporta suveranului său, la 20. II./4. III, că Tudor încă nu intrase în Craiova (deşi ordonase să i se pregătească acolo cazare şi subzistenţă pentru 5 000 de oameni), ci „*şi-a concentrat forţele în oraşele cele mai apropiate de Carpaţi, în scopul de a un fi tulburat şi de a-şi asigura o retragere în caz de eşec. Acolo el pare a aştepta evenimente mai importante; o apropiere atît de periculoasă, al cărei spirit este contagios în special pentru popoarele Ungariei, a determinat pe guvernatorul Transilvaniei să-i trimită cîţiva ofiţeri pentru a-l preveni că, în caz că se apropie prea mult de frontiere, va recurge la mijloace de a-l alunga*" [4]. Textul este, credem, destul

[1] Cf. *Revoluţia din 1821...*, *Doc. ext.*, 1980, nr. 15, p. 94—95; s.n., G.D.I.; desigur, corespondentul ziarului vienez putea exagera proporţia acestor „dezertori".

[2] De pildă, o însemnare contemporană (?) pe un mss.: că în 1821 Tudor a făcut „*oaste românească*", din judeţele Mehedinţi, Gorj şi Vîlcea (*D.I.R., 1821*, I, nr. 117, anexa, p. 218—219; s.n., G.D.I.), judeţe în care elementul străin sud-dunărean era în număr mic sau lipsea.

[3] *Revoluţia din 1821...*, *Doc. ext.*, 1980, p. 83.

[4] *Revoluţia din 1821...*, *Doc. ext.*, 1980, nr. 16, p. 97—98; s.n., G.D.I. Corespondentul ziarului vienez „Wienner Zeitung" scria, din Bucureşti, la 19. II./3. III, că „*generalul comandant de la Sibiu a trimis de asemenea un ofiţer la domnul Tudor, pentru ce şi din ce pricină nu am putut afla*" (*ibidem* nr. 15, p. 96; s.n., G.D.I.).

de clar şi ne scuteşte de comentarii. O a doua informaţie se înscrie perfect în logica şi în contextul evenimentelor. Astfel, într-un raport al aceluiaşi diplomat prusian la Viena, din 28.II. 12. III, se arată că *Tudor, oprindu-se* (rezultă din context !) *la Motru, „a declarat că vrea să aştepte acolo hotărîrile sultanului, căruia i-ar fi trimis o deputăţie, însărcinată a-i remite o cerere semnată de principalii săi aderenţi, în care îl roagă să binevoiască a restabili în Ţara Românească vechea stare de lucruri, în timpul căreia ţara era înfiorătoare, fără ca totuşi Poarta să-şi fi pierdut din drepturi şi venituri"* [1]. Precizarea aceasta ne lămureşte despre acele „evenimente mai importante" (v. mai sus), pe care Tudor le aştepta, oprindu-se la Ţînţăreni. Evident, era vorba nu numai de răspunsul Porţii, ci şi de atitudinea ce urmau s-o ia şi ceilalţi doi monarhi — ţarul Rusiei şi împăratul Austriei — către care Tudor trimisese memorii în care le solicita înţelegere şi sprijin diplomatic pe lîngă sultan.

După I. P. Liprandi — care ne asigură că multe informaţii le are din sursă directă —, Tudor ar fi primit un prim răspuns al Porţii în timp ce se îndrepta spre Bucureşti. „În drum spre Bucureşti — arată autorul citat — Tudor a primit de la serascherul de Silistra o scrisoare în care acesta îi comunica (drept răspuns la arzul expediat Porţii) că sultanul este de acord cu toate cererile poporului român şi că este gata să satisfacă încă şi mai multe, dar numai cu condiţia ca el (Tudor), să rămînă credincios şi să nu se alăture eteriştilor. Nuri-aga, care a adus lui Tudor scrisoarea, îi vorbea în expresiile cele mai măgulitoare" [2].

•

Prin urmare, staţionarea mai îndelungată a lui Tudor cu „Adunarea norodului", la Ţînţăreni, cu scopurile menţionate mai sus, ni se pare normală în contextul şi în logica evenimentelor. Tudor înainta firesc spre capitala ţării, fără ostentaţie sau agresivitate, dar pregătit pentru orice eventualitate, fără a-şi „potrivi" cu eteriştii drumul şi etapele de marş ; dimpotrivă, intrarea lui Al. Ipsilanti

---

[1] „Il a déclaré vouloir y attendre les résolutions du Grand Seigneur auquel il doit avoir envoyé une députation chargé d'une supplique signée par ses principaux adhérents tendant à le prier de vouloir rétablir en Valachie l'ancien état des choses sans lequel elle était florissante sans que cependant la Porte y perdit de ses droits et de ses revenus". *(Revoluţia din 1821..., Doc. ext.*, 1980, nr. 26, p. 123—124 ; s.n., G.D.I.).

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 275. Probabil, în ajunul aşezării taberei la Cotroceni (nu mai devreme !) sau chiar cînd tabăra s-a aşezat acolo (v. mai departe).

în Moldova, declarațiile lui, comportarea eteriștilor dincolo de Milcov, apoi intrarea în Țara Românească și zvonul că ar fi intrat în București (cînd Tudor se afla la Slatina, cu „Adunarea") l-au umplut de mînie și l-au determinat să exclame (după I. Solomon) : „că *Ipsilanti este prea crud — și la ce a venit?*" [1].

•

O chestiune asupra căreia vom stărui imediat — și anume, „etapa olteană" a tratativelor cu Divanul — va lămuri și mai mult raționamentul staționării îndelungate de la Țînțăreni, ca și pretinsele (de către unii) raporturi și „potriviri" cu Eteria.

Tratativele menționate au fost duse atît prin intermediul lui Pavel Macedonschi, deja amintit, cît și prin trimiși speciali (de către o parte și de către cealaltă), dar mai ales prin cele două „misiuni" — contradictorii prin scopuri și mijloace, cum se va vedea —, aceea a lui Nicolae Văcărescu și aceea a fanariotului-eterist Constantin Samurcaș.

•

Numirea domnului țării în persoana fanariotului Scarlat Callimachi [2] și sosirea acestei știri la București, la 3/15 martie, în loc să limpezească situația politică în București și în țară, a complicat-o și mai mult.

Aceasta arăta, mai întîi, că Poarta, cu toată gravitatea situației, nu era „dispusă" să renunțe la domnii fanarioți. Or, dacă cel puțin unii mari boieri participaseră la pregătirea revoluției și erau implicați în evenimentele ce se desfășurau — fapt ce nu se mai poate tăgădui —, numirea domnului fanariot punea sub semnul întrebării, pentru boierii „făgăduiți", pentru opoziția pămînteană în general, atingerea importantului obiectiv politic al înlăturării fanarioților de la conducerea țării.

Pe de o parte, Tudor Vladimirescu nu se dovedise a fi un „instrument docil" — cum, poate, îndrăzniseră unii să creadă [3] —, și el trebuia oarecum „adus la ordine", dacă nu chiar oprit ; trebuia

[1] Apud M. T. Radu, *op. cit.*, p. 230.

[2] Dovedit ca fiind eterist, dar mai tîrziu, în a doua jumătate a anului 1821, și ucis de turci.

[3] Și chiar de-ar fi fost, forțele revoluției începute, cu aversul și reversul lor, nu mai puteau fi controlate, în condițiile vremii. Se știe că Tudor a prevenit și a combătut iaful cît a putut. Dar, pe de o parte unii panduri (ca și sătenii ceilalți, în satele lor sau înrolați în „Adunare") puteau scăpa de sub acest control, pe de altă parte arnăuții erau „nărăviți" la jaf, iar acum erau și mai mult „stimulați" la așa ceva de unele căpetenii, pentru subminarea din interior a autorității lui Tudor.

negociată cu el o altă înțelegere în noua situație politică. *Pe de altă parte*, în condițiile în care Al. Pini (și prin el Rusia) era ostil acestei inițiative românești, refuzînd prompt și încercarea, sinceră sau nu, a Divanului de a „rezolva" problema *numai* cu ajutorul Porții, în condițiile în care Habsburgii, la rîndul lor, n-au avut o poziție diferită de a țarului, — era clar pentru Divan, ca „țară legală" (dar încorporînd în el și mari boieri implicați în evenimentele ce se desfășurau), că nu cu sprijin din afară se va obține înlăturarea fanarioților, dacă acesta rămînea, pe mai departe, obiectul politic național. Or, ședințele Divanului, așa cum ni le înfățișează Iordache Golescu în a sa *Prea scurtă însemnare...*, nu lasă nici un dubiu asupra persistenței acestui obiectiv ; era și logic, căci acest obiectiv figurase frecvent în memoriile opoziției pămîntene, pînă în 1821. Era însă și posibil ca nestatornicia și frica boierilor (mai ales după izbucnirea acțiunii eteriste) să ducă, fie și vremelnic, la abandonarea acestui obiectiv în fața faptului împlinit : Poarta numise tot un domn fanariot !

Oricum, desfășurarea evenimentelor după instalarea „Adunării" la Țînțăreni, arată, pe de o parte angajarea unor serioase negocieri cu Tudor, culminînd, respectivele negocieri, în finalul „etapei oltene" a revoluției, cu cele două amintite misiuni contradictorii.

De notat că, în paralel, „partenerii" luau și măsuri de ordin militar : Tudor se întărea continuu în Oltenia și Divanul, constatînd, putea să-și înțeleagă totala ineficiență a măsurilor sale [1]; Divanul, alături de alte măsuri, punea toate forțele din Oltenia sub comanda lui Dimitrie Bibescu [2] — ca îndată să trimită poruncă tuturor (după M. Cioranu) „să stea pe loc, fiindcă s-a orînduit asupra lor, efor, vornicul Nicolae Văcărescu și că de la dînsul să aștepte toate pornirile..." [3].

Documentele schimbate între Tudor și Divan, cîte au ajuns pînă la noi, cuprind, în ce-l privește pe Vladimirescu, doleanțe cu pricepere introduse, dar și revendicări formulate deschis, ferm, ca program politic, toate decurgînd dintr-o teorie nouă despre drept și dreptate, în timp ce, din partea Divanului, vin, pe un ton de superioritate aristocratică, deși voit „părintească" și „patriotică",

---

[1] dacă ele erau „sincere", pentru a-l opri pe Tudor sau a-l determina să negocieze de pe o poziție pe care Divanul o dorea subordonată ; nu este exclus ca măsurile militare, înaintea hotărîrii de a fi trimis la Craiova Nicolae Văcărescu, să fi fost luate pentru salvarea unor aparențe (resimțim lipsa unor documente mai clare ! Vezi și mai departe).

[2] Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 24.

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 242 (v. mai departe despre misiunea Văcărescu).

încriminările și intimidările, dublate însă de un efort vizibil de a convinge „partenerul" să nu complice mai mult situația politică, și așa complicată, a „țării". Altfel spus, și în această fază, Tudor vine cu dreptatea „norodului", acum stăpîn efectiv pe putere, Divanul vine cu argumentul politic ce nu putea fi nici el ignorat [1]; în acest fel vor negocia „partenerii", încă o dată, și în ajunul intrării lui Tudor în București (v. mai departe) — și acestea le vor rămîne pozițiile în continuare, chiar și în perioada subordonării Divanului de către căpetenia „Adunării".

f) Misiunea Văcărescu și misiunea Samurcaș

De reținut că scrisorile schimbate între Tudor și Divan au fost expediate și primite prin „lipcani"; una, desigur, închisă (pe care n-o cunoaștem), a fost trimisă cu Pavel Macedonschi, acestuia Tudor spunîndu-i — preciza în scrisoarea către Divan — că „dumnealor boierii... precum vor chibzui... așa vor face îndreptare" [2].

Cum am arătat, după două zile de la plecarea lui Pavel Macedonschi la Motru, Divanul a hotărît (la 4/16.II) trimiterea lui Nicolae Văcărescu în Oltenia, pentru negocieri, suspendînd, deocamdată, pînă la sosirea lui acolo, măsurile militare poruncite mai dinainte [3]. Se pare — și faptul este de reținut! — că trimisul Diva-

---

[1] La 7/19.II (ca răspuns la scrisoarea lui Tudor din 4/16.II, trimisă la București prin „lipcan"), anunțîndu-i lui Tudor numirea ca domn a lui Scarlat Callimachi — „luîndu-să știre de la consulaturi", se adăuga, în josul paginii, ca o intimidare în plus —, Divanul, învinuind pe căpetenia „Adunării" de „răzvrătire" și faptă „nepatriotică" și arogîndu-și exclusiv conduita patriotică, îi cere, pe un ton ultimativ, să înceteze acțiunea *(D.I.R., 1821,* I, nr. 138, p. 242—243; scrisoarea Divanului a fost trimisă, probabil, tot prin „lipcan" — *ibidem,* p. 247 nr. 144 și nota 1). Cum Pavel Macedonschi sosise deja la Motru (dar între timp și Nicolae Văcărescu se pornise din București), Tudor a discutat cu acesta și tot prin el a trimis la București o scrisoare (n-o cunoaștem încă!), sintetizată în noua adresă a divanților, din 9/21.II (Dîrzeanu știe, dar nu reproduce și scrisoarea lui Tudor — *D.I.R., 1821,* V, p. 45), în două grupe de revendicări: 1) Ca „bun patriot", Tudor cere „îndăstularea năpăstuirilor" ce „au cercat lăcuitorii și temeinică păzire a dreptății"; 2) „încredințare cu jurămînt", dinpartea Divanului, că lui și cîtorva oameni ce-i sînt alăturați le va fi asigurată viața, și vor dobîndi și „oarecare folosiri și drepte împărtășiri"; Tudor se obliga să rămînă pe loc pînă la sosirea răspunsului *(D.I.R., 1821,* I, nr. 145, p. 247).

Răspunzîndu-i tot prin lipcan, la 9/21.II, Divanul promite îndreptarea răutăților suferite de locuitori — măsură pe care, scriau divanții, o și inițiaseră, dar a fost zădărnicită de „netrebnicile urmări" ale lui Tudor; boierii îi promit asigurarea vieții, lui și celor alăturați lui, după ce — se spunea în scrisoare — „vei arăta încetarea urmării ce ai început"; cînd vor veni — peste o zi, două — caimacamii noului domn, îi vor trimite „încredințare în scris"; pînă atunci,

nului, boierul pămîntean *Nicolae Văcărescu, a rămas la Brîncoveni,* unde își va fi stabilit „cartierul general" [1].

La o săptămînă după desemnarea lui N. Văcărescu pentru a merge în Oltenia, Divanul numește într-o misiune similară pe vornicul Constantin Samurcaș [2].

De ce era nevoie, în așa scurt timp, de o nouă misiune în Oltenia ?

Cercetînd izvoarele referitoare la cele două misiuni, constatăm că ele se contrazic. Dar, adunate toate — cîte le cunoaștem pînă acum ! — și supunîndu-le criticii de text, ca și analizei în contextul

---

să rămînă pe loc, să nu dea foc mănăstirii Motru, cum amenințase și „să lași intrarea și ieșirea aceștii mănăstiri slobodă" ; și scrisoarea se încheie cu o aroganță amenințare aristocratică (*„nu cuteza a crede mai mult pentru sineți decît ceea ce firea te-au clădit"* — s.n., G.D.I.) (*D.I.R., 1821,* I, nr. 145, p. 247—248 ; Dîrzeanu — *D.I.R., 1821,* V, p. 45—46). Numai după această scrisoare a Divanului — ne informează Dîrzeanu — ispravnicilor ce se închiseseră în m-rea Motru li se permite ieșirea, cu oamenii lor, spre Craiova — „iar slugeru Theodor cu Adunarea sa au intrat în mănăstirea Motrului" (*ibidem,* V, p. 46) ; deci, după 10/22.II, cînd — cum am arătat — și Diamandi Giuvara trece de la Țințăreni la Coțofeni (v. mai sus, p. 144). Tudor, prin urmare, făcuse o concesie Divanului (nu lui D. Giuvara !), dar, în schimb, se instalase fără alte complicații și în mănăstirea Gura Motrului.

[2] Dîrzeanu — *D.I.R., 1821,* V, p. 45 ; sesizăm, prin aceasta, după Dîrzeanu, o reținere a lui Tudor, deocamdată cel puțin, față de Pavel Macedonschi.

[3] *D.I.R., 1821,* I, p. 233—234 ; la 5/17.II, N. Văcărescu pleca din București (Em. Vîrtosu, *1821, Date...,* p. 13), la 8/20.II era la Brîncoveni (*ibidem,* p. 25).

[1] Socotelile poștei (din Craiova) nu înregistrează nici întîmpinarea lui N. Văcărescu *din* Craiova (dar consemnează, la 8/20.II, o ștafetă la acesta, la Brîncoveni — Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 25), și nici întoarcerea lui N. Văcărescu la București, *din* Craiova, cum consemnează pentru C. Samurcaș. E posibil ca după sosirea lui C. Samurcaș la Craiova (16/28.II), N. Văcărescu să fi venit și el aci (*D.I.R., 1821,* I, p. 285), „sediul" rămînîndu-i însă tot la Brîncoveni. De altfel, în actul de numire Divanul nu-i indică să stea în Craiova. *„Și ajungînd la un loc cuviincios de a sta..."* — se spune acolo (*D.I.R., 1821,* I, p. 234 ; s.n., G.D.I.).

[2] *Despre C. Samurcaș* — v. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu și Constantin Samurcaș,* în vol. *În amintirea lui Constantin Giurescu,* București, 1944.

Numit în misiune la 11/23.II (*D.I.R., 1821,* I, nr. 152, p. 259), C. Samurcaș pleacă la Craiova la 12/24.II (Em. Vîrtosu, *1821, Date...,* p. 14), la 15/27.II era la Vadu Lat — unde venea, la el, un nefer, cu scrisori, din Craiova (*ibidem,* p. 27), la 16/28.II era la Tecuci (Teleorman) ; în această zi, din Craiova, pînă la menționata localitate, era trimis Pavel Macedonschi, „spre întîmpinarea dvornicului Samurcaș" (*ibidem,* p. 27). Este de admis că în aceeași zi (16/28.II) C. Samurcaș a sosit în Craiova, unde primea (evident, nu înainte de 16/28.II !) un „pitac" de la Tudor Vladimirescu (*D.I.R., 1821,* I, nr. 163, p. 269).

evenimentelor, considerăm că sîntem în măsură să susţinem *deosebirea esenţială dintre cele două misiuni amintite*.

Oficial şi aparent, şi N. Văcărescu (la 4/16.II) şi C. Samurcaş (la 11/23.II) erau desemnaţi de Divan cu misiunea de a face să înceteze acţiunea pornită de Tudor în Oltenia. Dacă analizăm cele două porunci de numire [1] — în textul lor şi în contextul evenimentelor, cum am spus —, constatăm foarte importante deosebiri.

În porunca de numire, în misiune, a lui N. Văcărescu — poruncă *oficială*, accesibilă agenţiilor consulare, inclusiv lui Al. Pini (mai ales), ca şi altora —, Tudor era numit „turburător şi tîlhar", care a iniţiat în Oltenia „netrebnice lucrări", iar „vornicul obştirilor" era numit „căpetenie" peste toate forţele existente sau trimise acolo, indicîndu-i-se: „să pui în lucrare orice va sta prin putinţă spre încetarea răului şi spre izbăvirea ţării, sfărîmînd pe de o parte pornirea şi împuterniciia tîlharului şi înduplecînd pă dă altă parte pă locuitorii ţării a înţelege cu întregime înşelătoarele sale povăţuiri". Pentru aceasta, N. Văcărescu urma să utilizeze toată priceperea lui, dar şi să ţină legătura cu Divanul „prin trimişi şi într-adins", „ca să dăm şi noi de aici cuviincioasele povăţuiri ce vom chibzui". Nu i se spunea să meargă chiar la Craiova, ci să se stabilească „la un loc cuviincios de a sta" (v. şi mai sus, p. 157). Prin urmare, o misiune încredinţată unui boier pămîntean, dintr-o familie de boieri patrioţi, o misiune controlată îndeaproape — cu „povăţuiri" — de Divanul ţării, de „ţara politică", de „ţara legală". Deci, nu era vorba de împuterniciri depline, discreţionare, ci de o acţiune colectivă, a Divanului, prin reprezentantul său, căruia urma să i se subordoneze însă toate forţele din Oltenia şi nici o acţiune să nu se întreprindă aci — unde caimacam era încă un grec, I. Tipaldos — fără încuviinţarea lui!

Acţiunea eteristă, în Moldova, nu începuse. Sosise însă în Bucureşti, cum am arătat, vestea numirii fanariotului Scarlat Callimachi ca domn. Viitoarele căpetenii eteriste din Bucureşti — comandanţii de arnăuţi, în frunte cu Iordache Olimpiotul —, neliniştite, la rîndul lor, de amploarea acţiunii din Oltenia, terorizau Capitala, inclusiv pe boierii divaniţi, răspîndind sau cultivînd zvonuri derutante [2]. Divanul ţării se gîndea să rezolve problema numai cu concursul Porţii, dar Al. Pini se va opune cu promptitudine [3]. Pe de

[1] Ambele porunci, de numire — *D.I.R., 1821*, I, nr. 131, p. 233—234 (pentru N. Văcărescu) şi nr. 152, p. 259—260 (pentru C. Samurcaş).
[2] *Izvoare narative, 1821*, p. 234 — Iordache Golescu.
[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 133 şi 134, p. 236—239.

altă parte, Tudor se întărise mult și Divanul înregistrase, din Craiova, vestea alarmantă că înaintarea lui nu poate fi oprită.

Dintr-un alt izvor, de cea mai mare încredere în fondul lui — provenind de la un excelent cunoscător al evenimentelor, situat în „mijlocul lor" —, izvor ignorat aproape cu desăvîrșire pînă acum, rezultă că *Nicolae Văcărescu a fost trimis, de Divan, în Oltenia, cu scopul de a realiza o unire cu Tudor Vladimirescu*; supunerea acestuia, cu forța, rămîne soluția extremă (inoperantă, de-altfel — o puteau gîndi boierii din capul locului !), în cazul în care „partenerii" n-ar fi ajuns la o înțelegere [1].

Alte izvoare vin să confirme mai degrabă acest mandat dat lui N. Văcărescu decît pe acela care s-ar putea deduce din porunca oficială [2].

---

[1] Este vorba despre acea *Prea scurtă însemnare...* a lui Iordache Golescu, folosită de noi și mai sus. Am consemnat mai sus reprosul vornicului Bălăceanu la adresa lui Barbu Văcărescu (mare ban și *ban al Craiovei !*), că n-a mers personal în Oltenia, să preia puterea (repetăm: aci era caimacam *grecul* I. Tipaldos !) și, în calitatea astfel preluată, să se supună „stăpînirii".

Boierii s-au adunat în Divan — consemnează Iordache Golescu. În ședința Divanului, marele ban și *ban al Craiovei*, Barbu Văcărescu arăta știrile alarmante (derutante, poate deliberat mincinoase, transmise astfel din Craiova; alte izvoare nu le confirmă: și aceasta putea fi — cum va sesiza Tudor mai tîrziu — o „stratagemă fanarioțească" !) venite din Craiova. Este util să reținem și aici discuția din Divan. Deci, vornicul Bălăceanu avansează, în Divan, o soluție politică: ca unul din boieri, cu „curaj mai mare și *rivnă dă patriot, să să orînduiască căpetenie oștilor țării, să ia supt a sa comandă pă toți slujitorii, catanele și pandurii* (N.B.: nu se vorbește nimic de arnăuți ! — n.n., G.D.I.) *și să treacă piste Olt, la Craiova, unde întîlnindu-să cu Todor, să-i propuie ca să să unească și el cu ai noștri, să să facă toți o oaste a țării, supt comanda dumnealui* (a lui N. Văcărescu ! — n.n., G.D.I.), *și așa în urmă să chipzuim cum să să îndrepteze toate neorînduielile țării, spre scăpare de fanarioți, și cu ce cheltuială să să țiie oștirile, ca să nu să mai frămînte țara dă zavergii,* (= eteriști — n.n., G.D.I.; v. mai sus, p. 133), *ci toți să stăm pă loc, spre sprijinirea țării, și să nu ne mai risipim încoace și încolo, ca puii dă potîrniche. Iar dă nu va voi Todor aceasta, atunci să să bată cu iel, păn ăl va supune la stăpînire*".

Atunci s-a oferit vornicul Nicolae Văcărescu, făgăduind să slujească țării „pănă în ceasul după urmă", să se jertfească chiar pentru țară. Boierii l-au aprobat, iar „tagma bisericească" l-a „blagoslovit" *(Izvoare narative, 1821*, p. 235—236; s.n., G.D.I.).

[2] Într-un raport ulterior către guvernatorul Basarabiei, consulul general Al. Pini, descriind mersul revoluției în Oltenia și atitudinea Divanului din București, arăta că: acțiunea luînd deja „forma unei răscoale populare generale", măsurile luate contra ei „de cîrmuirea de aici" n-au dat „rezultatele dorite". Tabăra „răsculaților", deci, se întărea continuu. *„Faptul acesta a constrins cîrmuirea să înceapă tratative cu conducătorul poporului răsculat, slugerul Vladimirescu. În acest scop a fost trimis din partea cîrmuirii unul dintre marii boieri băștinași* (N. Văcărescu ! —n.n., G.D.I.), *învestit cu depline puteri, să caute orice mij-*

Din Bucureşti, N. Văcărescu pleca spre Oltenia cu 24 de cai de poştă, la 5/17.II [1]. *Principalele forţe arnăuţeşti nu plecau cu el* [2]. Reţinem că *N. Văcărescu nu cunoştea nici tăria acestor forţe şi nici pe fanariotul-eterist Const. Samurcaş* — care va veni pe urmele lui (*v. mai departe*) — *nu-l iubea!* [3]. După cum vom arăta mai departe (şi cum am mai arătat în cap. II), Iordache, Farmache şi ceilalţi, cu arnăuţii lor, slujeau altă cauză decît pe aceea

---

loace pentru liniştirea poporului răsculat" (*D.I.R., 1821*, I, p. 365; s.n., G.D.I.). Prin urmare, Al. Pini n-a reţinut că N. Văcărescu urma să „nimicească" pe „tîlhar" şi pe „răzvrătitor", deşi porunca oficială cuprindea şi astfel de termeni. La rîndul lui, I. P. Liprandi ne informează că în Bucureşti „nimeni nu se gîndea să ia măsuri împotriva rebelului" (Tudor Vladimirescu). „Acţiunea lui Tudor — continuă Liprandi — era favorabilă unei părţi dintre boieri; iar cea mai mare parte dintre aceştia nu-l socoteau periculos deoarece el nu se trăgea dintr-o familie de vază". Nici cel puţin propunerea de a se lua contra lui unele „măsuri generale" nu a întrunit acordul boierilor, în timp ce Tudor — ajutat şi din Bucureşti, de „agenţii secreţi" şi de „cei trei boieri mai sus menţionaţi" — „se consolida zi de zi". Cînd au înţeles, însă, boierii, că Tudor, astfel consolidîndu-se continuu, putea deveni „în cele din urmă stăpînul lor" — gîndea şi interpreta I. P. Liprandi —, abia atunci „au trimis împotriva lui Tudor pe Nicolae Văcărescu" (*D.I.R., 1821*, V, p. 272—273). Mai departe, informaţiile lui I. P. Liprandi sînt contaminate de neadevăruri care nouă, azi, ne ies la iveală graţie unor documente păstrate şi publicate (v. mai departe, text şi note).

Em. Virtosu, *1821. Date...*, p. 13.

[2] Cum zice I. P. Liprandi (*D.I.R., 1821*, V, p. 273). Aceste forţe primeau, în aceeaşi zi (5/17.II) porunca Divanului să asigure apărarea Bucureştilor; erau, altfel spus, consemnate în Capitală (*D.I.R., 1821*, I, nr. 136, p. 240—241). Abia la 7/19.II (cînd Divanul primea de la Tudor răspunsul din 4/16.II şi-i răspundea la rîndu-i prin „lipcan" — *D.I.R., 1821*, I, p. 228—230 şi 242), Divanul aproba banii pentru muniţia arnăuţilor de sub comanda lui Iordache Olimpiotul şi I. Farmache, care *„au plecat* de aici împotriva răzvrătitorului sluger Teodor" — *D.I.R., 1821*, I, nr. 139, p. 243; s. n., G.D.I.

[3] Aflase despre trimiterea lor. Dacă erau puse sub comanda sa, Divanul l-ar fi înştiinţat, prin curier special. Dar iată că N. Văcărescu cerea lui... Const. Samurcaş informaţii despre pornirea (din Bucureşti?) a cinci „neferi", despre care el nu avea „nici o idee" încotro pleacă şi de ce, după cum nu cunoştea „cu cîte unităţi au pornit", din Bucureşti, Iordache şi Farmache (*D.I.R., 1821*, I, nr. 149, p. 255—256). Const. Samurcaş (care pornise şi el, desigur, spre Craiova) îi dădea lui N. Văcărescu un răspuns — pentru noi foarte instructiv: „cei cinci neferi cu douăzeci panduri pornesc, cred, la slugerul Solomon. *Despre unităţile serdarului Iordache şi căpitanului Farmache n-am idee. Numai atît pot să vă spun însă că eu vă iubesc şi vă respect. Domnia voastră, dacă nu mă iubeşte mă nedreptăţeşte.* (*D.I.R., 1821*, I, p. 256; s.n., G.D.I.). Ulterior — v. mai departe — cei doi comandanţi de arnăuţi, şi alţii ca ei, vor primi bani de la C. Samurcaş, din banii Vistieriei. Este de acceptat că *Iordache, Farmache şi alţi* comandanţi de arnăuţi, „consemnaţi" în Capitală (v. mai sus), *au forţat Divanul să le dea bani pentru deplasarea în Oltenia*, după ce au luat act de plecarea lui N. Văcărescu. Puteau să facă aceasta din proprie iniţiativă (nimeni nu li se putea opune!), fără consimţămîntul lui C. Samurcaş, dar la Craiova vor conlucra

a românilor și — în legătură cu ce discutăm aici — au încurcat cît au putut misiunea lui N. Văcărescu, care n-a conlucrat cu ei [1].

•

La 10/22.II Divanul înfățișa Domnului aflat încă la Constantinopol (de unde nu va mai veni !) situația din țară și măsurile luate contra lui Tudor [2]. Tot atunci (la 10/22.II), cu sosirea fraților Ipsilanti (Alexandru, șeful Eteriei, și Nicolae) la Iași, a început în Principate acțiunea eteristă [3]. Vestea a putut ajunge în București, mai repede decît în goana calului, datorită concertării întregii acțiuni și declanșării frămîntărilor, în consecință, și în Capitala Țării Românești.

•

Din Brîncoveni (?), marele vornic Nicolae Văcărescu s-a adresat lui Tudor în scris — desigur, în numele Divanului. Era iarăși o scrisoare *oficială* — pe care încă n-o cunoaștem ! —, poate redactată chiar în București, în cuvinte dure la adresa „răzvrătitului", poate mai dure decît în răspunsul trimis direct de Divan la

---

cu el. Bimbașa Sava, „omul" lui Scarlat Callimachi, a rămas în București, să-și aștepte „stăpînul". Nu cunoaștem încă vreo poruncă a Divanului pentru trimiterea amintiților comandanți de arnăuți în Oltenia, iar în porunca dată Vistieriei formularea este că respectivii *„au plecat de aici"*, fără a se invoca vreo poruncă a Divanului pentru aceasta. E drept că în „raportul" către Scarlat Callimachi, din 10/22.II, Divanul menționează plecarea spre Oltenia a respectivilor conform unei atari porunci. Nu excludem porunca (chiar așa, ea putea fi smulsă Divanului de către atotputernicii căpitani !), deși, acum, boierii divaniți își puteau însuși *adhoc* un asemenea document, în „raportul" către domnul fanariot *(D.I.R., 1821,* I, p. 251). Despre o impunere a acestei plecări a arnăuților în Oltenia, sub Iordache, Farmache etc., împotriva voinței Divanului, dar cu concursul consulului general Al. Pini, ne informează Naum Rîmniceanu *(Izvoare narative, 1821, p. 68)*. De reținut că a doua zi după plecarea spre Oltenia a arnăuților, cu Iordache și Farmache, la 8/20.II, Divanul aprobă cheltuielile pentru un lipcan „trimis cu scrisori la slugerul Tudor" *(D.I.R., 1821,* I, nr. 144, p. 247). Nu cunoaștem încă aceste scrisori.

[1] Iordache (desigur, și ceilalți), prin Ciolănești (Teleorman) și Talpa va ajunge la Craiova (de aci, la 13/25.II, în socotelile poștei se consemnează „un trimis pă drumul Bucureștilor, spre întîmpinarea sărdarului Iordache, pănă la Ciolănești și întors" ; la 14/26.II o ștafetă idem „pănă la Talpa" ; la 15/27.II, din Craiova, „omul sărdarului Iordache i odabașa de beșlii" mergeau la Cotofeni și înapoi") (Em. Virtosu, *1821, Date...*, p. 27).

[2] *D.I.R., 1821,* I, nr. 146, p. 249—253 ; caimacamii domnului încă nu sosiseră la 9/21.II *(ibidem,* p. 248), deși Naum afirmă că ei sosiseră la 8/20.II *(Izvoare narative, 1821,* p. 62).

[3] „... S-au descoperit cea de obște apostasie a tot neamului grecesc asupra înpărății othomanicești" — zice Naum Rîmniceanu *(Izvoare narative, 1821,* p. 63).

Motru, la 9/21.II [1]. Fondul și stilul scrisorii lui N. Văcărescu le cunoaștem numai din — acum — celebra scrisoare a lui Tudor Vladimirescu, din 11/23.II, către Nicolae Văcărescu [2].

Tudor respingea acuzațiile — care nu pentru prima dată i se adresau *oficial*, în numele boierilor, „țara legală", „patrioții". Și scrisoarea lui era una „oficială". Și îi reproșa lui N. Văcărescu faptul că „îngrămădește" asupră-i „toate pornirile cele vrăjmășești ale marilor noștri, care le-au pornit asupra patrii", „ca și cînd eu aș fi făcut sau aș face vreun rău patrii mele!". Și reprosul continuă, crescînd, personal la adresa marelui boier: „Ci pă semne dumneata pă norod, cu al cărora sînge s-au hrănit și s-au poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic și numai pă jăfuitori îi numeri patrie...". Să rețină boierul — întinde Tudor o punte de discuții, de negocieri —: „... că eu nici asupra aceștii tagme nu sînt voitor de rău, ci încă mai vîrtos le voiesc întregimea și întărirea privilegiurilor". „Apoi" — și reprosul, interogativ, se extinde asupra întregii „tagme" boierești — „de ce, fără nici un cuvînt al dreptății, mă categorisiți?" Doar era de domeniul evidenței, pentru un om luminat și cunoscător — care era boierul din neamul cult al Văcăreștilor, dar era și el, Tudor, om umblat și prin alte țări, cunoscător al istoriei (începînd cu cea mai veche!, v. mai jos), cititor de cărți, almanahuri, gazete — și nu încăpea îndoială că pe el (pe Tudor) îl „categorisește" numai tagma jefuitorilor, în timp ce pe jefuitori „îi categorisesc toate neamurile". Or, Tudor nu-și putea explica această gravă „confuzie" a boierilor decît numai prin aceea că „Dumnezeu au înpietrit inimile mai marilor noștri, precum oarecînd pă ale eghiptenilor" [3].

Ferm în principiile sale — pe care poate le și avea gata expuse într-o variantă a *„Cererilor norodului românesc"* — și ca să nu fie nici un dubiu asupra felului în care „Adunarea", și el, Tudor, primea pe unii din „mai marii" țării, dorindu-le „întregimea și întărirea privilegiurilor", Tudor, în această scrisoare — document programatic! — vine cu cea mai clară „definiție" a conținutului noțiunii de *patrie*, acum cunoscută tuturor și admisă îndeobște, atunci însă, la noi, o noutate dintre cele mai curajoase: „*Dar, cum*

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 145, p. 246—248.

[2] *Ibidem*, nr. 151, p. 258—259.

[3] Desigur, cum citise el în vreun calendar, în vreo carte de istorie sau reținuse din „poveștile" unui egumen ca Ilarion sau — de ce nu? — ale protopopului Nicolae Stoica de Hațeg (informația o puruse găsi și în Biblie ori în alte cărți „sfinte").

nu socotiți dumneavoastră că patrie să cheamă poporul, iar nu tagma jăfuitorilor ?".

Or — și reproșul-rechizitoriu continuă, din nou personal, la adresa marelui boier : acesta fiind conținutul firesc al noțiunii de patrie, îi poate spune boierul „ce înpotrivire arăt eu înpotriva poporului ?", de vreme ce el, Tudor, nu este altceva „decît numai un om luat de către tot norodul țării cel amărît și dosădit din pricina jăfuitorilor ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăților !" [1]. Dimpotrivă, nu mai departe decît la Motru, cu cîteva zile în urmă, „tagma jefuitorilor" ridicase „arme de moarte asupra patrii și a ticălosului norod !". Era o situație de plîns, de neadmis însă.

Și din nou reproșul se generalizează asupra „tagmei" întregi, care nu știe sau numai se face a nu ști ce gîndesc „învecinatele neamuri" despre *popor* și despre *jefuitorii* săi, condamnați de istorie. Să întrebe și ei, boierii, căci acțiunea începută de popor nu mai este un fapt necunoscut, de vreme ce „aceasta s-au vestit în toate laturi'e" [2].

Și alesul poporului, în final, întindea boierului din vestitul neam al Văcărești'or, insistent lui, mîna de patriot a discuției și înțelegerii. Era imposibil ca pe acest temei, al binelui patriei, ei doi să nu se înțeleagă. Să ne reamintim că „sentimente patriotice" îl „uniseră" și cu alt boier, Iordache Otetelișeanu (v. mai sus, p. 64). Vor, cu adevărat, boierii divaniți să-l supună pe el, alesul poporului, sau să-l nimicească prin forța armelor ? Tudor era un om care cunoștea ce este războiul și, ca și el, omul realist N. Văcărescu putea ști că „norocul războiului este numa în mîna lui Dumnezeu atotțiitorul și nu să știe cui îl va da". Chiar de va birui „tagma jefuitorilor" (era evident că nu cu forțe proprii !), apoi tot nu se va putea bucura ea de victorie, căci și de aci înainte pe ⟨jefuitori⟩ „va să-i hulească toată lumea" ; „iar de nu va putea birui ⟨jefuitorii"⟩ — suna cumplita amenințare pe care Tudor o mai adresase anterior unui ispravnic din tagma celor „procopsiți" —, de nu vor birui, „unde vor scăpa dinaintea norodului ? !".

---

[1] Tudor mai explicase aceasta și consulului general Al. Pini, în scrisoarea din 28.II/12.III (v. mai sus, p. 123).

[2] Tudor mai scrisese Divanului, răspunzînd, la 4/16.II, că poporul care se hotărîse să-și ceară singur dreptățile „pînă acum prin cinci agzimagzaruri și-au arătat ticăloasa stare, precum și la alte înalte locuri" (*D.I.R., 1821*, I, p. 229).

Finalul acestei celebre scrisori este un apel adresat boierului patriot, apel scurt, dar ferm la raţiune şi înţelepciune : dacă doreşte cu adevărat „binele patriei, precum au voit şi părinţii dumitali", atunci *ei doi* să se întîlnească, *„negreşit"* ; „unde şi cum" — împingea Tudor, mai departe, concesia, ştiindu-se însă puternic —, să hotărască el, Văcărescu („ori în ce chip vei pohti dumneata"), reţinînd un lucru esenţial : acela că „norodul nu cere altceva decît numai o dreptate ce poate fi folositoare şi tagmei boiereşti" [1]. Era un excelent final de act politic, adus pe „masa tratativelor".

Cu mandatul încredinţat de Divan, dincolo de cel oficial exprimat (v. mai sus), cu puţinele forţe pe care le avea alături, cu arnăuţii şi cu Samurcaş pe urmele sale, grăbiţi să-i încurce socotelile, era absurd ca boierul patriot, din vestita familie a Văcăreştilor, să nu dorească a se întîlni cu Tudor. Izvoare cunoscute pînă acum, judecate aşa cum am mai precizat, ne permit să afirmăm că *Nicolae Văcărescu ajunsese pe punctul de a reglementa din nou raporturile cu Tudor, dar eteriştii-fanarioţi, în primul rînd Iordache Olimpiotul, mimînd „fraternizarea" cu pandurii din „Adunarea norodului", au zădărnicit misiunea boierului patriot*, continuînd încă a submina din interior cauza revoluţiei româneşti [2].

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 151, p. 258—259 ; s.n., G.D.I.

[2] La Bucureşti, într-o nouă şedinţă a Divanului, marele vistier comunica, în legătură cu misiunea Văcărescu, o veste derutantă, primită din Craiova. Tocmai ajunsese la Bucureşti, prin Focşani, vestea începerii acţiunii eteriste în Moldova (deci, la cîteva zile după scrisoarea de răspuns a lui Tudor, analizată mai sus, către N. Văcărescu !). Vornicul Bălăceanu, în schimb, era optimist, scrutînd viitorul nu prea îndepărtat *(Izvoare narative, 1821*, p. 236—237). În timp ce mulţi boieri plecaseră la Braşov şi alţii încă se pregăteau să plece, Iordache Golescu, autorul izvorului, rămînea să-l aştepte pe N. Văcărescu din misiunea încredinţată (misiune care consta în aceea că *„d-om putea, înarmîndu-ne, să putem ajuta cu ceva ţara, înduplecînd pă Todor să să unească cu noi supt comanda dumnealui Văcărescului"*).

„Cînd sosi Nicolache Văcărescu" — relatează boierul de mare autoritate şi încredere —, „ăl întrebaiu ce mai veste? Ce mai putem face? *Avem vreo nădejde ca să înduplecăm pă Todor într-o unire supt o comandă a ţării, ca să ne putem ocroti şi despre venirea lui Ipsilant cu craii dă arnăuţi ?*". Din răspunsul lui N. Văcărescu, dat lui Iordache Golescu (răspuns în care se amestecă şi eroarea intrării lui Tudor în Craiova), reţinem că „fraternizarea" arnăuţilor cu pandurii se produsese înaintea întîlnirii celor doi, astfel încît „terenul" era pregătit pentru a zădărnici întîlnirea. „...Inverşănîndu-să ţăranii" — spunea N. Văcărescu —, „pă unde treceam tot cu ciocoiu mă zgornea. Uideo,

Este posibil ca intransigența lui Tudor în ce privește obiectivul social al revoluției, refuzul lui de a accepta „tutela" boierilor divaniți, să fi determinat pe N. Văcărescu să ordone atacarea taberei de la Țînțăreni de către forțele „stăpînirii" — forțe puse, în Oltenia, sub comanda lui —, prilej cu care s-a produs „fraternizarea" arnăuților de la Cotofeni — din tabăra „stăpînirii" — cu cei din tabăra de la Țînțăreni [1]. Și după această „fraternizare", arnăuții lăsați în tabăra lui Tudor, cei comandați de subordonați ai lui Iordache Olimpiotul în primul rînd, au continuat — prin jafuri și alte acțiuni — să submineze din interior cauza revolu-

---

ciocoiule ! Uideo, ciocoiule — auzeam în urma mea". Astfel, Tudor persista în obiectivul de a scăpa „pă norod dă chinurile fanarioților" — și asupra acestui obiectiv nu putea exista neînțelegere. Dar arnăuții, cum am spus, „fraternizaseră" cu pandurii — și N. Văcărescu încheia dezamăgit : *„Dacă cu ai noștri nu ne putem uni, cum o să ne unim cu Ipsilant ? Cum o să ne necinstim unindu-ne cu fanarioții împotriva patrioților noștri, împotriva țării noastre ?"*. Și recomanda, în final, retragerea spre Brașov — „și în urmă vom mai vedea cu ce putea-vom ajuta țara noastră" *(Izvoare narative, 1821,* p. 238—239 ; s.n., G.D.I.).

În biografia pe care i-o consacră lui Iordache Olimpiotul, I.P. Liprandi notează că începînd tratative cu Tudor, „abia sosit de la Motru la Țînțăreni", prilej cu care — să reținem — *„aici pentru prima oară i-a vorbit el despre existența Eteriei, căutînd în orice chip să-l convingă pe acest comandant al pandurilor să colaboreze cu grecii"*, „șiretul" Iordache Olimpiotul, *văzînd „neînduplecarea și dîrzenia lui Tudor", „s-a angajat să lucreze cu el, i-a jurat credință", după care a plecat la București* cu două promisiuni pe care, probabil, i le făcuse lui Tudor : să rețină pe boieri în București pînă la sosirea lui Vladimirescu și, chipurile, să-i comunice lui Al. Ipsilanti „să nu ocupe Țara Românească" *(D.I.R., 1821,* V, p. 419 ; s.n., G.D.I.).

La 18.II/2.III, din Drăgășani, Vasile Pavlovici scria casei Hagi Pop din Sibiu, între altele, că : *Văcărescu au venit cu vreo 130 omeni, și cînd pleca odată a merge spre Țînțăreni, adecă să vorbească (cu Tudor—* s. n., G.D.I.), *au ieșit cu 30 inși și ceilalți s-au închis la svînta Troiță, zicînd că ei nu merg să să bată cu frații lor. Sărdarul Iamandi <Giuvara>, căpitan Eordache și alți mulți ce au venit de la București nu vor să margă să să bată <cu Tudor>"* *(D.I.R., 1821,* I, nr. 170, p. 284 ; s.n., G.D.I.).

[1] C. D. Aricescu — după Dîrzeanu și Fotino — merge pe această variantă *(op. cit.,* p. 128—129), confirmată oarecum și de Iordache Golescu (cu știrea derutantă venită din Craiova — v. *Izvoare narative, 1821,* p. 236). Notăm însă că și la C. D. Aricescu „fraternizarea" s-a produs la strigătul *arnăuților* din tabăra de la Țînțăreni, nu a fost o inițiativă a pandurilor.

luției românilor [1]. Este însă posibil ca atacarea taberei de la Țînțăreni să fi fost pusă la cale de C. Samurcaș — sosit la Craiova la 16/28.II — și de căpeteniile militare eteriste [2] (v. mai departe).

•

Dar să reconstituim, mai întîi, împrejurările trimiterii fanariotului Constantin Samurcaș la Craiova. Acesta era unul dintre cei mai periculoși și mai urîți fanarioți din cîți se aciuiaseră în Țara Românească, de la începutul secolului. Chintesență de viclenie, lăcomie și cinism, urcase rapid în dregătorii [3], avea relații întinse și era, grație lor, foarte puternic. În 1810, cînd ajunsese să dețină trei slujbe în același timp [4], boierii Divanului Craiovei se plîngeau împotriva lui — numindu-l „om obscur din Țarigrad" —, declarînd că o bună administrație nu este cu putință „cît timp sînt aici străini care nu vin decît spre a se îmbogăți și a năpăstui pe locuitori" [5]. În continuare, după 1812, ca unul din principalii sfătuitori

---

[1] Un episod, în Oltenia, este cel consemnat în biografia lui I. Solomon: acesta arată cum, primind o scrisoare *de la Tudor*, a mers la Cioroiu și Băilești, unde a zdrobit o ceată mare de arnăuți — „*oameni ai căpitanului Iordache, greci*", care jefuiau. (M. T. Radu, *op. cit.*, p. 221—222; s.n., G.D.I.; cu multă ușurință, I. Neacșu socotește aceasta o „confuzie" a lui I. Solomon — bătrîn, e drept, cînd își dicta memoriile: v. I. Neacșu, *Participarea locuitorilor...* în „Studii", rev. de ist., an. XI, 1958, nr. 2, p. 96, nota 8). Tipic rămîne episodul de la Benești (v. mai departe).

Noi reținem aici și subliniem că pentru combaterea energică a acțiunii de jaf de la Cioroiu și Băilești, a acelor *arnăuți*, I. Solomon a fost gratificat de Divan cu daruri trimise din București (*D.I.R., 1821*, I, nr. 174, p. 287—289; v. și N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 49, Dîrzeanu), dar a fost lăudat și de Tudor printr-o scrisoare, în care scrisoare acesta încă îl mai încuraja „a prinde ș-a omorî pă toți cîți s-au apucat de jafuri", Tudor asigurîndu-l „că el s-a sculat pentru dreptate iar nu pentru pleașcă" (C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 137).

[2] Iordache Olimpiotul sosea la Craiova cam în același timp (Em. Vîrtosu, *1821. Date...*, p. 27).

[3] vel căminar, vel logofăt, vel vistier, vel vornic și de 6 ori caimacam al Craiovei; (D. Bodin, *Tudor Vladimirescu și Constantin Samurcaș, loc. cit.*, p. 158).

[4] locțiitor la Armășie, caimacam al Craiovei și supraintendent al Băniei *(ibidem)*.

[5] I. C. Filitti, *Frămîntările...*, p. 49. C. Samurcaș a fost foarte mult cultivat de către autoritățile țariste de ocupație, în 1806—1812, apoi de consulatul general țarist din București. În 1808 obținuse căimăcămia Craiovei cu ajutorul autorităților militare ruse, de ocupație, dar Divanul l-a înlăturat din această dregătorie, în același an, „pentru jafurile și nedreptățile" săvîrșite. În 1810, ca locțiitor la Armășie, reținuse abuziv 13.250 de piaștri din banii adunați într-o lună și abia i-a depus pe jumătate, la ordinul generalului rus Miloșevici. Ajunge sărac la conducerea Vistieriei, ca apoi să piardă 30.000 de galbeni la un joc de cărți. Cutuzov i-a făcut „cele mai aspre mustrări" pentru „reaua administrare" a banului public.

și colaboratori ai lui vodă Caragea, a pricinuit multe greutăți țării, locuitorilor, boierilor pămînteni. Dar rămîne, în continuare, puternic, temut. Singura soluție era alungarea lui din țară — ceea ce boierii pămînteni au și propus, după fuga lui Caragea [1]. A rămas, totuși, mereu în „grațiile" consulului general țarist, mereu cultivat și ținut în importante dregătorii. Boierii pămînteni îl urau de moarte, dar se temeau de el. În 1821 a aderat la mișcarea eteristă din Țara Românească.

Cînd, în București, Divanul era cuprins de teamă, cînd eteriștii începuseră a se mișca — Iordache Olimpiotul și ceilalți, cu arnăuții din subordine, plătiți din banii țării, plecaseră la Craiova, să încurce misiunea lui Nicolae Văcărescu, iar în Capitală singura forță militară organizată era tipicul mercenar bimbașa Sava, cu alți arnăuți —, cînd consulul general și eteristul Al. Pini făcea presiuni deosebite asupra boierilor divaniți, dimpreună cu dragomanul consulatului, Gh. Leventis, șef al Eforiei din București a Eteriei, în atari condiții, la 11/23.II, la numai o săptămînă de la plecarea lui Nicolae Văcărescu spre Oltenia, Constantin Samurcaș obține de la Divan *împuterniciri depline* (fără a mai ține legătura cu acesta, fără a-l mai consulta!) și foarte mulți bani, pentru a merge împotriva lui Tudor Vladimirescu : așa glăsuia porunca oficială care-l lăuda nespus [2] pe unul din cei mai urîți, mai periculoși și mai temuți fanarioți din cîți cunoscute pînă atunci Țara Românească. În București, pe de altă parte, era „mare frică... de slugerul Tudor" [3]. Tot sub o atare presiune, probabil, Divanul, acceptase plecarea spre Oltenia, a lui Iordache Olimpiotul și a celorlalți [4] și tot în atari condiții a fost trimis și Constantin Samurcaș [5].

A fost, precum s-a putut înțelege, o acțiune concertată, a fanarioților și a mercenarilor lor, dimpreună cu căpeteniile militare eteriste, pentru subordonarea cu orice preț sau pentru a lichida, în Oltenia, acțiunea românească.

Am spus mai sus că ordinul de *atacare a taberei lui Tudor, de la Țînțăreni*, chiar dacă va fi fost dat de N. Văcărescu, ca ultimă

---

[1] *Izvoare narative, 1821*, p. 43 (Naum Rîmniceanu).

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 152, p. 259—260.

[3] *Ibidem*, nr. 155, p. 261.

[4] Divanul „*... au priimit de nevoie cerirea lui Gheorgache, găsind-o cu cale și consolul Pinis, protectorul său. Și așa l-au trimis împreună cu Farmache la Craiova...*" — ne arată Naum Rîmniceanu (*Izvoare narative, 1821*, p. 60; s.n., G.D.I.).

[5] *Ibidem*, p. 61; aici, la Naum, persistă o bănuială nejustificată.

soluție (greu de admis ! poate îi va fi fost smuls sau impus, sau insistent sugerat, sau boierul va fi fost pus în fața faptului împlinit !), o asemenea acțiune militară a arnăuților contra „Adunării norodului" *va fi fost pusă la cale de fanarioții-eteriști, cu concursul lui Al. Pini;* faptul s-a putut consuma pe la mijlocul lunii februarie st. v. [1]; o a doua acțiune a fost, și tot așa, încercarea de suprimare a lui Tudor (v. mai departe). Punînd una lîngă alta informații disparate, afirmația de mai 'sus capătă consistență. Abia sosit la Craiova (sau chiar din drum !), Constantin Samurcaș i-a scris lui Tudor, trimițîndu-i și o scrisoare a consulului general țarist Al. Pini [2], probabil cu promisiuni, pentru a-l deruta. Paralel, se pusese la cale și acțiunea militară (v. răspunsul lui Tudor) ! În răspunsul său — de reținut !—, Tudor îi scrise lui C. Samurcaș : „Celebi, văz că *dumneata și slăvitul consulat unele scrieți și arnăuții care sînt aici în partea locului altele urmează.* Pentru care, atît pentru *a lor urmare* cît și pentru toate altele, prin grai va arăta dumitale sineor <P.> Macedonschi". Este foarte important să reținem, în continuare, avertismentul lui Tudor : *„Ci dă sînt adevărate scrisăle, să să tragă și arnăuții unde am zis, dă loc" !* Deci, lui Tudor i se „avansaseră" promisiuni derutante, dar arnăuții *„altele urmau"* [3]. Tudor va fi comunicat prin Pavel Macedonschi unde „să se tragă" arnăuții (în scrisoare nu se indică unde). Și căpetenia „Adunării norodului" trimite lui Const. Samurcaș un ultim apel, laconic și ferm, ca un ultim prilej de — incredibilă, nesperată ! — „reabilitare" a acestui înrăit fanariot : *„Și acum este vreme cînd să te faci dumneata norocit și sufletește și în viață, dă vei pofti binele obștii și al celor ce să trudesc pentru dreptate".* Îi trimitea și *„Cererile norodului românesc"* [4]. În aceeași zi, se pare, Iordache Olimpiotul a ajuns în tabăra lui Tudor, sub un pre-

---

[1] Va să zică : Const. Samurcaș sosea în Craiova pe 16/28.II sau cel tîrziu a doua zi (Em. Vîrtosu, *1821, Date...*, p. 27). Iordache (și ceilalți, desigur !) sosise și el cu o zi-două mai înainte (la 15/27.II, un om al lui mergea din Craiova la Coțofeni, unde era tabăra forțelor „stăpînirii" — *ibidem*). Tot la 15/27.II, caimacamul fanariot de la Craiova, Ioan Tipaldos, într-o scrisoare prin care invita la lucrările Divanului local pe boierul pămîntean Nicolae Glogoveanu („să vii fără zăbavă aici" — îi scria), preciza și că „s-au pornit îndestulă oștire asupra vrăjmașului și avem nădejdea de la Dumnezău ca să-l înfrîngă și să-l sfarăme" (*D.I.R., 1821*, I, nr. 165, p. 271—272).

[2] Sau numai scriind și în numele acestuia. Nu cunoaștem încă scrisoarea, dar acestea rezultă din cea de răspuns, a lui Tudor (v. mai departe, în text).

[3] v. *supra*, nota 1, I. Tipaldos către N. Glogoveanu.

[4] Pe care le avea gata redactate, dar se înțelege că nu special pentru C. Samurcaș ; nu aceasta „stimulase" redactarea lor ! (s. n., G.D.I.).

text [1], nepierzînd — desigur — prilejul să-i facă promisiunile de care vorbea I. P. Liprandi (v. mai sus, p. 164, nota 2), sau, poate, „pregătind terenul" pentru întîlnirea lui Nicolae Văcărescu cu căpetenia „Adunării norodului". Tudor va fi ascultat promisiunile lui Iordache (greu de acceptat că-l va fi şi crezut !), poate va fi acceptat să scrie şi menţionata chitanţă de „împrumut" (v. nota 1), dar tot atunci îi scria, cum am văzut, lui C. Samurcaş, *„să să tragă şi arnăuţii unde am zis, dă loc" !* (s.n., G.D.I.), oferindu-i şi fanariotului un ultim prilej de „reabilitare". Atunci se va fi produs „fraternizarea" arnăuţilor din tabăra de la Coţofeni cu cei din tabăra de la Ţînţăreni [2].

Oricum, de aici înainte misiunea lui Nicolae Văcărescu era zădărnicită. Boierul pămîntean va fi împins pe un plan secundar de către căpeteniile eteriste şi de către Const. Samurcaş, huiduit fiind şi de ţărani, pe unde trecea—şi în curînd se va întoarce la Bucureşti [3].

---

[1] La 16/28.II, Iordache Olimpiotul — în tabăra de la Ţînţăreni ! — se împrumuta de la Dimitrie Macedonschi cu importanta sumă de 2500 de galbeni austrieci („cu prilejul marei mele trebuinţe, avînd a trimite în Austria pe soţia mea cu copiii"), cel care scria chitanţa şi depunea şi mărturie fiind chiar Tudor Vladimirescu *(D.I.R., 1821,* I, nr. 167, p. 281). E drept, nu ne aflăm în faţa unui original, şi copia chitanţei, provenind de la Macedonschi, o putem suspecta. Oricum, cu acest important pretext, sau cu altul, Iordache a ajuns în tabăra de la Ţînţăreni, unde Dimitrie Macedonschi, la comanda arnăuţilor de acolo, mai apoi şi Hagi Prodan — ştia M. Cioranu, „aghiotantul" lui Tudor — *lucra<u> neîncetat în oştirea lui <Tudor> contrarevoluţie împotrivă-i"* (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 290).

[2] La chemarea acestora din urmă ! Şi aparenţele au putut fi salvate ! Sau eteriştii-fanarioţi au putut crede aceasta ? Tudor va rămîne în continuare vigilent, reuşind să dejoace, peste vreo 10 zile, tentativa de asasinat (v. mai departe). De reţinut că o informaţie despre nereuşita acţiunii lui N. Văcărescu o avem datată la 18.II/2.III, iar din contextul scrisorii reiese că „mergerea" boierului „spre Ţînţăreni" se petrecuse nu demult *(D.I.R., 1821,* I, nr. 170, p. 284).

[3] Va mai rămîne cîteva zile în zonă, Divanul va trimite la el pe un polcovnic Nicolae *(D.I.R., 1821,* I, nr. 171, p. 285), la 21.II/5.III semna (sau era semnat !), alături de C. Samurcaş, pe un important document *(ibidem,* p. 284), şi revenea la Bucureşti înainte de 23.II/7.III (într-o notă informativă rusă, trimisă din Bucureşti, la această dată, citim că „între timp" N. Văcărescu „a (re)venit la Bucureşti şi a declarat că nu este în stare să acţioneze împotriva poporului, din cauza bolii de care suferă şi a hemoptiziei. A tratat şi el cu Tudor Vladimirescu, dar nu a putut obţine nici o izbîndă, ci a primit numai o scrisoare în care Vladimirescu îi spune că dacă el este cu adevărat fiul acelui slăvit Văcărescu, care a apărat odinioară, prin cuvînt, în faţa domnului, drepturile poporului, atunci şi el ar trebui să se alăture acestei acţiuni a poporului" *(D.I.R., 1821,* I, p. 300).

Între timp, la Craiova se „lucra" cu febrilitate. Acțiunea de intimidare, cu forța armată, nu reușise. La cererea lui Vladimirescu — transmisă prin Pavel Macedonschi —, arnăuții se vor fi „(re)tras", sau va fi avut loc „fraternizarea" — și aparențele se salvaseră. Timpul însă nu trebuia pierdut. Altă acțiune trebuia pusă la cale.

Se înmulțesc ștafetele și „neferii" trimiși din Craiova la Coțofeni, unde era tabăra „stăpînirii", se continuă și „tratativele" cu Tudor, prin Pavel Macedonschi [1], inclusiv „planificatul" asasin Hagi Prodan e trimis la Motru. În timp ce N. Văcărescu revenea la București, C. Samurcaș difuza în teritoriu un document de la Al. Pini — în urma unei înștiințări primite de acesta din urmă de la Constantinopol, de la Stroganov — cuprinzînd o „primă dezavuare" a revoluției românești [2], iar pe urmele lui N. Văcărescu, la 23.II/7.III, cu 4 cai de poștă, un „Petre, arnăut al dumnealui dvornicului Samurcaș" pornea la București [3]. În zona Craiovei și în tabăra de la Coțofeni, Const. Samurcaș plătea cu generozitate căpeteniile militare eteriste aflate aci, și pe arnăuții lor [4], în timp ce fratele său — sigur ! —, I. Samurcaș, urma să vină caimacam la Craiova, în locul lui Tipaldos.

În sfîrșit, la 25.II/9.III, cu 8 cai de poștă, Pavel Macedonschi e trimis din nou „la mănăstirea Motru și întors". A doua zi sînt „expediați", din Craiova, „neferi" și „trimiși" la Slatina și București [5]. Se „lucra" febril : ceva se punea la cale ! Ce anume ?

Înainte de 28.II/12.III, poate chiar în noaptea dinaintea acestei zile a avut loc o tentativă de asasinare a lui Tudor Vladimirescu, prin intermediul lui Hagi Prodan, aderent și el la cauza acțiunii eteriste din Țara Românească. Din textul documentului [6] re-

---

[1] Em. Vîrtosu, *1821, Date...*, p. 27—28.
[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 169, p. 282—284.
[3] Em. Vîrtosu, *1821, Date...*, p. 28.
[4] La 21.II/5.III e plătit bairactarul Mihali *(D.I.R., 1821*, I, nr. 178, p. 292), la 24.II/8.III e plătit Diamandi Giuvara *(ibidem*, nr. 185, p. 306), apoi, alții (ibidem, nr. 203, p. 321—322).
[5] Em. Vîrtosu, *1821. Date...*, p. 29.
[6] Pe care-l dăm integral în notă pentru importanța și valoarea lui, căci este un document fundamental. Este scrisoarea lui Tudor, aflat — se vede — încă sub indignarea produsă de odiosul act, către Const. Samurcaș, scrisoarea datată 28.II stil vechi (28.II/12.III) :

„Cu multă plecăciune sărut cinstită mîna dumitale.

Slavă prea bunului Dumnezeu atotțiitorul, celuia ce n-au voit pierzarea norodului său celui nevinovat de către mîinele cele sîngerate ale tiranilor boieri, ci prin graiul unui iubitori de Dumnezeu și de dreptate, sîrb, carele de multă vreme s-au hrănit din cășcioara mea, mîi-au descoperit mie vicleșugul

zultă că odioasa tentativă de suprimare fizică a conducătorului revoluției românilor a fost pusă la cale de Constantin Samurcaș și de des citatul consul țarist și eteristul Al. Pini. Tudor a scăpat cu viață însă, a reținut scrisorile compromițătoare pentru cei doi autori morali ai tentativei de asasinat, pînă va veni vremea să le arate „prea puternicilor înpărați". Hagi Prodan — pe care-l găsim apoi, pînă în primele zile după intrarea lui Tudor în București, alături de căpetenia „Adunării norodului", ca om de mare încre-

---

cel sîngeros care ai umblat dumneata a-l face, prin dare de bani, asupra mea și asupra ticălosului norodului rumânesc, dintr-al cărui sînge o sută de ani sînt de cînd se hrănește tot neamul boieresc-fanarioțăsc. Iar acum, în loc de mulțumită, umblați dumneavoastră ca să-i pierdeți cu totul du pe fața pămîntului. Numai mila lui Dumnezeu nu ne-au lăsat! Ci, dupe ce au sosit dumnealui Hagi Prodan aici, cu cuvînt că au fugit de la dumneavoastră, și eu l-am primit ca pe un creștin, apoi s-au apucat de au împărțit, noaptea, întru ascuns, la 270 de sîrbi, care sînt cu mine, bani, cîte talere 250 și cîte 260 de tot omul și la căpeteniile lor cîte cinci și cîte șasă sute de tot omul, și alte multe făgăduieli făgăduindu-le, cu cuvînt ca să-i tragă de la mine și să-i aducă la dumneavoastră.

Bun lucru au făcut dumnealui Hagi pentru dumneavoastră.

Ci, prea bunul Dumnezău n-au voit precum voiesc tiranii, ci l-au dat în mîinile norodului. Pe care căutîndu-l, am găsit la dumnealui și contractul dumneavoastră, cel cu multe făgăduieli făcut, precum și o scrisoare a exilenții sale domnul gheneral și cavaler Pini, făgăduindu-i că, pentru uciderea mea, de la amîndouă prea puternicele înpărății va fi mîngîiat cu multe mili.

Aceasta o cred și eu, că așa va fi, fiindcă pe atîta au rămas prea puternicile înpărății: pe oastea dumnealui Hagiului, iar altă putere nu mai au!

Ah! cilebi, dar pe sămne că numai dumneavoastră știți ce este în lume, iar alții nu mai știu nimic! Numai, eu voi ținea aceste scrisori, pînă cînd să vor face cunoscute prea puternicelor înpărății, și atunci vom vedea cine va merge la Sibir! Iar pe dumnealui Hagiu, carele, pentru lăcomia și iubirea de argint, s-au îndrăznit a face o nelegiuire ca aceasta, era ca să-l facă norodul multe bucăți; ci deocamdată il scăpară becherii cu mii de rugăciuni; iar mai la urmă, după ce să va aduna mai mult norod, își va lua răsplătirea. Și de vreme ce dumneata, cel ce totdeauna îm ziceai că la sînge nu te amesteci, iar acum umbli ca să pierz(i) o țară întreagă pentru hatîrul jăfuitorilor, de aceea, de acum înainte, pentru orice rău să va întîmpla a face norodul tiranilor boieri, tot dumneata să dai sama la Dumnezău, fiindcă norodul dintr-această pricină s-au înfocat mai groaznic; cum și pentru aducerea turcilor, carei, înpotriva sfintelor legături, i-ați băgat aici în țară, tot dumneavoastră va să dați răspuns! Fiindcă norodul nici un feli de înpotrivire cătră prea puternica înpărăție n-au arătat, nici nu arată, ci totdeauna au fost și este prea credincios și supus prea puternicii înpărății întru toate.

Și măcar că ai tins dumneata mîinile și la sîngele meu, cel nevinovat dumitale nimic, iar eu, cît voi mai avea viiață, nici un feli de răutate nu voi avea asupra dumitale; ci las toate în plata lui Dumnezeu!

1821, februarie 28

Și cu multă plecăciune sînt al dumitale prea plecată slugă,

Theodor".

dere —, descoperit, deci ajuns el însuși, acum, în ceasul morții, a fost iertat, probabil în urma unui jurămînt de credință desăvîrșită prestat de acest „om vîrtos și hotos și viclean“ [1] (se vor fi adăugat și acele „mii de rugăciuni“ ale „becherilor“).

Tudor Vladimirescu, care fusese chemat la Craiova, de către Constantin Samurcaș, pentru a fi suprimat [2], acum era furios și avea de gînd, cu adevărat, să vină personal, dar cu forța necesară — desigur, și să-i pedepsească pe asasini, aci. Dar Constantin Samurcaș și complicii săi au fugit din Craiova [3].

•

Îndelungata staționare a lui Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului“, la Țînțăreni (4/16.II—28.II/12.III), staționare prevăzută, dar în bună măsură și impusă de mersul evenimentelor, ca și, în general, relativ îndelungata „etapă olteană“ a revoluției (pînă la Țînțăreni, înaintarea a fost „normală“) a avut serioase implicații și consecințe asupra revoluției românești.

Pe de o parte, a permis întărirea și organizarea temeinică a forțelor revoluționare. Multe mănăstiri și schituri (de la Tismana la Cozia, ca și pe direcția de înaintare a „Adunării“) au fost, în con-

---

Și Tudor adaugă, cu o mînie nereținută, dar și cu o mîhnire adîncă, a unui om nedreptățit în țara lui de către cei care se hrăniseră cu „piinea și sarea“ acestei țări, iar acum se postau pe poziția unei extreme ingratitudini: „Ah! boieriule, boieriule! Ce netemere de Dumnezău! Pe de o parte m-ai încredințat prin jurămînt ca să viu la Craiova, și pe de altă parte împotrivă ai făcut dumneata, de ai trimis pe Hagiu ca să mă omoare. Apoi, de acum înainte, cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră, pe niște oameni care nu aveți lucru de nimic a pierde o țară întreagă și mai vîrtos pe un norod nevinovat și care v-au hrănit și vă hrănește?

Ci drept este Dumnezău și drept va judeca!“. *(D.I.R., 1821,* I, p. 312—313, doc. nr. 192).

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 331.

[2] Probabil, prin „naveta“ de pe urmă a lui Pavel Macedonschi (v. mai sus).

[3] „...S-au întîmplat de au fugit atît dumnealui dvornicul Samurcaș cît și dumnealui caimacamul i boierii divaniți cu oștirea ce erea strînsă, din pricină că venisă veste cum Theodor cu oastea lui sosește în oraș *(D.I.R., 1821,* II, p. 302—303). Vicleanul fanariot, cu 50 de cai de poștă, a luat drumul Bucureștilor (Em. Vîrtosu, *1821 Date...*, p. 29), unde, odată ajuns, mai restituie Vistieriei circa 36.000 din cei 172.000 taleri care i se trimiseseră la Craiova *(D.I.R., 1821,* I, nr. 201, p. 320); restul îi „economisise“ sau îi împărtise căpeteniilor eteriste și asasinilor „planificați“ pentru suprimarea lui Tudor. De aci va trece la Brașov, unde va rămîne în tabăra partizanilor consulului Al. Pini *(D.I.R., 1821,* II, p. 330—332). Pentru poziția lui C. Samurcaș și Al. Pini, și în legătură cu interpretarea scrisorii lui Tudor din 28.II/12.III vezi și M. T. Radu, *op. cit.*, p. 240—284.

tinuare, aprovizionate și întărite, iar efectivele oștirii ce urma a fi pusă în dispozitiv de marș spre București au crescut la circa 6 000 de oameni pînă la plecarea din Țînțăreni [1]. Pe temeiul celor arătate pînă acum — la care se vor adăuga și altele, mai departe —, noi nu considerăm forțele eteriste (aflate sub comanda căpeteniilor eteriste) ca făcînd parte din „Adunarea norodului", ca expresie a revoluției românești. Nici, cel puțin, pe cele comandate de D. Macedonschi și Hagi Prodan — de care Tudor, acceptîndu-le, pe considerente tactice și politice, s-a servit în oarecare măsură —, dealtfel cu efective ce nu depășeau cîteva sute de oameni, aceste trupe avînd alt rol și slujind altă cauză. Tudor a contat pe trupele românești, de panduri sau asimilate acestora (organizate, în „Adunare", pe sistemul panduresc) [2], recrutate din județele Olteniei, în special din Mehedinți, Gorj și Vîlcea. Efectivele au mai continuat să crească pînă la Slatina, la trecerea Oltului, dar din ele au mai fost lăsate la vest de Olt, sub conducerea generală a lui I. Solomon, după reluarea marșului spre Capitala țării.

Oltenia a fost organizată ca pentru o situație de excepție — stare de război, excepțională, de urgență — (vom mai reveni asupra acestui aspect), ispravnicii județelor avînd și puterea militară atunci cînd nu erau secundați îndeaproape de comandanți militari recrutați dintre oamenii cei mai de încredere [3].

La rîndul ei, propaganda revoluționară, dusă cu asiduitate, adusese satele în situația de a rezista ele însele, gata să ofere încă forțe armate în caz de nevoie [4].

---

[1] Beneficiind de această excelentă poziție, Tudor și-a organizat oștirea astfel: *infanteria*, pe polcovnicii cu cîte 1000 de oameni comandate de polcovnici (fiecare polcovnicie avînd 10 căpitănii a 100 de oameni, comandate de cîte un căpitan ajutat de un ceauș); armamentul — flinte, pistoale, pale, relativ puține; cea mai mare parte din ostași aveau sulițe; *artileria* — alcătuită din tunuri de diferite mărimi, numai două avea la Țînțăreni, restul, pînă la 7, s-au adăugat la Slatina (unul, adus din Craiova iar din București a luat 4 tunuri); *cavaleria* — din arnăuți (aceștia, relativ puțini și, de fapt, nefăcînd parte organică din oștirea lui Tudor, erau cei de sub ordinele lui Hagi Prodan, D. Macedonschi — n.n., G.D.I.), dar și panduri (aceștia din urmă organizați, probabil, tot în căpitănii a 100 de oameni) (cf. I. Neacșu, *Oastea pandurilor condusă de Tudor Vladimirescu în răscoala din 1821*, în *„Studii și referate privind istoria României"*, partea II-a, Ed. Acad. R.P.R., București, 1954, p. 1018, nota 3, și 1020—1023); *D.I.R., 1821*, I, nr. 198, p. 317; Apostol Stan, *Renașterea armatei naționale*, cap. VII.

[2] Cf. A. Stan, *op. cit.*

[3] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 132.

[4] Cf. I. Neacșu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia...*, *loc. cit.*

Reglementarea raporturilor politice cu Divanul din Bucureşti, în noua situaţie (cînd Poarta numise un nou domn fanariot, iar mişcarea eteristă începuse în Moldova) eşuase deocamdată, căpeteniile eteriste deja amintite aducîndu-şi o importantă contribuţie pentru o atare eşuare. Grav era că în acţiunile ostile contra lui Tudor fusese implicat şi consulul general ţarist Al. Pini, protector al lui C. Samurcaş. În urma tentativei, nereuşite, de asasinat, C. Samurcaş *fugise* din Craiova, raporturile cu Tudor fiind rupte definitiv („Apoi, de acum înainte cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră" ?, eteriştii-fanarioţi — n.n., G.D.I. — scrisese, furios, Tudor la 28.II/12.III), dar tocmai de aceea prezenţa lui C. Samurcaş şi a celor pe care îi reprezenta sau îi urma (între ei, Al. Pini), în Bucureşti, devenea foarte periculoasă. Era clar că eteriştii din Moldova vor înainta spre Bucureşti (la 28.II/12.III Al. Ipsilanti încă nu pornise din Iaşi)—şi atunci, intervenţia „Adunării norodului", cît mai operativă, în scopul de a evita implicarea ţării în aventura eteristă era prima necesitate politică şi militară. În Ţara Românească, Tudor comanda singura forţă militară capabilă să realizeze acest act absolut necesar.

Pe planul obiectivului extern al revoluţiei, îndelungata staţionare de la Ţînţăreni nu adusese, e drept, un răspuns *expres* al Porţii otomane (dorit şi cerut prin cunoscutul arzmahzar, trimis de la Padeş), dar permisese constatarea importantă că Poarta, deocamdată, nu era pentru intervenţie, ea menţinîndu-se pe poziţia unei soluţii politice a problemei [1]. Tudor putuse să afle indirect poziţia Porţii (dacă era cea reală !), dar, mai ales, putuse să afle poziţia reprezentanţilor, din Constantinopol şi Bucureşti, ai ţarului, poziţie ostilă revoluţiei româneşti [2]. Putuse constata, de asemenea, expectativa împăratului de la Viena şi, în consecinţă, pe cea a autorităţilor militare austriece din Transilvania.

Astfel, Tudor, cu „Adunarea norodului", a început marşul spre Bucureşti, la 28.II/12.III (înainte ca Al. Ipsilanti să-şi înceapă, din zona Iaşilor, înaintarea spre sud, cum am menţionat), ajungînd

---

[1] Prin : a) instituirea unui nou domn, tot fanariot, care însă ezita să vină (sau încă nu i se permitea), trimiţîndu-şi doar caimacamii ; b) presiuni asupra Divanului din Bucureşti (v. şi V. Veliman, *op. cit.*).

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 169, p. 282—284 ; dealtfel, în curînd Al. Pini va primi din Laybach şi o ştire directă despre poziţia ţarului însuşi, de asemenea ostilă revoluţiei — *ibidem*, nr. 181, p. 296—298 ; poate, în urma acestei înştiinţări Al. Pini va fi pus la cale, împreună cu C. Samurcaş, asasinarea lui Tudor, la Ţînţăreni.

la Slatina la 6/18.III, într-o primă etapă de marş, ajuns din urmă de detaşamentul de panduri călări ai lui Ion Solomon şi de căpeteniile eteriste venite din Bucureşti [1].

2. Spre Bucureşti — „scaunul oblăduirii norodului"

Cu eşuarea misiunii lui Constantin Samurcaş în Oltenia se încheie şi prima acţiune importantă a eteriştilor-fanarioţi din Ţara Românească de a-l subordona pe Tudor Vladimirescu sau, neputînd, de a-l suprima *in extremis*, avînd, pentru aceasta, colaborarea şi complicitatea consulului general ţarist din Bucureşti, Al. Pini, complicitate şi colaborare constatată direct de către căpetenia „Adunării".

a) Cazul de la Beneşti şi poziţia lui Tudor Vladimirescu.

În drumul spre Slatina, două incidente, cunoscute pînă acum — unul de mai mică amploare, la Murgaş [2], altul cu totul semnificativ, la Beneşti —, pun în evidenţă locul şi rolul arnăuţilor, comandaţi de căpeteniile eteriste, care însoţeau „Adunarea", ca şi implicarea lui Iordache Olimpiotul, încă odată, în subminarea din interior a revoluţiei româneşti. Pe alt plan, cel istoriografic, sîntem puşi, cu acest „caz", în faţa unuia din importantele falsuri comise de un autor interesat, pe seama lui Tudor Vladimirescu — aşa-zisul „discurs" pe care căpetenia „Adunării" l-ar fi rostit cu acel prilej, în faţa pandurilor şi arnăuţilor, document introdus cu toată prudenţa, de C. D. Aricescu, în 1874, în istoriografia românească, dar preluat ulterior fără rezerve de alţi autori, pînă azi.

După cea mai de încredere sursă, boierii oteteleşeni au fost atacaţi, la Beneşti, de arnăuţii de sub comanda lui D. Macedonschi, de „sîrbi" de sub comanda lui Hagi Prodan, de alţi arnăuţi comandaţi de un nepot al lui Iordache Olimpiotul — în pornirea lor pe jaf (dar, în planurile „mai mari", ale căpeteniilor, desigur, că nu numai pe jaf !), nu mai ascultau unii de alţii ! — şi numai venirea

---

[1] Marşul s-a executat pe direcţia : Ţinţăreni — Valea Fratoştiţa — Bodăeşti (1/13.III) — Amărăşti—Oteteliş (3/15.III) — Slatina (6/18.III), cu o întrerupere la Oteteliş, pentru salvarea boierilor jefuiţi la Beneşti de către arnăuţii căpeteniilor eteriste (v. I. Neacşu, *Oastea pandurilor...*, p. 1024).

[2] *D.I.R., 1821*, II, nr. 177 cu anexa lui, p. 292—304 ; în economia lucrării de faţă, pe acesta doar îl consemnăm astfel.

unei porunci a lui Tudor — scrie Iordache Oteteleşeanu, victimă a acelor dramatice întîmplări, „ne-a scăpat de moarte" [1]. Oteteleşenii, după prima năvală a arnăuţilor şi sîrbilor, se predaseră lui Hagi Prodan, care le promisese — sub jurămînt! — salvarea, cu condiţia ca Oteteleşenii să-i dea armele şi caii. Îndată după aceasta însă, oamenii lui Hagi Prodan i-au jefuit. Ulterior au năvălit alţi arnăuţi, cu căpitanii lor, oameni dintr-ai lui Iordache Olimpiotul — şi şi-au luat „partea lor"; Hagi Prodan, după ce schiţase o împotrivire — continuă memorialistul —, „a plecat, lăsîndu-ne în mîinile acestor din nou veniţi" [2]. Noii veniţi i-au jefuit de au rămas, respectivii boieri, unii cu „o singură haină peste cămaşă, alţii numai în cămaşă şi izmene, iar alţii despuiaţi de tot" [3]. Aşa, după venirea poruncii lui Tudor — care apăruse, el însuşi, „într-o mahala a satului" — au fost duşi la locul de staţionare al lui Hagi Prodan. „Atunci Hagi Prodan a început a-şi smulge părul din cap, zicînd că: nu mai este jurămîntul ce-şi dedeseră (arnăuţii — n.n., G.D.I.) pe cruce şi evanghelie? Aceste expresii ale lui — adaugă însă Iordache Oteteleşeanu — nu ne consola deloc, ci ne aducea aminte că de nu ne-am fi predat lui (lui Hagi Prodan — n.n., G.D.I.), n-am fi ajuns în această vrednică de jale poziţie" [4]. Şi memorialistul continuă: „N-a trecut mult după sosirea noastră la conacul lui Prodan şi a venit şi Tudor cu toată oastea sa ce se compunea numai din călăreţi". Apropiindu-se Tudor, Iordache Oteteleşeanu — care ştia că îl cunoscuse pe sluger în 1819, cînd cu hotărnicirea moşiei Podeni, prilej cu care îşi împărtăşiseră reciproc *„sentimentele patriotice care ne-au fost legat oarecum şi mai înainte de a ne vedea"* (s. n., G.D.I.) — i-a zis: „Arhon sluger, pentru Dumnezeu, scapă-ne viaţa, că sîntem în mîinile dumitale". Tudor a răspuns: „Viaţa vă este scăpată. Dar îmi pare rău de ceea ce aţi păţit". „Apoi ce să ne facem noi? Să mergem cu dumneata?" — a reluat Iordache Oteteleşeanu. „Cu mine nu puteţi merge, că eu sînt cu oastea, iar dumneavoastră aveţi familii". „Să ne ducem la Craiova?" — a continuat dialogul. „Acolo nu vă sfătuiesc să mergeţi, că poate să vină alţii mai răi. Ci să mergeţi la mănăstirea Horezului, unde este să se trimită cîţiva paznici de ai Adunării şi unde vă veţi avea şi dumneavoastră odihnă bună". Apoi, Tudor a pus de s-a scris o poruncă pentru a li se pregăti Oteteleşenilor şase care

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 582; de reţinut că despre asemenea „hoţomani" ştia şi Const. Samurcaş, înaintea fugii din Craiova (*ibidem*, p. 578).
[2] *Ibidem*, p. 581.
[3] *Ibidem*, p. 583.
[4] *Ibidem*.

cu boi spre a-i transporta la Horezu, sub pază, dîndu-le de la el şi 200 de lei de cheltuială. După care arnăuţii şi pandurii au fost porniţi la Oteteliş, apoi „a plecat şi Tudor cu ai săi călăreţi după ei, împreună şi cu Prodan şi D. Macedonschi". A doua zi, la Cîrlogani, peste Olteţ, Oteteleşenii au fost ajunşi din urmă de polcovnicul Vasile Ghelmegeanu, om de mare credinţă al lui Tudor, cu trei panduri călări, aducînd într-o traistă capetele lui Iova şi Ienciul — *„acesta* (Ienciu — n.n., G.D.I.) *era <rudă ?> cu căpitan Iordache"* [1], notează memorialistul (s.n., G. D. I.) —, căpeteniile de arnăuţi care desăvîrşiseră jaful la Beneşti (jaf început de oamenii lui Hagi Prodan, de faţă cu el !), împreună cu o scrisoare explicativă [2]. Polcovnicul V. Ghelmegeanu — continuă Iordache Oteteleşeanu (şi să reţinem această relatare de la un martor ocular şi un om de mare încredere al lui Tudor !) —„ne-a spus că lui Tudor i-a părut în adevăr foarte rău de ceea ce ni s-a întîmplat. Pentru aceea i-a şi tăiat pe amîndoi, noaptea spre joi (joi, 3/15.III, la Oteteliş — n.n., G.D.I.). Iar a doua zi, joi, a poruncit de s-au adunat la un loc toţi *arnăuţii şi sîrbii şi, înconjurîndu-i cu pandurii,*

---

[1] Un „Iovan Bulubaşa" şi un altul, — „oameni ai căpitanului Iordache, greci" — mai jefuiseră anterior (înainte de 20.II/4.III) în satele Cioroiu şi Băileşti, unde au fost surprinşi de I. Solomon, înfrînţi şi alungaţi (cf. M. T. Radu, *op. cit.*, p. 222 ; v. şi p. 224, despre rudenia acestui Iova — decapitat la Oteteliş — cu Iordache Olimpiotul şi despre misiunea lui pe lîngă Tudor, după Cioranu şi memoriile lui Nicolae Ipsilanti ; *ibidem*, p. 228, despre protecţia, rudenia şi instrucţiunile lui Iordache Olimpiotul faţă de cei doi căpitani de arnăuţi, pe baza izvoarelor, inclusiv greceşti, eteriste ; mai vezi şi *ibidem*, p. 230, 231, 285 şi urm., 294, 465, 482, cu citarea tuturor surselor, din care ne permitem a mai cita mărturia lui I. P. Liprandi : aceasta afirmă, despre cei doi căpitani (numele diferă, pentru unul), că *„fuseseră lăsaţi din ordinul <lui> Iordache să jefuiască pe boieri"*, dar că, *„prinzîndu-i, Tudor i-a omorît"* (D.I.R. 1821, V, p. 275 ; s.n., G.D.I.).

[2] Redăm integral scrisoarea (din 3/15.III.1821, în Oteteliş scrisă) :

„De la slugerul Theodor către dumnealor familiile de boieri aflate la Beneşti. Cuviincioasă închinăciune !

Fraţilor ! Cu toate că nu sînt din singe de evghenist, dar tot simţ durerile celor evghenisiţi. Căci, cum am aflat de primejdia în care sînteţi, mi-am lăsat drumul şi am pornit spre a întîmpina răul. Nenorocirea însă mi-a stat împotrivă, că n-am putut ajunge la vreme. Dar, ca să cunoaşteţi dumneavoastră că cugetul meu n-a fost, nici este a se urma unele ca acestea, iată, pe cei ce au fost pricina i-am tăiat pe amîndoi şi le trimit capetele spre încredinţare, pe care să porunciţi a le pune la răspîntii spre pilda şi a altora. Iată se trimit dv. şi lucrurile ce s-au găsit la aceşti tîlhari, precum argintul unei sfinte icoane şi din hainele cocoanelor d-voastre.

Să aveţi bună nădejde în Dumnezeu că în scurtă vreme vă veţi despăgubi şi de cele ce v-au jefuit. Şi sînt al dv. ca un frate şi slugă, Theodor. Scris din satul Oteteliş. 1821, martie 3". *(D.I.R., 1821*, I, p. 318).

a intrat în mijlocul lor trei panduri cu amîndouă capetele prinse în cîte o suliță și cu argintul icoanei, ce o despuiaseră ei la Bănești, într-altă suliță, strigînd că ei n-a<u> plecat să jefuiască și să despoaie icoanele, ci au plecat pentru dreptate, și că cine va face ca ei, tot ca ei va pătimi. Apoi i-au băgat pe toți în biserică de au săvîrșit jurămîntul ce l-au cerut. Și după aceea l-a pornit pe dînsul la noi cu acele capete tăiate. Și Tudor a plecat la Slatina" [1].

Este posibil ca Tudor să le fi spus, și el, acolo, ostașilor adunați, cîteva cuvinte (știm însă că vorba îi era scurtă, puțină), în sensul celor relatate de memorialist, după acel martor ocular, deși acesta nu relatase nimic despre o atare „vorbire" (și în nici un alt loc nu o găsim), dar de aici pînă la *conținutul*, cu totul ilogic (în baza a ceea ce încă C.D. Aricescu, în 1872—74, cunoștea — iar noi, azi, cunoaștem și mai mult !), al așa-zisului „discurs" este o distanță pe care Tudor n-o putea parcurge [2].

M. T. Radu a pus la punct această problemă [3], dar am relatat aici după izvoare, pentru a permite, o dată în plus, cititorilor, o judecată proprie [4].

---

[1] *D.I.R., 1821*, V, p. 584—585 ; s.n., G.D.I.

[2] A parcurs-o însă, cu ușurință, A. Oțetea, mutînd scena execuției celor doi (după Fotino) la Slatina, fără a-l deranja confuziile (v. A. Oțetea, *op. cit.*, 1971, p. 246 și urm.). În acest „discurs", Tudor ar fi spus (după Fotino) : „Fraților oameni ! Pînă azi nu v-am descoperit pricina tainică a scularii mele. Nu de la mine am ridicat armele, ci în înțelegere cu mai marii noștri, și de aceea nici nu privește această mișcare la stingerea boierilor, cari nu ni se împotrivesc cu dinadinsul, fiind greșită ideea ce v-ați făcut de dînșii. Acum, fiindcă se apropie ceasul, iată vă descopăr la toți adevărul, încunoștiințîndu-vă că pornirea aceasta este din porunca țarului Alexandru al Rusiei și privește nu numai mîntuirea noastră, ci și a întregului neam grecesc.

Prințul Alexandru Ipsilanti, eșind din Moldova, a călcat pe pămîntul Țării Românești, cu însemnată oștire. În urma sa se așteaptă și marea putere a Rusiei, care se află la Prut. Noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre, ca să meargă spre mîntuirea patriei sale. Rușii ne vor ajuta ca să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării, ce cad în partea noastră ; și apoi ne vor lăsa a ne cîrmui singuri, după legile noastre". (A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu*, 821, p. VI—VII).

[3] M. T. Radu, *op. cit.*, p. 285 și urm. ; v. și C. D. Aricescu, p. 134 și urm. ; *ibidem*, p. 138, nota 2, pentru faptul că executarea celor doi s-a făcut la Otetelișu, nu la Slatina.

[4] Încă C. D. Aricescu s-a îndoit de „discursul" respectiv, consemnat *numai* la I. Fotino (de unde a fost preluat și de alții, pînă azi, fără discernămînt, ignorîndu-se și punerea la punct operată de M.T. Radu) și, în *Acte justificative...*, 1874, reproducea documentul *„sub beneficiu de inventariu"*. C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 139, nota 1 ; idem, *Acte justificative...*, nota XXXVI, p. 91).

Acum, în plus față de C.D. Aricescu, noi cunoaștem poziția ostilă a diplomaților țarului (Pini, Stroganov) față de revoluția românească, de care Tudor luase act înainte chiar de a pleca de la Padeș (v. scrisoarea de răspuns către Al. Pini — mai sus, p. 123) sau, apoi, înainte de a pleca de la Țînțăreni (v. p. 171), și o cunoaștem mai bine și în continuare. O cunoștea și A. Oțetea, dar a ignorat documentele, iar pe unele le-a „adaptat", pentru a nu se dezice de teza lansată în 1945, cînd se pornise să „demitizeze" pe Tudor Vladimirescu !

Pozitiv : 1) Izvoarele cele mai de încredere nu amintesc despre un atare „discurs" ținut de Tudor la Oteteliș — și din tot ce cunoaștem, pînă acum, despre Tudor, știm că el nu avea obiceiul discursurilor (îndoielnic rămîne și „discursul" ce l-ar fi rostit la Cotroceni, cu prilejul retragerii, așa cum apare la Chiriac Popescu). 2) Așa-numitul „discurs" de la Oteteliș ne este menționat *numai* de I. Fotino, fără ca acesta să indice vreo sursă ; apoi, de la el, preluat și de alții ; nu ne este cunoscut, ca document original. 3) Conținutul așa-zisului discurs, cum apare el la Fotino [1], contrazice textul și logica tuturor izvoarelor de certă valoare, despre Tudor și despre revoluția din 1821, cunoscute pînă acum.

b) Etapa de marș și „sfatul ostășesc" de la Slatina.

„Adunarea norodului" s-a concentrat, deci, la Slatina, pentru trecerea Oltului. Ion Solomon a venit și el, de la Craiova (din tabăra de la m-rea Jitianu), cu panduriі săi. Iordache Olimpiotul și celelalte căpetenii eteriste, cu arnăuții lor (Farmache, Mihali, Ghencea), venite din București, au ajuns, de asemenea, la Slatina (pornind din tabăra de la Cotofeni și din zona Craiovei).

Repetăm și aici : „fraternizarea" de la Cotofeni-Țînțăreni fiind regizată de căpeteniile eteriste, pentru scopurile lor (v. mai sus, p. 164—169), arnăuții lui Iordache Olimpiotul etc. nu pot fi considerați în efectivele „Adunării". Un „amănunt", ce nu putea fi deliberat, furnizat de I. Solomon, ne dezvăluie încă o dată raporturile lui Tudor cu eteriștii, cu Al. Ipsilanti în-

[1] Și, cu deplină încredere în el, la A. Oțetea, de unde l-au preluat adepții tezei și toți cei impresionați de autoritatea autorului (fără verificare !) — v. Dan Berindei și Tr. Mutașcu, *Aspecte militare...*, ed. 1962, p. 86, ed. 1973, p. 82 ; oarecum și A. Stan, *Renașterea armatei naționale*, p. 187.

suși, aruncînd totodată încă o lumină asupra așa-zisului „discurs" de la Oteteliș. La Slatina, s-a primit vestea (ce s-a dovedit neîntemeiată) că Al. Ipsilanti s-ar fi apropiat de București. „Tudor — arată I. Solomon —, auzind aceasta, zise cu gura lui : *că <Ipsilanti> este prea crud și la ce a venit* ; celelalte agale (ofițeri — n.n.) tăcură toți" [1].

Între timp, Al. Ipsilanti plecase, într-adevăr, cu armata sa, din zona Iașilor (la 1/13.III) și la 7/19.III ajungea la Focșani. Aci îl așteptau — pentru A. Oțetea (*Op. cit.*, p. 341) — *eroii* de la Galați, în frunte cu Vasile Caravia [2].

Tudor, așa cum procedase și pînă aci, a organizat și a întărit și Slatina, centru important de rezistență. Dimitrie Iarcu îi scria, prin 1873—1874, lui C.D. Aricescu : „Relativ la Slatina, patria sau locul meu natale, veți șci ca Tudor numise representante al seu pe polcovniculu Ghelmezan (= V. Ghelmegeanu, n.n., G.D.I.), șefu al pandurilor. Nicolae Gigîrtu era locțiitorul seu. Magazia de provisiuni era în casele Delénului, peste care avea de : I — magazineru Toma Ciungu ; II — magaziner Ene Iarcu ; ajutor magaziner — logofătul Dobre (?)" [3]

De la I. Solomon, știm că aici, la Slatina, **s-a ținut un „sfat ostășesc", dar** memorialistul nu ne furnizează **amănunte decît în ce-l** privește pe el, „rînduit" a se întoarce la Craiova, urmînd a avea în grijă paza Olteniei [4]. Pornindu-se de la această știre, diverși autori construiesc „variantele" planului de marș spre București, „racordînd" informația — cu deplină știință sau fără să vrea — la teza Oțetea [5].

---

[1] Apud M.T. Radu, *op. cit*, p. 230.

[2] Un bețiv notoriu, Vasile Caravia efectuase la Galați un adevărat masacru în rîndul populației turce de aci, fără a ține cont de sex și vîrstă (*D.I.R., 1821*, I, p. 304, 331, 337, 354, 401 ; II, 43 ; V, p. 60, 283 („monstrul de Caravia" — zice I.P. Liprandi și se justifică), 427 (același și aceeași expresie, acum la asasinarea lui Tudor) ; „Astăzi — nota I.P. Liprandi, cînd își redacta lucrarea — generalul Caravia s-a întors în starea sa dinainte, proprie lui : el ține o cafenea în Moreea. Acest rang de general îi fusese acordat (de Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.) pentru barbaria de la Galați" (*ibidem*, p. 450).

[3] Arh. St. Buc., fond. Saint-Georges, inv. 1 126, pach. III, doc. 14, f. 117.

[4] Apud C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 140 ; I. Neacșu, *Oastea pandurilor...*, *loc. cit.*, p. 1 025.

[5] după cum se constată că, de fapt, s-a produs marșul. Nu avem pînă acum alte documente despre „sfatul ostășesc" de la Slatina. I. Neacșu, *loc. cit.*, p. 1025—1028 ; D. Berindei și Tr. Mutașcu, Aspecte militare..., 1973 p. 82—84 ; A. Stan, *op. cit.*, p. 188.

c) Marşul „Adunării norodului" spre Bucureşti. Reluarea negocierilor cu Divanul.

Efectivele „Adunării" se ridicau, în ziua punerii în dispozitiv de marş spre Bucureşti (10/22.III), la circa 8 000 de oameni [1].

Grosul oştirii, în frunte cu Tudor Vladimirescu, a pornit pe drumul poştei — prin Şerbăneşti (Olt), Tecuci (Teleorman), Talpa (Teleorman) — pînă la Vadu Lat, după care a „cotit-o" la stînga, spre Bolintin Deal (Moşneni), apropiindu-se de Bucureşti [2], înaintînd cu o viteză de 25 km pe zi — viteză apreciată ca încadrîndu-se în normele „prevăzute pentru o armată regulată" în epoca respectivă [3] —, în condiţii destul de nefavorabile : prin Bolintin (unde era la 16/28.III) şi Samurcăşeşti (Ciorogîrla, 17/29.III), Tudor a ajuns la Cotroceni (18/30.III), atunci în marginea Bucureştilor, unde şi-a instalat tabăra.

Un „detaşament" mai mic (o „căpitănie" de 100 panduri călări), condus de Simion Mehedinţeanu (sau Podeanu) o pornise mai înainte pe drumul Piteştilor, ajungînd la 7/19. III în acest oraş, unde a şi rămas pînă la sfîrşit, interceptînd trecătorile şi asigurînd paza în Piteşti şi Curtea de Argeş [4].

Căpeteniile eteriste, continuîndu-şi jocul dublu [5] — crezut sau nu de Tudor (oricum, tolerat) —, şi-au împărţit „forţele" tot în două : o parte, cu Iordache şi Farmache, pe drumul Piteştilor, jefuind şi prădînd [6], au ajuns la Colentina (atunci în marginea Bucureştilor (la 13/25.III), după care au pornit-o în întîmpinarea lui Al. Ipsilanti, spre Mizil (unde, probabil, l-au întîlnit). Acesta din urmă înainta încet şi cu ocolişuri, dînd proclamaţii [7] ; Ghencea şi

---

[1] I. Neacşu, *op. cit.*, p. 1 025. Efectivele crescuseră repede. I. Otetelişeanu arată că după episodul, dramatic pentru ei, de la Beneşti, „panduri trecînd" vedea „în toate zilele" şi ei, boierii, de frică, fugeau în pădure *(D.I.R., 1821*, V, p. 585).

[2] v. harta la I. Neacşu, *Oastea panduriior*, *loc. cit.*, între pp. 1 024—1 025, D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare...*, 1973 (la sfîrşit).

[3] Apud D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare...*, p. 85 ; aici şi alte detalii militare ale marşului, ca şi la I. Neacşu, *loc. cit.*, p. 1 028 şi urm.

[4] I. Neacşu, *loc. cit.*, p. 1 028—1 029 ; *D.I.R., 1821*, II, nr. 28, p. 47—48 ; nr. 116, p. 167 ; III, nr. 157, p. 424.

[5] *D.I.R., 1821*, V, p. 419.

[6] I. Neacşu, *Oastea panduriior...*, *loc. cit.*, p. 1 029.

[7] Aici nu este locul să analizăm proclamaţiile lui Al. Ipsilanti. Este cu totul instructivă paralela pe care o face I. P. Liprandi între proclamaţiile lui Al. Ipsilanti şi cele ale lui Tudor *(D.I.R., 1821*, V, p. 284).

Mihali, cu arnăuții lor călări (circa 100) au pornit înaintea grosului oștirii, jefuind ca și ceilalți. Pornind apoi în întîmpinarea lui Al. Ipsilanti, uniți, au intenționat să jefuiască Piteștii (unde se instalase Simion Mehedințeanu), dar nu li s-a permis intrarea în oraș [1].

•

Înainte de a porni din Slatina spre București — „peste șase zile după întoarcerea lui Samurcaș", notează Cioranu —, Tudor Vladimirescu a trimis 4 panduri de mare încredere la Divanul țării [2], cu un „memorandum al său" (scrie Cioranu), bine redactat, în care cerea :

„1. Ca Divanul, *ce înfățișează Țara Românească, unindu-se cu dînsul*, să ceară prin arzmazar de la Poarta otomană desființarea cu totul și pentru totdeauna a orînduirii domnilor greci în Țara Românească și în locul lor să se rînduiască domni pămînteni cu toate drepturile țării, după cum în vechime le-au avut și le are țara prin tratatele încheiate cu Înalta Poartă supt Mircea, Ștefan și ceilalți.

2. Să se însumeze numaidecît *12 000 de bărbați, ostași români*, cu toate trebuincioasele pentru o oștire, din casa Vistieriei țării, precum a fost din vechime, ca să fie pentru paza liniștii și asigurarea Principatului.

3. Tributul sătenilor (birul — n. n., G. D. I.) să se hotărască de Obștească Adunare a țării, pentru șapte ani și într-acest timp să nu se poată nici micșora, nici a se mări tributul supt nici un cuvînt.

4. Să se dea de la Înalta Poartă, deocamdată, cel puțin pe trei ani, asidosie (scutire de haraci — n.n., G.D.I.) țării, ca să mai poată locuitorii răsufla, aflîndu-se acum obosiți de despuierile săvîrșite de neomenoșii slujbași ai domnilor greci.

5. Să se numere lui Tudor, îndată, din Vistierie, 500.000 de lei, pentru întîmpinarea trebuințelor sale, și să-l încredințeze prin asigurări în scris că și în urmă, cînd va mai avea trebuință de bani, o să-i întîmpine sumele ce-i va trebui. Și pentru toate aceste cereri Divanul să-i răspunză în scris și îndată [3].

---

[1] I. Neacșu, *Oastea panduriior...*, p. 1 029.

[2] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 247—248 ; C. Samurcaș, cum s-a văzut, fugise din Craiova la 28.II/12.III, iar Divanul a scris lui Callimachi la 10/22. III ; deci, la 9/21.III sau 10/22.III „curierii" lui Tudor erau la București. Cei 4 erau : Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ioan Fruntelată și Ioan Oarcă, toți mehedințeni.

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 247—248 ; s.n., G.D.I.

Divanul însă — motivele contează mai puțin [1] — n-a dat sau n-a putut da atenția cuvenită „memorandum-ului" lui Tudor, lăsîndu-i pe cei 4 căpitani de panduri să se întoarcă fără răspuns [2].

Tot din Slatina, la 8/20.III, pregătindu-se pentru marșul spre capitala țării, Tudor a trimis, în primul rînd pentru locuitorii Bucureștilor — toți, indiferent de „treaptă" —, prima din cele 3 proclamații adresate lor, în care le cerea să pregătească, pentru oștire, „conacu cel trebuincios", iar pe de altă parte „să-mi trimiteți din toate iznafurile cîte un om cu adeverință în scris, spre încredințare" [3].

•

Apropierea lui Tudor, cu „Adunarea", de București, a stîrnit — era firesc — o vie activitate politică, marcată de neliniște și teamă. Consulii puterilor străine (afară de cel prusian) s-au retras din București, iar caimacamii domnului fanariot s-au retras la Giurgiu. Unii din marii boieri ai țării — în primul rînd cei trei, care-i dăduseră „înscrisul" din 15/27.I — se retrăseseră la Brașov, alții însă pe la moșii, prin păduri, pe la mănăstiri, unde au fost jefuiți de arnăuți [4].

Divanul, cîntărind implicațiile politice ale intrării și instalării „Adunării norodului", cu întregul efectiv, în Capitală, a schițat unele măsuri — mai mult simbolice, căci de o împotrivire eficientă nu putea fi vorba — pentru a-l abate pe Tudor de la un astfel de gînd. Dar, fiindu-i, desigur, evidentă ineficiența acestor măsuri, a depus toate eforturile ca, prin tratative, să ajungă cu el la o reglementare a raporturilor politice. În acest scop, episcopul Ilarion — cunoscut și, cum se știe pînă acum, foarte apropiat lui Tudor — a ieșit primul în întîmpinarea „Adunării" (poate, la Bolintin), prilej cu care va fi avut loc între trimisul

---

[1] Cioranu comentează, ajutîndu-ne să înțelegem și unele motive. „Divanul însă, în loc de a se gîndi mai adînc și a-i fi milă de biata țară *(de vreme ce purta numele de Divan al Țării Românești), în loc de a-și cunoaște sintele sale datorii și în loc de a se strînge și a se uni toți boierii, români adevărați, pentru interesul patriei lor, boierii Divanului au început a se încurca și a se speria de intrigile grecilor...* Și astfel căpitanii curieri ai lui Tudor s-au întors fără răspuns". *(Ibidem, p. 248 ;* s.n., G.D.I.).

[2] *Ibidem,* p. 248.

[3] Conținutul acestei prime proclamații nu i-l cunoaștem încă. Tudor i-l rezumă în cuprinsul celei de a doua proclamații, dată din Bolintin, la 16/28.III *(D.I.R., 1821,* I, nr. 220, p. 372—373). Este foarte posibil ca eteriștii să fi zădărnicit ajungerea la destinație și „publicarea" acestei prime proclamații în București.

[4] Naum — v. *Izvoare narative..., 1821,* p. 70—71.

Divanului și căpetenia „Adunării" o confruntare dramatică [1]. Și misiunea lui Ilarion a reușit, dar episcopul a rămas, poate, ca o garanție (voluntară ? cerută sau chiar reținută de Tudor ?), de aci înainte, în mijlocul „Adunării".

După întrevederea cu Ilarion sau înainte de aceasta, oricum la 16/28.III Tudor trimitea, din Bolintin, *a doua proclamație* către locuitorii Bucureștilor. Pornea de la ideea că le este cunoscută „cererea norodului" pentru „dreptățile cele folositoare la toată obștea". Repeta — acum și ca o presiune politică asupra Divanului — reproșul „unirii pământenilor boieri cu cei după vremi trimiși domni", din care pricină acele dreptăți „cu totu s-au înghițit și s-au stricat". Apoi, venea argumentul puterii : să se rețină că el, Tudor, era în marginea orașului și comanda „peste șaisprezece mii" de ostași — și toți „trag la București, unde este ca să se adune toată țara, cu mic cu mare" spre a aștepta pe trimișii „prea puternicii împărății, ca să cerceteze jalnica lor stare și să le facă dreptate și orînduială bună". Le repeta bucureștenilor, ca un reproș, și le rezuma conținutul primei proclamații, din 8/20.III, cu constatarea că „nici o urmare văz că nu ați făcut". Acum, date fiind cele spuse, „după datorie" le aducea la cunoștință și „părintește" îi sfătuia *„ca în grab să-mi dați răspuns în scris, iscălit de toate iznafurile și de toți mici și mari, precum și de toți ostașii cîți vă aflați în București și vă hrăniți dintr-această țară, ca să știm de voiți binele de obște sau nu"*. Era, clar, un ultimatum, dar unul de cea mai bună credință — cu adevărat „după datorie" și părintește dat — în perspectiva noii ordini ce urma a se statornici — și a cărei temelie Tudor o arăta, din nou, succint, dînd, totodată, toate garanțiile de siguranță și securitate : *„Căci oricare va fi la un glas și întru unire cu creștinescul norod, este pornit numai pentru dreptate, acela se va numi patriot"* — scria el. *„Iar vericare se va împotrivi binelui obștesc, acela ca un vrăjmaș se va socoti ! Să știți și aceasta !"*. Proclamația se încheia cu garanția : „Pentru care vă încredințez că *toți cîți se vor uni cu obștescul norod și vor fi întocmai următori cu dînsul, nicidecum nu vor rămînea căiți, sau boieri, sau ostași, sau vericine vor fi. Iar care împotrivă va urma, în veac se va căi.*" [2].

---

[1] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 185 ; poate, cea publicată de C. D. Aricescu în *Acte justificative...*, p. 123—126.

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 220, p. 372—373 ; s.n., G.D.I.

Proclamația din 16/28.III va fi avut efect asupra Divanului. Reușita misiunii lui Ilarion s-a putut adăuga la aceasta, hotărînd Divanul la primul pas politic important.

Boierii pregătiseră, în prealabil, un document spre a i-l înmîna lui Tudor. Era, desigur, acea „*Carte de adeverire*", semnată de 77 boieri, înmînată însă după reușita misiunii lui Ilarion, de către Dinicu Golescu la 17/29.III, la Ciorogîrla [1].

Prin „Cartea de adeverire" Divanul accepta să considere că „pornirea d-lui slugerului Theodor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fieșcăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință". Și boierii divaniți se jurau că „niciodată nu vom cugeta împotriva vieței și a cinstei d-lui și ne vom uni întru toate bunele cugetări cîte se vor chibzui" între Tudor și ei, acele „chibzuiri" urmînd a privi „fără nici o părtinire la folosul, nebîntuirea pacinică" și la „cinstita petrecere" a acestui norod al Valahiei, patriei noastre" [2].

Tudor a renunțat, deocamdată (pînă la încheierea negocierilor cu Divanul), la instalarea „Adunării" chiar în București, stabilindu-și tabăra, precum se știe, la Cotroceni, la 18/30.III, atunci în afara orașului, într-o poziție strategică excelentă.

Cum Al. Ipsilanti se apropia și el de București, nu-i va fi fost greu propagandei eteriste să înspăimînte Divanul — cum va fi făcut-o și pînă atunci! — cu legătura dintre cei doi. Iată de ce, într-o atare nesiguranță, după ce Tudor s-a instalat, deocamdată, la Cotroceni, a fost trimis aci (la 19/31.III), din partea mitropolitului și a Divanului, logofătul Al. Filipescu-Vulpe, „ca să-l înduplece a nu intra în oraș pănă nu va sosi și prințipul Ipsilant". Și abilul boier — continuă Naum — „pănă seara s-au prigonit cu dînsul" [3]

---

[1] După Liprandi *(D.I.R., 1821,* V, p. 277).

[2] *D.I.R., 1821,* I, nr. 237, p. 395—396.

[3] Naum Rîmniceanu era în măsură să cunoască bine această *stare de spirit* a Divanului (căci de o legătură între Tudor și Al. Ipsilanti nu putea fi vorba, deși Naum afirmă și aceasta, fără a fi în poziția de a cunoaște un asemenea secret, foarte greu de ajuns la el). I-a arătat: că orășenii și „paznicii" orașului (Sava, cu arnăuții lui) sînt „gata spre împotrivire"; că „această țară ce să tălhărește este patriia lui" etc.; și Naum continuă, redînd „replicile" boierului, ca și cînd Tudor ar fi fost în legătură cu eteriștii *(Izvoare narative, 1821,* p. 73 și urm.). Este, desigur, „varianta boierească" asupra revoluției, de care Naum, cînd își redacta cronica, va fi fost convins. Oricum, este de reținut acest efort de „convingere", de care Tudor nu avea nevoie. El îi va fi dezvăluit teama, reală și concretă, a boierilor, care rămăseseră în țară nu pentru că nu putuseră fugi. Era un „teren" pe care partenerii de negoci-

Dar Tudor își avea motivele lui — și mai vechi și mai noi — să suspecteze Divanul — și, parțial, le va mai avea și de aci înainte, căci boierii erau și nestatornici și fricoși (dar și motivul de frică era unul concret: fanarioții, acum eteriști, nu erau oameni care să cruțe!). De aceea el va stărui să intre totuși în București cu o parte a oștirii, pentru a controla îndeaproape Divanul, dar și pentru a-l feri de a cădea în mîinile eteriștilor-fanarioți. De aceea — zice Naum — „abiia l-a înduplecat (pe Tudor — n.n., G.D.I.) să rămăe afară din București" [1].

Acum, la Cotroceni, cei doi vor fi discutat și *problema puterii*. După Naum, Tudor, „acceptînd" soluția rămînerii la Cotroceni, a „intrat" în „altă fandasie, mai mare", anume *„că lui i să cade să stăpănească singur, cu deplină putere, toată Țara Românească, fiindcă este pămîntean și s-au străduit pentru dreptățile Patrii"* [2]. Este de crezut că Tudor îi va fi pus trimisului Divanului această problemă, căci după ce va intra în București se va și purta ca atare, deși formal nu va forța nota.

Oricum, deși motive de suspectare reciprocă rămîneau, pînă la sosirea lui Al. Ipsilanti și clarificarea raporturilor dintre cei doi, Divanu — ce înfățișa, legal, țara [3] — și Tudor, reprezentantul „Adunării norodului" și comandantul unei puternice oștiri, se înțeleseseră — și etapa cea mai grea a negocierilor fusese depășită.

Dar și consulul general țarist și eteristul Al. Pini era acum și mai depășit de evenimente. Românii își luaseră, deschis, în mîna lor, soarta, hotărîți să-și „poarte crucea", cum se spunea atunci și s-a mai spus și după aceea, o cruce a suferinței, dar și a speranței, a credinței în forțele proprii, cum se sugera și pe steagul

---

eri, abordînd discuția fără intermediari, se puteau înțelege. Într-un fel, expunerea lui Naum confirmă părerile și soluțiile avansate în Divan, anterior, așa cum ni le prezintă Iordache Golescu; confirmă — sau este conformă cu alte documente din ajunul revoluției în care se înfățișează poziția boierimii pămîntene față de o eventuală acțiune eteristă în țară. Este de reținut integral această pledoarie a lui Al. Filipescu (cf. *Izvoare narative, 1821*, p. 74—75).

[1] *Ibidem*, p. 75.

[2] *Ibidem*; s.n., G.D.I.

[3] În „memorandum-ul" trimis din Slatina Tudor recunoscuse, cum am văzut, poziția politică a Divanului (că „înfățișează Țara Românească" — v. mai sus), reținută și de M. Cioranu în comentariul său. Dar nu putea înțelege și nu putea ierta boierilor divaniți, pe lîngă altele mai vechi, faptul că îl lăsaseră fără răspuns la citatul „memorandum". Doar erau acolo și puncte de vedere ale multora dintre marii boieri!

cel mare al revoluției cu care se va intra peste cîteva zile în Capitala țării. E drept că nici poziția politică nu-i permitea lui Al. Pini să rămînă. Oricum, și pentru că nu-l „ierta" poziția politică, dar și ofensat de această „scăpare din mînă" a evenimentelor, s-a retras „spre un loc sigur" [1], la Brașov, rămînînd să-i fie publicată proclamația de „dezavuare", pe care boierul Al. Filipescu i-o adusese, poate, la cunoștință, lui Tudor, cu prilejul întrevederii de la Cotroceni, ca argument [2].

Nu era prima dată cînd Tudor lua cunoștință de ostilitatea diplomației țariste față de revoluția românească. Acum știm sigur : cunoștea această ostilitate chiar de la început (v. mai sus, p. 123, scrisoarea de răspuns către Al. Pini, din 28.I/9.II) ; a cunoscut-o și mai clar cînd a constatat implicarea lui Al. Pini în tentativa de asasinat de la Țînțăreni (v. p. 170—173), după ce, cu puține zile înainte putuse cunoaște aceeași poziție, a lui Pini și Stroganov, din nota difuzată în județele oltene sub semnătura lui C. Samurcaș și N. Văcărescu (v. mai sus, p. 169). Evident, acum, „dezavuarea" venea direct de la cel mai înalt nivel, în numele țarului — și acest element nu era de ignorat.

De aceea, dacă pe plan intern *revoluția intra, sub aspect politic, într-o nouă etapă*, prin reglementarea raporturilor cu Divanul (ce urma a se încheia în cîteva zile), urmînd apoi colaborarea pentru păzirea intereselor superioare ale țării, ale „tot norodului românesc", și sub aspectul implicațiilor externe revoluția românească intra, de asemenea, într-o *nouă etapă*, conturată cu toată claritatea după ce, direct, Tudor va da toate garanțiile privind inexistența legăturilor sale cu acțiunea eteristă din Principate (și aceasta va surveni peste cîteva zile).

Era, deci, de reținut „dezavuarea" țaristă, privită în toată greutatea ei, dar ea nu era o surpriză. Experiența istorică, foarte recentă chiar, îi învățase pe români să ceară *cu toată prudența* sprijinul țarului, știind că acesta nu-și pornește dezinteresat ca-

---

[1] Cum scria în nota trimisă mitropolitului, la 17/29.III. *(DI.R., 1821,* I, nr. 223, p. 375—376.

[2] Prof. Nicolae Ciachir, într-un amplu studiu ce urmează să apară în „Arhivele Olteniei", serie nouă, nr. 3/1983, studiu intitulat : *Poziția guvernului rus față de mișcarea insurecțională din sud-estul Europei (1821)*, 42 p. dactilo — studiu pe care ni l-a pus la dispoziție în ms., fapt pentru care îi mulțumim și pe această cale —, demonstrează că diplomația țaristă, țarul însuși, n-aveau, în 1821, vreun interes să promită ajutor grecilor insurgenți și că, efectiv, nu le-au promis nimic în acest sens ; nici lor și nici românilor. Ca atare, acum, poziția Rusiei nu poate fi socotită „dezavuare", ci — pur și simplu — condamnarea celor două acțiuni.

zacii spre Dunăre. Era bine, firește, dacă l-ar fi convins pe țar să le dea un sprijin diplomatic — dar numai atît. Rusia era însă o putere de care românii trebuiau să țină seama.

Iată de ce răspunsul trimis de Tudor lui Alex. Filipescu — reprezentantul Divanului —, la 20.III/1.IV, este pornit dintr-o matură judecată, iar nu rezultatul unui „teribilism", cum ar părea la prima vedere. El, Tudor, a „văzut" și a „înțeles" cele arătate în „nota" lui Al. Pini, trimisă lui la Cotroceni. Dar — continua el —, „și de să va publicarisi și de nu, pe mine nu mă supără" [1]. După discuțiile purtate, pe el îl interesa, de acum, modul în care va colabora cu Divanul, modul în care, în fond, românii vor ști să-și „poarte crucea" — și pe acest fir urma răspunsul lui către Divan. Și trimitea reprezentantului Divanului o altă notă — „din partea mea" —, considerînd că ea, nota, „va fi după plăcerea dumneavoastră", a boierilor divaniți. Nu pierdea din vedere ce comunicase bucureștenilor prin proclamația din 16/28.III. Pentru a nu oferi nici un pretext de intervenție din afară, indiferent din partea cui — căci pe această linie trebuia mers! —, îl interesa nu numai poziția Divanului, ci și, exprimată în scris, poziția politică a locuitorilor Capitalei, unde urma a fi de acum înainte „scaunul oblăduirii norodului". Trimitea, deci, și „încredințarea care este de trebuință sufletește a o face toți oroșani(i) mari și mici" [2]. Și din nou apelul ultimativ, dar tot „părintește" făcut, căci era hotărît ca a doua zi să intre în București: „Ci de aveți dv. scopos a urma binelui obștesc, mă rog să binevoiți a pune ca să să citească în grab, întru auzu tuturor, și *pînă în seară negreșit să să aleagă cei buni de cei răi, adică cei ce vor voi binile obștesc să iscălească încredințarea cea sufletească, iar cine nu slobod este ca să să tragă în lături*". Lucrurile erau hotărîte, nu mai încăpea nici o îndoială. „Mîine dimineață, trăgînd — încheia Tudor apelul către reprezentantul Divanului —, voi ca să mă așăz și eu acolea în București cu o sumă de oameni, pentru care să fie știut dumitali" [3].

---

[1] Va fi sugerat, poate, verbal, prin „curier", să nu se publice nota; era util și pentru el, dar și pentru Divan.

[2] Nu cunoaștem încă acea „altă" notă trimisă Divanului. Cît privește „încredințarea" ce trebuia semnată de orășeni, aceasta putea fi însă și una din ultimele două proclamații — ori cea din 16/28.III, ori cea din 20.III/1.IV; una din ele putea fi „subscrisă" și-i putea fi remisă, ca atare, lui Tudor.

[3] *D.I.R., 1821*, I, nr. 231, p. 388; s.n., G.D.I.

Al. Ipsilanti, cum am spus, se apropia de București. La 18/30.III, din Mizil, își trimitea proclamația către „nobili<i> locuitori ai Bucureștiului" [1].

Era cu totul dăunător, pentru interesele superioare ale țării, ca armata eteristă, în unire cu „paznicii" Bucureștilor (arnăuții lui Sava Fochianos), să ocupe Capitala. În situația în care se aflau acum eteriștii, dezavuați public de țar, avînd Divanul în mîna lor — căci, practic, așa ar fi fost —, ar fi aruncat Țara Românească, Principatele în genere, în complicații politice și riscuri imprevizibile. N-o doreau nici boierii pămînteni care alcătuiau Divanul, dar aveau pe arnăuții lui Sava în coastă — și acesta, la intrarea lui Tudor în București și-a arătat clar intențiile : să mențină în mîna lui Divanul, în incinta Mitropoliei ! Așa stînd lucrurile, poate chiar Divanul însuși, poate Alex. Filipescu numai [2] —, cu sau fără voia Divanului —, să fi sugerat lui Tudor intrarea urgentă în București. N-ar fi fost nevoie, deoarece complicațiile și riscurile nu le dorea nici Tudor, care — fără îndoială — nu pierdea din vedere adevăratele „sentimente" ale Divanului față de el, ca și nestatornicia acestuia (urmată firesc sau impusă — nu avea importanță motivul ; oricum, era periculoasă !). De aceea, după părerea lui și a celor cu care se sfătuia, trebuia urgentată intrarea în Capitală.

Mai era însă ceva de „pus la punct", de la principiu pînă la detaliu : o proclamație generală, către bucureșteni și „către tot norodul", către țară deci, înaintea acestui pas important ; precizarea punctelor de dislocare a oștirii și pregătirea orașului pentru intrare.

Proclamația din 20.III/1.IV, menționată mai sus (v. p. 97) a reafirmat cauzele și obiectivele revoluției, cu o zi înaintea intrării în Capitala țării. Prin textul ei, proclamația conferă revoluției elevata expresie de simbol al *renașterii politice* a românilor, înfățișînd, totodată, pentru toți — tot succint, dar tot ferm — temelia noii ordini ce urma a radia din „scaunul oblăduirii norodului" [3]. Erau, în cuprinsul acestei proclamații — adresată

---

[1] *Ibidem*, nr. 224, p. 376.

[2] Cu el Tudor va conlucra cel mai strîns, după intrarea în București. Era tînăr și capabil, foarte abil și nu-i era străin „gustul" puterii (*D.I.R., 1821*, I, nr. 127, p. 228).

[3] Arh. St. Buc., fond Saint Georges, pach. III, doc. 10, orig. rom., hîrtie, difolio, cerneală maronie, bine conservată. Publicată de C. D. Aricescu (*Acte justificative...*, p. 128—129) și preluată după el în D.I.R., 1821, I, nr. 229, p. 385.

nu numai Divanului, dar în primul rînd acestuia —, atît concesii din partea căpeteniei „Adunării", concesii utile pentru o mai rapidă reglementare a raporturilor, după primirea acelei „Cărți de adeverire", dar erau și presiunile politice menite să înlăture, din capul locului, vreo abatere de la principii sau vreo eschivare.

„Pricinile care m-au silit a apuca armele sănt pierderea privileghiurilor noastre și jafurile cele nesuferite care le pătimea *frații noștri*" (adică țăranii — n. n., G.D.I.) — începea Tudor Proclamația, eliminînd orice comentariu asupra vinovaților (din rîndul cărora nu puteau lipsi nici boierii țării; el le reproșase aceasta cu mai multe prilejuri anterioare). Apoi, pe linia concesiei astfel începute, continua: „Mai naintea intrării mele în București cu cale am socotit să vă vestesc mai întîiu, ca din partea norodului, uitare de istov celor mai nainte lucrate și să vă chem pe toți ca să vă uniți cu norodul și să lucrați cu toți dinpreună obștească fericire făr de care norocire în parte nu poate fi". Este cuprinsă, în economia acestei fraze, clar exprimată din capul locului, hotărîrea de a intra în București — asupra acestui punct nu încăpea discuție! Urma noua importantă concesie („uitare de istov celor mai nainte lucrate"), acordată Divanului „din partea norodului" (care, evident, trecea peste atîtea chinuri îndurate!), dar acordată ca preț al unirii cu norodul, pentru că numai așa se putea năzui spre „obștească fericire, făr de care norocire în parte nu poate fi" — exprima Tudor dezideratul intern suprem al revoluției și raporturile individ-societate în „noul regim" care urma a se institui. Aceasta, ca în orice program revoluționar „matur": „fericirea" personală, a individului, nu poate fi concepută în afara celei generale. Și — de reținut, pentru toate formulările din documentele ulterioare (ca, dealtfel, și din cele de pînă atunci!) — nu vorbea „stăpînul", „domnul" („Domnul Tudor"! deținătorul de fapt al unei mari puteri, ci atît concesia cît și chemarea la unire se lansau *„ca din partea norodului"*. Atari formulări, prezente în toate documentele emanate din cancelaria lui Tudor pentru Divan și pentru țară exprimă democratismul profund al gîndirii conducătorului (evident, o democrație a acelei epoci de revoluție) și a „sfetnicilor" cu care, desigur, se sfătuia.

Urma, în Proclamație, un patetic apel către toți românii — începînd, desigur, cu Divanul: „Fraților! Cîți n-ați lăsat să să stingă în inimile dv. sf(înta) drag(ost)e cea către patriie, aduceți-vă aminte că sântem părți ale unui neam" și „cîte bunătăți

avem sănt răsplătirea din partea neam⟨u⟩lui către strămoşi⟨i⟩ noştri pentru slujbele ce au făcut" — dezvăluia Tudor, în invocaţie, la nivelul gîndirii europene a timpului, legătura omului cu ţara şi cu neamul. Apoi, logic, datoria fiecăruia: „Ca să fim şi noi vrednici acestor cinstiri ale neamului, datoriie netăgăduită avem să uităm patimile cele dobitoceşti şi vrăjbile ce ni-au defăimat atît încît să nu mai fim vrednici de a ne numi neam". Ce trebuia făcut? Soluţia venea în aceeaşi logică fermă a gîndului început: „Să ne unim dar cu toţii, mici şi mari, şi ca nişte fraţi, fii ai uniia maici, să lucrăm cu toţi⟨i⟩ înpreună, fieşcare după destoiniciia sa, căştigarea şi *naşterea a dooa a dreptăţilor noastre*". Unirea, deci. Unirea pentru cîştigarea „dreptăţilor norodului", ale ţării. De fapt — gîndea Tudor şi cei cu care va fi conceput acest text în întregime antologic — *„cîştigarea şi naşterea a dooa* (adică *renaşterea*, în expresie românească de epocă!, n.n., G.D.I.) *a dreptăţilor noastre"!* Iată un aspect nesubliniat al revoluţiei din 1821[1]: conducătorii şi „ideologii" ei au conceput-o ca *expresie politică a renaşterii româneşti* la începutul veacului trecut, la începutul evului modern al istoriei noastre. Era, aceasta, pentru toţi românii care doreau „binele patriei", binele „de *obşte*", datoria supremă: „Veri carele va îndrăzni a face cea mai mică înpotrivire în lucrări aceştii *naşteri de al doilea*, unul ca acela, fraţilor! să s⟨ă⟩ pedepsească cumplit" — suna avertismentul final. „Legătura cea de obşte pentru binele norodului", trimisă concomitent, urma a se întări prin iscălitură şi prin jurămînt de către „adevăraţii fii ai patrii".

d) Intrarea lui Tudor Vladimirescu în Bucureşti

În dimineaţa zilei de 21. III./2. IV, în tabăra de la Cotroceni se făceau ultimele pregătiri pentru intrarea în Bucureşti şi, prin (D. ?) Macedonschi[2] se trimiteau ultimele înştiinţări Divanului: „cu un ceas mai întîi" (= mai de vreme) să se anunţe ca prăvăliile, porţile şi hanurile să fie închise „pînă la opt ceasuri din zi" (orele 20 seara), iar pînă a doua zi *„negre-*

[1] În cursul universitar din 1975 am semnalat acest aspect într-o notă la pagină, iar în 1980, la al XV-lea Congres mondial de ştiinţe istorice ne-am construit intervenţia în acest sens — *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — expresie a renaşterii naţionale româneşti* —, intervenţie ce urmează să apară în actele Congresului.

[2] *Izvoare narative*, 1821, p. 75; după Naum, ar reieşi că această înştiinţare a trimis-o tot la 20. III./1. IV.

şit" să se lase „slobod", pentru încartiruirea ostaşilor „Adunării", mai multe „locuri" importante din Capitală : Mitropolia şi mănăstirile Sf. Spiridon şi Radu Vodă, precum şi „casile răposatului Manuc Bei, Cişmeaua lui Filaret, casile dumneaei cocoanii Joiţii Brîncoveanca, casile sărdarului Marcu ce sînt în capul podului Beilic, casile dumneaei cocoanii Elenchi Creţuleasca şi ale Fălcoencii" [1].

Şi astfel, în ziua de 21 martie/2 aprilie [2] — zi însorită de primăvară — pe la orele două d.a., venind din tabăra instalată deja la Cotroceni, Tudor Vladimirescu a intrat în Bucureşti cu toată solemnitatea [3], dînd dovadă, şi cu acest prilej, de multă înţelepciune şi răspundere politică pentru interesele superioare ale ţării şi ale neamului său [4]. Comandirul era — după C. D. Aricescu [5] — în fruntea pandurilor săi, în cea mai mare parte gorjeni şi mehedinţeni, „renumiţi pentru curajul şi statura lor". În mînă, Tudor ţinea o pîine mare — semn tradiţional al bunătăţii şi al belşugului. În dreapta lui, un preot purta crucea — crucea dreptăţii, dar şi crucea jertfei şi a suferinţei. Un pandur — nu-i cunoaştem locul în „alai" — ducea steagul, steagul cel mare al revoluţiei [6].

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 234, p. 391 ; Naum omite Sf. Spiridon, trecînd în schimb Mihai Vodă.

[2] Stabilea, documentat, Em. Vîrtosu în 1927 (*Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 18), îndreptînd o eroare rămasă de la C. D. Aricescu, dar reluată de unii şi după 1927, pînă în... 1980 !

[3] „Întocmîndu-şi halaiul Adunării sale" — notează Dîrzeanu —, au intrat cu o pîine mare în mînă pe Podul Calicilor" (azi Calea Rahovei — *D.I.R., 1821*, V, p. 64).

[4] După Naum, reţinem că au avut loc anumite discuţii — „multă prigonire făcîndu-să" — între Tudor şi Divan în legătură cu locurile desemnate de Tudor, în Capitală, pentru încartiruirea oştirii (Mitropolia şi m-rile Radu Vodă şi Mihai Vodă), locuri ocupate mai dinainte de „paznicii oraşului" care „n-au vrut nici într-un chip să iasă dintrînsele" ; Tudor a ameninţat că de va găsi împotrivire, „îşi va înlesni intrarea sa cu sabia în mînă". Auzindu-se aceasta în Bucureşti, „paznicii oraşului" s-au îndîrjit şi mai mult, hotărîţi să reziste. Şi Naum afirmă că au intervenit boierii Divanului care „au îndupleçat pe paznicii să să astîmpere şi pe Theodor să şază în casile răposatului banului Brăncoveanul ce sînt la poalile malului Mitropoliii" (*Izvoare narative, 1821*, p. 76).

[5] *Op. cit.*, p. 188.

[6] După unele mărturii conservate de tradiţie, portdrapelul „Adunării" (sau unul dintre aceştia) era un pandur gorjan, Preda, zis ulterior Preda Stegarul ; rănit lîngă Drăgăşani, a rămas în satul Călina (Vîlcea), unde s-a căsătorit ; după el, o uliţă a satului se va numi Uliţa Stegăreştilor. Acest Preda Stegarul era străbunicul scriitorului Gib. I. Mihăescu, care se mîndrea cu această ascendenţă şi care şi-a semnat unele din lucrările sale G. Stegaru (v. Marin Iordache, *Noi consideraţii...*, în *loc. cit.*, p. 151).

Călărea alături, în stînga, D. (?) Macedonschi. În spatele formațiunii de panduri venea una din arnăuți avînd în frunte pe Ioan Farmache [1]. Timpul era „superb" și Dealul Mitropoliei era acoperit de „curioși" veniți să vadă alaiul. Se descărcau focuri de armă. Tudor și-a stabilit „cartierul general" în casele „răposatului" Manolache Brîncoveanu, aflătoare „la poalile malului Mitropolii", continuînd, în următoarele două zile (pînă la 23. III./4. IV), tratativele cu Divanul.

Tudor a evitat, cu înțelepciune, complicațiile politice pe care le-ar fi adus provocările lui bimbașa Sava — „omul" lui Callimachi — sau ale arnăuților pe care acesta îi pusese de pază la Mitropolie. Dînd în notă celelalte relatări, mai importante, din izvoare, referitoare la acest episod [2], reținem în text, ca mai bogată în detalii, relatarea din *Istoria jefuitorilor...*, izvor nefavorabil lui Tudor. „Bimbașa Sava găsia cu cale să nu lase pre Tudor a intra cu oastea în București, ci să-i stea înprotivă, atît cu oamenii săi, cîți avea atuncea strînși, cît și cu oroșanii; însă, ori pentru frica vărsării de sînge, ori pentru răscolirea orașului sau pentru amăgitoarele momeli ale acelui sluger Tudor, *nu s-au găsit a fi cu cale părerea bimbașei Savei*, cu toate că *din povățuirea lui* se ridicaseră multe scînduri de la intrările în oraș ale podurilor celor mari și să lase slobod numai Podul Calicilor, prin care a și intrat în București Tudor cu gloata lui. *Și măcar că poftia a veni în*

---

[1] „Fameux chef de brigands Farmaki" — nota un martor ocular, Laurençon, apud., Em. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 18.

[2] *Dîrzeanu* notează că Tudor, cum venea pe Podul Calicilor, „abătînd drumul de la Poarta din sus ca să meargă pe la Beilic la mănăstirea Radului Vodă, au găsit podul de peste Dîmbovița stricat de căminaru Sava și s-au întors înapoi de au venit pă la Curtea Veche să meargă sus la Mitropolie". De la Mitropolie însă, „începînd oamenii căminarului Sava a slobozi pușți și pistoale, nu l-au îngăduit a să apropia, ci întorcîndu-se către casile răposatii (atunci, trăia — n.n., G.D.I.) bănesii Brîncovencii ce sînt în vale la Mitropolie, au pus oameni de au sărit peste zidul curții și, dăschizînd porțile, au intrat slugeru cu tot alaiul său de s-au așezat acolo..." *(D.I.R., 1821*, V, p. 64).

Descriind intrarea lui Tudor în București, *M. Cioranu* notează că acesta „a vrut să tragă la Mitropolie. Sava însă ocupase el Mitropolia mai înainte, umplînd-o cu arnăuți, cari, la apropierea lui Tudor, au închis porțile, împotrivindu-se cu armele, de unde Tudor, întorcîndu-se, a intrat în casele lui Emanoil Brîncoveanu de la capul Dealului Mitropoliei. Și noaptea aceea s-a petrecut în slobozituri de arme unii asupra altora, pănă în revărsat de ziuă, *dar fără plumb și numai cu praf* (s.n., G.D.I.; N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 262).

Mitropolie, însă văzînd că nu se primește bucuros, (Tudor) au tras la casele Brîncoveancii și s-au umplut curtea și toată mahalaoa aceia de oamenii lui. Iar în Mitropolie era orînduit de pază un căpitan Tănasie Arnăutul, om al Savei, cu vreo patruzeci de oameni aleși. Acest numit căpitan era foarte dîrz și nebăgător în seamă de moarte, *însă în acea zi* (a intrării lui Tudor în București — n.n., G.D.I.) *au petrecut liniștit; iar dacă au înoptat,* au pus, din oamenii lui, pre cîțiva, în clopotniță, iar pe alții deasupra chiliilor despre Răsărit și, *poate fiind înfierbîntați și de vin, a început fără veaste a arunca puști,* focuri necurmate, *asupra lui Tudor și a ordiei lui; iar el* (Tudor — n.n., G.D.I.), *socotind a fi această pornire a lor mai mult din beție decît din vitejie, nu ș-au potrivit mintea cu a lor, ci au poruncit la ai săi ca să să aștearnă toți la pămînt și să stingă focurile și luminările; și cu acest mijloc au trecut furia primejdiei ce putea să urmeze din porneala acelor arnăuți,* care au ținut nebunește, cu neîncetare, pînă la miezul nopții, și altă stricăciune n-au putut face decît au spart geamurile caselor și au împușcat doi cai.

Iar făcîndu-se ziua și adunîndu-se Tudor cu boierii și cu bimbașa Sava, (*Tudor*) *a arătat* cu umilință *părerea sa de rău pentru acea nebunească pornire a arnăuților din Mitropolie, în vreme cînd el n-au venit cu nicio răotate asupra Bucureștilor, ci mai vîrtos spre paza orașului acestuia;* (*Tudor a mai spus*) *că nu îi sînt neștiute răotățile ce făcea Ipsilanteștii în Moldova și, poate, neștiind aceia că să afla păzitori în București, să vor întinde pînă aicea.*

Duioasele lui cuvinte au înduplecat pre boieri și pre bimbașa Sava a crede că el (Tudor, n.n., G.D.I.), la acea vreme, cînd nici Domn nu mai venia să să așeze în scaun, nici vreo oaste otomanicească să simția, *putea să fie de folos înpotriva năpădirii Ipsilanteștilor. Deci toți au înputat căpitanului Tănasie,* mai marele arnăuților din Mitropolie, *pentru pornirea ce făcuse; și dintr-acea zi au dat Tudor strașnice porunci tuturor oamenilor săi a nu face nici cea mai mică supărare orășenilor,* că oricare dintr-înșii să va afla înprotivă, cu cumplită pedeapsă să va pedepsi. *Și așa, ostoindu-să deocamdată frica boierilor și a lăcuitorilor,* (*aceștia*) *petrecea în pace de către Tudor și de către oamenii lui*" [1].

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 335—336; s.n., G.D.I.

Mai reţinem aici, de la un martor ocular şi trăitor al evenimentului, memorialistul C. Izvoranu, că „a doua zi de dimineaţă însă arnăuţii deşertară Mitropolia şi Tudor băgă un căpitan cu 100 panduri în Mitropolie" — şi continuă C. Izvoranu a arăta măsurile de securitate luate de Tudor, ulterior, în Capitală [1].

Pentru seriozitatea actului ce se săvîrşea, pentru solemnitatea, dar, mai ales, gravitatea momentului, încă reţinem — după C. D. Aricescu — că în frumoasa şi *liniştita* zi a intrării în Bucureşti, „la trei ore după amiazi, căpitanii lui Tudor parcurseră Capitala, citind pe la răspîntii proclamaţiunea scrisă de la Bolintin (cea din 16/28. III — n.n., G.D.I.); iar preoţii întonau cîntări bisericeşti, urmate de descărcături de arme. Apoi — continuă C. D. Aricescu — se orînduiră streji pe la toate locurile unde trebuinţa cerea" [2].

Este, mai ales, de reţinut, tot după C. D. Aricescu, bazat pe sursele sale vii, că în ziua aceea chiar, a intrării în Capitală, Tudor a făcut o „vizită", poate prima „vizită" importantă, boierului care preluase — după plecarea lui Gr. Brîncoveanu — dregătoria de mare spătar, Grigore Băleanu [3]; l-a vizitat, deci, pe conducătorul *legal* al tuturor formaţiunilor înarmate ale ţării, căruia bimbaşa Sava însuşi, de pildă, trebuia să i se subordoneze la o adică. Tot în acea zi l-a mai vizitat pe vechiul său prieten Manole Gugiu lipscanul [4].

Relatînd, după sursele sale (edite, inedite sau încă vii), despre cele petrecute în seara şi în noaptea acelei prime zile a prezenţei lui Tudor în Bucureşti, C. D. Aricescu ne informează că „în acea seară se dete ordin a se stinge luminele mai devreme; iar pe la 8 ore seara se auziră descărcături de arme, fără gloanţe", timp de un sfert de oră. „*Toţi crezuseră că pandurii s-au încăeratu cu arnăuţii lui Sava*" — continuă Aricescu. „*Nu era însă decît uă simplă sfidare reciprocă, fără triste rezultate*" (s.n., G.D.I.) [5].

De un deosebit interes pentru împrejurările intrării lui Tudor în Bucureşti este relatarea deja citată din nota informativă rusă

---

[1] *Ibidem*, p. 359—360; s.n., G.D.I.
[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 189.
[3] „pe care Tudor îl respecta cu deosebire" — adaugă, în notă, autorul citat (*ibidem*).
[4] *Ibidem*.
[5] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 190; s.n., G.D.I.

— trimisă *chiar de la fața locului* — din 22. III/3. IV [1]. „Tudor Vladimirescu, care conduce poporul răsculat din Oltenia" — se arată în notă —, „a sosit în sfîrșit la București. *Mai întîi și-a ales mănăstirea Cotroceni*, situată în suburbia orașului, apoi, *la data de 21 a anunțat că dorește să intre în Mitropolie*, situată în oraș, *ca să se poată aduna acolo și boierii și toate celelalte stări pentru consfătuiri, spre a pune la cale soarta poporului. Bimbașa Sava, comandantul arnăuților din București, și-a manifestat împotrivirea la această dorință și, ridicînd podurile de pe multe străzi, a căutat să nu lase pe Vladimirescu să intre în oraș. Acesta însă, lăsînd în fața străzilor principale numai cîteva detașamente înarmate ale Adunării norodului, a poruncit celorlalte să intre în oraș pe străzile mici. Bimbașa Sava, văzînd această dispoziție, s-a dus cu arnăuții săi la Mitropolie și s-a închis în ea, împreună cu mitropolitul însuși.* Între timp toate prăvăliile și casele din oraș s-au închis și ele. *Poporul înarmat, împreună cu Tudor Vladimirescu, s-a grăbit spre Mitropolie, în speranța că aceasta li se va deschide în cele din urmă. Arnăuții însă au hotărît să se împotrivească cu hotărîre și Vladimirescu, convingîndu-se de aceasta, a ocupat pentru locuința sa proprie casa văduvei Zoița Brîncoveanu, situată chiar în fața Mitropoliei, iar oamenii săi înarmați s-au așezat prin diferite case și locuri din jurul Mitropoliei, căutînd să nu lase să treacă în ea nici un fel de provizii*" [2].

Reamintind cele relatate în *Istoria jefuitorilor...* (vezi mai sus, p. 193), reconstituim: Sava a insistat pe lîngă mitropolit (și Divan!) ca lui Tudor să nu i se permită intrarea în Capitală, iar dacă acesta va încerca — să i se reziste armat; mitropolitul (și Divanul!) n-au fost de acord, iar Sava, consecvent planului său, a „stricat" „podurile" principale pe care ostașii lui Tudor urmau să intre, fără ca mitropolitul (și Divanul) să i se poată opune (nu aveau cu ce!). Atunci — continuăm după răspunsul dat de mitropolitul însuși consulatului rus la 25. III./6. IV —, pur și simplu, Sava a închis Divanul țării, cu mitropolitul în frunte, deci „guvernul" legal al țării, în Mitropolie și fie că el însuși a rămas de pază acolo, fie că — așa cum a reținut autorul *Istoriei jefuitorilor...* — a lăsat, în fruntea unui detașament de arnăuți, pe unul

[1] Deci, strîns apropiată de evenimente — și ca loc și ca timp; iar prin natura ei, trebuia să transmită informații cît mai exacte; deci, un izvor ce prezintă mare încredere; dealtfel, pentru unele relatări avem operativ posibilitatea să le verificăm și cu alte izvoare.

[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 235, p. 392—393; s.n., G.D.I.

din cei mai destoinici căpitani ai săi[1]. Tudor a intrat în Bucureşti în felul arătat mai sus (poate chiar chemat urgent de Divan, prin Dinicu Golescu, după I. P. Liprandi — v. mai sus, p. 185—186 ; data de zi n-ar corespunde). Nu întreg Divanul era închis în Mitropolie : am reţinut, de pildă, după C. D. Aricescu, „vizita" lui Tudor la marele spătar Em. Băleanu chiar în ziua intrării în Capitală. După relatarea citatei note ruse, confirmată şi de răspunsul ulterior al mitropolitului, şi coroborînd aceste importante izvoare cu celelalte, Tudor — conştient de superioritatea forţelor sale — a înconjurat Mitropolia. În aceste condiţii, a încheiat reglementarea raporturilor cu Divanul, pînă la 23. III./4. IV — cînd a dat „vremelnicei ocîrmuiri" „şi tutulor bunilor miei patriioţi" acel important „Înscris" (v. mai sus, p. 98) —, „convingîndu-l" pe bimbaşa Sava să-şi scoată arnăuţii din clădirea Mitropoliei. Mai tîrziu (sfîrşitul lunii aprilie sau începutul lunii mai), Tudor a silit pe Sava să-şi scoată arnăuţii şi din alte mănăstiri importante ca puncte strategice : Radu Vodă şi Mihai Vodă[2].

•

Prin urmare, coroborînd izvoarele, rezultă mai întîi hotărîrea lui Tudor de a intra, *oricum*, în Capitală, pentru a evita căderea ei în mîinile eteriştilor-fanarioţi, ceea ce s-a şi împlinit. În al doilea rînd rezultă suspiciunea reciprocă, mai accentuată sau mai puţin accentuată : a) între Divan şi Tudor, încă, cu toate discu-

---

[1] Mitropolitul relata la 25.III./6.IV : „Iar proclamaţiia ghinăral consu(lu)lui priimindu-o la 18 ale următoarei (curentei — n.n., G.D.I.) luni, atunci cînd Theodor ajunsese în marginea oraşului, la Cotrăceni, cu cei oglăsuiţi, carele (el, Tudor — n.n., G.D.I.) şi cu străşnicie trimitea a să citi a să proclamaţione ; şi pentru ca să să zăticnească din pornire şi cu mijloace i să fusese făcut cunoscut proclamaţionul consulatului, pînă vom găsi vreme a să şi publicarisi ; şi unde aşteptam a da ascultare, fără de veste a doa zi (21.III./2. IV) ne-am pomenit că oridiseşte cu toată sila sa a intra în sfînta Mitropolie, *noi şi fiind închişi de păzitorii ţării* (Sava cu arnăuţii — n.n., G.D.I.) *înăuntru, carii i s-au şi împotrivit şi nu l-au lăsat a intra*. După aceea, (Tudor), făcîndu-şi arătările sale, nu ne-au mai rămas vreme nici măcar a ieşi afară din Mitropolie, de a putea îngriji pentru împlinirea datoriilor şi cu toate că nădăjduiam oareşicare scăpare, însă peste dooă zile după aceasta (la 23. III./4. IV — n.n., G.D.I.) ne-au venit altă silă şi mai mare, cărora nemaiputînd mai mult a să *împotrivi cei închişi în Mitropolie cu războinicile mijloace, în urmă s-au priimit şi fără a vrea*" (*D.I.R., 1821*, I, nr. 243, p. 403 ; precizarea datelor — G.D.I.).

[2] C. D. Aricescu include abia acum şi Mitropolia (cf. *Istoria revoluţiunii...*, p. 222), ceea ce este imposibil, Mitropolia fiind evacuată de arnăuţi în primele zile ale intrării lui Tudor în Bucureşti, după cum rezultă din multele izvoare citate mai sus.

țiile purtate atunci [1]; b) între Divan și Sava [2]; c) între Sava și Tudor mai ales [3]. In al treilea rînd, era clar că lui Tudor nu i se va putea rezista și, ca atare, o luptă cu ostașii „Adunării", acum, nici o forță armată din țară nu putea angaja, așa încît este îndoielnică informația despre o reală opoziție armată a lui Sava, în București; o sfidare, o provocare generatoare de complicații pe care Tudor nu le dorea — așa ceva putea întreprinde mercenarul fanariot, dar o rezistență serioasă nu!

Este posibil ca Divanul, acceptînd (poate, silit!) propunerea lui Sava de a strica unele „poduri" (= străzi; spre m-rile Radu Vodă și Mihai Vodă, de pildă, nu însă și Podul Calicilor care ieșea în centru pe lîngă Mitropolie), să fi „dirijat" prin aceasta accesul lui Tudor în Capitală, conștient că oricum nu-l va putea opri; pornind de la cele discutate cu Ilarion, apoi, mai ales, de Al. Filipescu-Vulpe cu Tudor, Divanul putea să spere în succesul discuțiilor, în continuare, cu Vladimirescu, scăpînd astfel de presiunea și primejdia pe care o reprezentau arnăuții lui Sava în Mitropolie sau în imediata apropiere a acesteia.

•

Tratativele lui Tudor cu Divanul s-au încheiat cu două acte fundamentale care marchează noua etapă a revoluției: „Inscrisul" dat de Tudor „vremelnicei ocîrmuiri" și tuturor „patrioților" la 23. III./4. IV și noua sa *Proclamație* către țară, acte analizate mai sus (p. 97—98), ca documente programatice [4].

Așa cum s-a putut înțelege și cum am menționat dealtfel, cu aceasta, revoluția românilor a intrat într-o nouă etapă. Erau de luat în seamă, la modul cel mai serios, implicațiile politice majore ale actului înstăpînirii „Adunării norodului" asupra Capitalei — și,

---

[1] Mulți boieri divaniți, poate Divanul în întregul său, aflați sub imperiul propagandei eteriste, îl considerau pe Tudor legat de Ipsilanti. Iar Tudor însuși avea motive să nu se încreadă complet în boieri.

[2] Sava era capabil ca militar, dar, cu atît mai mult acum, primejdios pentru Divan. El era, acum, încă, „omul" lui Callimachi, dar semne nu mai erau că domnul fanariot va mai veni în București. Putea fi bănuit, pe drept, de legături cu Ipsilanti, care se apropia, nedorit de boierii pămînteni; v. și *D.I.R., 1821*, I, p. 403: răspunsul mitropolitului către consulatul Rusiei.

[3] Se cunoșteau bine unul cu celălalt — și între astfel de oameni încredere nu putea fi. Dar Tudor trebuia să evite, pe cît posibil, complicațiile care ar fi putut să rezulte din eventuale acte nechibzuite ale mercenarului fanariot.

[4] Mai pe larg — G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, ms., p. 345—347.

prin aceasta, asupra țării întregi —, după cum erau de observat cu toată atenția și cu toată răspunderea complicațiile — interne, dar mai ales externe — ce inevitabil aveau să urmeze.

6. În numele revoluției

a) „Tudor era poruncitor țării".

Acordul intervenit între Tudor — ca reprezentat al „Adunării norodului" — și „vremelnica ocîrmuire", ca „țară legală", acord perfectat în zilele de 18/30 martie la 23 martie/4 aprilie, a însemnat, practic, instituirea unui nou regim politic al cărui șef a devenit și s-a menținut Tudor însuși [1].

Este util să prezentăm, evolutiv, modul în care istoricii au calificat intrarea lui Tudor în București și prezența lui aici în zilele revoluției.

C. D. Aricescu a văzut în Tudor pe conducătorul, de fapt, al țării și n-a ezitat să considere pe boierii divaniți decît ca un „instrument pentru executarea ordinilor privitoare la afacerile Statului și la ușurarea poporului ; voi a-i face patrioți fără voea lor". Cu aceasta, militantul pașoptist, deși a prezentat și rațiunile colaborării lui Tudor cu „vremelnica ocîrmuire" [2], a imprimat, după părerea noastră, o notă de subiectivism în aprecierea boierilor cu care Tudor și „Adunarea" au colaborat în pregătirea revoluției și în zilele acesteia.

Această notă s-a accentuat la V. A. Urechia [3]. Nicolae Iorga rămîne inegal și contradictoriu și în legătură cu ceea ce ne preocupă aici, în funcție de momentul în care abordează subiectul. Clară — pentru definirea opiniei — ni se pare a fi formularea din anul aniversării centenarului revoluției. Atunci, N. Iorga era de părere că Tudor nu putea realiza o colaborare loială sau rezonabilă cu boierii pămînteni rămași în București, pe care nu-i putea despărți de fanarioți. „... Silințile lui de a clădi un regim nou pe o tovărășie democratică, am zice, cu o protipendadă onestă și patriotică, trebuiau să rămîie zadarnice" [4]. În ce-l privește pe Tudor însuși, la intrarea în București — scrisese N. Iorga în alt

---

[1] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 194.
[2] *Ibidem*, p. 193.
[3] În *Istoria...*, XIII, p. 16—17, 72.
[4] N. Iorga, *Cuvîntarea...* la Academia Română, 5 iunie 1921, în *Izvoarele contemporane...*, p. VIII.

loc —, „atîtea din gîndurile și nădejdile cele vechi fură, neapărat, părăsite" [1].

A. D. Xenopol, care — din izvoare — reținuse colaborarea lui Tudor cu unii din boierii pămînteni, pentru pregătirea revoluției, nu a văzut în Tudor Vladimirescu un „instrument" al boierilor. Față de boierii rămași în București — și rămași nu pentru că nu putuseră să treacă în Transilvania, este ideea istoricului! — „își păstra o poziție bine determinată", el reprezentînd, după A. D. Xenopol, interesul „maselor", „unirea cu boierii o făcuse numai spre a da răscoalei sale o mai mare greutate". În proclamația lui — continuă istoricul — „se simte omul care vorbește din propriul lui gînd și (cuprinsul proclamației — n.n., G.D.I.) nu este reflexul unei cugetări streine. Știa el doară că fără ajutorul maselor boierii nu pot face nimic, și de aceea el, capul acelor mase, se privea ca conducător al mișcării, lăsînd boierilor numai un rol de a doua mînă și rămînînd la a lui alegere ca acei ce-l *vor urma pe el* (subl. A.D.X.) să fie apărați de urgia mulțimii. El primise apoi de la boieri făgăduința de a sta alături cu el, încît Tudor, printr-un atare sprijin al boierilor nu perdea nimic din a lui neatîrnare și întărea numai poziția lui de conducător al unei mișcări de rezvrătire" [2].

În ce ne privește, socotim observațiile lui A. D. Xenopol ca fiind cele mai pătrunzătoare și mai adecvate izvoarelor pînă în perioada interbelică, atunci cînd apare a III-a ediție a prețioasei sale sinteze. Cu teama de a nu fi acuzat de „didacticism" în aprecierea tezei lui A. D. Xenopol, ne luăm totuși o rezervă în legătură cu formularea că Tudor a fost — strict! — un reprezentant al maselor.

Pentru I. C. Filitti — la care este vădit efortul de a pune de acord „programul național" al revoluției românilor cu acela al Eteriei, în pofida unor izvoare care-i contrazic teza (și pe care le cunoaște!) —, înțelegerea lui Tudor cu boierii rămași în București rămîne „aparentă" („Înțelegerea, *măcar aparentă*, între el și boieri s-a desăvîrșit repede" — scrie acesta [3], și, fără a vorbi despre vreun alt regim politic instituit după intrarea lui Tudor în București, aduce multe dovezi ale colaborării acestuia cu „Diva-

[1] *Idem, Un apărător al săracilor...*, p. 96.
[2] A. D. Xenopol, *Istoria...*, X, p. 55—56.
[3] *Frămîntările...*, p. 54; s.n., G.D.I.

nul" [1]. Desigur, pentru acest autor, şi Tudor şi unii boieri fiind eterişti, colaborarea era „logică".

D. Bodin a susţinut că Tudor trebuia să adune la un loc pe boierii rămaşi în Bucureşti şi a făcut tot ce se putea pentru aceasta, dar, în fond, Tudor n-avea încredere în boieri, fie ei chiar „făgăduiţi" ; că atunci cînd a considerat util „i-a închis la Belvederea Golescului" ; deci, după părerea sa, Tudor i-a subordonat complet pe boieri. Dealtfel, D. Bodin a susţinut — fără o demonstraţie concludentă — că Tudor s-a proclamat Domn [2].

Avînd meritul de a fi precizat din 1927, după izvoare, data exactă a intrării lui Tudor Vladimirescu în Bucureşti (21. III./2. IV), Emil Vîrtosu a şi sesizat că „intrarea lui Tudor în Bucureşti însemna deci croirea unui nou drum pentru revoluţie" [3].

Dar, după părerea acestui autor, Tudor, „înţelegîndu-se" cu boierii, a căzut „victimă a spiritului său excesiv legalist", crezînd cu naivitate în sinceritatea boierilor, pînă cînd şi-a dat seama de „calculele politice ale acestei boierimi nesincere" ; în acel moment, continuă autorul, „Tudor arestează toate «bărbile», între ele şi pe mitropolitul Dionisie, şi le sechestrează la palatul de la Belvedere al lui Dinicu Golescu" [4]. Em. Vîrtosu rămîne totuşi — în legătură cu ce discutăm aici — contradictoriu, pînă în 1947, cînd aderenţa sa scrisă la teza Oţetea [5] îl situează, istoriografic — mai mult prin implicaţiile logice decît prin formulări tranşante — printre partizanii acestuia.

În ediţia din 1945 a cărţii sale, Andrei Oţetea, abandonînd rigorile criticii textuale (în ciuda declaraţiilor din *Prefaţă*), consideră reglementarea raporturilor lui Tudor cu boierii rămaşi în Bucureşti ca fiind o capitulare a „Domnului Tudor" [6], iar despre „înscrisul" lui Tudor din 23. III./4. IV afirmă textual, neştiinţific şi pătimaş : *„Jurămîntul (sic !) acesta constituie renegarea tuturor revendicărilor formulate în proclamaţia de la Padeş"* [7]. Această formulare rămîne în ediţia din 1971 a cărţii (p. 336). De fapt,

---

[1] *Ibidem*, p. 55 şi urm.

[2] D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti*, în „Revista istorică română", vol. XIII, 1943, fasc. 2, p. 17—36 ; teza proclamării lui Tudor ca Domn, nedemonstrată în 1943, autorul a reluat-o, pe acelaşi temei, cu puţin timp înainte de moarte, într-o comunicare.

[3] Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 11—19 ; citatul — p. 19.

[4] *Idem*, *1821. Date...*, p. XIII—XIV.

[5] Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, p. 5—6 şi 104—106.

[6] *Op. cit.*, p. 4—5, 236—237.

[7] *Ibidem*, p. 236, s.n., G.D.I.

după A. Oțetea, Tudor, înțelegîndu-se cu boierii din București, a comis o dublă trădare : a trădat „masele" pentru a obține, de la boieri, proclamarea sa ca domn și, căutînd să se înțeleagă cu turcii, i-a trădat pe eteriști [1]. Iată-l, deci, pe Tudor, după opinia acestui om de știință, în postura de trădător de „talie" națională și internațională !

Lucrețiu Pătrășcanu a adus valoroase contribuții la înțelegerea „momentului" revoluționar 1821 (în teza sa de doctorat mai ales), sintetizîndu-și părerea într-un titlu de subcapitol, cum deja am arătat : „*Capitularea lui Tudor Vladimirescu în fața protipendadei*" [2].

Deși rămîn, în esență, adepți ai tezei Oțetea, Dan Berindei și Traian Mutașcu încă din 1962 se desprind clar de acesta în caracterizarea momentului pe care-l discutăm aici. Este unul din meritele importante ale celor doi autori, pentru care „intrarea lui Tudor în oraș (în București — n.n., G.D.I.) în fruntea oastei sale a avut în mod evident semnificația preluării întregii țări sub conducerea „adunării norodului" [3].

Dan Berindei, într-o lucrare publicată singur în 1973, deși respinge teza „capitulării" lui Tudor în fața boierilor, la intrarea în București, nu mai este atît de clar în formularea semnificației „acordului" intervenit. Autorul rămîne însă ferm în a considera, în mod just, în ce-l privește pe Tudor, că „atenuarea tonului (în documentele elaborate — n.n., G.D.I.) n-a însemnat renunțarea la principiile programului său revoluționar [4].

In sfîrșit, Mircea T. Radu, a cărui contribuție prin cartea citată la înțelegerea corectă a anului 1821 rămîne fundamentală, a „privit" totuși pe boierii rămași în București prea mult cu „ochiul" lui Tudor. Pe cît cunoaștem însă, M. T. Radu este primul autor care, privitor la mutarea „vremelnicei ocîrmuiri" de la Mitropolie la Belvederea Golescului, utilizînd o informație a lui I. P. Liprandi, consideră că a putut avea loc, în adevăr, *o transferare* a sediului Divanului, pentru securitatea acestuia, iar nu o „sechestrare", o „închidere" [5].

---

[1] *Op. cit.*, ed. 1945, p. 236—238 ș.a., ed. 1971, p. 336—339 ș.a.
[2] L. Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, ed. cit., p. 88.
[3] *Aspecte militare...*, ed. 1962, p. 98 ; text aproape neschimbat în ed. 1973, p. 92.
[4] *L'Année révolutionnaire 1821...*, p. 175.
[5] *Op. cit.*, p. 344.

Prin urmare, deşi, ca şef real al noului regim politic, „Tudor era poruncitor ţării“ [1], totuşi, aşa cum rezultă din ansamblul izvoarelor supuse criticii textuale, ca şi din reconsiderarea (sau luarea în consideraţie) a opiniilor unor autori, el nu s-a proclamat Domn al Ţării Româneşti. Desigur, înalta demnitate l-a putut tenta [2]; şi unele condiţii erau favorabile — în timpul staţionării de la Cotroceni [3], dar mai ales împrejurările aproape că impuneau aceasta după ce s-ar fi retras în Oltenia [4]; este însă greu de crezut că marii boieri (unii, din cei mai mari, deja trecuţi în Transilvania), atît de veleitari ei înşişi, l-ar fi acceptat, iar ţarul şi sultanul l-ar fi recunoscut — în fond, un domn impus de o insurecţie populară! Nu avem pînă acum nici o dovadă concludentă că Tudor ar fi forţat nota în acest sens. Dimpotrivă, din documente rezultă profundul democratism al gîndirii şi al faptei sale, uneori în conlucrare cu însăşi „ţara politică“ — acea, recunoscută de el „vremelnica ocîrmuire“, în frunte cu mitropolitul (v. mai departe). Dealtfel, după intrarea în Bucureşti, Tudor era perfect conştient că pe el „orînduiala politicească“ nu-l „iartă“ să ia unele iniţiative de politică externă [5].

Instituţiile centrale ale noului regim, în absenţa domnului ţării, erau, deci: *Tudor, ca şef al puterii executive*, dar apărînd în toate actele sale ca reprezentant al „Adunării norodului“ („Adunarea izbăvirii“ sau „Adunarea obştească“, cum o găsim în alte documente). Nefiind concepută, din capul locului, numai ca tabără militară, „Adunarea norodului“ a devenit o *veritabilă instituţie politică* de conducere a ţării — de fapt, aşa cum era stipulat în documentele prin care se reglementaseră raporturile politice (v. mai sus) şi cum a recunoscut „vremelnica ocîrmuire“ însăşi şi mai tîrziu [6]. „Vremelnica ocîrmuire“ a numit un „deputat“ al său pe lîngă „Adunarea norodului“ în persoana lui Pavel Macedonschi.

[1] Ilie Corfus, *Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802—1830)*, în „Studii şi articole de istorie“, VIII/1966, p. 352.

[2] *Izvoare narative, 1821*, p. 75—88; v. şi G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, p. 390—393.

[3] Adeziunea populară îi era asigurată, nemaivorbind de cea a pandurilor, iar Sc. Callimachi urma a se compromite pînă la urmă. După Dîrzeanu, Tudor ştia că şi acesta „este unul dintre tăinuiţii apostaţi“ (*D.I.R., 1821*, V, p. 70).

[4] I. P. Liprandi comentează: „S-ar fi putut foarte uşor ca Tudor, printr-un concurs de împrejurări, să rămînă, cel puţin pentru o bucată de vreme, domn al Ţării Româneşti, dacă moartea prin trădare nu i-ar fi curmat zilele. Poporul nu îl numea altfel decît „Domnul Tudor“ (*D.R.I., 1821*, V, p. 271; v. şi C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 40).

[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 249, p. 409.

[6] *Ibidem*, nr. 257, p. 417.

Desigur, pentru Tudor n-a fost o treabă prea ușoară conlucrarea cu marii boieri, veleitari și suspicioși, în condiții atît de complexe; de aceea a trebuit să facă și presiuni asupra lor[1], unele însă convenite (*N. B.!* — G.D.I.), pentru a se salva aparențele[2]. În general vorbind, Tudor a colaborat bine cu „vremelnica ocîrmuire" cum se va vedea îndată, iar în retragerea spre Oltenia a vrut s-o transfere la Cozia[3], pentru a continua acolo conlucrarea, spre binele țării.

Atribuțiile politico-administrative ale „vremelnicei ocîrmuiri[4] au fost definite prin „Înscrisul" dat de Tudor la 23. III./4. IV și prin noua *Proclamație* către țară care a urmat acestui „înscris" — documente pe care deja le-am analizat. La o adică, Tudor nu uită să reamintească boierilor puterea ce i s-a concedat[5], iar aceștia i-o reconfirmă în acte politice[6].

Un „detaliu" greșit înțeles pînă acum, cu putință însă de a se lămuri prin lectura atentă a izvoarelor, ne ajută să înțelegem mai bine raporturile politice dintre Tudor (cu „Adunarea") și „vremelnica ocîrmuire". Anume, este vorba de faptul că „vremelnica ocîrmuire" *nu a fost „arestată" sau „sechestrată" de Tudor în palatul Goleștilor de la Belvedere*[7], *ci, pur și simplu, a fost trans-*

---

[1] V. de pildă, *ibidem*, nr. 261, p. 420.

[2] *Ibidem*, nr. 262, p. 420.

[3] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 226—227.

[4] Este important să reținem schimbarea denumirii instituțiilor centrale: „Adunarea norodului" (= „Adunarea poporului"!) este numită și „Adunarea obștească", iar „vremelnica ocîrmuire" nu este nici fostul Divan al țării, nici „Comitetul" de 6 numit de Alex. Șuțu, ci s-a alcătuit din unii din boierii de seamă constituiți în „vremelnica ocîrmuire" („guvernul provizoriu" de mai tîrziu).

[5] *D.I.R., 1821*, I, nr. 254, p. 415.

[6] *Ibidem*, nr. 257, p. 417.

[7] Cînd Tudor a intrat în București a fost un moment de încordare între Sava — șeful „paznicilor orașului", de fapt omul ce dispunea de singura forță militară a Capitalei — și Divan, iar mercenarul fanariot nu ezitase să „închidă" Divanul la Mitropolie (după declarația Mitropolitului însuși — *D.I.R., 1821*, I, p. 403; v. și mai sus, p. 196—197). Apoi, pe mitropolit n-a fost nevoie să-l rețină Tudor în București la începutul lunii aprilie, cînd se zvonea că vin turcii — deși i-a scris și el în acest sens —, căci l-au reținut orășenii înșiși (v. I. Dobrescu — I. Corfus, *loc. cit.*, p. 351). Cît despre *transferarea benevolă* a „vremelnicei ocîrmuiri" la Belvedere, mai multe surse importante concordă în a reconstitui *exact* cum s-au petrecut lucrurile (*D.I.R., 1821*, V, p. 294—295; *Izvoare narative*, 1821, p. 87—88, v. și M. T. Radu, *op. cit.*, p. 344—345, 376 și 433; v. și G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, p. 384, nota 1). Clădirea respectivă, cu reconstruiri succesive, se află în București, pe strada Țibleș, nr. 64, în zona „Regiei" și este instalată în ea „Casa de copii școlari nr. 8".

ferată din motive de securitate către mijlocul lunii aprilie st. v. pentru ca acest important organ politico-administrativ, atît de util, să nu cadă în mîinile eteriştilor, care l-ar fi utilizat în interesul lor (cu forţa, dacă altfel nu se putea, ei necunoscînd scrupule). Măsurile de securitate luate de Tudor, mai ales după ce Sava intenţionase să „elibereze" pe boierii mutaţi la Belvedere, au putut lăsa impresia unei „sechestrări", iar propaganda eteristă — foarte activă — era interesată să acrediteze această impresie ; în parte, a reuşit.

O menţiune specială merită efortul de colaborare al conducerii revoluţiei (Tudor împreună cu „Adunarea", iar după reglementarea raporturilor — şi cu „vremelnica ocîrmuire") cu boierii trecuţi în Transilvania, în primul rînd cu cei din Braşov. Trebuie să precizăm că, în ciuda atmosferei de suspiciuni, de intrigi, şi chiar de vădită ostilitate ce domnea în *unele* cercuri ale boierilor trecuţi la Braşov, faţă de Tudor şi „Adunarea" care „vorbea" prin el, Vladimirescu nu i-a considerat pe cei de acolo ca fiind rupţi de ţară, situaţi în afara răspunderilor pentru soarta ţării. De pe această poziţie, a făcut tot ce a depins de el pentru a conlucra cu ei pe baze loiale. Edificator în acest sens este apelul adresat de Tudor respectivilor boieri la 31. III./12. IV, cînd raporturile politice erau deplin lămurite în Bucureşti [1]. Şi documentele probează menţinerea legăturilor cu boierii din Braşov [2], unele scrisori fiind interceptate de eterişti [3]. Este, acesta, un capitol nescris al revoluţiei din 1821, pentru care sursele sînt încă puţine.

Fiinţa noului regim politic s-a materializat în colaborarea instituţiilor sale reprezentative în conducerea ţării, pe baza principiilor revoluţionare înscrise în documentele programatice.

b) Gheorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu.

Înainte însă de a înfăţişa acest important aspect care concură, cu celelalte, în a argumenta caracterul de revoluţie al acţiunii româneşti din 1821 —, se cuvine să repunem în valoare succint, tot o colaborare — paradoxal, una „uitată" prea repede de unii reprezentanţi ai istoriografiei noastre, practic înainte de a fi înfăţişată integral pe baza documentelor păstrate, şi „uitată", mai ales, în ultimele decenii —, anume, colabo-

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 272, p. 433—434.
[2] Emil Virtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose...*, p. 123.
[3] *D.I.R., 1821*, II, nr. 63, p. 93—94 : la 23. IV./5. V.

rarea lui Gheorghe Lazăr cu Tudor Vladimirescu, și prin aceasta să „reintegrăm" pe marele ctitor de școală modernă românească în acea majoră expresie a „renașterii" noastre politice, din veacul trecut, care a fost revoluția din 1821.

În afara elogiului datorat lui Petrache Poenaru, elogiu care nu conține, însă, informații mai exacte privind colaborarea Tudor—Lazăr în 1821 [1], există izvoare, cunoscute de mult, provenind de la contemporani, care probează prezența lui Gheorghe Lazăr lîngă Tudor Vladimirescu în 1821. Este vorba despre afirmațiile și versurile arhimandritului Ghenadie Pîrvulescu (1805—1873) [2], despre mărturia indirectă a prietenului și protectorului lui Lazăr, negustorul Alexandru Tell, tatăl generalului pașoptist și despre mărturia directă a fostului elev, apoi coleg, apreciat colaborator, admirator al operei marelui dascăl — I. Eliade Rădulescu. Pe aceste date istorici și istorici literari și-au întemeiat opinia despre participarea directă a lui Gheorghe Lazăr în revoluția din 1821.

În 1924, G. Bogdan-Duică a sintetizat toate aceste date în monografia sa [3] — după ce le adunase împreună cu G. Popa-Lisseanu în mai sus citata culegere (v. supra, nota 1). G. Bogdan-Duică mai semnala un „detaliu", care în contextul cunoștințelor noastre actuale devine foarte interesant. Anume, prezența, în 1821, la București, în biblioteca lui Gh. Lazăr, a unei cărți masive în germană, în două volume [4]. Lazăr cumpărase cartea la Viena, ca student și o adusese cu el și la București.

În această carte, Leopold Alois Hoffmann, cunoscut autor al timpului (filozof, profesor universitar), deși de pe poziția unui adversar al revoluției, indicînd metodele pentru a o combate, se

---

[1] Apud G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, București, 1924, p. 290—291 ; Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu, *Discursuri de recepție la Academia Română*, Ed. Albatros, București, 1980, p. 13—14.

[2] Însemnările și versurile lui Ghenadie sînt scrise în anii 1827—1828, în mănăstirea Sinaia și ele reprezintă un ecou ce încă stăruia în epocă. Ele se cer a fi valorificate critic, ca orice izvor. Reținem, din ele, nu atît detaliile discuției Tudor—Lazăr, cît apropierea și colaborarea celor doi : „Tudor cu Lazăr s-a-nfrățit. Adesea la el mergea,/ Vorbea și să sfătuia / Cum să-și scape patria". Ghenadie îl aprecia pe Lazăr ca „omu învățat și politic", care a făcut „prieteșug cu Tudor Vladimirescu" (Emil Vîrtosu, *Un călugăr, admirator al lui Tudor Vladimirescu...*, p. 7—11 ; v. și mai sus, p. 104).

[3] G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, Cultura Națională, București, 1924, p. 94—96.

[4] V. fișa ei completă în : *Gheorghe Lazăr, 1779—1823, Biobibliografie*, Biblioteca Centrală Universitară, București, 1979, p. 319.

preocupa să răspundă la întrebări demne de reținut pentru noi: „Pot scriitorii să facă revoluțiuni? Prin ce mijloace ne opunem mai sigur revoluțiunilor? Ce însemnează revoluția, mai ales în forma ei germană? Cum se pregătesc, se fac și se împiedică revoluțiile morale? Revoluția în științe și în erudițiune". Și încă G. Bogdan-Duică, în 1924, comenta: „Pe Hoffmann, el (Lazăr — n.n., G.D.I.) l-a adus cu sine în București; îl avea cu sine în 1821; se va fi gîndit oare la el, acum cînd realitatea — care punea întrebarea: *da* sau *nu*? — aducea aminte de lectura de la Viena?" [1]. Și biograful lui Lazăr se oprește aici. Abia Onisifor Ghibu, în citatul studiu, inedit, integrînd informația într-un context mai amplu, definește profilul de revoluționar al lui Gheorghe Lazăr.

În 1927, Em. Vîrtosu, ocupîndu-se de „relațiile dintre Tudor și Gheorghe Lazăr", totodată înțelegînd bine valoarea excepțională a operei lui Gheorghe Lazăr — pe care o califică, pe drept, tot „un fel de revoluție pentru starea de atunci a Țării Românești" [2] —, a introdus totuși în circuitul științific un document și, legată de el, o opinie derutantă, care a cîștigat credit pe măsură ce autoritatea în materie a profesorului a crescut. Anume, a publicat atunci o scrisoare anonimă, datată 28 aprilie 1821 [3], pe care a atribuit-o greșit lui Gheorghe Lazăr, scrisoare cam indiferentă și zeflemitoare la adresa revoluției și a taberei lui Tudor de la Cotroceni, grăbindu-se să conchidă: „Acest indiferentism dureros modifică în parte aprecierile de pînă acum asupra lui Gheorghe Lazăr într-un chip defavorabil. În concluzie, Gh. Lazăr a avut cu Tudor Vladimirescu în tot cursul revoluției numai rapoarturi tehnice, ca să le numim așa; raporturile de adîncă înțelegere între ei au lipsit cu totul. Apărător al ordinii constituite (sic! — n.n., G.D.I.), Lazăr rămîne sceptic față de inițiator și față de eficacitatea revoltei, refuzînd orice simpatie și încredere revoluționarilor. Cît a durat revoluția, atitudinea sa a rămas pur și simplu corectă, ca a unui om ce nu mai are corespondențe cu contemporaneitatea... Așadar, pînă cînd alte documente contemporane, tot atît de sigure, nu vor aduce mai multă lumină, concluziile de mai sus rămîn valabile și spulberă afirmațiile celor ce cred că Gheorghe Lazăr a fost cu trup și suflet pentru revoluție și pentru Tudor Vladimirescu" [4].

[1] G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 33.
[2] Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 23.
[3] *Ibidem*, p. 135—137; *D. I. R., 1821*, II, nr. 76, p. 75—76.
[4] *Ibidem*, p. 26—27.

Aşadar, pe baza unui singur document, atribuit cu multă uşurinţă — cum se va vedea — lui Lazăr, Emil Vîrtosu a aruncat discreditul asupra tuturor celorlalte, ca şi asupra opiniilor exprimate pînă atunci, între care una cu puţini ani înaintea apariţiei cărţii sale (opinia lui G. Bogdan-Duică, în monografia din 1924, citată mai sus).

În 1928, N. Iorga, publicîndu-şi *Istoria învăţămîntului românesc*, ignoră opinia lui Em. Vîrtosu, dînd credit mărturiilor după care Lazăr a fost „pus de Tudor să îndrepte bătaia tunurilor pe podişul de la Cotroceni" [1]. Ulterior, cercetînd documentul pus în circulaţie de Em. Vîrtosu (Bibl. Academiei Române, ms. 1063, f. 357—358), N. Iorga avea să afirme, în deplină cunoştinţă de cauză, că scrisul nu este al lui Lazăr „cum s-a pretins prea uşor" [2].

Onisifor Ghibu, reluînd întreaga discuţie, în studiul citat, a întărit opinia lui N. Iorga de pe poziţia celui mai bun cunoscător al scrisului, al gîndirii, al preocupărilor şi faptelor lui Gheorghe Lazăr. „Nu mă pot mira îndeajuns — scria Ghibu — cum un istoric serios a putut să-i atribuie lui Gheorghe Lazăr o asemenea inepţie" [3].

E drept, cei cărora li se par încă insuficiente izvoarele care probează participarea *directă* a lui Lazăr la revoluţia din 1821 pot pune întrebarea de ce alte izvoare contemporane sau „memorii" scrise mai tîrziu, ajunse pînă la noi şi cunoscute pînă acum, nu amintesc despre această participare. Deocamdată, fără a ignora întrebarea, ea ni se pare, totuşi, excesivă, avînd în vedere izvoarele citate mai sus, avînd în vedere, de asemenea, că multe izvoare contemporane au fost distruse ori s-au pierdut; că Tudor a renunţat (de ce oare cu atîta „uşurinţă" ?) la serviciile unor ingineri specialişti pentru întăririle pe care le făcea la Cotroceni; că, în sfîrşit, împrejurările politice, în deceniile care au urmat revoluţiei, au menţinut o teamă deosebită între contemporanii sau participanţii care puteau să facă asemenea dezvăluiri (Eliade şi-a putut „permite", în 1839, căci el nu era, atunci, un fiecine !) [4].

---

[1] N. Iorga, *Istoria învăţămîntului românesc*, Ediţia I. Popescu-Teişan, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1971, p. 88.

[2] N. Iorga, *Istoria românilor*, VIII, Bucureşti, 1938, p. 270, nota 3. Editorii *corpus*-ului de documente au ignorat opinia lui N. Iorga.

[3] Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 20.

[4] V. G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa şi opera lui Gh. Lazăr*, p. 261.

Pentru formația și poziția de revoluționar a lui Gheorghe Lazăr, la datele și asociațiile lui Onisifor Ghibu [1] — din studiul care sperăm să vadă lumina tiparului —, mai reținem aici două informații de mare valoare.

După ce Gheorghe Lazăr a plecat, în 1816, din Sibiu, guvernatorul Transilvaniei, Gh. Banffy, scria directorului poliției din Sibiu, la 14 iunie 1816 :

„Stimate domnule Villicus și director al poliției,

Mi s-a relatat oficial că eliminatul profesor de teologie al neuniților, Gheorghe Lazăr, a dispărut din Sibiu, deoarece, potrivit dispoziției mai înalte, numitul era pus sub supravegherea Direcției poliției și trebuia să fie observat cu ochi vigilenți ; întrucît despre dispariția lui nu mi s-a relatat nimic, ar fi de interes ca despre faptele lui și despre locul unde se află el Administrația publică să aibă informație precisă, am socotit că trebuie să comunic luminății voastre că în clipa cînd veți afla ceva despre împrejurările dispariției și despre locul unde se găsește el, urgent, cu prima ocazie, să nu neglijeze l(uminăția) v(oastră) a-mi raporta" [2].

Publicarea acestui document pune problema unei cercetări speciale asupra lui Gheorghe Lazăr, cercetare care pînă acum nu s-a întreprins.

În 1954, într-o lucrare de popularizare despre Gheorghe Lazăr, scrisă de prof. George Macovescu [3] apărea afirmația următoare : „...Nu cu multă vreme înainte de izbucnirea răscoalei din 1821, într-o zi, în clasele de la Sfîntul Sava au pătruns cîțiva oameni ai agenției diplomatice austriece, l-au luat cu forța pe Lazăr și l-au dus la sediul agenției, unde l-au băgat în fiare. Apoi l-au aruncat într-o căruță și, sub pază, au încercat să-l expedieze la Sibiu. Elevii lui Lazăr au oprit căruța, au spart fiarele, au izgonit paza

---

[1] Însemnările lui Gh. Lazăr, pe două cărți din biblioteca sa, în legătură cu „revoluția todoriană", măsura de precauțiune pe care și-a luat-o, semnînd, ca terminate, la 26 februarie, două manuale de specialitate ; în sfîrșit, analogia pe care Ghibu a făcut-o — în plan psihologic — între activitatea și comportarea lui Lazăr și propria sa comportare pînă la Marea Unire, ca și în 1918, cînd a activat mult în clandestinitate, analogie pe care o reconfirmă într-o notă infrapaginală (p. 17) dr. Octavian Ghibu, fiul marelui pedagog, profesor și om de cultură.

[2] Gheorghe Răduțiu, *Ordinul de urmărire polițienească a lui Gheorghe Lazăr*, în „Transilvania", III (LXXX), nr. 5/1974, p. 42, cu fotocopie a documentului.

[3] George Macovescu, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, Ed. tineretului, 1954, p. 74. Autorul este un adept al colaborării Tudor—Lazăr în 1821.

şi astfel au eliberat profesorul". Prof. G. Macovescu reproduce afirmaţia şi în ediţia din 1979 a cărţii sale (p. 111—112), fără a cita sursa (ţinuta cărţii nu-l obliga la aceasta) [1].

În legătură cu locul şi rolul lui Gheorghe Lazăr în revoluţia din 1821, mai formulăm aici cîteva consideraţii.

Suflul patriotic, naţional, revoluţionar al activităţii lui Gheorghe Lazăr la Sf. Sava este consemnat în izvoare şi a fost reţinut, ca atare, de toţi specialiştii.

Trăind într-o epocă de revoluţie socială [2], Gheorghe Lazăr a fost, înainte de toate, un revoluţionar — un revoluţionar al timpului său — şi întreaga lui operă este pătrunsă de acest spirit [3].

Plecînd din Sibiu, în 1816, cu poliţia secretă pe urmele sale (v. şi mai sus, dar şi mai departe), Lazăr pornise deja spre Bucureşti.

Cînd a trecut munţii, în 1816, avea 37 de ani. Era un om matur sub toate aspectele. Avusese oarecum neşansa — sau, poate, avantajul, adesea greu de conceput ca avantaj — de a se instrui în şcolile înalte ale ţării sale şi ale Imperiului la o vîrstă mult

---

[1] După mărturia dr-ului Octavian Ghibu, tatăl d-sale a încercat să obţină de la autor sursa afirmaţiei, dar acesta era ocupat, atunci, cu probleme diverse; apoi a survenit decesul lui Onisifor Ghibu. Noi înşine am reluat demersurile în toamna anului 1980, dar am primit, indirect, răspunsul că fişele i-au dispărut autorului la cutremurul din 1977. În contextul cunoştinţelor actuale, afirmaţia ar fi de o mare valoare, dar fără sursă rămîne oricînd contestabilă.

[2] V. G. D. Iscru, *Consideraţii metodologice privind epoca modernă în istoria României*, în „Forum", rev. înv. superior, an. XXI, 1979, nr. 3; idem, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, capitolele I—III.

[3] Se pregătea pentru o carieră teologică şi, fără îndoială, nu a fost un ateu. Precum s-a putut însă constata, înaintarea în ierarhia teologică i-a fost oprită, în principal, nu de intrigi, conservatorism şi invidie, deşi au avut şi acestea un rol, ci de „semnalul de alarmă" pe care ideile lui şi comportarea în spiritul lor l-au tras pentru demnitarii Cancelariei aulice a Transilvaniei, pentru apărătorii tronului unui imperiu multinaţional în zorii „veacului naţiunilor". După „incidentul" din 1815 — cînd, într-o grădină publică a Sibiului, Lazăr a strigat: „Trăiască Napoleon!", în zilele în care ajunsese şi aici vestea că „marele corsican" părăsise Elba şi reluase marşul temerar spre Paris, stricînd, Lazăr, cu aceasta, dispoziţia liniştitilor cetăţeni ai burgului, veniţi aici să-şi glorifice pe împăratul lor din Casa de Habsburg —, după acest incident, care a pus capăt „răbdării" şefilor autorităţii civile şi celor ai poliţiei secrete imperiale, pentru Gheorghe Lazăr devenise periculos să rămînă nu numai în Sibiu, ci în Transilvania însăşi (v. G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr*, Bucureşti, 1924, p. 245 şi urm. — studiul lui Gh. Matei, reprodus aici: *Lămuriri privitoare la viaţa lui Gheorghe Lazăr*).

deasupra colegilor lui, astfel că învățăturile, ca și fața lumii prin care a trecut, s-au așezat și s-au grefat — într-o minte capabilă și într-un suflet deschis —, dintru început, la locul cel mai potrivit, fără etape intermediare și fără dureroase răsturnări de adevăruri care au încercat și încearcă pe cei tineri în perioada de maturizare spirituală. Fiul țăranului din Avrig crescuse, în chip firesc, cu un mod de a gîndi, format prin „depuneri" succesive logice pe un fond sănătos și cînd a ajuns să se și revolte sau să ceară ceva, a făcut-o nu cu sentimentul că i s-ar face o nedreptate, lui personal, dacă nu i s-ar da, ci cu acela că dușmanii progresului încearcă să pună o barieră pe calea normală de înaintare spre mai bine, în timp, a oamenilor. Firește că putem admite la Gheorghe Lazăr și un orgoliu propriu, izvorît din conștiința propriei valori, dar a vorbi despre orgoliu la un om ca Lazăr, într-o epocă de sacrificiu — concepută astfel de oameni ca el —, înseamnă a aluneca pe o direcție secundară a înțelegerii.

Întîmplător sau nu, împrejurările l-au adus alături și l-au apropiat de „fratele" și contemporanul său de la sud de Carpați, care se socotea venit pe lume „nici pentru muere, nici pentru avere", ci pentru „altceva". Și Lazăr, ca și pandurul din Vladimirii Gorjului, s-a considerat, poate, un „predestinat". Au parcurs mai întîi un drum propriu către acel „altceva", pînă cînd istoria i-a întîlnit și i-a unit. Căci, gîndindu-ne la Lazăr, era, atunci, revoluționar nu numai să schimbi regimuri politice anacronice și să aduci „dreptate norodului", ci era deopotrivă revoluționar să pui pe temelii adecvate învățămîntul, una din instituțiile esențiale ale lumii ce se prefigura.

După cum nici Tudor, nici Lazăr n-a fost un revoluționar rupt de oamenii și de țara între și în care a trăit, alături de care și pentru care a luptat și a murit. Ajuns, în 1799, la Viena, între oameni „foarte prietenoși și veseli", el, „avrigean voinic și ocheșel" cum însuși se vedea, a vorbit acestora despre români. Respectivii vienezi știau, din auzite, despre „oamenii lui Horea", că ar fi „mîncători de oameni, tîlhari și hoți". Lazăr le-a spus că „românii sînt cei mai blînzi oameni din toată țara împăratului", că țara românilor e frumoasă, dar cînd le pui „unghia în gît" și cînd încearcă străinii să le ia țara, românii „se înfuriază" și li se „încruntă ochii". „Ata-i tot" — încheiase, simplu, în fața acelor vienezi, avrigeanul „ocheșel" în vîrstă de 20 de ani și care, în scrisoarea din care am citat, își comunica părinților marea lui ambiție de a merge odată „chiar la împăratul și să-i spun lucruri despre

români de care n-a auzit niciodată" [1]. Căci ştia multe, deja, despre români, despre *toţi românii*, tînărul transilvănean ajuns în „satul împăratului" şi se socotea dator faţă de toţi.

Cînd Lazăr a trecut munţii, la Bucureşti, tot între ai săi, să-şi dea măsura valorii, românii se aflau, şi aici, în plină epocă de „renaştere" naţională. A da acestor oameni învăţătură, pe măsura noilor exigenţe ale momentului istoric, a le organiza şi cea mai înaltă treaptă a învăţămîntului într-un sistem unitar şi în limba ţării — însemna să acţionezi, atunci, pe o direcţie revoluţionară.

Meritele operei înfăptuite de Lazăr în capitala Ţării Româneşti nu aparţin exclusiv lui Gheorghe Lazăr. Şi la sud de Carpaţi, ca şi la Răsărit, în Moldova, se gîndea astfel şi se depuneau eforturi, în ciuda greutăţilor, de a se merge pe o atare direcţie. Aşa cum, cu dreptate, sesiza încă B. P. Hasdeu[2], cărturarul român transilvănean a găsit la Bucureşti „mulţi Lazări, ba încă nu munteni sau moldoveni, ci daco-romani" de care Ştefan Ioan Fănuţă (alias Zilot Românul) se minuna cum au reuşit să reziste şi să se afirme, în ciuda vitregiei vremurilor. Erau, apoi, la vest de Olt, pandurii, şi încă erau destui, gata să se ridice la chemarea „comandirului". Erau şi boieri iubitori de cultură şi de neamul lor românesc, unii ispăşindu-şi acest „păcat" în surghiun şi în moarte silnică. Şi — respectînd proporţiile — *„era un dor de carte în ţară!"*, cum bine a sesizat şi biograful lui Lazăr — şi el venit de peste munţi în altă epocă de împliniri —, G. Bogdan-Duică[3], *dor de carte* consemnat, dealtfel, în însăşi celebra „Înştiinţare" a lui Lazăr din august 1818, document la a cărui elaborare trebuie admisă şi o contribuţie sud-carpatică a protectorilor marelui dascăl.

Gheorghe Lazăr a fost însă, în Bucureştii acelei vremi, omul cel mai potrivit dintre românii care puteau fi desemnaţi pentru o atare acţiune şi care erau gata să accepte marile greutăţi ale începutului. Dacă n-ar fi fost el, sigur ar fi fost, cu oarecare întîrziere, un Eliade, un Eufrosin Poteca, un alt elev român al „Academiei domneşti". Poate însuşi Petrache Poenaru — cum a şi fost, dealtfel, mai tîrziu, cel mai de seamă continuator al lui Lazăr în punerea temeliilor învăţămîntului modern românesc.

---

[1] G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 335—337.
[2] B. P. Hasdeu, *Notiţa introductivă*, la *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor, Zilot Românul*, Bucureşti, 1884, p. XXV.
[3] G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, Bucureşti, 1924, p. 76; s.n., G.D.I.

Dar, acum, privind retrospectiv, și prin viziunea mărturiilor propriilor săi elevi, parcă fiecăruia în parte și tuturor la un loc, fără Lazăr, le-ar fi lipsit *ceva*, acel „ceva" imponderabil care face ca ideea să miște marile potențe ale societății. Toți elevii săi —, „lazarienii", cum le plăcea să se numească, — și după ei alții, pînă la hotarele mitului, așa l-au „văzut" pe Gheorghe Lazăr în acel „moment" și așa au văzut „momentul" personificat prin marele lor dascăl [1]. Era Lazăr omul cel mai potrivit, pentru că, dintre cei ce puteau accepta atunci efortul, el era cel mai pregătit — temeinic pregătit, după circa 20 de ani de studii — și avea, cu conștiința riscului, un mare curaj al exprimărilor directe, ca și „știința" celor „meșteșugite", alegorice, avea o simțire poate mai adîncă decît alții, fiind, în ultimă instanță, gata să se măsoare, competent și responsabil, pînă la capăt, cu adversari care treceau printre cei de netrecut, așa cum s-a și întîmplat, în însuși Divanul țării, în dialogul cu Veniamin din Lesbos, noul profesor al Academiei grecești, în februarie 1818 (v. mai jos).

Din păcate, pe text scris, ne-a rămas prea puțin de la Gheorghe Lazăr. Dar el „s-a topit", figurat vorbind, în ființa elevilor și colaboratorilor, care l-au iubit nemăsurat și i-au păstrat o amintire neîntinată de nimic. Această „trecere" în ființa urmașilor este principala lui „operă". Ca text, avem acea avîntată „Înștiințare" către țară din august 1818, pentru chemarea tinerilor la „Școala academicească". Deși, cum am spus, este posibil să nu fie a lui *exclusiv*, ci și rodul gîndirii unora dintre protectorii săi — care i-au asigurat deschiderea școlii în plină domnie fanariotă (una din cele mai dure !) —, noi cunoaștem, pozitiv, că „Înștiințarea" provine de la el. Și ea cuprinde idei valoroase, a căror chintesență o găsim în „programul școlar" al revoluției din 1821 : accesul neîngrădit al tuturor tinerilor la știința de carte, căci unei societăți moderne, unei „patrii", cum se spunea în „Înștiințare", „nu-i poate fi totuna măcar ce feliu de creștere vor primi mădulările următoare", căci „binele cel de obște, precum și cel privat stau în creșterea tinerimei următoare într-o analoghie prea strînsă legate". Era, de fapt, o idee a timpului — și era o idee revoluționară. Și chemarea către tineri, în consecință, este clară : „*Veniți toți din toate părțile și de toată starea*, veniți la izvorul tămăduirii" ! [2].

[1] *Ibidem*, p. 108.

[2] G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, p. 17—22, s.n., G.D.I. Rememorăm, din „Cererile norodului românesc (a doua variantă, copia germană), că la școlile ce trebuiau a se înființa, urma să aibă acces „*tineretul națiunii române, sărac sau bogat*" (s.n., G.D.I.).

Despre bătălia dată de Lazăr pentru limba națională pe care fanarioții se străduiau s-o înăbușe, în prag de epocă modernă, avem cîteva însemnări contemporane. Prin februarie 1818 „inginerul Lazăr" a fost adus în Divanul țării să pledeze cauza unei școli superioare, „academicești", în limba română, în fața lui Veniamin din Lesbos care abia își începuse cursul, în limba greacă. Lazăr a apărat cauza limbii naționale. Veniamin repeta stereotip : „nu se poate !" „Iar ciocoii strigau cu un rîs sardonic : «nu se poate ; limba valahică este săracă, e limba mojicilor și n-are vorbele științelor». S-a spart Divanul" — notează I. Eliade, scurt. Și biograful lui Lazăr, G. Bogdan-Duică, comentează : „Aceasta înseamnă că Veniamin nu biruise ; că Lazăr avusese argumente ; că boierii care îl susțineau îl susținuseră și la acel Divan... Biruința definitivă a lui Lazăr — precizează G. Bogdan-Duică — este anterioară zilei de 6 martie (1818)... ; duelul Lazăr—Veniamin trebuie să fi avut loc după 9 februarie și, probabil, înainte de 1 martie (1818) [1].

Dar lupta nu se încheiase, ci ea abia începuse. Călugărul Macarie, un contemporan, nota în 1823, sub domnie pămînteană statornicită, în prefața la *Irmologhion :* „Cînd s-a început întîi a se paradosi științele filozofiei în limba noastră, *pre dascăli și prin divanuri i-au purtat înrăutățiții, pentru ca să-i împedice*, și în toate zilele cu cetele se vedeau adunîndu-se și, într-armați cu limbi pline de otravă, în toate părțile alergau pentru ca să facă pricini și turburări, umblînd în tot chipul ca și pe dascăli cu multe supărări să-i împedice, *și pre ucenici să-i slăbească din osîrdie*. Și, văzînd că cu acestea nu pot întuneca lumina, nu se rușinau : veneau, înrăutățiții, de a lipi pre pereți, noaptea, *stihuri cu lătrări turbate*, în care-și arătau pisma și toată urîciunea ce hrăneau în visteria inimilor lor asupra neamului și asupra stăpînitorilor și pricinuitorilor acestui folos" [2].

Între dascălii aceștia hăituiți de acei „înrăutățiți", în prim plan era Gheorghe Lazăr. Despre el, despre felul lui de a preda, elevul și apoi tînărul lui coleg și colaborator, I. Eliade, depune mărturie : „El (Lazăr — n.n., G.D.I.), slujba sa niciodată nu și-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană. Avea vreo douăzeci de școlari regulați ; dar cînd făcea lecție de filosofie, sala gemea de auditori, în capul cărora era răposatul Alexandru, tatăl ofițerilor Tell. Toată destoinicia avea acest atît de făcător de bine

[1] *Ibidem*, p. 81.
[2] G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, p. 79—80.

românilor. *Pare că era într-adins preursit pentru a deschide un drum de regenerație.* El își simțea vocația sa. Cînd se afla în clasă, el vorbia însuflat. Catedra lui semăna ⟨cu⟩ un anvon ; vedea cineva cum i se bate pieptul. Cu mîini pline în orice ocazie arunca semințele românismului și naționalității" [1].

Și I. Eliade, cu un adaos, ne ajută să înțelegem mai bine esența „Cuvîntului" compus de Lazăr în 1819, la înscăunarea mitropolitului român Dionisie Lupu, primul român care, pe scaunul mitropolitan, întrerupea apăsătoarea serie a mitropoliților greci.

„Cuvîntul" acesta [2] — pronunțat public în fața adunării boierilor și arhiereilor de călugărul David (oare, același care a „zugrăvit" steagul revoluției ?) — nu are termen de comparație în anii de pînă la încheierea domniilor fanariote. Este o pledoarie pentru prezentul și viitorul românilor, pentru „dreptul ce avem în stăpînirea pămîntului strămoșesc". Momentul își avea importanța lui, desigur, dar a fost utilizat pentru formularea unui crez și a unei atitudini politice. Dacă ar învia strămoșii romani, de slăvită memorie, și și-ar căuta urmașii, „oare *în ziua de astăzi* mai cunoaște-i-ar ?" — se întreba oratorul. „Negreșit, i-ar căuta în palaturile cele mari împărătești și i-ar afla în vizuinele și bordeiele cele proaste și încenușate... ; i-ar căuta proslăviți și luminați și cum i-ar afla ? Rupți, goli [3], amăriți și asemănați dobitoacelor, de tot căzuți în prăpastia orbirei, bine gătiți spre slujba *vrăjmașului omenirei*, răpitorul casei părintești". Și I. Eliade, am spus, ne ajută să descifrăm conținutul expresiei subliniate de noi, dacă încă mai era nevoie. „Poate oricine socoti" — scria el în 1839, cînd recupera și publica textul „Cuvîntului" pe care îl socotea pierdut, dar pe care îl păstrase acel părinte David, ajuns între timp econom al mitropoliei — „cîtă era hotărîrea acestui bărbat cînd în vreme de domnie străină și sub un guvern ca cel de atunci a avut curajul a rosti [4] un astfel de cuvînt. Nu era așa lesne a caracteriza cineva pe acele vremi ce va să zică *fanariot* (subl. I. E.), el, însă, vorbind de români — preciza I. Eliade —, în acest cuvînt zice ⟨că erau⟩ : «bine gătiți spre slujba vrăjmașului omenirei, *răpitorul*

---

[1] G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, p. 257.

[2] *Ibidem*, p. 23—25.

[3] „mai *goli* decît morții cei din mormînturi" — va zice Tudor în 1821 ; s.n., G.D.I.

[4] De fapt, a compune și *a-și lua răspunderea de autor*, căci de rostit l-a rostit părintele David.

casei părinteşti" [1]. Atunci, cei primiţi în „casă" şi hrăniţi cu pîinea pămîntului, dar care „răpiseră" casa părintească, erau socotiţi *fanarioţii*, cu dregătorii şi cu mercenarii proveniţi din rîndurile lor, cu clericii şi dascălii lor, care atunci preconizau, potrivit lui Naum Rîmniceanu, să includă şi Principatele, dacă se putea, în „Noua Grecie" [2].

Şi finalul „Cuvîntului" lui Lazăr, încercînd să înţelegem atmosfera epocii, cu apăsările şi cu speranţele ei, înfioară şi azi pe cititor: „Calcă, preasfinţite părinte, nespăimîntat, pre poteca ce cu *braţ voinicesc şi cu duh românesc* spre mai mare mărirea neamurilor o ai desfundat; fără sfială întinde-ţi pasul *spre descoperirea brazdei strămoşeşti; aici frica n-are loc, sfiala zace moartă, călcată la pămînt, Pronia lucrează şi noi toţi cu bucurie îţi urmăm*" [3].

A-ţi asuma, atunci, în acel an 1819, răspunderea pentru un asemenea „Cuvînt" rostit într-o asemenea înaltă adunare — era un act unic de curaj.

Acesta a fost Gheorghe Lazăr, revoluţionar român al vremii sale şi al „momentului" 1821.

Desigur, cum deja am precizat, nu cădem în exagerarea şi eroarea de a-i atribui numai lui Lazăr acest mod de a gîndi, şi chiar de a înfrunta riscul suprem cu cîte o replică antifanariotă, rostită public, după cum nu ignorăm nici îndelungata şi mereu crescînda opoziţie pămînteană anti-fanariotă. Se înţelege, nici pe Lazăr nu-l „vedem" singur, în acei ani. În spate şi alături îi avem pe elevii şi colaboratorii lui; dar mai ales pe protectorii lui pămînteni.

Lazăr nu era singur. Dar, chiar aşa, asumarea curajului şi a riscului rămîne unică, cum unic rămîne gestul celui care în 1821 a condus revoluţia românească, cel care gîndea despre sine că de cînd se născuse îmbrăcase „cămaşa morţii" — Tudor Vladimirescu. Aceste gesturi cu valoare de unicat în istorie i-au apropiat pe amîndoi şi i-au unit.

Că I. Eliade, cunoscîndu-l bine pe Lazăr şi aducîndu-şi bine aminte, spune adevărul, ne-o confirmă Lazăr însuşi în „Cuvîntul" compus în 1822 şi rostit la înscăunarea domnului pămîntean Gr. Ghica. În acel „Cuvînt", Lazăr explică pe larg, cu pilde şi argumente cine era socotit, în 1819, *„răpitorul casei părinteşti"*: fa-

---

[1] G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 258; s.n., G.D.I.
[2] *Izvoare narative, 1821*, p. 10 şi urm (scrisoarea „moldoveanului").
[3] G. Bogdan-Duică şi Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 24—25.

narioții. „...Și nu ajunse că și-au aflat în brațele ei (ale țării — n.n., G.D.I.) întreaga odihnă și liman, dar simțind că s-au scîrbit încă și pămîntul de tiraniile și de nemulțumirea *răpitorilor bunului strămoșesc* (s.n. — G.D.I.) și cum că izbăvirea fiilor robiei din gura și ghearele *feciorilor șopîrlei* (s.n.) cam p-aci și *curînd va să* urmeze (s.n.), *să siliră cu fel de mijloace* să amăgească, să molipsească *și să spurce toată casa, ca cu atît mai cu înlesnire să poată aduce foc, sabie, și peire brațului de unde s-au adăpat și vetrii unde s-au încălzit* (s.n. — G.D.I.). Văzînd acestea toate *ticăloasa patrie*, ca o pățită ce era, prin mijloace și sfătuiri dulce părintești *s-au silit să pue stavilă răutăților amelintătoare*, dar în zadar" — rezumă Lazăr evenimente trăite —, „că fiii răului, *învățați și îndemnați de tatăl lor, tatăl vicleșugului*, prin făgăduieli mincinoase, *copleșiră puterea dojenirii părintești...*". Și țara care i-a primit și i-a hrănit, dar pe care au chinuit-o cumplit și au „spurcat-o", le-a strigat între altele: „*...Duceți-vă, dar, depărtați-vă de la mine și din otarele mele*, că asemenea voiți să urmați ca și cîinele cu carnea în gură pe punte!". Și mai departe, încorporînd în acest „Cuvînt", în mare măsură, pe cel compus în 1819, Lazăr îi numește exact pre grecii fanarioți, pe care, în desfășurarea evenimentelor deja consumate, îi face vinovați de răul pricinuit țării — și țara le reproșează prin gura oratorului: „«Apoi, de, fiilor neascultării, vedeți la ce perire și *stingere m-ați băgat și pre mine cu toți ai mei și pre voi înșivă!*». „«*...Că voi pre mulți ați pus la ispită și popoare de cele mai mari ați povîrnit în partea planului vostru...; și de am pătimit și pătimim acest fel de pierzănii*, cărora *tot voi sînteți pricina, și pricina pricinilor tot meșteșugurile voastre sînt*»". Iar „patria" chinuită, care i-a hrănit, îi alungă pe cei nerecunoscători: „«Deci, duceți-vă, nerușinaților, duceți-vă obraznicilor și nemulțămitorilor, ieșiți din otarele sărăcii mele, *duceți-vă în locul Olymbului...*»" etc. Rănile țării cu timpul se vor vindeca, iar Divinitatea — continuă a le vorbi țara prin cuvîntul oratorului —, „«trimețîndu-mi stăpîn și cîrmuitor din însuși seminția și sîngele fiilor miei, și pre acela eu îl voi încorona cu blagoslovenia mea... și acela, ca un adevărat succesor al vii tătîne-său, pre care a lăsat-o leneșul, împuțitul, mîndrul și răpitorul vier de cu totul s-au împăinginat, iarăș o va curăți de buruienele puturoase și de toți spinii cei înghimpători"[1].

---

[1] G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 27—45, s.n., G.D.I.

„Cuvîntul" acesta, compus în 1822, ni-l arată pe Lazăr, încă odată, așa cum a fost, trăind cu intensitate drama țării sale, dar mereu optimist și sperînd în mai bine, în ciuda faptului că lui, personal, i se apropia vertiginos, sfîrșitul. Istoria a fost dură în curgerea ei : Tudor fusese ucis de *„răpitorul casei părintești"*, iar fratele său de cruce și de suferință, venit de peste munți, nu i-a supraviețuit.

Dacă el, Lazăr, nu a ieșit, în 1821, „în prim plan", astfel încît să fie consemnat acest lucru în mult mai multe izvoare, aceasta ar putea ține și de situația specială în care se afla marele dascăl : el era un supus austriac, care rezistase în București grație înaltei protecții de care se bucura ; categoric, suspectat de agenții austrieci — acum, nu mai încape nici un dubiu (v. doc. din 1816, cel puțin !) —, și de alții, categoric urît de eteriștii fanarioți (care puteau să-l lichideze cu ușurință, cum dealtfel au și încercat !), el trebuia să rămînă cel puțin în semiclandestinitate, mult timp (cum mărturisește I. Eliade), poate chiar în tabăra de la Cotroceni, în mod deliberat nedîndu-i-se importanța cuvenită. Reținem că Tudor însuși a trebuit să-i „menajeze", ba chiar să-i și cultive pe agenții austrieci, el sperînd încă într-o atitudine favorabilă a Habsburgilor față de cauza românilor în 1821. Deși nici austriecii nu erau interesați să fie „văzuți" cu dușmănie sau ca neprieteni la Sud de Carpați.

După revoluție Lazăr a fost protejat de noul domn — implicat el însuși în revoluție —, la înscăunarea căruia marele dascăl a compus acel splendid „Cuvînt". Domnul Gr. Ghica a protejat ulterior și pe elevii lui Lazăr, dușmăniți — ca și profesorul lor — de noul mitropolit al țării, Grigorie Dascălul. Apoi, Lazăr s-a îmbolnăvit grav, n-a mai fost „periculos" pentru nimeni și a putut fi transportat „în liniște" spre satul natal, unde a murit în 1823.

c) Dreptatea norodului [1]. Dacă în „etapa olteană" și în continuare, pe unde a trecut, Tudor Vladimirescu s-a străduit, cît a fost posibil, să instituie și să mențină o ordine revoluționară, ajungînd în *Capitala țării* — pe care în mod expres a considerat-o *„scaunul oblăduirii norodului"* [2] — a

[1] Mai pe larg și cu trimiterile corespunzătoare infrapaginale la G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, p. 395 și urm.

[2] V. Proclamația către țară din (post) 23.II/4.IV (*D.I.R., 1821*, I, nr. 230, p. 386).

căutat să extindă la nivelul întregii țări această stare de lucruri. Cele mai mari greutăți, împotriva acestui efort, au fost pricinuite de eteriști. Desigur, unele s-au datorat și elementelor nedisciplinate, insubordonate, ale „Adunării", față de care Tudor, cît i-a stat în putere și sub control, s-a purtat cu toată severitatea.

Nu considerăm aici dreptatea pe care, pe plan local, și-au făcut-o sătenii și orășenii împotriva boierilor și a ciocoilor. Între multe cîte se pot cita, considerăm a fi tipică dreptatea pe care și-au făcut-o tîrgoviștenii în însăși Capitala țării — act facilitat de pornirea revoluției în Oltenia [1].

Cea mai adecvată caracterizare a comportării lui Tudor, ca ales al „Adunării" și apoi ca șef, *de fapt*, al țării, după intrarea în București, rămîne cea transmisă de acel Ioan Grecescu (?), martor ocular și participant în tabăra de la Țînțăreni, citată și mai sus: *„Dumnealui slugeru către toți s-au purtat cu deosebită politică, fără a supăra cîtuși de puțin pe cinevași"*; sau: „după a mea gîndire, precum văz urmarea lucrului, ori în ce chip va fi, *tot trebuie* ⟨*să fie*⟩ *de folos opștesc, căci văz o urmare prea cu mare politică*" [2].

În temeiul documentelor prin care au fost reglementate raporturile politice între instituțiile reprezentative ale noului regim, principala preocupare de politică internă, a conducerii revoluției, a fost să se asigure *dreptatea poporului, dreptate pentru popor, conform principiului suprem al suveranității poporului*, înscris sau implicat în documentele programatice — evident, totul în limitele de gîndire și acțiune ale „momentului" revoluționar și ale revoluției care se opera în epocă: *revoluție burgheză*, nu altfel de revoluție; subliniem acest lucru, pentru a fi bine înțeleși.

Pe această linie se înscriu toate avertismentele date de Tudor personal, în puținele documente ajunse pînă la noi, boierilor (inclusiv celor divaniți) și diverșilor dregători. Pe această linie se înscrie grija lui față de săteni, de la inflexiunile patetice, dar deloc exagerate, din amintita scrisoare de răspuns către consulul general țarist, Al. Pini, pînă la „gîndul de pe urmă", cum deja am spus, privitor la acel „așăzămînt" care urma a se elabora pentru țară, *mai ales* în favoarea *sătenilor*" (v. mai sus, p. 95). Prin proclamații și prin viu grai sătenilor li s-a arătat binele pe care revoluția urma să li-l aducă. Și sătenii erau — firesc! — receptivi la atari explicații, unele înțelegîndu-le, desigur, după dorința lor. De aceea

---

[1] *Revoluția din 1821... Doc. ext.*, nr. 14 și 15, p. 91—96; nr. 22, p. 112—114.
[2] *D.I.R., 1821*, I, nr. 129, p. 231—232; s.n., G.D.I.

deveniseră, acum, alții, iar boierii și mai ales „ciocoii" aveau a se teme de ei. *„Nu pot să poruncesc rumânilor și scăunașilor* —, se scria de la fața locului (din Ionișești), lui Hagi Ianuș la Craiova (la 30. IV/12. V) —, deoarece nu sînt cei dinainte, așa cum îi cunoașteți, *acum ei sînt stăpîni și eu mă tem mai mult de ei*" [1]. Aceluiași i se scria la 4/16. V despre situația din alt sat: „Încerc să-i scot afară (la lucru), ei se ridicau cu bîtele împotriva mea... *și m-au gonit cu bîtele*"; nici bulucbașa n-a putut să le facă nimic; *acum rumânii stăpînesc moșiile și nu arendașii*" — încheia, cu năduf, omul lui Hagi Ianuș [2]. O asemenea stare de spirit, între săteni, n-a luat sfîrșit nici după ce Tudor n-a mai fost. La 19/31 iulie, un om al aceluiași Hagi Ianuș îi relata situația din mai multe sate în care avea moșii arendate, astfel: *„Rumânii au ridicat capul, s-au făcut stăpîni, nu vor să știe de nimeni"* [3].

Pe aceeași linie se înscriu măsurile și poruncile în materie fiscală și pentru ușurarea de dări și alte contribuții date de Tudor însuși în favoarea sătenilor și a altor categorii sociale [4]. În sensul acestor porunci acționau ispravnicii puși de Tudor la județe [5].

Pe aceeași linie se înscrie, în zilele revoluției, asigurarea liniștii și securității în orașe, despre care va fi vorba îndată.

Era firesc ca într-o revoluție burgheză, deopotrivă cu *securitatea persoanei*, a cetățeanului, să se garanteze bunurilor acestuia, *averea lui* — evident, circumscriind raționamentul, concret, în jurul programului revoluției românești din 1821, în măsura în care geneza acelei averi nu leza principiul, superior, al „folosului de obște"; tactic, acest principiu poate fi, vremelnic, eludat în *unele* acte politice, dar documentele probează că, în plan strategic, conducerea revoluției i-a rămas credincioasă. Efortul, constant, de instaurare a siguranței persoanei și averii, în zilele revoluției, este o direcție care indică, cert, trecerea de la un regim politic la altul, superior. Termenul de comparație este arbitrariul și „venalitatea tarifată" din vremea domniilor fanariote. Noua orînduire, superioară celei feudale, urma a se clădi pe temelia proprietății depline, iar *„poporul"* — evident, cu conținutul de

---

[1] *D.I.R., 1821*, II, nr. 86, p. 114; s.n., G.D.I.
[2] *Ibidem*, nr. 100, p. 146; s.n., G.D.I.
[3] *Ibidem*, nr. 157, p. 236; s.n., G.D.I.
[4] *Ibidem*, p. 300—303; nr. 34, p. 57.
[5] Ispravnicul de Teleorman, Marin Butculescu, scria marelui vistier la 10/22.IV, între altele, că „pă dă altă parte, cît poci, mă silesc spre parigoria (=mingîierea — n.n., G.D.I.) satelor" (Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose...*, p. 113).

atunci al noțiunii —, așa cum se aprecia într-o notă informativă rusă din 15/27. II. 1821, *„pentru viitor... va dori instituirea unei orînduieli mai temeinice pentru a i se asigura proprietatea"* [1].

Ordinea revoluționară instituită trebuia să asigure liniștea țării și a locuitorilor, siguranța drumurilor pentru înlesnirea comerțului îndeosebi. Cînd Tudor se afla cu tabăra la Țînțăreni, la Sibiu soseau știri că slugerul *„la negustori, lăcuitori și călători pînă acum nici cea mai mică supărare n-au făcut, încă dimpotrivă, pe călători și negustori îi parachinisăsc* (îi îndeamnă — n.n., G.D.I.) *să-și caute trebuințele ce au, fără de nici o sfială, că însuși le va da ajutori și pază cu oamenii lui. De unde ce iau, plătesc tot cu bani"* [2].

Pentru a asigura și menține ordinea revoluționară instituită, Tudor n-a ezitat, se pare (ca să fie drept pildă!), să ucidă chiar pe unii slujitori bisericești, ceea ce putea fi apreciat ca o faptă infamantă, odioasă, în mentalitatea vremii [3].

In același scop, dar pe un plan mai general, Tudor Vladimirescu, împlinindu-și cele promise în Proclamația către țară din (post) 23. III./4. IV, alegea cu grijă pe ispravnicii județelor, le dădea exemplare din amintita proclamație, îi instruia să dea ei înșiși proclamații de liniște și securitate în județ, să numească zapcii (la plăși) dintre oamenii pămînteni și cinstiți, care să nu primească mită și să nu comită jafuri [4]. In numirea ispravnicilor, Tudor a conlucrat cu „vremelnica stăpînire" a țării, așa cum era prevăzut în documentele de reglementare a raporturilor dintre părți. De pildă, în proclamația noului ispravnic de Vîlcea, din 5/17. IV, acesta preciza că: „de către dumnealor cinstiții otcîrmuitori ai țării ne-am însărcinat cu dregătoriia acestui județ, după cum și de către dumnealui sluger Theodor, otcîrmuitorul oștirilor țării, ne-am orînduit comandir al oștirilor de aici" [5]. O atare

---

[1] *D.I.R., 1821*, I, p. 271, s.n., G.D.I.

[2] N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București, 1925, p. 153—154; s.n., G.D.I. Primind informații din București și Constantinopol, adjunctul ambasadorului Prusiei la Viena transmitea la 19 martie st. n.: „Ceea ce este, de asemenea, demn de remarcat, este faptul că *Tudor și ceata lui nu pun nici o piedică comerțului țării...*" (*Cf. Revoluția din 1821..., Doc. ext.*, p. 137; s.n., G.D.I.). Alte informații și aprecieri — G. D. Iscru, *Introducere...*, p. 398 și urm.

[3] C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 219, nota 1.

[4] G. D. Iscru, *Introducere...*, p. 400—401.

[5] *D.I.R., 1821*, II, nr. 20, p. 35.

dublă funcție era, se pare, generală pentru județele controlate de Tudor și de „vremelnica ocîrmuire" [1].

În același scop, pentru a preveni și combate jafurile comise de ostași, conform promisiunii cuprinsă în „Înscrisul" din 23. III./ 4. IV, Tudor a dispus — la sfîrșitul lui martie sau la început de aprilie — să se înființeze un *tribunal* special la Cotroceni. După mărturia unui fost căpitan de panduri, acest tribunal a funcționat în tabăra de la Cotroceni [2].

În chip deosebit, Tudor Vladimirescu s-a ocupat de *siguranța orașelor*, atît cît i-au îngăduit mijloacele și cursul alert al evenimentelor. Cînd a intrat în București, ca militar obișnuit cu disciplina și ordinea, una din primele griji a fost să orînduiască străji „pe la toate locurile unde trebuința cerea" [3]. Apoi, în București s-a instituit ceea ce memorialistul Constantin Izvoranu a numit, mai tîrziu, o „gardă națională", memorialistul însuși făcînd parte din această gardă [4]. De asemenea, avem date conform cărora putem susține că în zilele revoluției a fost asigurată, cu trupe dislocate acolo sau prin alte mijloace, securitatea orașelor: Cerneți, Craiova, Pitești, Curtea de Argeș, Zimnicea și Rușii de Vede [5].

Pentru apărarea principiilor și cuceririlor revoluționare, ca și — pe plan extern — pentru „restatornicirea" drepturilor țării, pentru prezentul și viitorul „norodului românesc", conducerea revoluției a instituit o adevărată organizare militar-revoluționară a țării. *A fost creată, practic, o adevărată oștire modernă a țării*, cu efective impresionante pentru acel timp, și cu o forță combativă ce nu putea fi ignorată. În acest domeniu, prin excelență, Tudor Vladimirescu și-a arătat întreaga și adevărata sa valoare [6].

Desființarea privilegiilor de origine, „de sînge" — de clasă, cum spunem noi azi (clasă feudală, desigur) — a fost o altă direcție pe care conducerea revoluției s-a străduit să asigure „dreptatea norodului". Din acest punct de vedere, revoluția din 1821 a reprezentat un moment de cotitură în gîndirea politică: de aci înainte *nu mai putea fi vorba despre un privilegiu al originii*, al „sîngelui albastru", ci despre unul al meritului [7].

---

[1] G. D. Iscru, *Introducere...*, p. 405, 409—410.
[2] *Ibidem*, p. 402.
[3] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 189.
[4] G. D. Iscru, *op. cit.*, p. 402—403, cu datele și trimiterile aferente.
[5] *Ibidem*, p. 404.
[6] G. D. Iscru, *Introducere...*, p. 404—408.
[7] *Ibidem*, p. 408—409.

De o *reformă şcolară* — în spiritul principiului enunţat în program —, conducerea revoluţiei nu s-a putut ocupa — şi chestiunea este lesne de înţeles, aşa cum vreme n-a fost nici pentru o *reorganizare fiscală*; în această din urmă problemă, linia de urmat, conform principiilor programatice, a fost „jalonată" prin unele măsuri luate „din mers", cît au îngăduit timpul şi împrejurările [1].

7. Temeri, complicaţii şi speranţe

Grija cea mai mare şi efortul cel mai important au fost afectate, de conducerea revoluţiei româneşti din 1821, problemelor externe. De-a lungul timpului, aceasta a fost un specific al istoriei popoarelor şi naţiunilor mici şi mijlocii, mai ales al acelora situate în locuri rîvnite de marile puteri ale vremii. Istoria probează că românii, conducătorii lor, au fost perfect conştienţi de implicaţiile externe ale faptei lor. N-a stat în puterea lor să evite atari implicaţii, dar s-au străduit să facă tot ce s-a putut pentru a le atenua efectele negative.

Aşa a fost şi în „momentul" 1821.

Situaţi la confluenţa de interese a trei mari imperii — imperii de tării diferite, dar unul mai periculos decît altul —, românii au trebuit, şi în 1821, să depună toate silinţele pentru a evita răul cel mai mare, oricînd posibil în urma unui act mai puţin chibzuit, mai ales că istoria le „servise", nu cu mulţi ani în urmă, lecţii care se puteau încheia şi mai rău.

Aşa, factorii politici care au pregătit revoluţia din 1821, din Ţara Românească, deşi n-au ignorat contextul luptei pentru independenţă din sud-estul Europei şi n-au respins dreptatea cauzei popoarelor angajate în această luptă — dimpotrivă, le-au ajutat direct sau indirect —, au ştiut şi au putut să evite totuşi legături şi angajamente externe care ar fi afectat negativ propria cauză.

a) „Şearpe galbin prefăcut".

Dar au survenit complicaţii pe care nu le-au mai putut controla, rămînîndu-le doar calea de a le limita efectele negative.

Este cazul aventurii politice şi militare a eteriştilor-fanarioţi din Principate. Despre faptul că o acţiune grecească net antioto-

[1] *Ibidem*, p. 410—411.

mană se punea la cale, că aceasta urma să slujească lupta dreaptă a poporului grec, dacă realismul politic, competența militară și loialitatea față de alte popoare ar fi fost linii de conduită ale conducătorilor eteriști de aici ; despre faptul că, chiar hazardată fiind, urma să-i compromită pe fanarioți și din aceasta românii puteau să profite, pe drept ; despre toate acestea se cunoșteau destule, dar informația asupra acestei acțiuni nu putea merge totuși pînă la toate resorturile și impulsurile intime ale genezei ei, pentru a se lua, eventual, și alte măsuri de prevedere, pentru a se evita unele oscilații și erori. După cum, ulterior, oscilația atitudinii politice a marilor puteri, în principal a Rusiei țariste, chiar intuită, era dificil de contracarat, chiar dacă ar fi fost cunoscută din vreme.

Declanșarea acțiunii eteriste din Principate, din inițiativa eforului suprem — Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn fanariot Constantin Ipsilanti —, împotriva hotărîrii luate la ultimele două conferințe ale Eteriei (de la Ismail și Vostița), dacă n-a surprins pe toți oamenii politici ai românilor, în 1821, oricum a creat complicații foarte greu de controlat și mai ales de depășit.

Restrîngînd discuția, pentru a o scurta, la Țara Românească și la evenimentele care au urmat după intrarea lui Tudor în Capitală, vom urmări, aici, succint, implicațiile mai concrete și raporturile dintre conducerea revoluției românești și eteriștii fanarioți după ce Capitala țării devenise, pentru români, „scaunul oblăduirii norodului" — și ei, românii de aci, nedînd nimănui, pînă atunci, vreun prilej de intervenție, puteau nădăjdui, cum scria Tudor, în „cîștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre"

•

După ce, în capitolul II, am clarificat, credem, pe baza documentelor cunoscute pînă acum, raporturile conducerii revoluției românești, ale lui Tudor personal, cu căpeteniile eteriste care au acționat în Principate, vom urmări aici, succint, felul în care eteriștii-fanarioți din Țara Românească și din Capitala ei, în situația cu adevărat dificilă în care s-au aflat după „dezavuare", au afectat negativ, prin acțiuni nechibzuite, ba chiar prin simpla prezență la nord de Dunăre, cauza revoluției românești și au comis, în final, acel asasinat odios, rămas pentru noi ca o rană deschisă, iar pentru ei, în fața oricărei judecăți obiective, o pată neagră pe care n-o va putea șterge nimeni în desfășurarea istoriei.

În București, cum am văzut deja, pînă la intrarea lui Tudor în Capitală, au făcut tot ce le-a stat la îndemînă — ei și eteris-

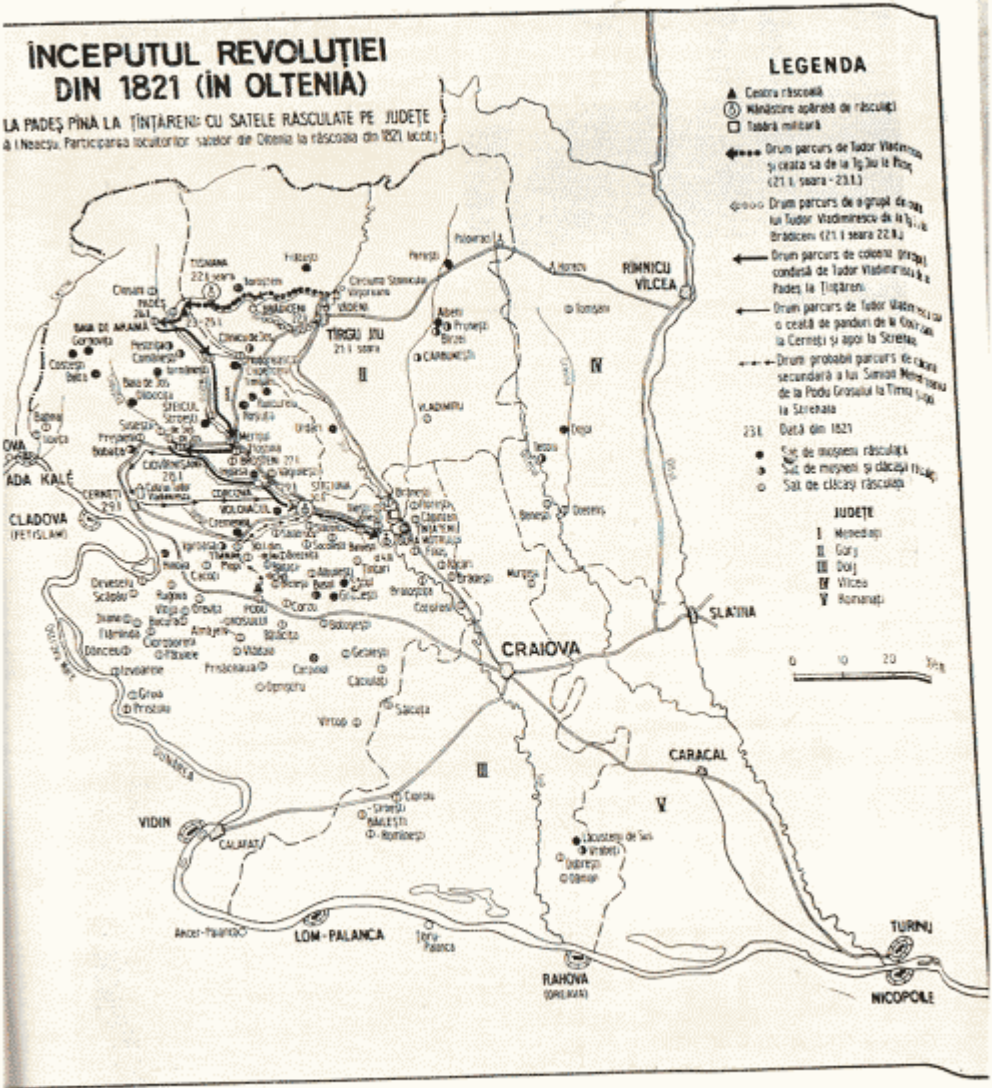
ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI DIN 1821 (ÎN OLTENIA)
LA PADEȘ PÎNĂ LA ȚÎNȚĂRENI: CU SATELE RĂSCULATE PE JUDEȚE
LEGENDA
Cetatea răsculaților
Mănăstire apărată de răsculați
Tabără militară
Drum parcurs de Tudor Vladimirescu și ceata sa de la Tg.Jiu la Padeș (21 I. seara - 23 I.)
Drum parcurs de o grupă de oaste a lui Tudor Vladimirescu de la Tg.Jiu la Brădicenii (21 I seara 22 I.)
Drum parcurs de coloana grupului condusă de Tudor Vladimirescu de la Padeș la Țînțăreni.
Drum parcurs de Tudor Vladimirescu cu o ceată de panduri de la Obîrșia la Cerneți și apoi la Strehaia
Drum probabil parcurs de coloana secundară a lui Simion Mehedințeanu de la Podu Grosului la Tîrnu-Severin și la Strehaia
23 I. Dată din 1821
Sat de moșneni răsculați
Sat de moșneni și clăcași răsculați
Sat de clăcași răsculați
JUDEȚE
I Mehedinți
II Gorj
III Dolj
IV Vîlcea
V Romanați
TÎRGU JIU
CRAIOVA
RÎMNICU VÎLCEA
SLATINA
CARACAL
CALAFAT
VIDIN
CLADOVA
(FETISLAM)
ADA KALÉ
LOM-PALANCA
RAHOVA
(ORLEANA)
TURNU
NICOPOLE
0 10 20 km

Marele ban Grigore Brîncoveanu (1764—1832), semnatar al „Inscrisului" dat lui Tudor Vladimirescu pentru ridicarea poporului în arme (după acad. Andrei Oțetea, *Op. cit.*, 1971).

Grigore Ghica, domnul pămîntean al Țării Românești (1822—1828), semnatar — ca mare boier și dregător în 1821 — al aceluiași „Inscris" dat lui Tudor Vladimirescu (ibidem).

Grigore Băleanu (1772—1842), mare spătar în zilele revoluției, membru al „Vremelnicei stăpîniri", foarte apropiat lui Tudor Vladimirescu (ibidem).

La Tismana, la izvor (după D. Balaşa, *Tismana*, 1978).

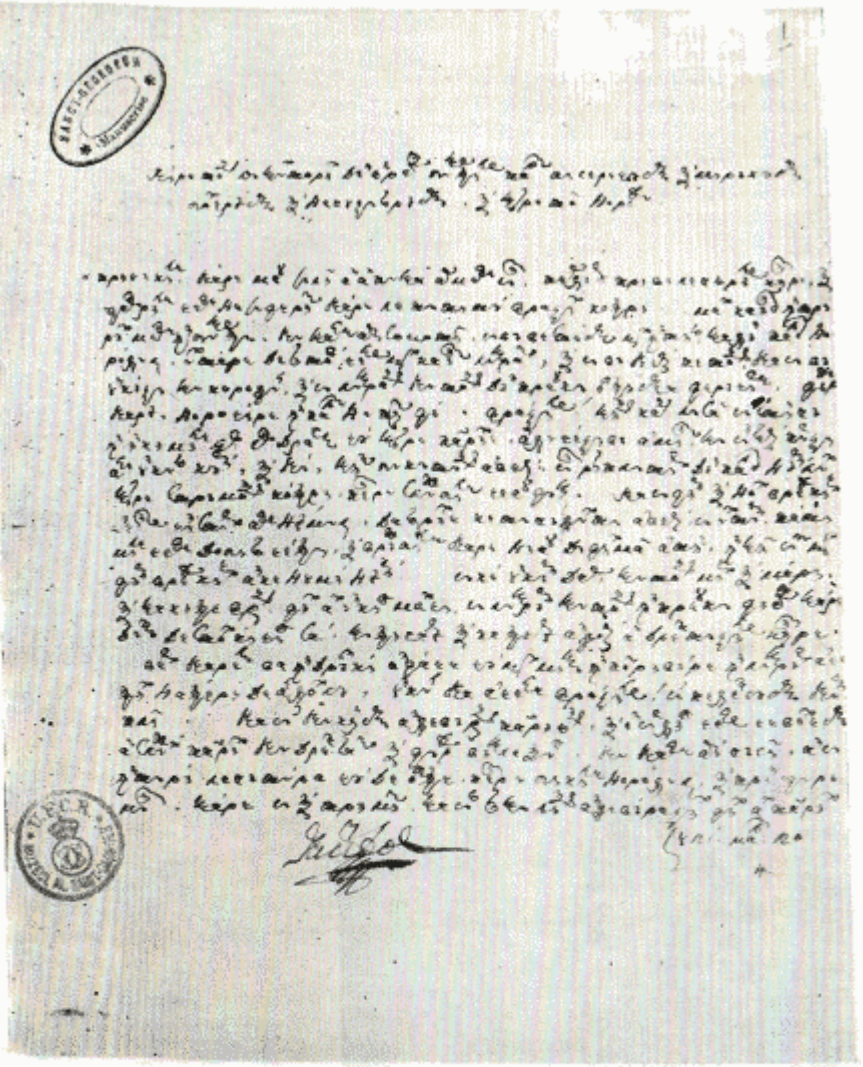

A 3-a proclamație a lui Tudor Vladimirescu, către locuitorii Bucureștilor și către „tot norodul" (Arh. St. București, fond: Saint Georges, inv. 1126, pachet III, doc. 10).

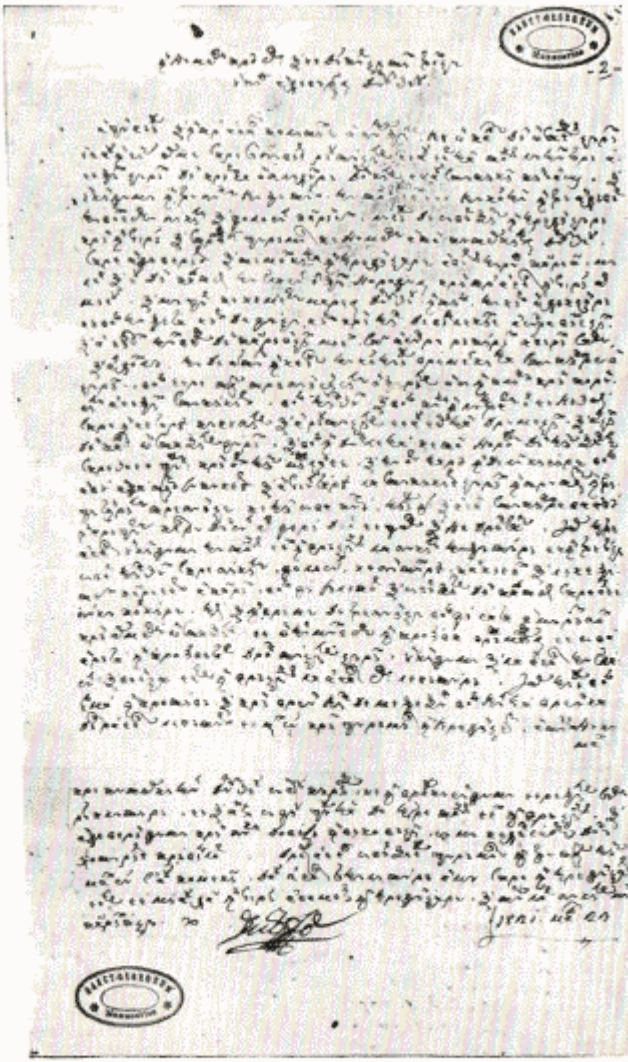

„Inscrisul" dat de Tudor Vladimirescu la 23 martie 1821 „Vremelnicei stăpiniri" din București „și tuturor bunilor mei patrioți" (Arh. St. București, fond : Saint Georges, inv. 1126, pachet III, doc. 11, f. 1 r—v.).

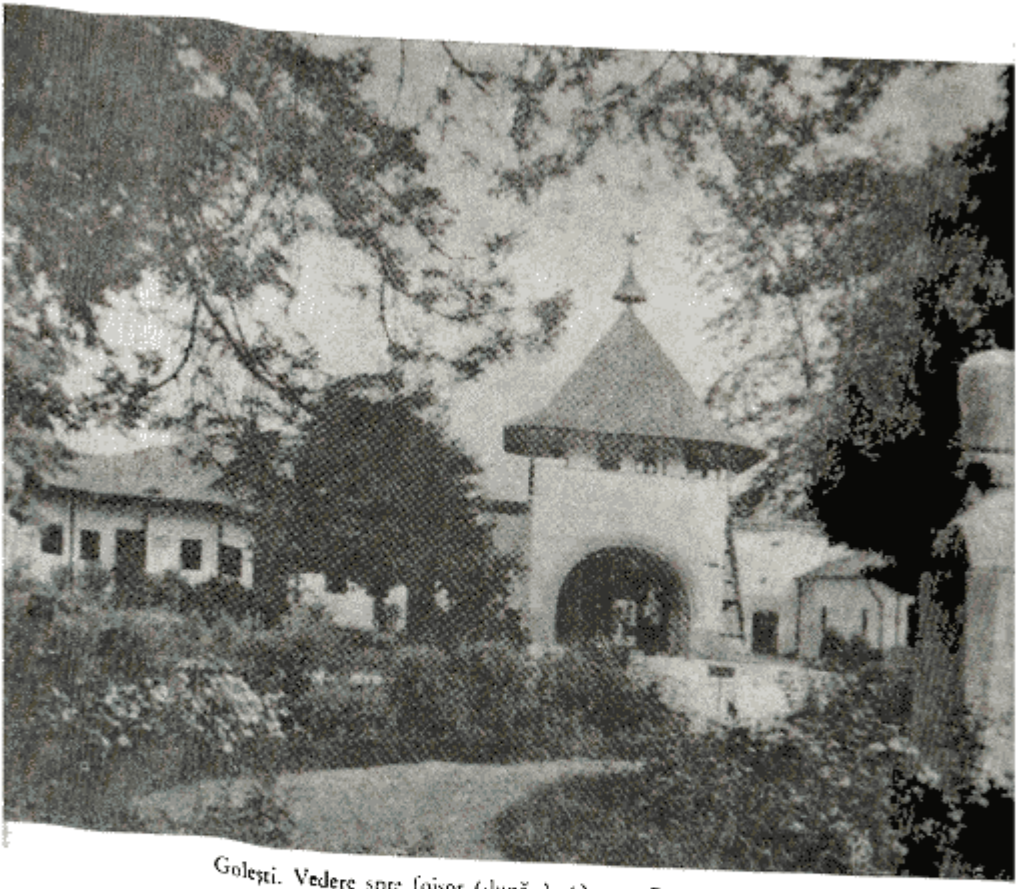

Goleşti. Vedere spre foişor (după A. Oţetea, *Op. cit.*, 1971).

Monumentul de la Padeș.

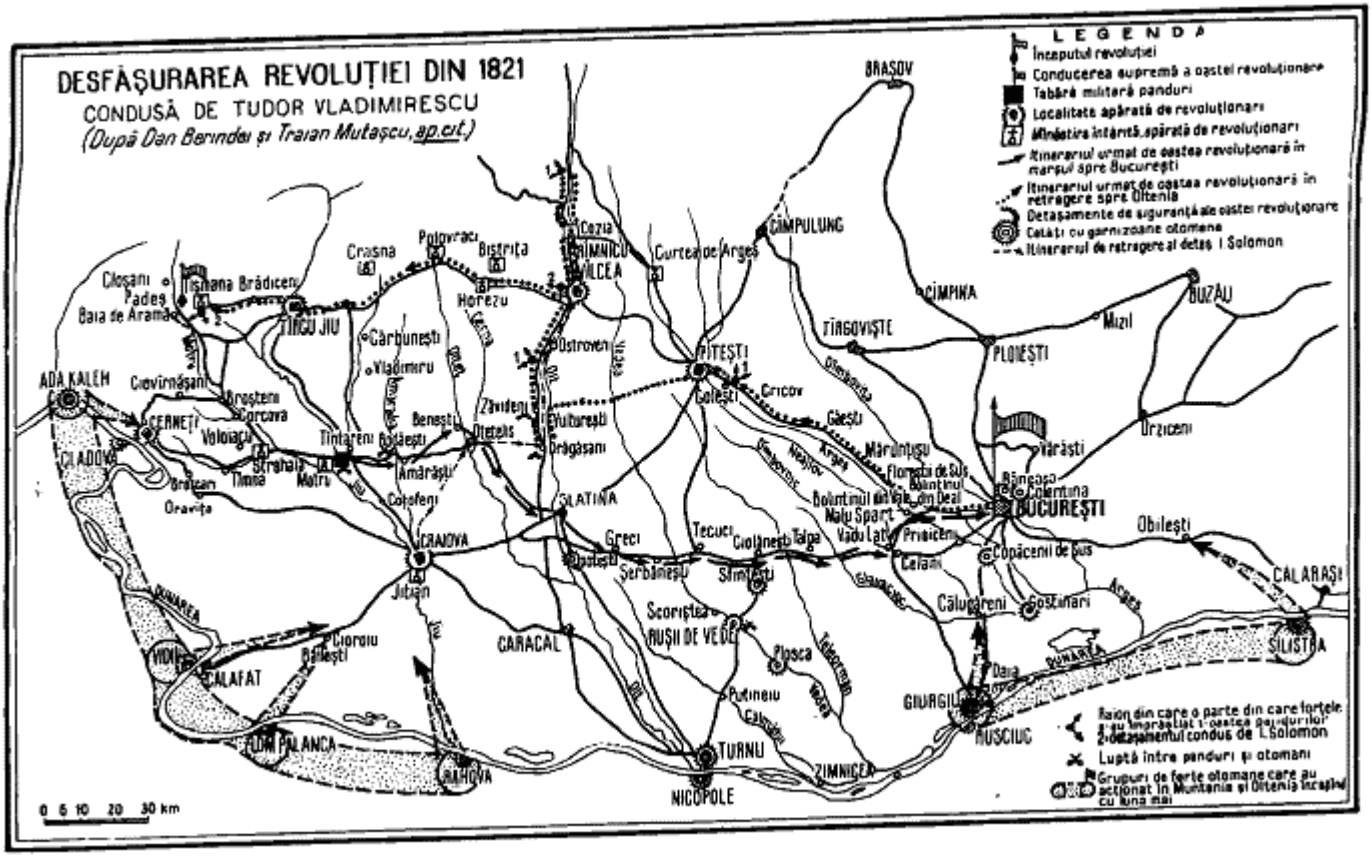
DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI DIN 1821
CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU
(După Dan Berindei și Traian Mutașcu, op.cit.)
LEGENDA
Începutul revoluției
Conducerea supremă a oștei revoluționare
Tabără militară panduri
Localitate apărată de revoluționari
Mînăstire întărită, apărată de revoluționari
Itinerariul urmat de oastea revoluționară în marșul spre București
Itinerariul urmat de oastea revoluționară în retragere spre Oltenia
Detașamente de siguranță ale oștei revoluționare
Cetăți cu garnizoane otomane
Itinerariul de retragere al detaș. I Solomon
BRAȘOV
CÎMPULUNG
CÎMPINA
BUZĂU
TÎRGOVIȘTE
PLOIEȘTI
Mizil
Urziceni
PITEȘTI
Golești
Cricov
Găești
Mărunțișu
Florești de Sus
Bolintinul de Sus
Bolintinul de Deal
Malu Spart
Vadu Lat
Prisăcini
Copăceni de Sus
Bucșani
Colentina
BUCUREȘTI
Obilești
CĂLĂRAȘI
SILISTRA
Călugăreni
Gostinari
Dara
GIURGIU
RUSCIUC
Cozia
RÎMNICU VÎLCEA
Curtea de Argeș
Craiova
Polovragi
Bistrița
Horezu
Tismana
Brădiceni
Closani
Padeș
Baia de Aramă
TÎRGU JIU
Cărbunești
Vladimiru
Ostroveni
Zăvideni
Sluturești
Drăgășani
Berești
Tintareni
Goiești
Dîlcelu
Amărăști
Cotofeni
Ada Kaleh
Cievirmășani
Broșteni
Corcova
Cerneți
Voloiacu
Strehaia
Timna
Motru
Drăgiești
Oravița
CRAIOVA
Jiu
Jiului
SLATINA
Greci
Tecuci
Ciolănești
Talpa
Șerbănești
Slimnicu
Scoriștea
RUȘII DE VEDE
Ploșca
Teleorman
Putineiu
Călmățui
Vedea
Oltul
CARACAL
Jiu
Dunărea
Vidin
Calafat
Ciorogîrla
Bulești
Oltul
FLORENTINA
TURNU
ZIMNICEA
NICOPOLE
RAHOVA
0 5 10 20 30 km
Raion din care o parte din care forțele a-cu Ingrăitul i oastea panduriloi
2-detașamentul condus de I.Solomon
Luptă între panduri și otomani
Grupuri de forțe otomane care au acționat în Muntenia și Oltenia încă din luna mai

tul consul Al. Pini, cu adjunctul lui Gh. Leventis (superior însă primului, în ierarhia eteristă) — pe de o parte pentru a întreține dezordinea și confuzia politică, derutantă, pe de altă parte pentru a influența actele politice ale Divanului față de acțiunea românească pornită în Oltenia sub conducerea lui Tudor, în sfîrșit pentru a-l suprima pe Tudor, care „le scăpase" de sub „control" și le încurca socotelile. În zilele în care Tudor își reglementa raporturile cu „vremelnica ocîrmuire" și intra în Capitala țării — pentru el, repetăm, „scaun al oblăduirii norodului" —, eteriștii, în principal prin Sava Fochianos [1], au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a deruta „vremelnica ocîrmuire", pentru a o forța să-i reziste lui Tudor, pentru a zădărnici, dacă se putea (deși era o naivitate, avînd în vedere raportul de forțe, dar cel puțin o diversiune le părea utilă !), intrarea și stabilirea lui Tudor în București. Tudor a procedat cu înțelepciune, cum am arătat, iar „vremelnica ocîrmuire" s-a convins definitiv, în cîteva zile, despre inexistența unor legături tainice cu eteriștii.

Cînd raporturile erau clarificate și pe canale diplomatice chiar se transmitea din București despre inexistența legăturilor dintre Tudor și eteriști, mai ales după întrevederea cu eforul suprem Al. Ipsilanti — întrevedere desfășurată în condiții de mare tensiune și suspiciune —, eteriștii din București, în principal prin același Sava Fochianos — care s-a declarat pe față de partea lui Al. Ipsilanti [2] — continuau a face dezordini și greutăți prin acte ce se doreau eroice dacă n-ar fi fost disperate și nesăbuite [3]

[1] „Om al lui Callimachi", acum, e drept, dar și Callimachi era implicat în acțiunea eteristă (din cîte cunoaștem pînă acum).

[2] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 341.

[3] *Ibidem:* „Ceremonia" sfințirii steagurilor eteriste în București cu focuri de armă și strigarea unor lozinci sfidătoare la adresa turcilor („Și la porțile Constantinopolului !", *Ibidem*, p. 273), gesturi — nota, de la fața locului, corespondentul de presă al gazetei „Wiener Allgemeine Zeitung" — „atît de neașteptate, atît pentru guvernul provizoriu cît și pentru Tudor, încît membrii celui dintîi nu și-au putut reveni timp de două ceasuri" *(Revoluția din 1821, Doc. ext...*, p. 214). În ce-l privea, Tudor — nota același corespondent de presă — „stă foarte liniștit, cu toate că stindardul grecesc al libertății fîlfîie în București. Se pare că el așteaptă un răspuns de la Constantinopol <și> pînă azi nu s-a unit cu grecii", ci se îngrijea de turnarea de tunuri și procurarea de muniții *(ibidem*, p. 215). Sau, după M. Cioranu, „Tudor sta în Cotroceni și privea la lipsa de judecată a lui Ipsilant și a celor împreună cu dînsul. Se mira de aceste fapte copilărești" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 273). Dar — se notează în *Istoria jefuitorilor* —, „această prihănită pompă au adus pre bieții orășani la cea desăvîrșită spaimă, că socotea toți zmreduirea ce s-au făcut orașului cu scularea în picioare a înșiși păzitorilor și cum că cu aceasta avea turcii cuvînt a prihăni pre tot orașul și a face cele mai mari răutăți cînd vor veni" *(Ibidem*, p. 341).

şi subminau autoritatea lui Tudor şi a „vremelnicei ocîrmuiri“ [1].

Înspăimîntînd pe orăşeni şi pe boieri că vin turcii, eteriştii urmăreau, fără îndoială, să pună mîna pe Capitala ţării, aşa cum Tudor însuşi a sesizat la începutul lunii aprilie [2]. Nereuşindu-le prin viclenie (iar cu forţa nu puteau !), au încercat să facă presiuni, în continuare, asupra „vremelnicei ocîrmuiri“, ba chiar să silească acest „guvern provizoriu“ să lucreze pentru ei, motiv pentru care mitropolitul şi principalii boieri au fost transferaţi de Tudor la Belvedere, cum am arătat de asemenea. Sava a încercat apoi să-i „scoată“ pe boieri de la Belvedere, dar Tudor l-a împiedicat. Ulterior, cînd se declanşase invazia otomană, pentru a nu mai avea atîtea probleme în Bucureşti cu acest mercenar periculos, — care fie i-ar fi încurcat lui mişcările (dacă rămînea hotărît să se opună turcilor), fie, rezistînd el însuşi, Sava, în caz că Tudor s-ar fi retras (cum a şi făcut), ar fi dat motiv de represalii cumplite otomanilor —, *„prin îndemnul mitropolitului şi după stăruinţa lui Tudor“* [3], Sava a fost obligat să evacueze, în Bucureşti, mănăstirile pe care le mai ţinea ocupate ; dacă Sava s-ar fi opus, *„Tudor era hotărît a întrebuinţa forţa“* [4].

---

[1] *Istoria jefuitorilor...*, izvor foarte informat, relatează, în cursul naraţiei : „Într-această vreme era spătariu Grigorie Băleanu şi nu lăsa pre nimenea să mai fugă afară, însă prin mijlocul bimbaşei Savei eşia cîţi putea da bani, că, despre o parte acest Savă scociora spaime că vin turcii şi despre altă parte lua bani de la arabagii şi de la fugari“ *(ibidem*, p. 341).

[2] La 4/16.IV, Tudor, foarte ocupat cu treburile taberei de la Cotroceni, comunica marelui vistier : *„Am ştiut şi ştiu că enteresul fanarioţesc într-aceasta razemă, ca să le dăm prilej să să aşeze odată în Bucureşti şi apoi cu chipuri înşelătoare să tragă tot norodu lîngă dînşii.* Ci mai bine este ca să-i lăsaţi ca să mă bată, precum sînt hotăriţi — continua el, pentru „vremelnica ocîrmuire“, care, probabil, dădea semne de şovăială, de nestatornicie —, „şi Dumnezeu este bun, căci eu sînt bucuros ca mai bine să per cu cinste în casa mea decît să umblu prin păduri, după pohtele şi planurile fanarioţilor. Mie aşa mi se pare şi prea bine o ştiu“ — mai nota el, referindu-se la noul arz trimis Porţii cu circa o săptămînă înainte — că cererea ce aţi făcut dv. către prea Inalta Poartă aţi făcut dv. după datorie şi pe dreptate, ca nişte patrioţi, iar nu aţi făcut-o din vreo silă a mea, pentru că ieu nu caut cevaşi pentru mine, ci *ţara îşi caută dreptăţile cele robite de fanarioţi“ (D.I.R., 1821*, II, nr. 10, p. 27—28 ; s.n., G.D.I.).

[3] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 222 ; s.n., G.D.I.

[4] *Ibidem*, „Tudor ocupă îndată cu pandurii săi acele mănăstiri ; iar Sava îşi concentră oştirea sa în hanurile din Şerban Vodă şi de la Sf. Gheorghe“ *(Ibidem)*.

Şi în ţară, eteriştii i-au făcut lui Tudor şi „vremelnicei ocîrmuiri" greutăţi mari, continuînd, chiar şi după „dezavuare", a întreţine propagandă că sînt sprijiniţi de Rusia, deşi ştiau bine că nu este aşa [1]. Sînt multe documentele care descriu jafurile şi greutăţile comise de eterişti şi ele confirmă relatările lui Naum Rîmniceanu, la care ne vom mărgini, pentru a scurta discuţia. Al. Ipsilanti, retras la Tîrgovişte, încă întreţinea zvonul că trupe ruseşti sînt gata să intervină „să-i prăpădească <pe turcii care vor îndrăzni a intra în ţară — n.n., G.D.I.> şi să coprinză amîndoă ţările" [2]. „Au năvălit la strîngere de bani — continuă Naum Rîmniceanu —, călcînd sfintele mănăstiri... şi luînd cu mare silă de l(a) ticăloşii egumeni cîţi putea rupe" [3]; au continuat, în afara oraşului, jafurile şi au făcut siluiri odioase şi crime [4]. Coborînd, acolo unde puteau, şi „în judeţele cîmpului..., au început să strîmtoreze stăpînirea lui Theodor", alungînd ispravnicii şi punînd alţii în loc, ba alungîndu-şi, chiar reciproc, comandanţii eterişti, oamenii puşi în loc, luînd fiecare jaful de la început. „Tîlhăriia o socotea drept luptă bună şi înlesnitoare la hotărîrea lor..." [5]. „Obladuirea din Bucureşti nu mai cuteza a trimite pă nimeni afară pentru trebuinţe de ale obştii... Duca ţinea în temniţă şi în hiară pe dregătorii cei trimişi de otcărmuirea din Bucureşti" [6].

La 14/26 aprilie, „vremelnica ocîrmuire" — şi, în stil, recunoaştem şi inflexiunile gîndirii lui Tudor — a scris din nou lui Alex. Ipsilanti, arătîndu-i situaţia jalnică în care eteriştii lui aduseseră ţara, riscurile la care o expuneau cu o ingratitudine ce nu se putea judeca în vorbe obişnuite, cerîndu-i să înceteze a mai vorbi „prin parabole", după ce promiseseră — prin proclamaţii — „că doar vor trece" şi în schimb, acum, „se întăresc pe pămîntul patriei noastre, dispreţuind cîrmuirea legiuită pămînteană, neso-

---

[1] La 30.III/11.IV, tagmatarhul Constantin Duca îi scria liderului bulgar, simpatizant al Eteriei, Pancu Hagi Hristu, la Zimnicea: „Prinţul (Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.) este foarte mulţumit de priceperea ta...; *să-i adormi pe turci* că nu e nimic...; mai ales, într-un chip serios şi fin, *n-ar fi rău să le spui, intrînd în convorbire, potrivit sistemului nostru, că cele ce se petrec se văd că sînt cu mîna Rusiei*" (Em. Vîrtosu, 1821, *Date...*, p. 69; s.n., G.D.I.).

[2] Naum — *Izvoare narative, 1821*, p. 81.

[3] Probe documentare ce confirmă pe Naum — *D.I.R., 1821*, II, p. 50—51 (inclusiv în note).

[4] *Izvoare narative, 1821*, p. 81 şi urm.

[5] *Ibidem*, p. 85.

[6] *Ibidem*, p. 86.

cotind poruncile, călcînd sfintele datorii ale găzduirii". Şi această cîrmuire legiuită a ţării îi cerea, patetic, eforului suprem al Eteriei: *„In numele lui Dumnezeu! In numele filantropiei! opriţi neomenia oamenilor dvs... Destăinuiţi-ne în mod sincer timpul cît veţi mai rămîne aici...*, rechemaţi pe ispravnicii numiţi de dvs., ca să vedem încotro mergem şi să putem face faţă greutăţilor noastre nemaipomenite" [1]. Intr-adevăr, jafurile erau cumplite — şi erau comise tîlhăreşte, acolo unde şi atunci cînd nu puteau interveni oamenii „Adunării", care astfel erau siliţi să rabde, la Cotroceni, ştirile despre jafurile şi provocările, siluirile şi diversiunile comise de către arnăuţi cu ştirea, îngăduinţa şi chiar din dispoziţia căpeteniilor lor.

Dar şi mai mari erau *complicaţiile politice*, în care acel „şearpe galbin prefăcut", reţinut de eposul popular, aruncase ţara. In acelaşi document, boierii divaniţi continuau: „Singura cale de mîntuire care ne-a mai rămas este să ne dăm seama limpede cît de groaznică este situaţia şi să ne îngrijim ca patria noastră să nu ajungă pradă şi a celor care sînt înfuriaţi împotriva noastră (adică, turcilor — n.n., G.D.I.) [2]. Pentru aceasta trebuiau să ţină legătura strînsă şi cu boierii pămînteni trecuţi în Transilvania, la Braşov; erau acolo oameni cunoscuţi şi influenţi, care trebuiau să fie bine informaţi şi puşi să acţioneze pentru a scoate ţara din situaţia disperată în care fusese aruncată peste puterile ei. „Dar şi în calea acestei intenţii bune este o piedică supărătoare" — continua cîrmuirea legiuită a ţării scrisoarea ei către eforul suprem al Eteriei: „oamenii dvs., care ocupă drumurile, împiedică corespondenţa noastră cu compatrioţii noştri din Braşov" [3].

Cu aceasta, jafurile, siluirile, cinismul şi ingratitudinea, împinse dincolo de limitele credibile — nu s-au oprit. Iar faţă de eforturile lui Tudor şi ale „vremelnicei cîrmuiri" de a atenua efectele imprevizibile ale menţionatelor complicaţii politice, prin menţinerea legăturii cu compatrioţii din Braşov —, din dispoziţia lui Al. Ipsilanti şi conform instrucţiunilor date personal de acesta, eteriştii continuau să intercepteze corespondenţele trimise la boierii pămînteni din Braşov [4].

---

[1] *D.I.R., 1821*, II, p. 73.
[2] *Ibidem*, p. 74.
[3] *Ibidem*. Acest gen de „legături" şi corespondenţe întreţineau cu „prinţul eterist" „Divanul" ţării şi Tudor însuşi, iar nu din acelea pe care ţine să le reacrediteze, cu ingenuitate, Dan Berindei! (*Revoluţia...*, în „Revista de istorie", tom 33, 1980, nr. 5, p. 841).
[4] *D.I.R., 1821*, II, nr. 63, p. 93—94.

In aceste condiții, se înțelege că o cale de conlucrare, cu atît mai puțin de „împăcare" cu eteriștii din țară era închisă. Era normal, pentru ei înșiși, după cîte rele pricinuiseră țării și cauzei românești, să nu mai spere în vreo colaborare cu Tudor sau cu „vremelnica ocîrmuire". De aici, efortul diabolic al eteriștilor de a pune stăpînire pe Capitala țării — efort nereușit ! —, de a-i captura, prin metode viclene sau cu forța, „guvernul", pentru a-l folosi în scopuri pe care ei înșiși nu le mai deslușeau [1] — și acest efort rămas nereușit ! — în sfîrșit, cel mai greu, dar nu imposibil (probă : reușita lui), efortul de suprimare fizică a celui care a fost sufletul revoluției românești din 1821, alesul poporului spre a-i fi „chivernisitor în treaba cererii dreptăților" : Tudor Vladimirescu. Ieșirea cît mai grabnică din țară (în care nu-i chemase nimeni și, intrați astfel, promiseseră că sînt numai în trecere !), fie și, în „ceasul de pe urmă", ar fi fost singura lor probă de înțelepciune și loialitate, chiar dacă era una extremă.

d) Eteriștii-fanarioți din Principate și „protectorii" lor.

Era cu atît mai necesară această ieșire, cel puțin acum, cînd țarul își reconsiderase parțial poziția față de eteriștii din Principate și reușise să atragă de partea lui mai întîi pe Habsburgi, apoi și Prusia.

Urmînd un plan jalonat de Petru cel Mare și reimpulsionat de Ecaterina a II-a, țarul Alexandru I, în chip firesc, n-a agreat planurile grecilor — fanarioți sau nu — de a reface Bizanțul pentru greci, de a construi „Noua Grecie". De aici, „dizgrația" în care căzuse Constantin Ipsilanti, pînă la urmă ; de aici lipsa de sprijin efectiv pentru acțiunea eteristă, în 1821, deși nu este exclus ca țarul să-l fi încurajat în vreun fel pe Alex. Ipsilanti [2]. Țarului îi erau de mare folos „dezordinile" din Imperiul otoman, complicațiile politice în care acesta putea fi aruncat. Dacă pacea ruso-turcă nu s-ar fi încheiat în 1812 — arată un fost ministru din vremea țarilor, dinainte de 1917, jurist și autor, profund cu-

---

[1] Chiar și la sfîrșit, eteriștii n-au renunțat la ideea de capturare a „vremelnicei ocîrmuiri". Cînd „vremelnica ocîrmuire" era trimisă de Tudor din București spre Cozia *(D.I.R., 1821,* II, nr. 115, p. 167, și C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 226—227), Al. Ipsilanti, informat despre aceasta, ordona hiliarhului C. Duca, la 15/27.V : „...fără cea mai mică întîrziere veți da ordin la toate punctele de trecere să fie arestați și trimiși îndată aici" (la Tîrgoviște — n.n., G.D.I.) *(D.I.R., 1821,* IV, nr. 124, p. 189).

[2] I. C. Filitti, *Frămîntările...*, p. 11—12.

noscător al politicii tradiționale a Romanovilor, Leon Casso —, ulterior, după nereușita campaniei lui Napoleon în Rusia „probabil că Alexandru n-ar fi urmărit pe Napoleon pînă la Paris, preferînd să se folosească de forțele armatei noastre pentru terminarea planurilor lui la Dunăre. Rusia n-ar fi primit regatul polon la Congresul din Viena, dar trupele noastre ar fi ocupat Iașii și Bucureștii pentru totdeauna" [1].

În acest context, independent de „avansurile" ce i se vor fi făcut, într-o fază inițială, de către țarul Alexandru I, eforul suprem al Eteriei și toți cei care au acționat sub comanda lui în Principate, au comis față de români o greșeală pe care istoria obiectivă n-o poate trece cu vederea și n-o poate socoti și numi altfel: a ignorat, pur și simplu, interese supreme ale Principatelor, ale românilor ca națiune, expunîndu-i unor riscuri care-i puteau copleși în acel moment.

În timp ce diplomația țaristă nu înceta să asigure Poarta asupra nesprijinirii acțiunii eteriste din Principate, Alexandru Ipsilanti primea în jurul datei de 1/13 aprilie, prin canal diplomatic, o scrisoare a contelui Nesselrode, redactată în numele țarului Alexandru I, — raporta, din Sibiu, consulul austriac în Țara Românească —, scrisoare „care este atît de ciudat redactată încît are aparența că vrea mai curînd să-l consoleze pe Ipsilanti decît să-i insufle teamă. Eu sînt, dealtfel, convins dinainte, că, după primirea acelei scrisori, Ipsilanti nu va renunța în nici un caz la acțiunea lui, ci va persevera în ea, deoarece, în fond el nu are a se teme, la drept vorbind, deloc din partea Rusiei..." [2]. Este acesta începutul reconsiderării politicii țarului față de acțiunea eteriștilor-fanarioți din Principate.

Încurajați astfel, eteriștii-fanarioți se întăresc la Tîrgoviște, își intensifică jafurile și, cum am mai văzut, fac din ce în ce mai mari greutăți conducerii revoluției românești. În vreme ce în prima jumătate a lunii aprilie și în continuare Poarta insista pentru intervenția în Principate, conform hotărîrii Congresului de la Laybach, diplomația țaristă deja o invita „să adopte în Principate calea pacificării și amnistiei" [3]. Cum Al. Ipsilanti și colaboratorii săi erau totuși vădit compromiși, țarul nu-i mai putea primi — și începe tatonările pe lîngă autoritățile austriece pentru a elibera

[1] Leon Casso, *Rusia și bazinul dunărean*, Iași, 1940, p. 213.
[2] *Revoluția din 1821. Doc. ext.*, p. 231—232, 236 și 242.
[3] *Ibidem*, p. 239.

pașapoarte de trecere în Austria [1]. Iar cînd intervenția otomană era pe cale de a se declanșa, Rusia era net împotriva intervenției [2].

Principatele erau în cel mai mare pericol. Eteriștii-fanarioți, încurajați prin noua atitudine a țarului, sfidau tot mai mult Poarta prin comportarea pe care o aveau în Țara Românească și Moldova, grăbind, de fapt, intervenția otomană pe care însă nici ei n-o doreau ; oricum, intervenția otomană, obiectiv vorbind, nu era deloc în avantajul lor ; țarul putea, în schimb, s-o folosească pentru propria intervenție. Principatele — dacă chiar așa s-ar fi petrecut lucrurile — puteau să devină teatru al unui nou război ruso-turc, cu consecințe foarte grave [3]. Dacă eteriștii ar fi părăsit mai repede Principatele, Țara Românească, în primul rînd, așa cum le ceruse Tudor și „vremelnica ocîrmuire", Poarta n-ar mai fi avut motiv de intervenție și s-ar fi dejucat și calculele diplomației țariste. Intervenția otomană — aparent, paradoxal — intra în calculele acestei diplomații — de aici „mărinimia" și „filantropia" diplomaților țarului față de eteriștii din Principate, serioasele pregătiri militare țariste pe direcția de înaintare spre Dunăre, fapt care-i încuraja pe eteriști în acțiunile de sfidare a Porții [4]. Poarta, apoi, intervenind, relațiile ruso-turce s-au deteriorat pînă la ruperea, în august, a relațiilor diplomatice [5]. O contraintervenție țaristă n-a avut totuși loc, țarul socotind poate că momentul *politic* nu era cel mai potrivit. Dar și pregătirile românilor pentru o eventuală rezistență, spre a obliga Poarta la concesii, fuseseră, între timp, compromise prin arestarea și apoi asasinarea mișelească a lui Tudor Vladimirescu, de către eteriști, la Tîrgoviște. Soluția militară, preconizată de conducerea revoluției românești — fie, această soluție, „numai" o rezistență în zona deja întărită în Oltenia —, pentru reglementarea relațiilor cu Poarta, era astfel exclusă. Calea diplomatică rămînea singura și era foarte dificilă, căci „jocul" politic al marilor puteri îi putea defavoriza oricînd pe români, în condițiile în care țarul cîștigase de partea sa Austria și Prusia ; Franța conta încă prea puțin, iar Anglia încă nu era atît de activă în zonă.

---

[1] *Ibidem*, p. 259.
[2] *Ibidem*, p. 284—286.
[3] *Ibidem*, p. 295—296.
[4] *Ibidem*, p. 261 ; D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene*, în „Revista istorică română", vol. XI—XII/1941—42, p. 52.
[5] *Revoluția din 1821. Doc. ext.*, p. 380.

c) Românii şi Poarta otomană. Corespondenţa permanentă cu „serhaturile" —, despre care Tudor însuşi îi vorbea lui Udritzki, la 22.III/3.IV [1] —, căpetenia „Adunării norodului" a folosit-o şi pentru a obţine informaţii cît mai exacte asupra concentrărilor şi mişcărilor de trupe otomane — aşa cum sesiza sau bănuia însuşi muhafîzul de Giurgiu [2].

Astfel, conducerea revoluţiei româneşti, continuînd aceste „corespondenţe" cu serhaturile — şi documentele confirmă, şi după intrarea lui Tudor în Bucureşti, trimiterea de curieri la paşalele de la Dunăre —, avînd şi puncte înaintate de supraveghere la Dunăre, precum cel de la Gostinari [3], a putut sesiza la vreme şi cu o exactitate surprinzătoare intenţiile turcilor.

Totodată, prin mijloace pentru care sursele, nouă, ne lipsesc încă, conducerea revoluţiei, Tudor în primul rînd, urmărea şi cunoştea cu destulă exactitate „jocul" diplomatic.

Aşa se face că, după retragerea „statului major" eterist la Tîrgovişte, Tudor a înţeles exact din partea cui vine pericolul la începutul lunii aprilie st.v., cînd — cu adevărat — turcii făceau pregătiri la Dunăre, dar nu erau gata pentru intervenţie. Pericolul pentru revoluţia românească venea, atunci, din partea eteriştilor — încurajaţi între timp prin începutul reconsiderării politicii ţariste faţă de ei —, care, paralel cu continuarea jafurilor şi silniciilor, se străduiau, cum am văzut, fie să pună mîna pe Capitala Ţării Româneşti (Iaşii erau, practic, în mîinile lor !), fie să captureze „guvernul provizoriu" — fapt care a determinat pe Tudor să-l transfere la Belvedere şi să fie mai ferm faţă de Sava Fochianos, în Bucureşti —, fie să-şi extindă stăpînirea, cît era posibil, şi în judeţele „de cîmp", cum de asemenea am arătat [4]. Este, la începutul lunii aprilie st.v., momentul în care Tudor, ocupat cu multele-i treburi în tabăra de la Cotroceni, căuta să insufle încredere şi curaj „vremelnicei ocîrmuiri" (*D.I.R., 1821*, II, nr. 10) şi, totodată, cerea acesteia îndată iniţierea unor legături organizate cu Moldova (5/17.IV) [5] — unde mitropolitul şi unii mari boieri reveniseră în Iaşi —, pentru a spori şansele în tratativele cu Poarta.

---

[1] *Revoluţia din 1821. Doc. ext.*, p. 193.
[2] *Ibidem*, p. 207.
[3] *Ibidem*, p. 258.
[4] Revezi aprecierea exactă a momentului în scrisoarea lui Tudor către marele vistier, din 4/16.IV (*D.I.R., 1821, II*, nr. 10, p. 27—28).
[5] *Ibidem*, nr. 16, p. 33.

Din documente reiese că în prima jumătate a lunii aprilie stil vechi, conducerea revoluției românești, intuind sau cunoscînd cu destulă exactitate conjunctura politico-militară a „momentului", a acționat — cît s-a putut, în condițiile marilor greutăți create de eteriști — pe direcțiile cele mai potrivite: 1. dejucarea „strataghemelor fanarioțești"; 2. continuarea ținerii legăturii direct cu Poarta și cu pașalele de graniță, în așteptarea răspunsului la noul arz trimis sultanului la sfîrșitul lunii martie stil vechi [1]; paralel cu noi memorii către Rusia și Austria, memorii prin care aceste puteri erau din nou rugate să sprijine cererile românești [2]; paralel, în sfîrșit, cu cererea către boierii pămînteni retrași la Brașov pentru a acționa și ei în folosul țării [3].

Din Cotroceni, de la Tudor, pornesc scrisori de încurajare către mitropolit și către marele vistier — principalii reprezentanți ai „vremelnicei ocîrmuiri". „...Eu de aici nu mă arădic" — scria

---

[1] Noul *arz* către Poartă, din 26.III./8.IV, redactat în numele mitropolitului țării, episcopilor, boierilor mari și mici, căpitanilor, mazililor și în numele a „toată obștea locuitorilor țării Valahii" — nu se uita adaosul de cointeresare despre Valahia: „vechiul cheler al prea puternicei împărății" —, *arz* redactat cu contribuția substanțială a lui Tudor, oarecum și sub presiunea lui, noul *arz* declara îndreptățită „ridicarea norodului" în frunte cu Tudor „din pricina stăpînitorilor" (a domnilor fanarioți — n.n., G.D.I.), cărora boierii au fost siliți să li se supună. Autorii noului *arz* — „siliți, după datorie, a asculta dreptele plîngeri ale norodului și a ne uni cu dînsul pentru cererea acestor dreptăți pierdute, iar acum cerute de norod" —, întărind că „ridicarea norodului" nu „privește spre nesupunere, ci spre cererea dreptăților sale", cer să li se dea prilejul și să li se indice calea de a arăta mai în detaliu către Poartă păsurile țării (*D.I.R., 1821*, I, nr. 250, p. 409—411; și anexa documentului, p. 411—412).

[2] Țarul era rugat să intervină — firește, diplomatic în primul rînd — pentru a împiedica intervenția otomană în Principate; fie și trimițînd un *„mic număr"* de trupe în acest scop (*Ibidem*, nr. 251, p. 412—413; documentul publicat ni se pare totuși suspect, neavînd — nici în formulare și nici în final — elementele de autenticitate arătate *expres*); Stroganov era rugat să intervină și el în acest sens (*ibidem*, nr. 262, p. 420—421). Metternich era rugat și el să intervină în acest sens; în memoriul către Metternich nu se uită să se menționeze interesele economice ale Austriei în Țara Românească (*ibidem*, nr. 252, p. 413—414). La 30.III/11.IV înregistrăm și un memoriu al boierilor din Brașov, români și greci însă — și (curios!), unii foarte importanți, aflați încă în Țara Românească, apar semnați: Ilarion, episcopul de Argeș, Gr. Băleanu, marele spătar; să fie un memoriu comun? — către țar, cu accente defavorabile față de Tudor, cu rugămintea de a face să se restatornicească în țară calmul și instituțiile de pînă atunci (*ibidem*, nr. 271, p. 430—432; și documentul acesta ridică, precum s-a putut înțelege, unele semne de întrebare).

[3] *Ibidem*, nr. 272, p. 433—434.

Tudor mitropolitului, la 3/15.IV —, „...până ce vor veni *cei de dincolo* [1] (*lucru nenădăjduit*), *ca să vorbesc însumi cu dînșii, pentru ce au venit, ce caută și din a cărui povață și cuvînt au venit*". Mitropolitul să nu dea ascultare zvonurilor lansate și întreținute de cei interesați: „...căci dintr-o *auzire neînființată* (*și aceasta strataghimă fanarioțească*), cu rușine ne va fi să ne spăimîntăm, încît să ne și tragem în vreme *ce sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră*, pentru care și sînt eu venit dimpreună cu norodul". Deci, mitropolitul — desigur, și boierii din „vremelnica ocîrmuire" — să rămînă pe loc și, dacă le este frică, el le va trimite îndată „cinci sute panduri, credincioși ostași", „spre pază", „măcar că, precum zic, *după știința ce am despre toate serbaturile, nu nădăjduiesc a veni oștire turcească în țară*" [2]. A doua zi, 4/16.IV, cum deja am arătat, Tudor scrie în termeni asemănători marelui vistier Alecu Filipescu-Vulpe, trimițîndu-i pe Pavel Macedonschi ca om de mare încredere, cu care să discute „pentru orice trebuință" [3].

Sesizînd „pericolul", caimacamii, eteriști!, ai prințului Scarlat Callimachi, după ce Tudor s-a retras efectiv la Cotroceni (sfîrșitul lui martie st.v.), au cerut mitropolitului (la 3/15.IV) să dezavueze noul *arz* trimis la Poartă prin muhafîzul de Giurgiu [4]. *Arz*-ul sosise, în adevăr, la muhafîzul amintit. Prezentat acestuia de către caimacamii prințului Sc. Callimachi — desigur, în vreo formulare care să-i trezească sau să-i mențină suspiciunea, căci (vezi, supra!) nu-i „agreau" cuprinsul —, muhafîzul a suspectat și conținutul noului *arz* — „întrucît e posibil ca în cererea <lui Tudor> să fie adevăr, dar și minciună", scria el sultanului, la 6 aprilie (st.v.!) —, și pe omul lui Tudor, răspunzînd (probabil, verbal) că „mai întîi ⟨Tudor⟩ să înceapă a se înfrunta și a lupta cu Ipsilanti-oglu și, după ce-i va fi arătat dușmănie, dacă vor veni la noi cîteva persoane de încredere, cu care să se poată discuta, precum și un mahzar din partea populației țării în legătură cu iertarea vinovățiilor sale în schimbul acelei adversități (față de Ipsilanti — n.n., G.D.I.), atunci... se va înainta grabnic cererea pentru iertarea sa și se va arăta modul în care <i se va acorda> ajutor din partea Porții". Punînd „rezoluția" pe raport, sultanul aprobă întocmai raționamentul muhafîzului [5].

---

[1] Adică turcii, cum se zvonea.
[2] *D.I.R., 1821*, II, nr. 4, p. 21—22.
[3] *Ibidem*, nr. 10, p. 27—28.
[4] *Ibidem*, nr. 6, p. 23—24.
[5] *Revoluția din 1821, Doc. ext.*, p. 207—208.

Caimacamii lui Scarlat Callimachi — angajați (desigur, nu inconștient !) în diversiunea ce trebuia creată la Dunăre —, scriu și vahului de Silistra și trimit și o „misivă" sultanului, prompt remisă la destinație de valiu. Sultanul, tot în jurul datei de 6.IV (st.v. ?), văzînd personal raportul valiului și originalul „misivei" caimacamilor, în „Hatt-i hümâyûn"-ul său face un raționament foarte clar și logic din punctul de vedere al intereselor Porții, din care noi reținem, aici, inoportunitatea intervenției otomane, deocamdată. Mai întîi, sultanul constată că „hîrtiile" caimacamilor, ajunse pînă atunci la cunoștința lui, se contrazic (de aici, suspiciunea de derutare — n.n., G.D.I.) ; apoi, că din capul locului consulul general țarist Al. Pini „s-a opus intrării oștilor islamice în țară" (Țara Românească — n.n., G.D.I. ; iar țarul, ulterior, a acceptat intervenția, pentru ca, de la începutul lunii aprilie st.v. să încerce a „tempera" Poarta — adăugăm noi, G.D.I.). Acum — continua sultanul raționamentul său —, „afirmația caimacamilor de a se acționa înainte de a surveni vreo schimbare din partea Rusiei și Europei, pare a sugera că e imposibilă o schimbare a atitudinii rușilor și Europei pînă în două-trei luni" (ceea ce nu i se părea de admis — n.n., G.D.I., de aceea, adăuga :) „*Mi se pare periculos a întreprinde un atac dincolo <de Dunăre> fără a se întări serhaturile și fără a se pregăti muniții și oaste în măsură să înfrunte pe tîlhari*, cînd există experiența și, de atîta vreme, se știe că rușii pîndesc mereu ocazia (de a face un rău) înaltului nostru Devlet". Sultanul recomanda Consiliului imperial să discute și ultima „hîrtie" sosită. „Căci în cazul cînd rușii nu intenționează să-și schimbe <atitudinea>, atunci... acel fel de tîlhari vor fi oricînd lesne nimiciți, iar în cazul cînd intenționează să și-o schimbe, este clar că va putea apărea vreun pretext într-o zi" [1].

Și pentru a se feri de „surprizele" extrem de periculoase ce puteau să vină din partea eteriștilor-fanarioți — acum încurajați de țar (încă vag, deocamdată, dar mereu mai consistent), prin atitudinea lui, dar mai ales prin intensele pregătiri militare ce nu puteau scăpa informatorilor —, dar și pentru o rezistență viitoare, ca ultimă soluție în vederea reglementării raporturilor cu Poarta, chiar de la începutul lunii aprilie, apoi în continuare, retras efectiv la Cotroceni, dar în strînsă colaborare cu „vremelnica ocîrmuire", Tudor intensifică pregătirile militare : lucrări tehnice, recrutări sistematice de trupe, aprovizionare, măsuri organizatorice

[1] *Ibidem*, p. 210 ; s.n., G.D.I.

și de instituționalizare oficială a oștirii țării, retragerea satelor de la Dunăre mai spre interior etc.[1] — căci, așa cum scria Tudor mitropolitului la 5/17.IV, vorbind de recrutarea de oameni, „ca să putem cu dinșii întîmpina *trebuințele, atît cele politicești cît și cele ostășești; că, precum să vede lucru, fără de arme nu o să ne putem izbăvi țara din mîinile celor ce au mîncat-o atîția ani, pînă cînd au adus-o într-această stare ticăloasă și în deznădăjduirea cea mai după urmă*“[2].

În ce privește raporturile cu Poarta — și aceasta ne relevă informații sigure, pe care noi nu le cunoaștem din izvoare pînă acum —, Tudor, pe de o parte rămînea pe linia ducerii de tratative cu turcii[3], ferindu-se cu toată atenția să le dea motiv de intervenție[4], insistînd pentru a se trimite „omul împărătesc“ cerut, spre a face cercetare[5]; pe de altă parte, Tudor intervine cu toată fermitatea atunci cînd bande neorganizate de turci, fără o dispoziție superioară (sau, poate, pentru a „tatona“ puterea de rezistență la nord de Dunăre), trec în țară și jefuiesc[6]. La fel procedează I. Solomon în Oltenia[7].

În continuare, paralel cu întreținerea „dialogului“ cu pașalele de graniță și — direct sau prin acestea — cu Poarta, conducerea revoluției este preocupată, în special, de pregătirile militare, în vederea unei rezistențe. Turcii, provocați de eteriști prin continuarea prezenței în Principate, provocați și chiar sfidați de aceștia

---

[1] V. G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne*, p. 404 și urm., revezi *D.I.R., 1821*, I, nr. 255, II, nr. 17, 18, mai ales, 19—22, 28, 33, 35, 38; p. 39, nota 2; nr. 55, 56, 73, 108, 109; C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 187, 218, 227; *Doc. Hurmuzaki*, s.n., II, p. 692; Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 86, 87, 89, 90, 92—93, 97—98; 122, 126—127, 132—133, 142, 144, 146, 147. *Idem, 1821, Date...*, p. 81, 96; *Revoluția din 1821. Doc. ext.*, p. 258. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene, loc. cit.*, p. 48—49. *Anul 1848 în Principatele Române*, V., p. 194.

[2] *D.I.R., 1821*, II, nr. 18, p. 34; s.n., G.D.I.

[3] V. C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 210—212; *D.I.R.*, 1821, II, nr. 62, p. 92.

[4] O corespondență din Orșova, din 13/25.V, consemna că: „oamenii lui Tudor au poruncă ca toți turcii care vor cădea în mîinile lor să fie lăsați slobozi, fără să le facă cevași, nici de armele lor să nu se atingă. Și pe cîți i-au prins, i-au lăsat slobozi“ (*D.I.R., 1821*, II, nr. 114, p. 166—167; v. și nr. 117, p. 168).

[5] *D.I.R., 1821*, II, nr. 36, p. 58—59; V, p. 70, 76—77, 279.

[6] Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose*, p. 112—114; Idem, *1821, Date...*, p. 78—79, 90; *D.I.R., 1821*, II, nr. 36, cu anexele. Pe un ton potrivit, pașalelor li se atribuia totuși răspunderea pentru jafurile comise de „acest feliu de eschiale“ (=tîlhari).

[7] C. D. Aricescu, *Istorie...*, p. 223.

pe măsură ce atitudinea țarului evolua spre o poziție contrară intervenției otomane, intensificau, la rîndul lor, pregătirile de intervenție. În obiectiv intrau tot mai mult și românii, de vreme ce nu acceptau nici să colaboreze pentru nimicirea eteriștilor și nici să depună armele și așa să-l aștepte pe cerutul „om împărătesc".

Și iarăși reținem, din izvoare, o cunoaștere cît se poate de exactă a „conjuncturii", la mijlocul lunii aprilie st. v., cînd „vremelnica ocîrmuire" și Tudor deopotrivă i-au cerut din nou lui Al. Ipsilanti, ferm, să iasă din țară. *Preocuparea cea mare era* — reluăm, din adresa „vremelnicei ocîrmuiri" către Al. Ipsilanti, din 14/26.IV, — *„să ne îngrijim ca patria noastră să nu ajungă pradă și a celor care sînt înfuriați împotriva noastră"* (adică, a turcilor — n.n., G.D.I. [1].

Deși, inițial, Poarta era grăbită să intervină [2], totuși, cum am văzut, complicîndu-se situația politică, intervenția a întîrziat. Nu era vorba însă numai de complicarea situației politice, ci și de reale greutăți în concentrarea trupelor la Dunăre. „Unele date oferite de documentele turcești — observă turcologul V. Veliman — ne îndreptățesc să credem că Poarta nu a reușit să pregătească mai devreme de începutul lunii mai forța militară care a pătruns în Țara Românească și Moldova" [3]. Căci nu era vorba numai despre „nimicirea" unor „tîlhari" la nord de Dunăre [4] — și această operațiune presupunea eforturi militare importante! —, ci trebuia pregătită pentru rezistență întreaga linie a Dunării, căci bulgarii și mai ales sîrbii puteau fi „reactivați" [5] dacă Rusia ar fi

---

[1] *D.I.R., 1821*, II, nr. 42, p. 74; s.n., G.D.I.

[2] În rezoluția sultanului, pusă pe un raport diplomatic, acesta nota (după 7/19.III) „Să se facă eforturi ca oastea aceea (de la hotare — n.n., G.D.I.) să intre în Principate cu o zi mai devreme" (Revoluția din 1821. *Documente ext.*, nr. 19, p. 106).

[3] V. Veliman, *Documente turcești privind evenimentele revoluționare din 1821 din Principate*, ms., p. 9 (sub tipar).

[4] Mai ales că forța combativă a unor trupe de intervenție (probabil, din armata neregulată) era slabă. Memorialistul C. Izvoranu, care pleca din București cînd turcii intrau, notează: „...Trecurăm prin mijlocul ordiei turcești. Ce să vezi? Turcii cei pe jos erau întocmai ca spoitorii, desculți ca vai de ei, dacă avea cîte unul pistol la brîu era bine armat; zaporojanii erau îmbrăcați cu cîte o cămașă albă și cu izmene de pînză largi; hainele lor, negre ca tăciunele; unii aveau cîte un pistol la brîu, alții aveau cîte o prăjină drept suliță, în virful prăjinei cu cîte un piron de fier; delii, călărimea turcească, erau ceva mai îmbrăcați și mai înarmați. Văzîndu-i dar într-această stare, mă gîndeam în mine că numai Sava cu ai lui arnăuți n-ar fi avut ce tăia de ei" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 367).

[5] N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 575—576.

intervenit armat (ceea ce era de aşteptat !), iar de o „replică" armată a ţarului Poarta se temea cel mai mult.

Totuşi, intervenţia otomană masivă s-a produs la sfîrşitul lunii aprilie şi începutul lunii mai st.v., pe 6 coloane : 3 coloane în direcţia Craiovei, două coloane în direcţia Bucureşti, iar o coloană în Moldova, pornind de la Brăila. Comanda generală a trupelor intervenţioniste în Ţara Românească a fost încredinţată lui Cara Ahmed efendi, locţiitorul (chehaia) paşei de Silistra ; lui Dervis Mustafa, paşa de Vidin, i se încredinţase conducerea intervenţiei în Oltenia, dar aici, la nord de Dunăre, trupele au trecut sub comanda lui Tahir-aga ; conducerea operaţiunilor în Moldova a fost încredinţată muhafîzului de Brăila, Yusuf-paşa ; acesta a rămas însă să apere Brăila, în eventualitatea unei intervenţii ţariste, conducerea operaţiunilor de urmărire a eteriştilor în Moldova fiind încredinţată lui Salih-paşa, muhafîzul de Varna [1].

După documente otomane, reţinem, ca foarte important pentru noi, că oştile otomane intraseră în Principate cu misiunea de a nimici „tîlharii" (eskîya), îndeosebi pe cei „din neamul grecesc", deoarece aceştia, *„acţionînd ca o naţiune unită, s-au dedat la viclenii şi afurisenii în privinţa religiei musulmane şi a veşnicului stat mahomedan"* [2]. Şi mai reţinem dintr-o notă a lui Yusuf, paşa de Brăila, către români, în care acesta preciza că *„Prea bine ştim, şi prea Inalta Poartă, şi noi, şi cei care au fost vinovaţi şi amestecaţi, grecii, <că> de la dînşii vine tot răul..."* [3].

Acelaşi Yusuf-paşa nota mai tîrziu, într-un raport probabil către marele vizir, despre însărcinarea dată şi lui prin hatt-i-hümâyûn imperial, *„pentru nimicirea şi reprimarea ghiaurilor greci care au înălţat steagul răzmeriţei şi răutăţii în Ţara Românească şi Moldova..."* [4].

La Constantinopol, baronul Stroganov „a protestat formal contra intrării trupelor turceşti în Principate..." — transmitea von Miltitz suveranului său la 28.IV/10.V.1821 [5].

Tot pe direcţia de mai sus reţinem, din zilele intervenţiei otomane, din dialogul purtat la Constantinopol între Stroganov şi Poartă. La protestul repetat al lui Stroganov contra intervenţiei

---

[1] V. Veliman, *Documente turceşti...*, ms., p. 18.

[2] *Ibidem*, p. 13—14 : după Arh. St. Buc., Microfilme Turcia, rola 148, c. 92—94 ; s.n., G.D.I.

[3] M. Guboglu, *Un mănunchi de documente turceşti...*, în „Revista Arhivelor", nr. 1/1958, p. 236 ; n.n., G.D.I. ; *D.I.R., 1821*, II, nr. 65, p. 95.

[4] *Revoluţia din 1821. Doc. ext.*, p. 334—335 ; s.n., G.D.I.

[5] N. Iorga, *Acte şi fragmente...*, II, p. 579—580.

-- transmitea același von Miltitz la 13/25.V.1821 — Poarta i-a replicat că „*trebuie privite aceste provincii* (Principatele — n.n., G.D.I.) *ca fiind în stare de insurecție atît timp cît Ipsilanti și aderenții săi nu vor fi exterminați*" [1]. Mai notăm, tot după un raport al lui von Miltitz (din 29.VIII/10.IX.1821), că atunci cînd soseau la Constantinopol prizonierii din Principate, Poarta ierta pe români și bulgari, dar nu ierta pe grecii care plecaseră din Constantinopol pentru a-i ajuta pe insurgenți [2].

Iată deci împotriva cui și din cauza cui, cel puțin oficial, se producea intervenția otomană în Principate. Așa a reținut și învățatul cronicar român Nicolae Stoica de Hațeg, contemporan cu evenimentele, pe care le urmărea atent și le-a notat laconic în cronica sa: „...boieria grecească în Țara Românească Ipsilandi vru să o oprească, pe Theodor să-l prăpădească. *Ei aduseră în țară oastea turcească, cît grecii abia scăpară*". Ce avea Ipsilanti cu Tudor? Să rememorăm, după același izvor: Ipsilanti, cu „obștern Cantacuzeno din Rusia, grec"... <veniră> „asupra lui Tudor, *căci el sparge boiaria grecească*" [3].

Într-un asemenea stadiu de cunoaștere dobîndește un mai mare credit informația dată de I.P. Liprandi, menționată și în altă parte (dar e util s-o reluăm și aici): „...*Chebaia bei a făcut cunoscut lui Tudor voința sultanului, ce-i fusese comunicată prin seraschierul de Silistra, că el era însărcinat, după ce va distruge pe eteriști, să înceapă tratative cu Tudor și cu divanul, pentru a introduce în Principate un nou așezămînt, mai ales în favoarea sătenilor și că în această privință trebuie să se întrunească la București, îndată după întoarcerea liniștii, împuterniciții ambelor părți*" [4].

---

[1] *Ibidem*, p. 579—580; s.n., G.D.I.
[2] *Ibidem*, p. 597.
[3] Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. cit., p. 306—307, s.n., G.D.I.
[4] *D.I.R., 1821*, V, p. 298; s.n., G.D.I.

CAPITOLUL V

SFÎRŞITUL UNUI ROMÂN

După ce turcii au trecut Dunărea, Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului", a mai zăbovit la Cotroceni, continuînd să se întărească, iar „vremelnica ocîrmuire" era alături de el, la Belvedere. Poate, spera ca încercarea de rezistenţă în Bucureşti să-i determine pe turci să renunţe la intervenţie, cel puţin asupra Capitalei ? Sau să întîrzie înaintarea otomană pînă cînd ar putea fi oprită prin eforturi diplomatice conjugate ?

Notăm că turcii nu obţinuseră promisiunea lui Tudor pentru lichidarea eteriştilor din Ţara Românească ; le-a promis, doar, turcilor, după I.P. Liprandi, să rămînă în „cea mai strictă neutralitate" în conflictul turco-eterist [1].

C.D. Aricescu, citînd mărturiile lui P. Poenaru şi, atunci (1874), ale bătrînului ca de 70 de ani Simion Romanov — fost mavrofor şi „scriitor în cancelaria de îndestulare a oştirii greceşti" în 1821 —, arată că la 13 mai Tudor Vladimirescu a „eliberat" [2] pe boierii aflaţi la Belvedere, cu mitropolitul, punîndu-i să subscrie un protest — de fapt, un memoriu — către „potentaţii de la Laibach", contra invaziei otomane şi „mai ales" contra jafurilor şi tîlhăriilor comise de eterişti. Totodată — continuă C.D. Aricescu —, „el (Tudor — n.n., G.D.I.) ruga pe membrii Congresului a lua în consideraţie legitimele cereri ale poporului şi a face să se realizeze dreptele lor dorinţe, spre a se evita o nouă răscoală pe viitor" [3].

---

[1] *Ibidem.*

[2] Sperăm că situaţia transferului „vremelnicei ocîrmuiri" la Belvedere s-a lămurit mai sus.

[3] C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 225. „Sursa vie" a lui C. D. Aricescu, Simion Romanov, l-a încredinţat pe acesta că atunci „cînd Tudor a fost adus la Tîrgovişte de arnăuţii lui căpitan Iordache, ca să-l taie", şeful cancelariei în care lucra, Somaki, „un literator distins", i-a dat lui, „subalternul său,

Acest memoriu a fost identificat de Emil Vîrtosu în principalul mss. rămas de la Naum Rîmniceanu (nr. 322) și publicat în 1932[1] și el este, în adevăr, cel despre care vorbește bătrîna „sursă vie" a lui C.D. Aricescu.

„o hîrtie, scrisă în limba română și găsită asupra lui Tudor, ca s-o traducă în limba grecească. Era conceptul protestului trimis de Tudor la Leibach și în care se descria cu culori negre cruzimile eteriștilor, cruzimi revoltătoare, între care era și aceasta: că eteriștii smulgeau copiii de la sînul mamelor lor, îi aruncă în sus și-i prindea cu iataganele lor".

[1] V. Emil Vîrtosu, *1821. Date...*, nr. XXXIV, p. 109—114. Este un memoriu adresat prințului Metternich și C. D. Aricescu — citindu-l pe P. Poenaru — a consemnat: „Cu prezintarea acestui protest la Congresul de la Laibach fură însărcinați Geani <Orășeanu>, Ilarion episcopul de Argeș și P. Poenaru" (C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 225), deci unii din oamenii cei mai apropiați, mai siguri și mai competenți totodată în a-l prezenta Congresului. Tudor, cum s-a putut înțelege, a reținut conceptul, luat de eteriști la Tîrgoviște.

Pentru valoarea și importanța lui, redăm aici, în regest, memoriul.

Memoriul începe prin a justifica acțiunea „săracilor lăcuitori", pornită în Oltenia sub conducerea lui Tudor Vladimirescu — „împotriva tiranilor jăfuitori" — și a-i defini obiectivul: „cerînd de la prea înalta Poartă scăpare de la ei (de la jefuitori — n.n., G.D.I.) și a dobîndi călcatele noastre dreptăți". Confirmă apoi adeziunea „țării politice" la această acțiune: „care cereri ale lor, drepte cunoscîndu-le și noi, mai jos iscălițiii, ne-am unit cu dînșii și dinpreună cu tot norodul... adunat aicea în București, am scris pe la toate părțile unde să cuvine, arătînd jalnica stare a patrii noastre și cerînd ajutor spre încetarea relelor celor făcute și cîștigarea dreptăților celor călcate".

Autorii memoriului consemnează apoi, ca pe o calamitate, invazia eteristă: *„Tot într-acea vreme ne-am pomenit, dintr-altă parte, că intră în ticăloasa noastră țară prințul Ipsilant, căpetenie unei adunări necunoscută nouo și de tot streină"*. Urmează descrierea jafurilor și a altor răutăți comise de *„aceste sălbatice și îngrozitoare ale iadului hiiară"*, care n-au cruțat — sacrilegiu suprem, în mentalitatea epocii! — nici „sfintele lăcașuri", deși („ce-i mai înfricoșat și de mirare"!) acele „hiară" erau totuși „oameni ce mărturisesc a noastră credință". Cu comportarea lor au stîrnit și Poarta — și acum turcii năvălesc în țară.

Ei, autorii memoriului, se arată mai departe, au făcut doar o „slabă, dar adevărată" descriere a „patimilor noastre" — și despre toate acestea pot mărturisi chiar slujbașii Agenției austriece din București, ca și „mulți oameni împărățești... ce lăcuiesc aici", care au avut și ei de suferit de la acei jefuitori.

În final, autorii memoriului solicită protecția Austriei și Rusiei pe lîngă Poarta otomană, intervenția diplomatică a acestor două mari puteri pentru ca românii să primească „strămoșeștile noastre privileghiuri și cele din vechime obiceiuri care le-au avut pămîntul". Pentru a înceta răutățile pătimite sub domnia fanarioților — cînd „mulți din frații noștri s-au surghiunit... și unii cu viclene și tainice mijloace s-au și omorît" —, „alt mijloc nu poate fi decît lipsirea acestora" (Memoriul este republicat în *D.I.R., 1821*, II, nr. 107, p. 157—160 și datat (înainte de 9 mai) 1821; s.n., G.D.I.).

Deci, reconstituind succesiunea evenimentelor, după C.D. Aricescu :

În ziua de vineri 13/25 mai 1821 „vremelnica ocîrmuire" a fost trimisă, sub pază, la mănăstirea Cozia [1], Tudor declarînd că, în ce-l privește, „eu trec peste Olt, cu toată Adunarea norodului ca să mă întăresc în mănăstirile ce le-am umplut cu zaherele și cu panduri ; și nădăjduiesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mă țin acolo multă vreme, ca în niște cetăți, pînă cînd voi sili pe turci să dea țării drepturile și privilegiele ce norodul le-a cerut prin mine de la Înalta Poartă. Umblați sănătoși !" — a mai spus el celor ce reprezentau „țara politică" — „D<umne>zeu să vă lumineze ca să vă iubiți țara cu căldură. Nu încetați și din Brașov a lucra pentru dobîndirea sfintelor drepturi ale patriei noastre" [2]. Citînd o altă — atunci — bătrînă „sursă vie", pe Nicolae Popescu din Mușetești, C. D. Aricescu redă un dramatic și instructiv dialog al lui Tudor cu episcopul Ilarion, în acea zi de 13/25 mai [3].

---

[1] Cum s-a înțeles, conform unor instrucțiuni secrete ale lui Tudor. „Pe față", mitropolitul și boierii porneau spre Tîrgoviște și urmau să treacă în „Statele Austriei" (C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 225—227).

[2] *Ibidem*, p. 225, C. D. Aricescu, citează, ca sursă, pe Petrache Poenaru.

[3] Că Tudor, personal, nu avea motive să-i iubească pe boieri, inclusiv pe divaniți — cu care se înfruntase, pe tăcute sau pe față, înainte de revoluție —, dar că a trebuit să conlucreze cu ei, în primul rînd cu cei din „vremelnica ocîrmuire", din motive de tactică și strategie politică — este un fapt stabilit. Pe unii îi și numea „ciocoi", fiindcă îi asimila cu parveniții epocii. Îi va fi ținut și „din scurt", în zilele revoluției, căci destui erau nestatornici, egoiști și fricoși.

„La despărțirea lui Ilarion de Tudor — relatează C. D. Aricescu —, pe cînd coborau scara amîndoi de mînă, Tudor zise lui Ilarion : «— Vei da seama la Dumnezeu că nu m-ai lăsat să tai pe ciinii ăștia de ciocoi ! Măcar zece din ei aș fi voit să-i trimit umpluți cu paie ca plocon pe la împărății ! Vei vedea ce vor face ciinii ăștia pe urmă, cînd le-or veni lor bine. Ține minte vorba mea, dacă vei trăi. Dar tot am omorît vreo șeapte lupi...».

«— Prea rău ai făcut, arhon sluger !» — i-ar fi răspuns Ilarion. Și ar fi continuat : «Omul nu trebuie să ridice viață de om ! Ș-apoi ți-am mai spus : cine scoate sabia, de sabie va pieri. Fugi mai bine și dumneata, că vor să te omoare grecii, cum au vrut să mă omoare și pe mine». (Și C. D. Aricescu adaugă, în notă, că : „N. Popescu de la Mușetești asigură că grecii i-ar fi propus odată să otrăvească pe Ilarion în cafea"). «— Las'să mă omoare, d-or fi ei mai tari» — ar fi replicat Tudor. *«Sînt român, nu sînt ciocoi să dosesc»*. Și-ar fi adăugat — rod al unei meditații obsesive : «E ! popo ! De cînd m-am îmbrăcat cu cămașea morții, în tot momentul aștept moartea...»."

Și C. D. Aricescu continuă, după sursa lui, vie atunci :

Duminică, 15/27 mai, după un serviciu divin care s-a ţinut la Mitropolie şi după sfinţirea steagurilor [1], Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului" — renunţînd, deci, la intenţia iniţială, de rezistenţă în Bucureşti [2] — a început retragerea spre Oltenia, pe drumul Piteştilor [3]. În retragere, Tudor şi-a organizat marşul

---

„Apoi cei doi amici intimi se îmbrăţişeară şi se despărţiră... Ilarion, care era slab de inimă, lăcrimă şi zise d-lui N. Popescu, care-l însoţea în esiliu: *«Mare om va pierde ţara, de-l vor omorî grecii»*. Iar în emigraţie zicea adesea Ilarion: «Rău am făcut, Nicolăiţă, de n-am lăsat pe Tudor să taie pe ciocoi! Mîine l-ar spînzura, de le-ar cădea în mînă! Dar acum e tîrziu!»" (C. D. Aricescu, *Istoria...*, p. 225—226; s.n., G.D.I.).

[1] C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 230.

[2] Sau poate că Tudor nici n-a avut această intenţie, să reziste în Bucureşti, ci, fortificat la Cotroceni, să continuie „dialogul" cu turcii, de pe o atare poziţie (Era posibil ca turcii să nu treacă mai departe, lăsînd în spate pe Tudor, cu tabăra, lîngă Capitală. Dar în Bucureşti, în oraşul însuşi, era Sava cu trupele sale, şi mai erau şi Hagi Prodan şi Macedonski, cu „trupurile" lor dislocate de Tudor — poate, nu întîmplător — din tabăra sa. Aceştia (mai puţin Sava, care era mai realist — şi ulterior a trecut de partea turcilor!) puteau trece, nechibzuit, la o rezistenţă în Bucureşti, împotriva turcilor. Hotărîrea de retragere din Bucureşti (şi implicit de lîngă Bucureşti, de la Cotroceni) a putut fi luată, deci, pentru a-i scoate pe eterişti, într-un mod „paşnic" din Capitala ţării, „ca să nu mijlocească arderea oraşului" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 193 — Chiriac Popescu).

[3] Nici acum nu este clar de ce Tudor s-a retras pe acest drum, în al cărui flanc drept erau eteriştii. E drept, e logic să admitem că pe vechiul drum, pe care venise, risca să se întîlnească cu forţele de intervenţie otomane, cu care n-ar fi vrut să angajeze lupte pînă ce nu s-ar fi reaşezat în Oltenia, cum declarase de fapt (v. mai sus). C. D. Aricescu consideră că Tudor a fost înşelat de „urzelile" lui Udritzki care, în înţelegere cu comandantul trupelor otomane de intervenţie, urmărea să-i lichideze repede pe eteriştii din zona subcarpatică cu concursul (dat, *volens nolens*) de Tudor, în timp ce Sava — trecut acum de partea turcilor — ar fi contribuit la lichidarea celor din Bucureşti, după care „Poarta promitea acordarea tuturor cererilor românilor" (C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 228). Despre o atare promisiune făcută de comandantul otoman lui Tudor, am văzut că vorbeşte şi I. P. Liprandi (v. mai sus) — şi părerea nu trebuie respinsă. Nu avem însă dovada acceptării de către Tudor a condiţiei puse de otomani; dimpotrivă, I. P. Liprandi spune că tot ce ar fi promis Tudor a fost „stricta neutralitate" în conflictul turco-eterist. Ştim, în schimb, că Habsburgii — din motive uşor de înţeles — suspectau revoluţia românească, îi urmăreau atent desfăşurarea şi mai ales ecourile la românii din Imperiu, iar din zilele de dinaintea retragerii lui Tudor spre Oltenia începuseră să se apropie de noile vederi ale ţarului în legătură cu soarta eteriştilor din Principate (Cf. *Revoluţia din 1821. Doc. ext.*, nr. 76, p. 268 şi urm. — document otoman).

Într-o atare situaţie, este greu de admis aserţiunea lui C. D. Aricescu, după care „Sava şi Tudor fură jucăria lui Uditzki, care voia să-i pearză" (C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 228). Avînd în vedere raţionamentele de mai sus, considerăm că unele accente antiotomane din „Cuvîntul" pe care Tudor l-ar fi rostit

după toate regulile militare ale timpului, veghind totodată la prevenirea şi combaterea cazurilor de jaf, chiar „mărunt", din partea trupei [1] — comportare pe care au speculat-o eteriştii, pentru a-i submina, din interior, poziţia lui Tudor, pentru a-i deruta trupa şi pe unii căpitani.

În retragere, covîrşitoarea parte a pandurilor şi căpitanilor au păstrat ordinea şi disciplina, executînd ordinele comandirului, în care aveau încredere. Puţinele cazuri de jaf mărunt şi insubordonare au fost pedepsite exemplar, pentru a nu prolifera [2].

Pentru căpeteniile eteriste însă, sosea momentul încercării decisive de a-l elimina pe Tudor, urmînd să dispună ei, apoi — puteau raţiona, cu uşurinţă şi naivitate —, de oastea pandurilor.

Ajungînd la Găeşti, Tudor a aflat că eteriştii îi tăiau calea la Goleşti, cu gîndul să i se împotrivească. Tudor, despre care nu se poate spune că avea încredere în eteriști, dar care se menţinuse, faţă de ei, în limitele loialităţii, a comis, de aci înainte, trei mari greşeli care au facilitat reuşita complotului eterist. Dacă numai una dintre ele ar fi fost evitată — şi anume, tocmai cea care putea fi evitată : gestul de autoritate văzută ca excesivă faţă de

---

(după Chiriac Popescu) în faţa ostaşilor, în momentul pornirii, din Cotroceni spre Oltenia (*„să dejertăm puşca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi"* — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 194), nu trebuie înţelese chiar în litera lor —, dacă aşa vor fi fost spuse, cu adevărat. Tudor, incontestabil, îi ura pe turcii asupritori, iar ostaşii trebuiau însufleţiţi, dar lupta cu puterea suzerană trebuia, în concepţia lui Tudor — aşa cum reiese ea din izvoare —, să rămînă o soluţie extremă, legată şi de alte speranţe, cum am arătat. De asemenea, în aprecierea corectă a amintitelor accente antiotomane din menţionatul „Cuvînt", nu trebuie pierdut din vedere că drumul lui Tudor trecea acum pe drumul ce flanca raionul de concentrare al principalelor forţe eteriste ; şi suspiciunile acestora nu trebuiau amplificate.

[1] Noi reproducem încă, în acest sens, despre Tudor, după Chiriac Popescu : „«Vorba lui alta nu era decît a striga către ostaşii lui să nu răpească de la lăcuitorii liniştiţi averea lor». «Noi nu ne-am sculat să răpim dreptul fraţilor noştri» — ar fi spus Tudor —, «ci să-l apărăm... Noi am făcut ştiut Porţii..., şi la Curtea Rusiei, pricina pentru care am fost siliţi a lua armele în mînă, şi acum noi să-ncepem împotrivă ?» Cel care va comite jafuri «n-are iertare, ci moartea va fi osînda lui». O asemenea conduită se impunea — ar fi continuat Tudor — «şi ca să n-aibă nici vrăjmaşul nostru cuvînt a ne sili de a pune armele jos, ci să ne luptăm voinicește cu dînsul, pentru drepturile noastre, nevrînd dînsul a lua în băgare de seamă jeluinţele noastre. Noi am hotărît, fraţii mei, mai bine să perim cu totul de pe faţa pămîntului decît să nu dobîndim drepturile noastre, şi acestea numai atunci putem cîştiga cînd vom avea iubirea fraţilor noştri conlăcuitori»" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 198—199).

[2] Totuşi, în condiţiile de atunci, pedepsele grave — pedepsele cu moartea (prin spînzurătoare, „tăiere" sau împuşcare) au părut excesive şi au putut îndîrji pe unii panduri şi comandanţi.

panduri [1] și mai ales față de unii căpitani [2] —, complotul eterist ar fi eșuat. Celelalte două *greșeli* au fost: *prima* — trimiterea, ca „parlamentari" la Iordache Olimpiotul (care-i tăia drumul la Goleşti), a celor care de la început fuseseră destinaţi să-l supravegheze: Dimitrie Macedonschi, Hagi Prodan și, probabil, căpetenia bulgarilor, Alexandru Pavlovici [3]; *a doua greșeală*: admiterea ca, la Goleşti, în casele din curte, în spatele foișorului în care s-a instalat el, să se aşeze tocmai cele trei căpetenii cu arnăuţii lor și foarte puţini panduri [4].

Acţiunea eteristă de intimidare a lui Tudor, înainte de intrarea în Goleşti, a eșuat. Și nu numai fiindcă forţele erau disproporţionate, cît mai ales pentru că trupa, cu comandanţii săi [5],

[1] Comentînd uciderea, de către Tudor, la Bolintinul din Vale, a doi panduri — „doi flăcăi... de cîte douăzeci de ani" — chiar cu mîna lui, pentru că „luaseră de la o casă de ţăran dintr-acel sat două trîmbe de pînză", Mihai Cioranu scrie: „Se poate a se întrebuinţa nişte asemenea severe măsuri pentru îmbunătăţirea moralului, dar nu într-o vreme cînd sîntem de toate părţile înconjuraţi de inamici și cînd se lucra de către străini în lagărul nostru o conjuraţie pentru persoana noastră" (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 290).

[2] O altă „sursă vie" a lui C. D. Aricescu, căpitan de panduri în 1821, Dumitru Căţel din Cerneţi, dintre aceia care au acceptat ca Tudor să fie arestat la Goleşti, motiva această poziţie avută atunci, poziţie pe care o regreta: „— Ce te-a silit să vinzi pe Tudor, care și-a pus viaţa în primejdie ca să vă scape de ciocoi și de greci?" — l-a întrebat C. D. Aricescu. „— Nevoia m-a silit... Căci în toate nopţile pierea cîte doi-trei dintr-ai noștri, fără judecată..." (acest căpitan făcuse parte din „completul" de judecată al tribunalului militar înfiinţat de Tudor la Cotroceni). „În loc să ne batem cu turcii, cum ne făgăduise (v. mai sus, despre scopul declarat al retragerii în Oltenia — n.n., G.D.I.), el ne ucidea ca pe cîini. L-am predat lui căpitan Ghiulea (Iordache), ca să-l ducă la Ipsilanti". „— Rău aţi făcut, moșule!" — i-a replicat C. D. Aricescu. „— Am văzut și noi c-am făcut rău; d-aia ne-a și bătut turcii la Drăgășani" — a spus bătrînul.

Între mărturiile reţinute de la tatăl său, Ianache Cacaleţeanu, comandantul tunarilor lui Tudor, de George Cacaleţeanu, fiul aceluia, și relatate rudei sale, avocatul Mihai Stătescu din Craiova — și acesta din urmă îi scria lui C. D. Aricescu în 1873 — era și „răcirea multor căpitani de panduri, faţă de Tudor, datorită severităţii sale și mai ales a pedepselor cu moartea pe care le aplica (Arh. St. Buc., fond. Saint-Georges, inv. 1126, pachet III, doc. 14, f. 6—9).

[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 200, 291 (Chiriac Popescu) și 291 (M. Cioranu.

[4] *Ibidem*, p. 292.

[5] Iordache Olimpiotul, care conducea forţele eteriste „de intimidare", și care îl cunoștea pe Tudor, a înţeles aceasta repede. Tudor verificase credinţa majorităţii covîrșitoare a căpitanilor: la poșta Cîrcinovului — relatează martorul ocular, „aghiotantul" Mihai Cioranu —, după ce fuseseră spînzuraţi încă doi panduri vinovaţi de jaf, toţi căpitanii (afară de 4: Ioan Oarcă, Ghiţă Cuţui, Ene Enescu și Ioan Urdăreanu) au dat „înscris", la cererea lui Tudor, că garantează cu viaţa dacă se vor mai întîmpla „hoţii" din partea trupei (*Ibidem*, p. 291).

a fost credincioasă comandantului suprem : cînd, înainte de a ajunge la Goleşti, pandurii s-au aflat faţă în faţă cu eteriştii comandaţi de Nicolae Ipsilanti şi Iordache Olimpiotul, „Tudor" — relatează „aghiotantul" său M. Cioranu —, „nepierzîndu-şi cîtuşi de puţin curajul, a început singur a comanda, la al căruia glas pandurii singuri trăgeau tunurile cu piepturile lor, şi <Tudor>, aşezîndu-i în două coloane, cu artileria la mijloc, a poftit pe domnul <N.> Ipsilant şi Iordache a-şi încerca norocul..." [1].

Soluţia de eliminare prin forţă — de fapt, prin încercare de intimidare — a lui Tudor eşuase, dar *complotul eterist* îşi urma planul diabolic.

Era în ziua de miercuri 18/30 mai cînd Tudor a acceptat întîlnirea propusă de Iordache Olimpiotul. Au fost luate, de ambele părţi cele mai atente măsuri de siguranţă — dovadă de totală neîncredere reciprocă —, condiţii în care Tudor şi Iordache, numai ei doi, s-au întîlnit în faţa oştilor aflate în dispozitiv de luptă, cu gărzile personale la 30 de paşi înapoi. *„Pe cîtă vreme au ţinut întrevorbirea lor, nu se auzea nimic din cele ce vorbia' ei. Puştile de la amîndouă escortele au stătut ridicate şi gata de a face focuri"*, — relatează scene trăite acelaşi martor ocular, „aghiotantul" Mihai Cioranu, care încă adaugă că în spatele gărzii personale a comandirului lor „stau şase guri de foc cu fitilurile aprinse, gata a face foc în momentul cînd ar fi văzut cea mai mică violenţă asupra persoanei lui Tudor" [2].

Mimînd buna înţelegere, probabil cu jurăminte şi promisiuni viclene [3], Iordache cu eteriştii săi s-au retras spre Piteşti, iar Tudor, cu „Adunarea", a făcut etapă de marş la Goleşti.

Aci, la Goleşti, a fost desăvîrşit complotul eterist, pregătit cu minuţiozitate de la început, de cînd a pornit revoluţia la Padeş, şi Tudor Vladimirescu a fost ridicat de eterişti din faţa taberei sale, în condiţii ce încă ridică semne de întrebare cercetătorilor.

Cum am spus, în casele din curtea Goleştilor, Tudor a admis să se aşeze comandanţii de arnăuţi, cu subordonaţii lor : Hagi

---

[1] *Ibidem.*

[2] *Ibidem*, p. 292.

[3] Era exclus ca Tudor să le creadă, dar era important şi pentru el că nu se ajunsese la un conflict care l-ar fi reţinut în loc şi i-ar fi uzat forţele, cu siguranţă ar fi produs şi complicaţii politice şi chiar militare, căci turcii îşi continuau înaintarea. Tudor îşi putea continua retragerea pe direcţia stabilită — şi acesta era pentru el cel mai mare cîştig.

Prodan, D. Macedonschi şi căpetenia bulgarilor, „ţarul" Alexandru Pavlovici. În foişorul de la intrarea în curte s-a stabilit Tudor, desigur cu garda sa [1]. În spaţiul uşor frămîntat care pornea din faţa curţii Goleştilor se desfăşura „lagărul pandurilor" [2].

Era în noaptea de vineri spre sîmbătă, 20.V/1.VI—21.V/2.VI cînd s-a petrecut unul din cele mai dramatice episoade ale începutului de istorie modernă a românilor: *un complot pregătit îndelung şi cu minuţiozitate*, cu o viclenie şi un sadism care s-au întrecut pe sine, dar care acuză pe autori în faţa istoriei obiective, a putut să reuşească într-un *moment psihologic greu*, greu de reproşuri şi pentru unii români — oricît de puţini vor fi fost în preajma comandantului lor şi au înţeles ce se pune la cale — care n-au ştiut, atunci, să-l depăşească, dejucînd complotul; plin totodată de învăţăminte dintre acelea care au chemat pe oamenii pămîntului la meditaţii şi la judecată de maximă răspundere pentru prezentul şi pentru viitorul vieţii şi al ţării lor.

Şi totuşi, observarea atentă şi analiza ştiinţifică a izvoarelor revoluţiei, cunoscute pînă acum, ca şi luarea în consideraţie mai ales a vieţii politice din cele două ţări române din vremea domniilor fanariote, ne-au condus la concluzia că în dramaticele zile petrecute la Goleşti (între 19—21.V/31.V—2.VI), Tudor Vladimirescu nu a fost ridicat din tabără datorită trădării căpitanilor săi, cu atît mai puţin a pandurilor de rînd, ci printr-un complot îndelung pregătit de eteriştii fanarioţi care au acţionat în Principate, acum în Ţara Românească.

Să recapitulăm: Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluţiei româneşti, nu era legat prin nimic de eteriştii-fanarioţi care au acţionat în Principate şi odată cu intrarea în Bucureşti a risipit toate bănuielile, aducînd la cunoştinţa publică poziţia sa independentă. A avut grijă ca, prin aceasta, să nu afecteze — cum spunea el — interesele vreunei puteri „mai înalte". Lui Al. Ipsilanti îi ceruse imediat să nu intre în Bucureşti, ci să iasă cît mai curînd din Ţara Românească, să treacă în Grecia, pentru a duce acolo lupta

[1] „Aghiotantul" M. Cioranu scrie că îşi avea patul „lîngă poarta unde sta comandirul". De aceea, afirmaţia lui că nu l-a putut preveni în nici un fel pe Tudor (desigur, fără a-şi risca viaţa, deşi datoria îi cerea să meargă pînă la capăt!), ridică asupra comportării lui un serios semn de întrebare; căci, altfel, ne spune că a auzit şi a văzut aproape tot ce s-a petrecut în preajma foişorului unde D. Macedonschi, în noaptea de 20 spre 21 mai st. v. (1/2.VI st. n.) i-a determinat pe căpitanii de panduri, adunaţi aci, să se desolidarizeze de Tudor.

[2] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 292.

— dreaptă ! — a compatrioților săi. La această poziție se alăturase și „vremelnica stăpînire". Dar Al. Ipsilanti, datorită aventurii politice și militare în care se lansase, gravelor greșeli comise, n-a mai putut trece în Grecia (dacă aceasta îi era cu adevărat intenția !), după „dezavuare". A rămas în Țara Românească (în timp ce alți eteriști se comportau ca niște invadatori în Moldova!), stabilindu-și „Statul Major" la Tîrgoviște și, încurajați fiind acum — pe căi greu de controlat, dar sesizabile totuși în izvoare — de cei care își urmăreau tradiționale interese la Dunărea de Jos — au adus cauzei românești, poporului român, cum am spus, greutăți și complicații care-i puteau covîrși posibilitățile de apărare, de conservare politică.

Datorită lor, eteriștilor-fanarioți din Principate, s-a produs invazia otomană.

În momentul invaziei, raporturile conducerii revoluției românești cu eteriștii-fanarioți de aci erau cele mai încordate. Toate încercările acestor eteriști de a-și subordona revoluția românească, pe Tudor Vladimirescu, armata pe care acesta o comanda — eșuaseră. Situația eteriștilor de aici era totuși disperată — datorită propriilor lor greșeli în primul rînd —, dar ei continuau să braveze, sfidînd Poarta otomană, ignorînd deliberat că turcii, dacă trec Dunărea, invadează totuși o țară care nu era a lor, a grecilor.

După ce a transferat „guvernul provizoriu" al Țării Românești la Belvedere, lîngă tabăra sa, Tudor Vladimirescu, întărindu-și continuu oștirea, a dislocat din Cotroceni în București — sub un motiv ce putea tenta pe cei vizați — pe Hagi Prodan și pe D. Macedonschi, cu arnăuții de sub comanda lor. Iar raporturile lui cu Sava Fochianos, cealaltă importantă căpetenie eteristă de aci, s-au agravat continuu.

Hagi Prodan și D. Macedonschi — cei care, să rememorăm, după M. Cioranu, *„lucra... necurmat contrarevoluție împotriva lui Tudor"* [1] —, au rămas în București, cu forțele lor, pînă în ziua retragerii. „Și aflîndu-mă și eu la Sfînta Mitropolie *din București*, într-o duminecă (15/27.V — n.n., G.D.I.), la opt ceasuri turcești după prînz, *ne-am depărtat, cu trupul lui Hagi Prodan și al lui Macedonschi. Am ieșit după podul Caliței și am stătut înaintea porții mănăstirii Cotroceni, unde am găsit pe Tudor cu tot trupul lui așteptîndu-ne, și am stătut cu dînsul acolo* pe cîmp *pînă cînd s-au adunat tot trupul*, și al lui Tudor, *și al lui Hagi-Prodan, fiind risipit prin București*" — relatează „bulgarul" lui Chiriac Popescu [2].

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 289 ; v. și p. 290 ; s.n., G.D.I.
[2] *Ibidem*, p. 193 ; s.n., G.D.I.

În momentul reîntîlnirii, *Hagi Prodan i-a cerut lui Tudor* — ne informează Ilie Fotino — *„muniţiuni de rezbel şi bani pentru lefile neplătite ale ostaşilor de sub dînsul"*, dar Tudor i-a răspuns că muniţii *„avea numai cît <î>i trebuia pe seama sa"*, iar „lada cu bani" — pentru Hagi Prodan, desigur — „o avea Ipsilanti" [1]. Aceste cuvinte îl „indignară aşa de mult" pe Hagi Prodan încît — scrie I. Fotino mai departe — era să-l omoare pe Tudor chiar atunci, cu mîna sa". Desigur, multe ar fi făcut lui Tudor eteriştii, dacă ar fi putut! Dar şi acum, Hagi Prodan — notează mai departe autorul nostru filoeterist —, „presimţind... pericolul la care se expunea — căci Tudor avea de 5 ori aproape mai multă oaste în partea sa —, îşi stăpîni mînia şi-şi amînă răzbunarea pentru altă ocaziune mai favorabilă" [2]. Şi I. Fotino nu ascunde că Hagi Prodan i-a „întărîtat" şi pe „ceilalţi şefi de oaste" ai lui Tudor — dar, să reţinem, *nu dă nici un nume!*

Că Tudor se va fi purtat sever şi cu arnăuţii căpeteniilor eteriste, care-l însoţeau şi se dedau — deliberat — la jafuri, este foarte probabil, dar că „în fiecare seară" omora „pe cei mai cutezători dintre ofiţerii săi inferiori" — este o exagerare pe care autorul filoeterist era interesat s-o facă. Noi ştim, după Mihai Cioranu, care era în măsură să cunoască mult mai bine toate acestea, că Tudor, în retragere, de la Bolintinu din Vale pînă la Goleşti, a omorît, pentru „furtişaguri" mărunte, „cu streang şi cu glonţ, douăzeci şi doi de panduri, în vîrsta tinereţii, bravi şi făcuţi pentru război" — şi memorialistul comentează aceasta ca pe un exces inadmisibil [3]. Ştim şi din alte surse că Tudor a fost sever cu ostaşii de sub comanda sa, cînd aceştia comiteau jafuri de la „fraţii" lor — în numele cărora se ridicaseră —, ajungînd pînă la pedepse capitale. Şi aceasta nu putea să nu stîrnească nemulţumiri, teamă, nesiguranţă, derută — teren favorabil eteriştilor care complotau.

Altfel însă, ştim că Tudor Vladimirescu — şi nu este o exagerare, o probează izvoarele! — a avut mare grijă de ostaşi, ca orice bun comandant; uneori avea faţă de ei efuziuni paterne — el, care nu şi-a avut o familie! Ostaş el însuşi, pandurii erau semenii lui, „familia" lui, viaţa lui, raţiunea lui de a fi, căci fără ei nu putea sluji cauza pentru care, cum spunea, îmbrăcase „cămaşa morţii". Şi pandurii îi cunoşteau felul şi îi ascultau ordi-

---

[1] Ilie Fotino, *Tudor Vladimirescu şi Alecsandru Ipsilanti în revoluţiunea din anul 1821 supranumită Zavera*, trad. de P. M. Georgescu, Bucureşti, 1874,
[2] *Ibidem*, p. 143.
[3] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 290.

nele. Ostașul îl „simțea" pe comandant și între ei nu era nevoie să se schimbe multe vorbe. Înainte de Goleşti, cînd eteriștii i-au ieșit în cale — reluăm după M. Cioranu —, „Tudor... a început singur a comanda ; la al căruia glas pandurii singuri trăgeau tunurile cu piepturile lor" ; „așezîndu-i în două coloane, cu artileria la mijloc, <Tudor> a poftit pe domnul <Nicolae> Ipsilant și Iordache a-și încerca norocul" [1]. Deținem, prin Chiriac Popescu, și o prețioasă mărturie a unui pandur bătrîn, care ne permite să apreciem resorturile intime ale unității dintre Tudor Vladimirescu și pandurii săi. După luptele de la Drăgășani, cînd resturile armatei eteriste își căutau scăparea prin munți, „pe drumul Coziei..., în pădure", Chiriac Popescu a întîlnit un pandur bătrîn și orb, dar cu auzul bun, cu care a avut un dialog instructiv pentru chestiunea ce discutăm aici. Bătrînul pandur l-a întrebat : „«Adevărat este că s-a prăpădit Tudor ?». Și primind răspuns afirmativ, a zis : *«Să știi, fătul mieu, că fără Tudor nu veți rămînea în țară, de astăzi încolo, nici șapte zile, căci numai el cunoștea duhul pandurilor și putea a li ținea cîrma lor, dar, de este dînsul* ⟨*cu*⟩ *adevărat pierit, vor fugi toți pandurii pe la casele lor și voi fără pandurii noștri nu puteți stărui în țară, ci veți risipi pe la alte țări străine. Aceasta veți vedea foarte curînd*»" [2].

Oricum, însă, severitatea excesivă și mai ales pedepsele capitale din ultimele zile, speculate din plin și de complotiști, au generat derută și, poate, chiar adversitate printre unii subordonați ai lui Tudor.

Cum am arătat deja, la Cîrcinov Tudor a luat „înscris" de la căpitani (afară de 4, care au refuzat să-i dea „înscris") că nu vor mai tolera furturile, fie și mărunte, iar înainte de intrarea în Goleşti, la întîlnirea cu Iordache Olimpiotul, cum s-a văzut, a putut verifica, practic, nivelul excelent de disciplină ostășească și combativitate a căpitanilor și a trupei : era clar pentru eteriști că pe calea forței nu vor ajunge la scop ; viclenia cea mai rafinată le rămînea singura cale.

Și atunci eteriștii au luat toate măsurile pentru *desăvîrșirea complotului* în acest chip. Mai întîi, au reușit o excelentă dispunere în curtea Goleștilor, cum am arătat. Au continuat diversiunile între panduri. De aceea Tudor era *„foarte înșelat asupra grecilor"* — depune mărturie Ștefan Scarlat Dăscălescu, care l-a

---

[1] *Ibidem*, p. 291.
[2] *Ibidem*, p. 221 ; s.n., G.D.I.

vizitat la Goleşti în zilele amintite — şi spunea „*că are să-i nimicească, pentru că s-au arătat vicleni şi s-au încercat a-i debanda oastea*“ [1]. Complotiştii au colaborat, desigur, cu unii din cei nemulţumiţi de severitatea lui Tudor [2].

Era în noaptea de 20 spre 21 mai/1 spre 2 iunie, cînd Tudor, verificînd personal străjile, după obicei, hotărîse să-i pedepsească pe cei 4 căpitani ce refuzaseră să-i dea „înscrisul“ la Cîrcinov, dar n-a reuşit decît să spînzure pe căpitanul Ioniţă Urdăreanu [3].

A fost un moment psihologic greu, o noapte de coşmar, care a servit cum nu se putea mai bine cauza eteriştilor. Pandurul, în toată frumuseţea lui omenească, atîrna de una din sălciile de pe muchea dealului din faţă, la lumina focurilor „lagărului“. Scena era de natură să impresioneze profund, să inoculeze teama, dacă nu să şi zdruncine încrederea multora, panduri şi căpitani.

Tudor „s-a suit iarăşi în chioşcul de deasupra porţii“ [4], în timp ce căpitanii eterişti au rămas să „lucreze“. A doua zi era Sfîntul Constantin şi Elena, sărbătoare respectată şi prăznuită la români. În două locuri, I. P. Liprandi menţionează că, în vederea reuşitei complotului, „oamenii pe care <D.> Macedonschi nu se putea baza au fost învoiţi de către acesta să meargă la treburile lor la Piteşti“ [5]. Dacă I. P. Liprandi se referă la căpitanii de arnăuţi, subordonaţi lui D. Macedonschi, aceştia puteau fi „învoiţi“, deliberat, cum scrie autorul. Dacă însă se referă la căpitanii de panduri, pe ei nu-i putea „învoi“ D. Macedonschi ; cel mult le putea „sugera“, „prieteneşte“ şi „filantrop“, „dezinteresat“ — aşa, „într-o doară“ — să-şi „petreacă“ o zi de praznic „la oraş“, după atîtea luni de tabără militară ! Şi I. P. Liprandi adaugă că „lîngă locuinţa lui Tudor (în curtea Goleştilor — n.n., G.D.I.) se afla numai căpităniа lui Hagi Prodan, alcătuită toată din sîrbi (pînă la 300 de oameni)“ [6]. A fost o fatală scăpare din vedere a comandirului, care altfel dovedise că ştia să sesizeze totul cu o mare repeziciune. Nu dăduse atenţie acestor „detalii“ ale complotului ce se pregătea. N-a gîndit, pur şi simplu, că eteriştii care-l însoţeau, puţini, ar putea pune ceva la cale împotrivă-i. Iar cu acei „răz-

---

[1] N. Iorga, *Un cugetător...*, p. 52 ; s.n., G.D.I.
[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 426 ; informator, I. P. Liprandi.
[3] Reţinem, după M. Cioranu, care-l însoţea pe Tudor — atunci, în acea noapte — la controlarea străjilor (N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 293).
[4] *Ibidem.*
[5] *D.I.R., 1821*, V, p. 301 şi 427.
[6] *Ibidem.*

boinici" care se retrăseseră deja la Piteşti se „împăcase" ; dar se împăcase în faţa tunurilor în poziţie de tragere şi cu fitilele aprinse... Hagi Prodan îi datora viaţa, din zilele încercării de asasinat de la Ţînţăreni. Dar Hagi Prodan era un om „hoţos şi viclean", fără scrupule... Cu D. Macedonschi, Tudor nu avusese vreo „ciocnire", iar Alexandru Pavlovici, „ţarul" bulgarilor ce însoţeau „Adunarea", nu prea ieşise din anonimat.

Ştim şi de la M. Cioranu că în jurul foişorului, în acea noapte de coşmar, s-au adunat căpitani de-ai lui Tudor, „revoltaţi de moartea Urdăreanului". D. Macedonschi a apărut între ei, continuînd a-i deruta. Acei căpitani i-ar fi jurat lui credinţă — şi cu acest „răspuns hotărîtor" D. Macedonschi a pornit în goana calului, în acea noapte, la Piteşti, la Iordache Olimpiotul [1]. Şi M. Cioranu scrie mai departe despre un fel de „conjuraţie" a căpitanilor contra lui Tudor. S-ar putea să fi scris astfel pentru a se dezvinovăţi el însuşi, care zice că avea patul lîngă foişor şi zice că a auzit tot. Este destul de palidă totuşi încercarea de dezvinovăţire. Căci după regulile ostăşeşti ale taberei, păzite cu străşnicie pînă aci, fiecare trebuia să se afle la locul lui. Or, în relatarea lui M. Cioranu, nu apare garda personală a lui Tudor, în acea noapte, ci doar santinela de la uşa acestuia şi care primise porunca (Cioranu nu spune de la cine !) „că de va ieşi Tudor afară din chioşc pînă a nu se face ziuă, să dea să-l omoare" [2]. Oricum, relatarea lui Mihai Cioranu, poziţia şi postura lui, aşa cum apare în propria relatare, ridică unele semne de întrebare [3].

Dincolo de comentarii şi presupuneri, ca şi de unele tirade puse în gura personajelor — elemente pe care „chestionarul de sinceritate şi exactitate" al criticii de text le respinge la o simplă lectură —, reţin atenţia unele „scăpări", unele relatări nedeliberate ale lui Ilie Fotino — autor aflat în situaţia de a cunoaşte bine unele scene şi unele documente.

Dacă la M. Cioranu nu apare, în ceasurile complotului de la Goleşti, garda personală a lui Tudor, cu Chiriac Popescu, şeful ei (şi nici în dialogul închipuit de acesta din urmă, ca formă de redactare a memoriilor, nu apare !), la Ilie Fotino garda este menţionată. Unde era garda lui Tudor şi mai ales de ce n-a intervenit ? Cine dăduse poruncă santinelei de la uşa lui Tudor — după Cioranu — să-l omoare pe „comandir", dacă va mai ieşi din camera

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 295.
[2] *Ibidem.*
[3] V. şi M. T. Radu, *op. cit.*, p. 504 şi urm.

sa din foişor în noaptea aceea ? De ce „aghiotantul" M. Cioranu n-a putut — cum se scuză el — să-i aducă la cunoştinţă lui Tudor cele pe care le-a văzut şi le-a auzit — cum tot el spune — că se pun la cale ? Va fi fost imobilizat ? Cumpărat ? Implicat în complot ? Nici el nu ne ajută să aflăm ceva pozitiv şi nici pe baza altor documente încă nu putem formula un răspuns.

După M. Cioranu, ar fi fost, împotriva comandantului lor, o „revoltă" a căpitanilor lui Tudor, adunaţi în jurul foişorului în care acesta se odihnea „liniştit" (după ce verificase străjile şi spînzurase pe Urdăreanu). Oare, de ce nu erau la locurile lor, după regulile ostăşeşti ? Oare, chiar erau în jurul foişorului ? Sau *alţi* „căpitani", încartiruiţi în casele din spatele foişorului, mişunau şi „lucrau" în preajma locuinţei lui Tudor ?

Ilie Fotino ne ajută să înţelegem, „scăpînd" o informaţie pe care era în măsură s-o cunoască bine. Dacă, după Cioranu, D. Macedonschi — apărut subit printre cei care se strînseseră lîngă foişor — a luat „răspuns hotărîtor de la căpitanii pandurilor" că-l vor pe el comandant, pe D. Macedonschi, nu-l mai vor pe Tudor şi cu acest răspuns a pornit-o în goana calului, la Piteşti, la Iordache Olimpiotul [1], Ilie Fotino scrie că, la un „consiliu" al căpitanilor (nu spune unde s-a ţinut !) s-a redactat un act, o „adresă", semnată — *N.B.!* — de *„toţi căpitanii serbo-bulgarilor, cum şi cîţiva subcăpitani de panduri"* (s.n., G.D.I.), aceasta a fost „sigilată" şi *„cu într-adins om"* (deci, nu prin Macedonschi) a fost trimisă *„pe ascuns"*, de la Goleşti la Piteşti, lui Iordache Olimpiotul [2]. Autorul filoeterist ştie că Iordache „demult cugeta" să-l prindă pe Tudor şi „pîndea să găsească ocaziunea". Apreciind-o pe aceasta — continuă Fotino — „mai favorabilă decît vericare alta", îşi asumă cu adevărat un risc mare („unelti" o stratagemă disperată). Anume, a doua zi (21.V/2.VI) luă 30 de „călăreţi aleşi, împreună cu alţi 200 călăreţi de rînd", îi împărţi în grupe şi le ordonă să-l urmeze la Goleşti la un sfert de oră fiecare grup : „să nu sosească deodată cu multă lume şi să deştepte bănuieli din partea lui Tudor" [3]. La intrarea în Goleşti, au fost opriţi, „după regula ostăşească, de străjile lui Tudor", dar — continuă Fotino — acesta l-a recunoscut pe Iordache şi ar fi poruncit să i se lase intrarea liberă. Iordache l-ar fi găsit pe Tudor în foişor, „împreună cu toţi capii oastei sale" şi, „plin de mînie" — scrie Fo-

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 295.
[2] Ilie Fotino, *op. cit.*, p. 145—146 ; s.n., G.D.I.
[3] *Ibidem*, p. 146.

tino, priceput într-ale retoricii — i-a ţinut un „discurs" menit să-l „zdrobească", moralmente [1], încredinţîndu-ne că tot cam aşa a fost înserat „discursul" şi în „ziarele nemţeşti", controlate de el.

Deţinem însă şi o altă relatare — cu unele confuzii de nume, cu unele uitări, căci este preluată de la sursa primară —, dar reţinem din ea date care, de regulă, nu se uită şi nu se „alterează". Este vorba despre mărturia lui George I. Cacaleţeanu, fiul lui Ianache Cacaleţeanu — şeful tunarilor lui Tudor —, consemnată de ruda sa, avocatul craiovean Mihai Stătescu şi transmisă în 1873 lui C. D. Aricescu. Ianache Cacaleţeanu a fost unul din cei mai devotaţi căpitani ai lui Tudor, a fost românul şi ostaşul care, cu multe riscuri şi cu destulă teamă a păstrat pentru posteritate steagul cel mare al revoluţiei, cum am arătat. George I. Cacaleţeanu, ajuns ofiţer în garda civică, uitase „ziua arestării lui Tudor", dar îşi amintea, de la părintele său, că *„într-o dimineaţă, prea de dimineaţă, cum s-ar zice acum pe la 5 ore"*, s-au zărit, în depărtare, venind la Goleşti, 6 căruţe de poştă cu cîte 4 cai fiecare şi „pline de oameni". Un căpitan l-a anunţat pe Tudor. Acesta a ordonat să le oprească şi să le cerceteze. I s-a adus răspunsul că este un căpitan eterist, Farmache (aşa reţinuse — sau făcea confuzie ? noi ştim că era Iordache — fiul fostului şef al tunarilor), *„trimis de Ipsilante, dorind a-i vorbi ceva în secret"*. Tudor — se continuă relatarea — „era neîmbrăcat bine", „bea cafeaua şi ciubucul său ; nu era armat şi la acesta veste îngiură pe Farmachi, ordonînd apoi să-l introducă". Suita căpitanului eterist a rămas afară, *„subt arme, ţiindu-le cam ascunse"*. „Oamenii lui Tudor, între care era şi <Ianache> ‚Cacaleţeanu bătrînul, erau înăuntru". Deci, abia trezit, încă neînarmat, Tudor ţinea, poate, sfat cu ai săi. Şi relatarea continuă. Căpitanul eterist „esprimă dorinţa sa către Tudor *d-a fi singuri, ca să pótă vorbi între 4 ochi.* Tudor ordonă celor prezinţi să iasă, ceea ce şi făcură". Deci, pe nesimţite, dacă lucrurile s-au petrecut aşa, din greşeli în greşeli — mărunte, dar se adunau ! — complotul îşi urma calea, fără a fi intuit de Tudor. „Şi după ce ieşiră căpitanii lui Tudor, peste cîteva momente" eteristul „crăpă uşea, bágă capul şi, făcîndu-se ca cum s-ar adresa către oamenii d-afară, le zice : «Domnul Tudor porunceşte să plecaţi, ca să ne lăsaţi singuri, avînd taină». Deci, studiind rapid numărul şi tăria celor abia ieşiţi, căpitani ai lui Tudor, într-o clipă de nebăgare de seamă a celui găsit în „ţinuta" prea mati-

[1] *Ibidem*, p. 145—149.

nală, pe care şi-o permitea cu ai săi, poate chiar cînd acesta se echipa grăbit şi îşi punea armele — ştim din alte surse că i s-au luat ulterior armele! —, poate cu vorbă şoptită, ca de „taină", dar suficient de tare să fie auzit în afară, a pronunţat un consemn, menit să ajungă şi la ai săi. Aşa relatează şi Cacaleţeanu: „Acesta — fraza scurtă a eteristului (n.n., G.D.I.) — era un cuvînt d'ordine (mot d'ordre); şi oamenii lui Farmachi, care erau afară, la uşă, se adresară către păzitori (santinelele lui Tudor) şi le spune că nu mai este trebuinţă să stea acolo — şi să plece". Locul santinelelor lui Tudor „l-au luat oamenii sau neferii" căpitanului eterist. Astfel, Tudor era bine păzit. Pe cît ţinea minte fiul, de la tatăl său Ianache, „santinelile erau două sau trei rînduri, puse la diferite locuri". Deci, nu era numai santinela de la uşa lui Tudor, de care vorbeşte M. Cioranu. Şi fazele complotului se succed fără „defecţiuni". Fiul reţinuse de la tatăl său că, astfel, căpitanul eterist, îndepărtînd pe căpitanii lui Tudor, punînd pe neferii lui în locul santinelelor din jurul foişorului, pe tăcute — dar aşa, „într-o doară", fără ostentaţie, însă sub pretextul, bine studiat, al cuvîntului „de taină" pe care l-ar avea cu Tudor —, astfel, deci, *căpitanul eterist „avea sub puterea sa pe Tudor". „Cu toate acestea* — continuă sursa noastră —, *nu-l ameninţa sever şi căuta să-l asigure că dupe ce se va înţelege cu Ipsilante, va reveni"*.

Era şi aceasta o soluţie: „înţelegerea" cu Ipsilante. Ea nu putea fi decît una de subordonare faţă de şeful Eteriei sau, în orice caz, de cooperare, cu care Tudor însă nu fusese de acord şi cu atît mai mult nu putea fi acum. La noua întrevedere pe care — sigur — au avut-o la Tîrgovişte, lui Tudor i se va fi cerut aceasta şi un răspuns dur i-a atras mînia impulsivei şi arogantei beizadele fanariote, care, avîndu-l în mînă, a poruncit ca Tudor să fie ucis. Întrerupînd puţin sursa noastră, consemnăm că von Miltitz, reprezentantul Prusiei la Constantinopol, transmitea la 13/25 iunie: „Se dau asigurări că Tudor Vladimirescu *a été mis à mort par ordre du prince Ypsilanti, auprès duquel il s'était rendu, pour lui faire des reproches sur l'indiscipline de ses troupes...*"[1].

Revenind la relatarea lui Cacaleţeanu, reţinem că şeful tunarilor ieşise din foişor, unde Tudor rămăsese, practic, în mîna căpeteniei eteriste, iar *„cînd a venit să-l vază, era arestat, dar nu pornise"*. Nici din această relatare — care reţine dezaprobarea şi chiar ostilitatea căpitanilor faţă de Tudor, datorită severităţii lui excesive

[1] N. Iorga, *Acte şi fragmente...*, II, p. 584; s.n., G.D.I.

(„Erau toți șefii — afară de prea puțini — contra lui Tudor", iar Cacaleteanu și „cei care mai rămăseseră atașați lui Tudor... nu mai cutezau să se opue, căci le era teamă să nu se facă, ca să zic așa, un rezbel civil între frați") —, nu reiese, deci, nici din această relatare, că, totuși, acei „șefi" ostili lui Tudor erau de față. Iar dezaprobarea lui Cacaleteanu față de severitatea excesivă, din ultimele zile mai ales, a lui Tudor, este mai mult o mîhnire că Tudor aluneca în această greșeală fără ca cineva să-l mai poată corecta, să-i mai poată atrage atenția fără a înfrunta el însuși riscul, uneori suprem ; mîhnirea că, procedînd astfel, Tudor își submina singur poziția, poate fără să-și dea seama, iar consecințele — ceea ce era cel mai grav ! — nu-l priveau numai pe el personal, ci era vorba de soarta oamenilor, de cauza revoluției și a țării. Era, la căpitani precum Cacaleteanu și ceilalți, majoritatea covîrșitoare, o durere — din păcate, fără putință de exprimare, afară de cazul unei izbucniri riscante sau al unui gest necugetat — că mai marele lor nu vede ceea ce era de domeniul evidenței elementare.

Întrerupînd din nou sursa noastră, reținem că, după M. Raybaud (apud. M. T. Radu, *op. cit.*, p. 471) și după Ilie Fotino, discuția cu Tudor, inclusiv arestarea și pregătirea pentru plecare, a avut loc într-o încăpere închisă, într-o „sală de ședință" (Raybaud). Or, după Ilie Fotino — care putea cunoaște mai bine decît alții unele detalii — pe care (imprudent ?) le „scapă" (sau deliberat, din vreo adversitate față de Iordache) —, reținem că Iordache Olimpiotul (la el, acesta este !), după ce și-a terminat „discursul", *„se prefăcu* a se adresa și către *căpitanii presinți"* spre a lua asentimentul pentru mergerea lui Tudor la Al. Ipsilanti. Notînd răspunsul afirmativ al *căpitanilor prezenți* — fără a nominaliza, acum, pe vreunul (iar mai înainte considera căpitani ai lui Tudor pe D. Macedonschi și pe Hagi Prodan, fără a da alte nume !) —, autorul filoeterist mai „scapă" un detaliu, într-o notă infrapaginală : *„Nu încape îndoială că Olimbie, temîndu-se de vreun măcel din partea guardiei și intimilor lui Tudor, se ferea de verice asprime și întrebuință această stratagemă diplomatică, sigur fiind și de consimțămîntul subalternilor săi, după însciințarea ce aceștia-i trimiseseră ;* căci altfel, l-ar fi putut ucide și însuși cu mîna sa, dar atunci și-ar fi expus și el viața în pericol" [1]. Or — să

[1] Ilie Fotino, *op. cit.*, p. 150 ; s.n., G.D.I.

rememorăm, tot după I. Fotino —, acea „înştiinţare" a „*subalternilor săi*" fusese semnată de „*toţi căpitanii serbo-bulgarilor*" şi de „cîtiva subcăpitani de panduri" [1], de al căror consimţămînt Iordache era sigur — şi doar „se prefăcu" a li se adresa ! Chiar dacă au fost de faţă şi căpitani ai lui Tudor (precum I. Cacaleţeanu, revenit între timp) — reveniţi şi lăsaţi să intre în camera lui Tudor, pentru a nu trezi bănuieli —, aceştia erau, oricum, în vădită minoritate şi puteau provoca, cel mult, un măcel, în care ar fi pierit cu toţii, inclusiv Tudor — după regulile dure ale comploturilor din toate timpurile. Am reţinut că de o asemenea eventualitate — care nu le-ar fi convenit ! — se temeau şi eteriştii şi de aceea n-au fost „prea aspri" cu Tudor.

Revenim la relatarea lui Cacaleţeanu, din care rezultă prezenţa unor intimi ai lui Tudor, în final (de la M. Cioranu reţinem că venise şi el după înmormîntarea lui Urdăreanu, desfăşurată cu onoruri militare) : „Tudor <î>şi simţi poziţia sa şi, chemîndu-i pe cei mai intimi lui, le zise : «Ei <î>mi promit că o să mai reviu, dar văd eu ce gînd au ei cu mine». A dat apoi lui I. Cacaleţeanu inelul, spunîndu-i (modernizăm puţin grafia lui M. Stătescu) : „Păstrează acest inel ca semn de prieteşugul meu, ca să mi-l dai cînd ne vom întîlni, dacă va voi Dumnezeu să mai trăim. <î>l am de la părinţii mei". Apoi a ordonat ca „bagajele sale" să-i fie duse „la casa sa". Sabia a luat-o I. Cacaleţeanu dintre armele lui Tudor, cînd i-a ridicat bagajele şi, împreună cu steagul „şi alte lucruri", puse într-o ladă, le-a expediat la moşia sa Tîmbureşti (Dolj) [2].

După M. Cioranu, reţinem o altă variantă a scenei finale. El ne relatează că atunci cînd a venit de la înmormîntarea lui Urdăreanu (şi totuşi, biserica era şi este peste drum de foişor, în dreapta !), „căpitan Iordache , cu delibaşa Mihale, cu Ghencea, cu Farmache şi cu vreo douăzeci şi cinci de arnăuţi după dînşii (vezi cei 30, foarte siguri, menţionaţi şi de I. Fotino — n.n., G.D.I.), se urcaseră în chioşc la Tudor. Aci, după ţeremoniile obişnuite, l-au întrebat Iordache pe Tudor cu ce cuvînt a spînzurat pe Urdăreanu şi douăzeci şi cinci panduri, din Bucureşti pînă la Goleşti. Tudor i-a răspuns că se află cu sabia sa în patria sa. După oarecare discuţie l-a întrebat iar Iordache cu ce cuvînt a trimis cărţile la turci". (În notă, Cioranu arată că la Călăraşi arnăuţi ai lui Ior-

[1] *Ibidem*, p. 145 ; s.n., G.D.I.

[2] Întreaga relatare consemnată de M. Stătescu — Arh. St. Buc., fond. Saint Georges, inv. 1126, pach. III, doc. 14, f. 1 şi 72—78.

dache prinseseră pe Borănescu cu scrisori de la Tudor către pașa de Silistra). „Tudor a cerut ca să i se arate scrisorile. Căpitan Iordache le arătă și Tudor nu-și tăgădui iscălitura, decît a răspuns că își va da cuvîntul atunci cînd va trebui și către persoanele competente a-l întreba. Căpitan Iordache — continuă M. Cioranu —, după acest răspuns, ieși afară și arătă scrisorile lui Tudor căpitanilor și pandurilor, zicîndu-li : «Iacă faptele părintelui nostru ! Iată planurile și credința comandirului vostru ! Cunoașteți dar chiar din scrisorile lui că nu vă omora în zădar ; voia a omorî pe cîți va putea el, iar pe cîți nu va putea să vă dea în mînile turcilor ca să vă omoare păgînii. Așadar — ar fi continuat Iordache —, pe cine primiți să aveți comandir peste dumneavoastră de astăzi înainte ? Tot pe dumnealui Tudor Vladimirescu sau pe gospodar Machedonschi și pe gospodar Hagi Prodan ?». Căpitanii și pandurii — continuă M. Cioranu —, oameni proști și supărați pe nechibzuita asprime a lui Tudor, au început să strige cu toții într-o glăsuire : «Ba pe gospodar Machedonschi și pe gospodar Hagi Prodan ! Iar pe slugerul Tudor nu-l mai voim !». Atunci, căpitan Iordache, intrînd la Tudor i-a cerut armele. Tudor — încheie M. Cioranu relatarea acestei scene finale de la foișor —, văzîndu-se părăsit chiar de ai săi, a dat armele. La scară i s-a tras calul său ca să încalece, dar căpitan Iordache n-a primit, ci a poruncit de i-a tras un alt cal, ai cărui dîrlogi îi ținea Ghencea, iar Tudor, ținînd numai de căpăstru și înconjurat de arnăuți, luă drumul spre Pitești" [1].

Prin urmare, reținem, după toate sursele, că Tudor a fost făcut prizonier, de eteriști, înlăuntru foișorului și n-a mai fost scos afară decît pentru a fi pornit la Pitești, sub pază sigură, refuzîndu-i-se (după Cioranu) chiar calul propriu, precum haiducului Corbea din baladă ; după I. Fotino, a fost pus într-o căruță de poștă (cu care venise Iordache și arnăuții săi în Golești).

Oricît de rapid s-a acționat, și deși era sărbătoare (Sf. Constantin și Elena), „lagărul pandurilor" începuse să se miște, mai ales că — după M. Cioranu — în zorii zilei se desfășurase (Cioranu scrie că din ordinul lui Tudor) înmormîntarea lui Urdăreanu, cu paradă militară ; chiar dacă a fost făcută din ordinul lui Tudor — și n-a fost o diversiune pusă la cale tot de eteriști, cu complicitatea aghiotantului, trimis s-o conducă (de ce tocmai el ?) —, înmormîntarea a servit bine complotul eterist, căci a abătut atenția

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 296—297.

de la foişor, sporind totodată teama şi nemulţumirea faţă de Tudor. Într-o asemenea situaţie — reţinem, după M. Raybaud —, Iordache, sesizînd pericolul, ar fi avut o „inspiraţie" de moment: „Iordache ieşi brusc din sala unde se ţinuse şedinţa, strigînd panduriloг care începeau să se agite: «Copii, vin turcii, să mergem în întîmpinarea lor». Şi, încălecînd, se îndepărtă, lăsîndu-i (pe panduri) într-o stare de uimire şi dezorientare" [1]. Mai reţinem un detaliu, după I. Fotino. Cînd se făceau pregătirile de plecare, Tudor, „preîmblîndu-se prin camera sa" (unde era, deja, prizonier!), „îşi aruncă ochii pe fereastră" şi văzu cum *ostaşii lui Iordache „luaseră cu repeziciune tunurile şi erbăriile şi că unii dintrînşii năvăleau în pîlcuri pe scara chioşcului său, îmbrîncind chiar şi streiţile de pe la posturile lor"*. Tudor *„rămase ca trăznit"* şi *„atunci începu să înţeleagă cursa în care cădea"*. Autorul scrie că erau de faţă şi căpitani de ai săi, dar din nou nu numeşte pe niciunul (iar din altă parte ştim că Fotino socotea pe Macedonschi şi pe Prodan drept căpitani ai lui Tudor!), către care Tudor ar fi zis: *„Eu merg unde ziceţi voi; sufletul meu însă presimte un ce rău, care de mi se va întîmpla, sîngele meu să fie asupra voastră şi asupra copiilor voştri"* [2]. Dacă este exactă informaţia relativă la scena văzută de Tudor prin fereastra foişorului, atunci avem un argument în plus să nu credem că înlăuntru, în foişor, erau căpitani ai lui Tudor, lăsaţi de eterişti; puteau recurge, într-o asemenea situaţie, la un gest disperat, care nu convenea nici eteriştilor; desigur, afară de cazul în care paza, care i-ar fi imobilizat, era suficient de puternică. Citind atent izvoarele, putem accepta că înlăuntru, cu Tudor, se aflau cel puţin D. Macedonschi şi Hagi Prodan, socotiţi de Fotino drept căpitani ai acestuia.

Încercînd — după izvoare — să ne transpunem cît mai exact în acele clipe, gîndim că totul a trebuit să se execute în mare grabă din partea eteriştilor, care aveau conştiinţa riscului. Nu era timp de discursuri şi de dialoguri prelungite. Aşa încît, pentru final, ni se pare mai verosimilă informaţia lui M. Raybaud (avînd la bază tot surse eteriste) despre acea „inspiraţie" de moment a lui Iordache. Chiar dacă relatarea lui M. Cioranu ar fi şi ea adevărată (cu ieşirea lui Iordache în veranda foişorului), ea se completează cu cea a lui M. Raybaud. Este însă greu de crezut că Ior-

---

[1] Apud M. T. Radu, *op. cit.*, p. 471.
[2] Ilie Fotino, *op. cit.*, p. 151; s.n., G.D.I.

dache ar fi ieșit din foișor în față, în partea dinspre „lagărul pandurilor". La biserica de peste drum abia fusese înmormîntat Urdăreanu, cu paradă militară. Era totuși riscant pentru Iordache să apară în fața acestor panduri și căpitani, cu care să angajeze un dialog despre „trădarea" lui Tudor. Dacă a avut loc o asemenea scenă (numai după M. Cioranu ; lipsește în celelalte relatări), în absența lui Tudor (reținut în foișor, deja prizonier), atunci ea nu se putea consuma decît în partea dinspre curte a foișorului, unde — cum am văzut — nu erau dispuși pandurii, ci arnăuții greci de sub comanda lui D. Macedonschi, „sîrbii" lui Hagi Prodan, care deja preluaseră, rapid, paza foișorului, și bulgarii de sub comanda lui Alex. Pavlovici. Prin urmare, o scenă — repetăm : dacă a fost ! — regizată și, firește, desfășurată cu toată repeziciunea impusă de împrejurări.

M. Cioranu ne relatează în continuare că el (iarăși : de ce tocmai el ?), după ridicarea lui Tudor din Golești, a plecat la Pitești și a ajuns seara la locuința lui Iordache (casele boierului Iancu Mavrodolu), pentru a cere căpeteniei eteriste concursul în vederea încartiruirii oștirii pandurilor. Și scrie M. Cioranu că, intrînd „în sala caselor" menționatului boier, „a zărit pe Tudor într-o odaie șezînd pe un pat și pe Ghencea păzindu-l cu pușca în mînă, lîngă dînsul, iar căpitanul Iordache se plimba prin odaie". Din locul în care era, M. Cioranu scrie că ar fi auzit pe Tudor replicînd astfel : „Și ce vreți de la un om pe care, *după vicleniile ce le-ați urmat, ați întors chiar oștirea lui de l-au dat în mîinile voastre*, voi, oameni fără căpătîi și străini cu totul de această țară ? Gîndiți-vă singuri voi printr-aceasta la ce căpătîiu o să ieșiți ? *Vreți să mă omorîți ? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rînduri. Mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămașa morții. Turcii sînt în țară, dar nu sînteți în stare, și nu veți fi niciodată a vă bate cu dînșii cu ispravă*". Apoi, M. Cioranu scrie, într-o frază echivocă sau confuză, că și-a împlinit „misia" [1]. Dacă așa va fi replicat Tudor, atunci, între altele, reiese că regia eteristă a complotului i-a putut lăsa și lui impresia unei desolidarizări a oștirii sale ; deși prima frază din replica lui Tudor ar putea fi interpretată și ca un adaos la încercarea subtilă a memorialistului de a se dezvinovăți.

---

[1] N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 297 ; s.n., G.D.I.

Din Piteşti, Tudor a fost pornit spre Tîrgovişte a doua zi, 22.V/3.VI, orele 8 dimineaţa, sub pază puternică, prin Văcăreşti şi Cîmpulung, iar pandurii au intrat în Piteşti în aceeaşi zi, însă la orele 14 [1]. La Tîrgovişte, calculînd după I. Fotino, Tudor a ajuns în dimineaţa zilei de 23.V/4.VI şi a fost introdus la Alex. Ipsilanti pe „scara sacră" [2]. Ajuns aci, Tudor — după I. Fotino — ar fi fost judecat şi condamnat la moarte, apoi graţiat şi din nou condamnat la moarte. Prea multe, prea grave şi prea repede petrecute, ca să le putem crede !

În Tîrgovişte, Tudor, condamnatul la moarte (dar condamnat nu după „judecata" şefului eterist, ci din momentul ridicării de la Goleşti, victimă a complotului) a fost lăsat, într-una din zile, să se plimbe „liber" prin oraş — „însă tot sub priveghere secretă, ca să nu fugă", adaugă I. Fotino [3]; şi — adăugăm noi — liber, ca să se răspîndească vestea că nu i se face nimic, că este în libertate. Între timp, continuîndu-şi marşul, oastea pandurilor se apropia de Olt. Eteriştii, la Tîrgovişte, calculau, desigur, şi momentul optim pentru a-l suprima pe Tudor. Într-o zi următoare, Tudor, condamnatul la moarte, a fost „invitat" la un „ospăţ, la Mitropolie" — ca să se reţină bine cum petrece el zilele şi nopţile la Tîrgovişte şi să capete consistenţă următoarea minciună, după ce Tudor n-a mai apărut nici la „plimbări" şi nici la „ospeţe", anume, că a plecat în Rusia, dar că se va întoarce.

Dar lui — celui ales de „norodul românesc" pentru a-i fi „chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor" — i se apropia ceasul din urmă, calculat cu sadism de asasini.

Relatăm după I. Fotino — mai în măsură decît alţi autori să cunoască asemenea „detalii". După menţionatul „ospăţ" de la Mitropolie, pe la miezul nopţii, cînd s-au risipit musafirii, urmîndu-se instrucţiunile lui Al. Ipsilanti, Vasile Caravia — „monstrul de la Galaţi", un beţiv notoriu, vinovatul direct şi principal, apoi, pen-

---

[1] *Ibidem*, p. 297—298 ; s.n., G.D.I.

[2] Arogantul şef al Eteriei mai avea acolo, în casele lui Geartol, şi o scară numită „liberă" (de serviciu !). Pe acea „scară" nu intra nimeni „fără voie" — scrie I. Fotino, adăugînd că „mulţi din ostaşii eleni mai susceptibili calificau faptul de fanariotism, vanitate, despotism, obstacol al libertăţii etc." (I. Fotino, *op. cit.*, p. 152, s.n.). Prin urmare — dacă informaţia lui I. Fotino este exactă —, „în văzul lumii" şi „de ochii lumii", eteriştii s-au purtat cu multă „diplomaţie" faţă de Tudor — desigur, ca oastea pandurilor să nu afle adevărul.

[3] I. Fotino, *op. cit.*, p. 153.

tru masacrarea mavroforilor greci la Drăgășani —, Gherasim Orfanos, Constantin Cavaleropulos („adjutantul" lui Ipsilanti) și „Gornovschi polonezu" l-au luat pe Tudor — așa, „într-o doară" ! — „ca să facă (la miezul nopții ! — n.n., G.D.I.) o preumblare prin oraș, și se duseră cu vorba pînă afară din Tîrgoviște, în dosul Mitropoliei, aproape de o grădină zisă a lui Ciocîrlan, unde erau trimiși mai dinainte doi ostași cari săpau o groapă într-un șanț" [1].

Întrerupînd puțin sursa noastră, apreciem că, poate în drum, într-un loc dosnic, apropiat de cel al martiriului, s-a putut petrece o scenă — transmisă de Nicolae Popescu din Mușetești, care o reținuse de la Chiriac Popescu —, scenă care merită a fi reținută de noi toți pentru dramatismul ei și mai ales pentru vorbele pe care le-ar fi rostit Tudor, conștient că este dus la moarte.

Nicolae Popescu din Mușetești îi scria lui C.D. Aricescu, la 4 aug. 1872, că după moartea lui Tudor a venit la Brașov Chiriac Popescu, „spuind episcopului ⟨Ilarion⟩ și la toți chiar, că pe Tudor, din porunca lui Ipsilantu, l-au scos noaptea căpitanul Vasile Caravia din Mitropolia Tîrgoviști(i), unde era arestat, și l-au dus, împreună cu alți arnăuți, pe iazul mori(i), unde, din porunca lui Caravia, arnăuți(i) au înfipt sulițele în spatele lui Tudor, care au căzut în brînci, zicînd aceste cuvinte : «*Hoților și tîlharilor, dacă sînteți oameni vrednici, duceți-vă și vă bateți cu turcii și-i scoateți din țară, dară nu cu mine, un om dezarmat. Și să știți că trupurile voastre o să le mănînce cîini(i) Țări(i) Românești și păsările prin munți*»" [2].

Poate n-a fost ultima scenă, cum se arată în izvorul citat. Este de crezut că ultima a fost cea relatată de I. Fotino, după care continuăm. Unul din grobari, cel desemnat a-i fi călău — Nicolas Pargas, să i se cunoască și lui numele —, s-a apropiat de Tudor, „cu un satîr în mînă", zicîndu-i să-și facă, după uzanță, „ultima rugăciune". După zile și nopți de chin [3], dar mai ales de coșmar — comparabil, în istoria de pînă atunci a românilor, numai cu acela al lui Constantin vodă Brîncoveanu —, Tudor era, desigur, istovit cu totul. A mai putut — și a mai dorit, poate —

---

[1] *Ibidem*, p. 152—153.

[2] Arh. St. Buc., fond. Saint Georges, inv. 1126, pach. III, doc. 14, f. 30 ; s.n., G.D.I.

[3] Vorbind despre aceasta și referindu-se direct la Caravia, I. P. Liprandi scrie că „acest monstru a supus pe Tudor la tot felul de torturi, numai pentru a afla unde și-a ascuns banii, crezînd că are sume mari de bani. Pentru că asemenea descoperire îi interesa pe toți mai mult decît toate faptele lui Tudor" (*D.I.R., 1821*, V, p. 427—428).

să rostească în fața asasinilor — „cu voce tremurătoare", notează I. Fotino, —, o replică scurtă, din acelea pe care i le cunoaștem, ieșită din străfunduri, ca un ecou lăuntric, pentru sine: „Omoară-mă, să scap". „Și punîndu-și mîinile pe obraz, îndată fu decapitat de călău... Corpul lui fu aruncat în groapa care era deja pregătită și acoperit cu pămînt și cu pietre" [1] — încheie I. Fotino relatarea unuia din cele mai tragice episoade din istoria românilor, iar noi, azi, din decență și respect pentru memoria celui care a suferit atunci martiriul, ne abținem să reproducem și tirada ostentativ eroică cu care autorul filoeterist își încheie fraza.

Era în noaptea de 27 spre 28 mai stil vechi/8 spre 9 iunie stil nou 1821.

Notăm ceea ce, poate, intrase și în stratagema eteristo-fanariotă, că în noaptea asasinatului oastea pandurilor se pregătea să treacă Oltul, la Drăgășani, unde o aștepta lupta cu turcii ieșiți în întîmpinare, la 29 mai/10 iunie, luptă ce nu putea fi evitată.

„Astfel a fost curmată, prin trădare, viața lui Tudor, fără nici o cercetare și fără nici o formă «de judecată»" — comentează I. P. Liprandi [2]. Iar marele nostru istoric Nicolae Iorga a comentat odiosul asasinat în frazele antologice deja citate (v. mai sus, p. 15). În scurtele, dar prețioasele însemnări ale modestului popă Ilie de la mănăstirea Butoiul citim: „Și cu durere de inimă am auzit și am plîns cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani [3] ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept și da crucea la norod de se-nchina. Și multă jale era pe noi toți. Iară turcii veniră și ei în țară ca să jefuiască și să omoare pe zavergii lui Ipsilant, care acum jefuia fără păcat" [4].

---

[1] I. Fotino, *op. cit.*, p. 153. Despre topografia locului asasinatului v. Radu Gioglovan, *Unde a fost ucis Tudor Vladimirescu?*, în „Acta Valachica", Tîrgoviște, 1972, p. 89—100.

[2] *D.I.R., 1821*, V, p. 303.

[3] Popa Ilie îi putea avea în vedere pe D. Macedonschi și pe Hagi Prodan, care lăsaseră impresia că ar fi fost „căpitani ai lui Tudor", așa cum îi numește și Ilie Fotino. Confuzia a persistat pînă la apariția cărții lui M. T. Radu. La astfel de „trădare" se poate referi și I. P. Liprandi. Am demonstrat: cei doi, amintiți, n-au fost „căpitani ai lui Tudor", ci, fără a fi integrați organic în „Adunarea norodului", cu subordonații lor, au slujit cauza eteristă.

[4] *Izvoare narative*, 1821, p. 271.

Ce s-a mai petrecut de aici înainte aproape că nu ne mai interesează. Revoluția românească din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, practic se încheiase, înfrîntă — și nu din vina românilor ! Evenimentele, cîte s-au mai petrecut, sînt consemnate atent și în lucrări recente [1]. Noi le rezumăm cît se poate de succint în economia volumului de față.

Pandurii care, după trecerea lui Tudor, cu „Adunarea", spre București, rămaseseră în Oltenia (în nord, în mănăstirile din munți sau din Subcarpați ; pe „traseu" — la Strehaia, Gura Motrului, Tînțăreni ; în zona Craiovei — tabăra de la m-rea Jitianu) *au trebuit* să angajeze lupte cu detașamentele turcești de intervenție, ieșite în cale, cea mai importantă fiind lupta de la Zăvideni (26.V/7.VI), o luptă inegală în care pandurii lui Ion Solomon, în retragere spre munți, au fost înfrînți, cu pierderi mult mai mari însă din partea otomanilor. Pandurii, scăpați din încercuire, au continuat retragerea spre Rîmnicu-Vîlcea, unde I. Solomon, aflînd despre prinderea, apoi despre uciderea lui Tudor, a refuzat să se supună lui Al. Ipsilanti. Trimițîndu-și, de aci, pandurii pe la casele lor, credinciosul căpitan al lui Tudor a intrat în Transilvania „cu cincizeci de voinici". De aci va reveni mai tîrziu în țară.

Treptat, lipsa lui Tudor a dus la dezagregarea oștirii pandurilor. Al. Ipsilanti a reținut pentru armata sa cea mai mare și mai bună parte a artileriei, de asemenea și din provizii și muniții — pe care nu le-a știut apoi folosi !

Cînd oastea pandurilor a ajuns la Olt, cu efective încă destul de mari (4 000—5 000 de oameni), s-a aflat că turcii sosiseră deja la Drăgășani, dar fuseseră opriți să treacă rîul de două mici detașamente de panduri. Sub acoperirea unui mic detașament de 300 de voluntari — care, în noaptea de 27 spre 28 mai st.v. (cînd Tudor era asasinat la Tîrgoviște !), trecînd Oltul, s-a întărit în cîteva case din viile Drăgășanilor și a ținut lupta cu turcii în tot cursul zilei de 28 mai/9 iunie —, *grosul oștirii pandurilor*, ascuns vederii turcilor, a trecut Oltul spre Drăgășani „fără cea mai mică larmă sau slobozenie de puști" [2] și a susținut, *în ziua de 29 mai/10 iunie, la Drăgășani, lupta românilor cu turcii*. Lupta a fost considerată ca o victorie, deși pandurii, lipsiți de artilerie (cu care Iordache promisese că îi va urma !), au fost nevoiți să se retragă spre Rîmnicu Vîlcea. Aceștia își vor mai aduce apoi contribuția

[1] V. mai ales D. Berindei și Tr. Mutașcu, *Aspecte militare...*, ed. 1973, p. 156 și urm.

[2] Chiriac Popescu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 205.

în *lupta eteriștilor cu turcii, tot la Drăgășani, la 7/19 iunie* — de fapt, un adevărat dezastru pentru o armată neinstruită și nedisciplinată, pusă sub comanda unor „generali" închipuiți, precum Caravia și alții ca el. Entuziaștii mavrofori au căzut nevinovați, „îi sfărîma și îi tăia (turcii) ca pe niște miei" [1].

Cetele de panduri se vor mai regrupa în Oltenia, uneori laolaltă cu cete de arnăuți care-și căutau scăparea, susținînd lupte cu turcii ieșiți în cale, cea mai importantă fiind lupta de la Slobozia (3 km. S—V de Tîrgu Jiu), luptă în care a căzut prizonier și Papa Vladimirescu, fratele lui Tudor (împreună cu Ghiță Haiducul, Papa a fost dus în Turcia, unde i s-a pierdut urma). Resturile oastei pandurilor, urmărite îndeaproape de turci, s-au retras în Transilvania peste muntele Scărișoara, luptele de amploare încetînd spre sfîrșitul lunii iulie 1821.

---

[1] Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 95. „Bulgarul" lui Chiriac Popescu o comentează astfel: „...Această bătălie n-a fost bătălie, ci urgie dumnezeiască... Neînvoiala și vrajba comandirilor lui Ipsilanti care urma între ei din capul locului (=adică: existentă de la început — n.n., G.D.I.) au adus acea turburare și neorînduială în oastea care, fără a se bate, a dosit toată din poziția bătăliei și au rămas vrăjmașii stăpîni ai poziției noastre fără trudă mare, și a tunurilor și pedestrimii noastre" (*Ibidem*, p. 212). De acest dezastru se fac vinovați în primul rînd comandanții lor, în primul rînd Vasile Caravia și Iordache Olimpiotul. Răspunderea cea mare revine, desigur, șefului Eteriei, Al. Ipsilanti. De asemenea, și-a spus cuvîntul lipsa de disciplină și slaba instrucție militară a trupei. Al. Ipsilanti — sub protecția diplomației țariste și cu concursul celei austriece, dar cu destule peripeții, urmărit de ai săi, supraviețuitorii de la Drăgășani, pentru a le plăti lefurile — va reuși să treacă în Transilvania, blamîndu-și public ostașii și căpitanii. I. P. Liprandi observă ironic că aceștia i-ar fi putut răspunde: „noi ți-am slujit așa cum tu ai știut să ne comanzi" (*D.I.R., 1821*, V, p. 439). Bimbașa Sava, precum îndeobște se știe, la 7/19 august, în București, și-a primit „plata" de la turci, pentru serviciile aduse (trecuse de partea lor cînd înțelesese că eteriștii nu mai au nici o șansă: a fost ucis cînd venea să se prezinte personal la comandantul general al trupelor otomane de intervenție. Dramatic a fost că uciderea lui Sava a fost urmată de excese otomane, în căutarea „arnăuților").

PENTRU TOT NORODUL ROMÂNESC

(în loc de concluzii [1])

În 1810, din Bucureşti, Moise Nicoară scria lui Petru Maior la Buda, precizînd că scrisoarea sa „e scrisă într-o ţară la care, cu atîta mai ales ni se cuvine a privi, cu cît de asta doară se ţine onoarea noastră mai vîrtos, fiindcă *din toate părţile, care le locuie naţia noastră, numai asta a ţinut numele aesta urechilor noastre aşa dulce, ochilor aşa înălţat, aşa strălucit, altor ginte vrednic de [...] invidie, adecă Romană*, şi fiindcă aici se află mijlocirile, mai puternice, carele întrebuinţîndu-le, astăzi-mîine, multe folositoare urmări cu laudă ar putea ferici romuleni surpaţi" [2]. Iar în 1811, într-o dedicaţie în versuri, acelaşi Moise Nicoară se referea la „tîrzia deşteptare a *României*" [3].

Împrejurări istorice complexe — asupra cărora ne-am oprit, succint, la începutul acestei cărţi — au făcut ca revoluţia românilor, din 1821, să izbucnească şi să se desfăşoare în ţara dintre Carpaţi şi Dunăre, Ţara Românească — *Valahia, pentru străini!* — România, cum constatăm că deja o numea un român „de dincolo de munţi" coborît „în ţară" — şi, poate, nu va fi singurul document! — înainte ca numele acestei ţări să apară în titlul unei cărţi, despre ea, scrisă în greceşte şi publicată, în 1816, „în Lipsca Saxoniei" [4].

Un veac de chin nemăsurat în spaţiul carpato-danubiano-pontic, veac început, ca un simbol, cu cea mai zguduitoare jertfă a evului de mijloc românesc, aceea a lui Constantin Brîncoveanu, avea

---

[1] Redăm aici, şi în economia acestui volum, succint, cuprinsul unui studiu care, în stadiul actual al cunoştinţelor, ar putea lua proporţiile unei cărţi independente.

[2] Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861)*..., Arad, 1943, p. 145.

[3] *Ibidem*, p. 35.

[4] D. Philippide, *Geografia României, pentru o înţelegere mai exactă şi mai deplină a istoriei ei.*

să se încheie, după legile nescrise ale istoriei, la capătul unei încordări extreme a tot ce era mai curat și mai vital în oamenii pămîntului, cu deschiderea irevocabilă spre evul modern. Dar, ca și cînd noua zidire nu se putea înălța fără alte jertfe, cei aleși pentru a fi neamului lor „Crăiuț" sau „Domn", au sfîrșit sub cumplita roată a Mariei Tereza ori sub satîrul călăului poruncit de acel „șearpe galbin prefăcut". E drept, ei au sfîrșit astfel, dar „zidirea", ca în baladă, s-a înălțat, din suferință spre lumină, mai echilibrată și mai impunătoare decît cea de pînă atunci. Ceea ce nu însemna că meșterii locului nu puteau să ridice o alta și mai impunătoare, cînd urma să-i vină vremea.

Veacul acesta de apăsare, dar și de clocot purificator — procesul revoluționar! — a făcut să se apropie mereu mai mult, mai organic și mai de nedesfăcut cei care au răbdat și au dat atîtea „domnilor de pămînt" și împăratului, sultanului și altora, numai „sufletul" lor n-au vrut să și-l dea [1]. Piereau zdrobiți de bîtă și de roată unii, sfîrșeau alții sub biciul „mumbașirilor" sau în alte chinuri ale căror descrieri, ajunse pînă la noi, nu sînt doar figuri de stil, ci realități crude, confirmate documentar, dar tot se înmulțeau și se prelungeau nedeile pe arcul carpatic, „urcau" în „Mărginime" și mai departe Calendarele și Mineele din tiparnițele Rîmnicului oltean [2] și mai mult decît pînă aci coborau „în țară", cu turmele, oierii [3]. O durere înăbușită în Jina Sibiului găsea alinare în Corbii Cîmpulungului și Curtea de la Viena se vedea silită să admonesteze cu mare asprime patriciatul orașelor săsești sau conducerea Comitatelor fiindcă ajunsese pînă la auzul împăratului exclamația românilor de la răsărit de Carpați, cum că „*tota Transilvania ad nos venit*"; iar împăratului îi trebuiau contribuabili, ostași și oameni de muncă.

Începînd de la marea împlinire a anilor 1599—1600, parcă tot mai multe fapte și gesturi, în spațiul vechii Dacii, erau gîndite și împlinite în numele și pentru interesele mari ale întregului neam, ale națiunii moderne care, treptat, se năștea, fapte și gesturi jalonate pe două direcții principale: pe de o parte, ieșirea din ca-

---

[1] Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, ed. a II-a, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1977.

[2] Al. Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1972; Octavian Schiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

[3] C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII—XIX*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1976.

drul mereu mai strîmt şi anacronic al feudalismului, pe de alta — pentru restatornicirea drepturilor românilor, în primul rînd dreptul de a fi ei înşişi în „veacul naţiunilor". Se gîndea şi se lucra mereu mai mult — cu perseverenţă, dar fără ostentaţie şi cu chibzuinţă adîncă —, *pentru „tot norodul românesc"*.

La începutul veacului al XIX-lea, după lecţia severă a anilor 1812—1815, severă, în primul rînd, pentru ţările mici şi mijlocii ale Europei, cu deosebire pentru cele din sud-est, ideea unor acţiuni conjugate se impunea cu necesitate pentru a contrabalansa jocul de interese al marilor puteri. Necesitatea era clar înţeleasă, căci justeţea cauzei era de domeniul evidenţei elementare. Numai că, de la un cerc la altul de conducători, *căile* de colaborare erau concepute diferit. Şi *căile* erau de luat în seamă, căci pe cele mai bine alese se putea ajunge la colaborare, în vreme ce altele — oricît de generoase erau ideile ! — puteau duce la neîncredere şi dezbinare ; ruperea ideilor, a opţiunilor politice, a căilor, de concretul istoric, cu atît mai mult ignorarea deliberată şi îngust-interesată a acestuia era profund dăunătoare conlucrării pentru cauza cea mare şi dreaptă de care vorbeam. Era, de asemenea, esenţială, temeinicia pregătirii şi competenţa în ducerea luptei pe o cale sau alta. Orice aventură, în spatele unor fraze pompoase şi în numele unor principii generoase, era, firesc, dăunătoare în primul rînd propriului popor şi cauzei generale în al doilea rînd.

Am văzut mai sus, în cap. II, că şi în sud-estul Europei toate acestea nu erau gîndite într-un singur fel în cercurile politice şi, în consecinţă, nu se acţiona într-un singur mod. Sîrbii depăşiseră ceea ce am numit „etapa Caragheorghe" şi calea pe care intraseră, după 1817, prezenta interes ; obţinîndu-se succese pentru poporul propriu, ele erau utile şi vecinilor, inclusiv românilor. A spus-o Tudor însuşi, cum am arătat, la prima convorbire cu Udritzki, secretarul Agenţiei austriece din Bucureşti. Bulgarii concepeau şi ei revoluţia lor în cel puţin două moduri. Aşa stăteau lucrurile şi la greci. Orice „joc de-a revoluţia" era extrem de periculos — şi propriului popor şi altora. Nu mai reluăm aici chestiunea. Vom spune numai că doar aşa privind-o, putem rezolva — istoriografic — problemele delicate cu care s-au confruntat, atunci, popoarele, rezolvare care se poate constitui ca o „lecţie" a istoriei.

*

Revoluţia românească din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a fost gîndită şi s-a desfăşurat ca acţiune ce privea şi interesa întregul popor român. O dovedesc tot mai mult izvoarele deja cunoscute, pe măsură ce sînt supuse unei analize mai atente,

dar și altele noi, puse de curînd în circuit științific, care vin să confere consistență unor ipoteze.

Astfel, dacă poporul român, asuprit și nedreptățit în întregul spațiu pe care-l locuia, se găsea — cum observa consulul francez la București în 1816 (v. p. 29) — în fața unei revoluții „pe care o crede apropiată și pe care o imploră", pregătirile în acest sens devin — și istoriografic — tot mai sesizabile. Oamenii politici români, dar și cărturarii și cei de afaceri, strîngeau tot mai mult legăturile, chiar dacă nu întotdeauna deliberat și conștient. Strîngerea legăturilor la acest nivel era și expresia, cea mai ușor de sesizat istoriografic, a spiritului și „instinctului" de conservare ale poporului. Precum se poate acum afirma cu nici o teamă de a greși, sprijinirea, pe căi diverse, a românilor „de peste munți" n-a încetat cu moartea lui Constantin vodă Brîncoveanu, iar trecerea lui Gheorghe Lazăr „în țară" și implicarea lui directă în marele efort de „renaștere" națională, în revoluția românească din 1821, nu o privim decît ca o expresie a unei vaste „infuzii" de frați „de dincolo", la Sud de Carpați, ca și la Est dealtfel.

Pe drumul redeschis de cercetări recente se impune o revedere mai atentă a izvoarelor care pun în evidență constituirea și acțiunea, grea și nu fără fisuri, dar perseverentă, a opoziției pămîntene față de cercurile fanariote din Principate, pînă în 1821, după cum se reimpune — conform izvoarelor ! — o apreciere mai corespunzătoare, mai la justa expresie și valoare a luptei naționale din Transilvania, pe linia redeschisă cu toată competența de acad. David Prodan.

În ce-l privește pe Tudor însuși — și, poate, cercul restrîns cu care conlucra —, am arătat mai sus cu cine discuta probleme de istorie și, desigur, și de politică „la zi" ; cu cine își împărtășea „sentimente patriotice" pe cînd — să reținem ! — îndrepta hotarele țării, în 1819, în zona de munte ; de unde și de la cine pornea el, în 1814, la Viena ; „ușurința" cu care, revenind din București, trecea prin Ardeal și „cobora" la Mehadia, „la băi", precum pașoptiștii mai tîrziu ; și cine i-a împrumutat lui sume mari de bani pentru a porni acțiunea în Oltenia în 1821, ca și menționea, nu prea luată în seamă pînă acum, că sub comanda lui avea circa 1 500 de *ardeleni* [1] etc., etc.

Interpretarea, în sfîrșit, a steagului revoluției — quintesență a programului revoluționar — întărește, odată în plus, ideea asupra căreia stăruim în acest final.

---

[1] *Revoluția din 1821. Doc. ext.*, p. 95.

Pe aceeași linie reținem, de la început, teama diplomației și a cercurilor militare habsburgice față de ecourile și implicațiile acțiunii din Țara Românească printre românii „de peste munți". În Transilvania, vestea despre izbucnirea revoluției la sud de Carpați a „căzut" pe o frămîntare deosebită, care nu încetase după 1784, iar acum se amplificase, cu prilejul efectuării „conscripției csyrakiene" (1819—1820).

1. S-a ridicat un crăiuț cu numele Todoraș

Referindu-ne la ecourile revoluției din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, printre românii din Transilvania [1], documentele puse pînă acum în circuit științific ne permit să comentăm aceste „ecouri" cu toată claritatea, pe un spațiu vast (practic, peste tot), din chinuitele sate românești ale comitatului Hunedoarei [2] pînă în țara Bîrsei și din străvechea Silvanie [3] pînă în depărtata „Țară de fagi" a nordului Moldovei, atunci sub ocupație habsburgică [4]. Documentele găsite și publicate pînă acum ne dau certitudinea că la o investigație sistematică vor fi găsite încă foarte multe.

Și „ecourile" în Transilvania cuprind categorii diverse de populație românească: preoți, țărani, argați, copii, chiar grăniceri (simpli ostași, dar și gradați și ofițeri). Astfel, se cunosc mai multe „cazuri" din satul Sulighete (Hunedoara), îndeosebi gestul unui țăran mai în vîrstă, Adam Bedia, care, de cîte ori se adună mai mulți țărani, scoate o „hîrtie în formă de scrisoare", din care citește (cum a făcut, de pildă, vineri 30 martie): „Se face înștiințare că, de către răsărit s-a ridicat un crăiuț cu numele Todoraș, întîi cu puțină oaste, dar din zi în zi ea sporește,

---

[1] Studiul de referință rămîne cel al acad. A. Oțetea, *Țăranii români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii", IX, 1956, p. 125—133, reluat și amplificat de autor, peste 10 ani, în studiul: *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, pus (p. 9—27) în fruntea vol.: *D.I.R., col. Hurmuzaki*, s.n., III., Ed. Acad. R.S.R., București, 1967, titlul studiului fiind identic cu subtitlul volumului de documente (culese și publicate de același autor).

[2] V. *Din trecutul de luptă al țărănimii hunedorene*, Hunedoara, 1967, p. 163 și urm., unde se preia copios după primul studiu al lui A. Oțetea, fără noutăți de documentare și interpretare.

[3] Gr. Beldeanu, *Sălajul pe treptele istoriei poporului român*, în „Acta Musei Porolissensis", Zalău, 1979, p. 550.

[4] Ionel Dîrdală, *Ecoul revoluției din 1821 în nord-vestul Moldovei*, în „Anuarul Institutului de ist. și arh. A. D. Xenopol", Iași, X/1974, p. 277—279.

pînă acum s-au adunat vreo cîteva sute şi mii, Dumnezeu o şi ajuta, că vrea să facă dreptate, şi acuma îi în Ţara Românească, isprăveşte lucrul cu boierii şi, de se va sfîrşi lucrul bine acolo pînă în Paşti, o da şi într-acoace, că un crăiuţ o să vină din jos, ca să se întîmple laolaltă, să facă şi aicea dreptate" [1]. Un alt ţăran, tot din Sulighete, Ignat Ungur, declara, între altele, că acel crăiuţ Todoraş, cînd va veni şi la ei, se va purta cu nobilii cum se poartă cu boierii în Ţara Românească: pe cei care nu sînt de partea lui Todoraş „îi vor jupui de vii pînă la genunchi" ; iar el, Ignat Ungur, „pe stăpînul său de pămînt îl va omorî chiar el". În legătură cu „hîrtia" lui Adam Bedia, într-un raport ulterior contele Banffy îşi exprima părerea că „acea hîrtie..., fără îndoială, va fi proclamaţia instigatoare a lui Tudor Vladimirescu" [2]. Două fete româncе, prietene, una servitoare într-o familie de nobili, discutau la 27 martie. Servitoarea, Călăruţa Călăpari din Ilia, a fost întrebată de prietena ei, Tinca lui Pascu Cornea din Sulighete: „Dar tu, Călăruţa, ce vei face, pentru că nu peste mult timp, într-o noapte, pe nobili şi unguri îi vor omorî ; ce ştiu aceia că tu eşti româncă ori unguroaică, şi pe tine te vor omorî, cu siguranţă, fiindcă locuieşti la unguri" [3].

Soţia unui nobil pretindea că şi copiii spuneau pe stradă: „Acum vor tătînii noştri să omoare pe nemeşi" [4].

Nobilii nu au încredere în armata dislocată în teritoriu („regimentele grănicereşti"), fiindcă — spuneau cei din comitatul Hunedoarei — „o parte din această armată e de acelaşi neam şi de aceeaşi religie cu poporul de rînd". Un nobil din comitatul Hunedoarei, mergînd la Deva, a surprins pe uliţa Poştei conversaţia dintre doi grăniceri români. Unul, mai bătrîn, spunea celui mai tînăr că în două-trei săptămîni va veni şi la ei Todoruţ. „Aceasta o simt şi ungurii, căci, în groaza lor, nu ştiu unde să se ascundă" Cînd respectivul nobil, apropiindu-se de ei, le-a spus să nu vorbească astfel în piaţa Devei, că-i aud ţăranii, grănicerii i-au răspuns să-şi vadă de treabă, iar cînd i-a întrebat de unde sînt şi cum îi cheamă, grănicerii au răspuns „din satul cu oameni" şi, respectiv, „ca pe tine" [5]. În unele ordine militare care se dă-

---

[1] *D.I.R., Hurmuzaki*, s.n., III, p. 176.
[2] *Ibidem*, p. 176.
[3] *Ibidem*, p. 219.
[4] A. Oţetea, *Solidaritatea românilor ...*, în *loc. cit.*, p. 21. Alte cazuri la V. Şotropa, *Zavera din 1821 şi regimentul năsăudean*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", Cluj, IV, 1926—1927, p. 137.
[5] A. Oţetea, *Solidaritatea românilor...*, *loc. cit.*, p. 24.

deau comandanților de regimente românești se atrăgea atenția ca ofițerii să nu fie ademeniți „în partea revoluționară". Cînd la mijlocul lunii mai, regimentul românesc din Năsăud primește ordin să ocupe zona primejduită, spre Moldova, sublocotenentului Borcocel i se atrăgea atenția „să avertizeze pe soldați că la caz de opoziție și neascultare vor fi predați Curții marțiale" [1]. Dacă unii vorbesc de venirea „crăiuțului Todoraș" în Ardeal, alții vorbesc despre reizbucnirea răscoalei în Zarand, unde se pregătesc partizanii lui Horea. Un Sofronie Costea, întrebat în legătură cu pedepsirea unor iobagi, a răspuns: „E lucru dracului, fiindcă partizanii lui Horea vor să pornească din nou din comitatul Zarandului" [2]. Și se dă răscoalei preconizate același caracter precumpănitor național românesc, ca și în 1784.

Un Teodor Aron exprima ideea că armata imperială, dacă va veni în Transilvania, va fi de partea românilor. Arestat și interogat, el a adăugat: „Poporul român va fi pus acum pe picior de război. Poporul român vrea să se răscoale din nou, după cum a făcut-o cu cîțiva ani mai înainte". Cît privește armata, mai preciza el, aceasta „n-a fost trimisă aici în Transilvania să potolească frămîntarea poporului român, ci împotriva națiunii maghiare, pentru că armata, ridicînd arma împreună cu poporul român împotriva ungurilor, să-i omoare cu puteri unite" [3].

Cît privește temerile diplomației și ale autorităților militare austriece, de la granița cu Principatele, ele s-au manifestat din primele zile ale izbucnirii revoluției românești în Oltenia. Este instructiv de reținut temerile, dar și unele reflecții din care rezultă clar înrudirea de sînge și de idealuri a românilor din Imperiu cu cei din Principate, cît și oprimarea socială și națională a românilor din Transilvania.

La 1/13.II, consulul austriac din București, preocupat să trimită informații verificate, cît mai exacte, atrăgea atenția că cele ce se petrec în Țara Românească „ar putea avea o influență nefavorabilă asupra graniței cezaro-crăiești" [4].

Revenind cu informații la 5/17.II, consulul austriac scria: *„...nu-mi pot ascunde îngrijorarea* întemeiată, anume *că spiritul de libertate și nesupunere, insuflat de slugerul Tudor și tovarășii lui românilor oprimați, va cuprinde ca o boală contagioasă și pe*

---

[1] V. Șotropa, *loc. cit.*, p. 138—140.
[2] A. Oțetea, *Solidaritatea românilor..., loc. cit.*, p. 23.
[3] *Ibidem.*
[4] *Revoluția din 1821. Doc. ext.*, p. 76.

românii vecini din Transilvania, care nici ei nu sînt trataţi cu blîndeţe de stăpînii lor domeniali şi îi va determina, dacă nu la o răscoală similară, dar cel puţin la o emigrare, în număr mare, spre Ţara Românească — o situaţie rea şi într-un fel şi în altul, a cărei prevenire din timp, prin mijloacele cele mai eficiente, este de cea mai mare importanţă" [1].

Diplomaţii îşi exprimau temerile, „ecourile" revoluţiei nu întîrziau nici ele să vină la Curtea vieneză şi la comandamentele de poliţie ori la cele militare. În consecinţă, împăratul dispunea masive concentrări de trupe pe linia Carpaţilor, spre graniţa Principatelor [2], iar cînd Tudor, cu „Adunarea", pornea spre Bucureşti, comandantul de la Sibiu al trupelor imperiale privea aceasta ca o „eliberare" de sub „presiune" a frontierelor Transilvaniei (firește, din zona lui) [3]. În aceeaşi ordine de idei reţinem că întărirea lui Tudor la Cotroceni, din momentul instalării sale acolo, a neliniştit cel mai mult Agenţia austriacă — şi aceasta nu întîrzia să întrebe „vremelnica ocîrmuire" (la 28.III/9.IV) „pentru acel vorbung ce... se strînge" [4]. Curtea de la Viena şi comandamentele militare au fost continuu în stare de alertă pînă în vara anului 1821, cînd situaţia s-a „liniştit" în Principate. Neliniştea era amplificată şi de prezenţa celor trecuţi din Ţara Românească şi Moldova în Transilvania, în special oameni politici (mari boieri), în Braşov mai ales şi în zonă, cu care revoluţionarii puteau conlucra.

Şi, mai departe, chiar după ce revoluţia a fost înfrîntă, după ce Tudor n-a mai fost, ecourile şi implicaţiile acesteia în Transilvania n-au încetat, nu s-au încheiat. De fapt, abia urmau să neliniştească din ce în ce mai mult nobilimea de aci, covîrşitor maghiară, şi pe habsburgi deopotrivă. Din nou considerăm că o cercetare sistematică în arhive ne poate duce, în acest sens, la constatări extrem de instructive, de natură să ne releve un aspect inedit

---

[1] *Ibidem*, p. 83 ; s.n., G.D.I.

[2] *„Graniţa Transilvaniei cu Ţara Românească este înţesată de armată"* — constata, cu satisfacţie neascunsă, dar şi ca o uşurare, corespondentul din Bucureşti al gazetei „Wiener Allgemeine Zeitung" *(Revoluţia din 1821.... Doc. ext.*, p. 114 ; s.n., G.D.I.) ; v. şi V. Şotropa, *loc. cit.*, ordine militare transmise regimentelor de graniţă. Vezi şi, mai recent, despre alte ordine militare — Al. Matei, *Revoluţia de la 1821 — moment al afirmării unităţii şi solidarităţii româneşti*, în „Tribuna", an. XXIV, 1980, nr. 25/19.VI.1980, p. 6—7, anexă.

[3] *D.I.R., Hurmuzaki*, s.n., III, nr. 29, p. 81—82.

[4] *D.I.R., 1821*, I, nr. 257, p. 417.

al tezei că revoluția românească din 1821 a slujit interesele majore ale întregului popor român, că în ea și-a întrupat dorințele și speranțele „tot norodul românesc" — cum scria pe Steagul cel mare al revoluției, chiar dacă *materializarea* ideii nu era posibilă atunci; dar revoluția era un pas foarte important către acel posibil, dorit a se împlini cît mai curînd.

2. „Sîntem de un neam, de o lege"

Pe aceeași direcție a unor considerații de prim plan ne reținatenția preconizatele legături cu Moldova, puse în evidență de documente — din fericire, păstrate (deși încă puține; sîntem siguri că au fost mai multe!) — provenind din sursă directă, adică de la Tudor însuși și de la unul din principalii săi colaboratori în cadrul „vremelnicei ocîrmuiri", marele vistier Alecu Filipescu-Vulpe.

Să rememorăm, după izvoare — supuse, acestea, unei analize calificate.

Boierii pămînteni din Iași, și din întreaga țară românească de dincolo de Milcov, ca și cei din Țara Românească, urmînd linia politică a opoziției pămîntene antifanariote, fără a respinge sau ignora cauza justă a luptei pentru eliberare a popoarelor din sud-estul Europei, nu s-au lăsat antrenați sau implicați, concret, în vreun fel, în acțiunea eteristă declanșată aci de prințul Alex. Ipsilanti în strînsă colaborare cu domnul fanariot și eterist Mihail Suțu [1]. Dacă i-au „ajutat" în vreun fel, *au fost siliți s-o facă*, în

[1] Am arătat și mai sus că nu avem nici o dovadă ce merită a fi luată în seamă care să probeze că boierii moldoveni — fie și „o parte" —, ca urmare a înțelegerii, din partea lor, a cauzei juste despre care am amintit, au sprijinit acțiunea declanșată de Alex. Ipsilanti în Moldova, că l-au sprijinit cîtă vreme „au crezut" în eventualul ajutor al țarului, trîmbițat de propaganda eteristă, desolidarizîndu-se după aceea. M. T. Radu *a demonstrat* în cartea sa, apărută în 1978, citată deja, că *armata eteristă* s-a purtat *în Moldova* ca o *armată de invazie*. Documentele publicate recent — și altele aflate în rolele de microfilm de la Arhivele Statului — confirmă, odată în plus, demonstrația lui M. T. Radu — și noi, trimițînd din nou la această excelentă lucrare, nu mai reluăm aici chestiunea. Vom mai da numai o apreciere elocventă și de la sursă, pentru zilele retragerii unor resturi eteriste înapoi prin Moldova, după ce trupele otomane au intrat în țară. Într-un extras din rapoartele primite de Metternich din București, datat 25.V/6.VI, citim, despre eteriști: *„Acești rebeli parcurg țara, devastează și jefuiesc ca adevărați tîlhari, astfel că locuitorii așteaptă ca pe eliberatorii lor trupele seraschierului Yussuf pașa..."* (*Revoluția din 1821..., Doc. ext.*, p. 303; s.n., G.D.I.). Pornind de la această demonstrație, confirmată încă de noi surse, vom spune doar — deplin-

condiții de veritabilă ocupație și de nesiguranță extremă pentru persoana și averea lor.

Domnul Moldovei — fanariotul și eteristul Mihail Suțu —, primind răspuns negativ la cererea de ajutor adresată țarului, dar și asigurarea că i se va acorda azil politic [1], la 29.III/11.IV, prin hrisov, anunță că părăsește „vremelnicește" țara, recomandînd mitropolitului și Divanului să se constituie o „vremelnică căimăcămie" [2]. Într-adevăr, a și părăsit Iașii în dimineața aceleiași zile [3], lăsînd țara, practic, pe mîna eteriștilor.

Preluînd conducerea țării, în condiții încă foarte grele, mitropolitul și Divanul au căutat mai întîi să liniștească țara și să obțină ieșirea grecilor eteriști de aci [4] și, îndată, au asigurat Poarta de supunere, cerîndu-i protecție [5].

Cu data de 1/13 aprilie luăm act de un document foarte interesant, original românesc: *legămîntul unui grup de boieri moldoveni*, în care, practic, *se pun bazele unui program politic de guvernare asemănător celui al conducerii revoluționare din Țara Românească*.

Mai întîi, se face *critica celor vinovați* (sub domniile fanariote, *„mai nainte cu un rînd doă de oameni"*, raportîndu-ne la

---

gînd apariția, în 1980 !, a unor fraze clădite pe teza Oțetea (v. *Istoria orașului Iași*, I, Junimea, 1980, p. 457—461) —, că din acest unghi de vedere trebuie privite „adeziunea" și „ajutorul" date eteriștilor lui Al. Ipsilanti de boierii români din Moldova, iar nu dintr-o încredere, chipurile naivă, în sprijinul țarului, ca apoi să se desolidarizeze de eteriști. Ne întrebăm și întrebăm: de ce continuă a se ignora probele evidente și a nu se lua în seamă, în acest sens, izvoare autentice, publicate încă la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru? Folosește aceasta științei istorice? Cauzei adevărului istoric? Ca să nu vorbim decît de știință și de adevăr istoric! (a se vedea, selectiv: *D.I.R., 1821*, I, nr. 210, p. 352—360; nr. 269, 279; II, nr. 13, 14, 15, 25, 43, 50; IV, nr. 60, 62, 79). Jafurile și silniciile eteriste au lăsat amintiri cumplite în Moldova. La 6 dec. 1848 încă, locuitorii de pe două moșii din ținutul Bacău (Borzești și Pătrășcani), jeluindu-se pentru abuzurile arendașilor, scriau: sînt atît de asupriți încît „putem a striga *că s-au făcut voința pravilă și sila dreptate, așa precum în epoha anului 1821*". (G. Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Ed. Junimea, Iași, 1973, p. 158; s.n., G.D.I.).

[1] *D.I.R., 1821*, I, nr. 263, p. 421—422.

[2] *Ibidem*, nr. 264, p. 422—424.

[3] *Ibidem*, nr. 265, p. 425—426; N. Rosetti-Roznovanu, care-l vestea pe Capodistria, prompt, despre această plecare, arăta că *„administrația interioară a provinciei este într-o stare deplorabilă"*.

[4] *Ibidem*, nr. 269, p. 428—429; doc. din 30.III/11.IV.1821.

[5] *Ibidem*, nr. 279, p. 441—442; doc. din 31.III/12.IV.

data actului) *pentru vătămarea drepturilor patriei*; a celor care au făcut ca „cinsté și averé fiștecăruia pămîntean" să fie „în tot ceasul" în „primejdii prăpăstuirii"; critica ultimelor legiuiri — „pravile înprumutati de la noroadile ce au știut să le dè ființă" —, care, aplicate, „mai de tot au stîrpit pe ale vechimii" [1].

Se trasează apoi *linia directoare a noului program*, „spre zădărnicirea răului ce s-au întins obștește pînă la nesuferire". Anume, cei „mai gios iscăliți" [2], autodefinindu-se ca „adivărat patrioți, neamuri boierești și însuși boieri", uniți „întru o sfîntă legătură cu numile viului Dumnezău, cunoscut și slăvit în sfînta troiță [3], hotărăsc": *„Să stăm întru o adivărată uniri și dreaptă credință și* pren chipurile cele mai înțălepte și bine chibzuite către locurile cuviincioasă ce ne va povățui vremé, și primesc, *să înstatornicim*, pri cît să va pute, *binele obștesc* [4], să lucrăm *pentru înfloriré obiceiurilor vechi a pămîntului*, unindu-le, pre cît să poate, *și cu hotărîrea pravelilor politicești potrivite cu sistima patriei, siguripsind*, prin o urmare ca aceasta, *cinsté și averea fiștecăruia patriot*" [5]. Dacă împlinirea acestora va necesita cheltuieli, ei, cei „legați" astfel și „uniți", vor constitui o „casă... spre întîmpinarea cheltuielii", „cu o *dreaptă analoghie, după starea și putința persoanii*".

Apoi — mai departe, —, concret, cum să se procedeze în continuare: *„prin sfat obștesc să să aleagă*, dintre noi, 15, mult 20 persoane [6], atît *din bătrînii ispitiți* cît și *din tinerii cu știință și purtători frumosului santiment*, cari *întru o adunari* la un loc ce să va socoti, împărtășind și tălmăcind între sineși împrejurările lucrărilor povățuitoare către bunul sfîrșit, *să alcătuiască înscris în puncturi sau capite*, anume cu *pre largă arătare*, care apoi *să să facă cunoscute tuturora*, ca de iznoavă giudecîndu-să și socotindu-să cu (s)cumpătate, să fie gata în toată vremea ce ne va chema prilejuri către lucrarea totului". Astfel, — se prevede mai departe — *„pe temeiul dobîndirii binelui obștesc*, ne alcătuim toți întru

---

[1] Aproape în același fel se face critica „răului" în importante documente programatice din Țara Românească.

[2] În textul publicat lipsesc iscăliturile.

[3] „Sfînta Troiță" este și pe steagul revoluției din Țara Românească și — în versurile de acolo — „tot norodul românesc" și alesul lui, la persoana I fac apel la aceasta.

[4] „Folosul de obște" era — ne reamintim — și lait-motivul din documentele programatice din Țara Românească!

[5] Textul subliniat este — iarăși ne reamintim — una din prevederile majore ale programului revoluționar din Țara Românească.

[6] Rezultă, deci, că era un grup apreciabil.

o *uniri de bună credință și dreptate prin jurămîntul cel nedezlegat*". Care dintre ei va trăda, „unul ca acela *să fie blăstămat*" — și urmează blestemul „creștinesc" — „dar și *de răsplătire omenească să nu scape*", ci, „îndată ce se va descoperi fapta lui, prin mîinile tuturor celorlanți *să priimască ticălosul sfîrșit din viața lui cea vinovată*" [1].

Este foarte posibil ca acest act — publicat, dar neobservat ori slab observat pînă acum! — să fie actul de constituire al acelei grupări care a redactat așa-numita „Constituție a cărvunarilor" din Moldova anului 1822, dar — pentru noi, aici și acum, în acest context — este important de reținut asemănarea, pînă la identitate, a principiilor cuprinse în el, cu cele ale programului revoluționar din Țara Românească. Legătura cu eteriștii este exclusă — după cum reiese din litera și spiritul documentului.

Tot dintr-un act din 1/13.IV, reiese că Divanul Moldovei deja însărcinase pe „cinstitul fratele nostru dum(nealui) vornec Aleco Calimah asupra tuturor rînduiților și asupra dregătorilor" din ținuturile de Sud ale Moldovei, Galați, Tecuci și Putna, cu instrucțiuni scrise, dar acesta fusese și povățuit „mai pre larg, prin viu grai". Și Divanul scria dregătorilor din aceste ținuturi ca, în unire cu cel numit mai marele lor, „să să alcătuiască unor trebuințî întocma, *după gingășitura ei*" (a acestei uniri — n.n., G.D.I.). Și, prin „lipcanii" deja trimiși în zonă, ca și prin cei ce i s-au dat vornicului Aleco Calimah, să adune „științi... de toate mișcările și aflările" de acolo, pe care să le trimită *urgent* („în ciasul și minutul ce să vor ști") Divanului, sub mare pedeapsă pentru neurmare întocmai [2].

„Gingășitura" acelei acțiuni operative o aflăm îndată, dintr-un „raport" al unui Ion Racoviță (din 3/15.IV, „la 9 ciasuri din zi"; deci, se proceda operativ, conform poruncilor) către vornicul Alecu Calimah, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 2/14.IV (trimisă la „11 ciasuri din zi"). Ion Racoviță îi scria vornicului că „venirea dumitale aice iaste de mare trebuință, fiind *vremé năcazului*, căci oșteni *elini*, *nenădăjduită fiindu-le aceasta ce s-au urmat* (după fuga fanariotului-eterist Mihail vodă Suțu și preluarea conducerii țării de către Divan, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costachi — n.n., G.D.I.), *s-au umplut de mînii*, ciudă și cîte alte împregiurări asemine acestii întîmplări. Ci venirea dumitale credem să poată face mare împresăone". Mai reținem, din

[1] *D.I.R., 1821*, II, nr. 1, p.19—20; s.n., G.D.I.
[2] *Ibidem*, nr. 2, p. 20—21.

acest raport, că turcii din Brăila deja îi sfătuiau pe moldoveni să stea pe la casele lor, să iasă la arat și la lucrul pămîntului — și raportorul era de părere că dacă ar lipsi oștenii (eteriști ! — n.n., G.D.I.), „ni-am împăcălui degrabă cu dînșii" (cu turcii — n.n., G.D.I.). De asemenea, tot de aci mai reținem că *Divanul intrase deja în corespondență cu pașa de Brăila* (Yusuf — n.n., G.D.I.). În final, acel Ion Racoviță îl chema grabnic pe vornicul Alecu Calimach în zonă [1]. Să reținem : era în ziua de 3/15 aprilie 1821, cînd la București și în Țara Românească se întețeau uneltirile fanarioților-eteriști și Tudor — convins că „făr' dă arme nu o să ne putem izbăvi țara" — își lua măsuri ca Bucureștii să nu încapă pe mîinile lor, scriind și „vremelniceștii ocîrmuiri" să fie mai energică și mai netemătoare [2].

Mitropolitul Veniamin Costachi se afla, cu Divanul Moldovei, la Iași, și preluase, practic, conducerea țării, în ciuda — repetăm — unor mari greutăți. Dregători și oameni de mare încredere fuseseră cu prioritate trimiși în zona de sud a Moldovei, cu instrucțiuni să procedeze după „gingășitura" misiunii și să informeze prompt despre tot ce se petrece acolo.

Ei bine — și aici am vrut să ajungem ! —, *exact în aceste zile „cad" cunoscutele instrucțiuni ale lui Tudor Vladimirescu către „vremelniceasca ocîrmuire", din 5/17.IV.1821, privitoare la legăturile cu Moldova* [3].

Citind atent atît de valorosul document, observăm mai întîi că Tudor — cu o exactitate ce ne uimește și azi ! — era la curent cu evoluția evenimentelor din Moldova [4], așa cum am constatat că era la curent cu cele ce se petreceau în serhaturi, la Dunăre. Dar Tudor, diplomat, lăsînd, aparent, întîietate, dar și răspundere organului „politicesc" (el era cu oștirea !), scria : „Prea sființia-ta și dumneatali (mare vistier) trebuie să le știți mai bine" unele ca acelea ; *„iar mai cu dinadins trebuința urmează să aveți corespondențe cu dumnealor boier(i) moldoveni, ca uni(i) ce sîntem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpînire și ocrotiți de*

---

[1] *D.I.R., 1821*, II, nr. 9, p. 27 ; s.n., G.D.I.

[2] Revezi *ibidem*, nr. 10, p. 27 ; nr. 18, p. 34 ; nr. 19, p. 35.

[3] *Ibidem*, nr. 16, p. 33.

[4] Tudor scrie, astfel, mitropolitului și marelui vistier că „multe auziri mi-au venit despre Moldova" : că boierii l-au condus pe Mihail vodă Suțu peste Prut, „l-au lăsat acolo" și, revenind la Iași, „s-au încărcat cu otcîrmuirea patrii dumnealor, adunînd pre cei răsipiți și liniștindu-și țara". Știrile încă mai trebuiau controlate — sau se prefăcea Tudor că n-ar fi încă sigur pe ele. El mai știa și altele, „care nu îndrăznesc să le scriu" (*ibidem*).

aceeași putere". Și, în stil potrivit, continuau, ferm, instrucțiunile căpeteniei „Adunării norodului" : „Așadar, *urmează să știm cele ce să fac acolo și să le vestim ceste de aici*, ca, *fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții*". Este, aici, principial — dar venind și mai dinainte — locul de „popas" pentru o clipă, de fortificare și de pornire mai departe, cu mai mare vigoare, a efortului românesc — „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege" — pentru împlinirea idealului comun. Iar mai concret, în aceste instrucțiuni își află un imediat-anterior —, și mai puternic — punct de plecare pentru ideea delegației românești comune la Constantinopol, după ce Tudor n-a mai fost, pentru a solicita — pe linia programului revoluției —, „restatornicirea" drepturilor țării, în primul rînd domn pămîntean.

Dar Tudor Vladimirescu, așa cum îl cunoaștem că gîndea și lucra — cu profunzimea de cuget a unui filozof, cu abilitatea omului politic, cu meticulozitate de om de afaceri și cu bun simț de gospodar —, nu uita nici detaliile, calea concretă : „De aceia mă rog" — continua el —, „de să va găsi cu cale, *să să dăschiză o corespondență între otcîrmuitori(i) acestor doaă țări*, în vreme că și oameni sînt de a călători [1] și poște este și înlesnire avem". El continua, firește, a se informa, prin oamenii lui, cum o făcuse — am văzut — și pînă atunci. Dar era foarte util — și era *politic*, mai ales ! — ca cele două „ocîrmuiri" ale Principatelor — ambele, „*vremelnice ocîrmuiri*" — să intre în legături directe, „să dăschiză o corespondență", ca între „otcîrmuitorii" de țară. Lui, căpeteniei „Adunării norodului", știrile ce urmau a veni de acolo îi erau necesare pentru a și le verifica pe ale sale, dar îi erau și mai utile pentru „sudura" politică, în vederea reușitei comune — „*ca unii ce sîntem de un neam, de o lege*", repetăm. „Și de aveți vreo știre de cele ce să urmează la Moldova" — încheia Tudor Vladimirescu —, înștiințați-mă, mă rog, și pre mine, cel ce, așteptînd cinstit răspuns, sînt al prea sfinții tale și al dumitali prea plecată slugă, Theodor" [2]. Deci, nu era timp pentru „zăbavă". „Co-

[1] Și Divanul Moldovei, am văzut, pusese la dispoziția dregătorilor din sudul țării mulți „lipcani" pentru informare și alergătură.

[2] *Ibidem*. Este plauzibil să susținem că o atare „corespondență" între „ocirmuirile vremelnice" ale celor două țări românești s-a inițiat. Dar, din păcate, pînă acum nu cunoaștem documente. Ar putea fi însă și altfel — adică, un „canal" de corespondență să nu se fi inițiat —, date fiind greutățile puse de eteriști — mînioși, cum am văzut — în zonă. Sînt, deci, de căutat documente — pentru un capitol sigur nescris, dar aût de dorit al revoluției românești din 1821.

mandirul" de la Cotroceni, ales al poporului, aştepta „cinstit răspuns", chiar dacă „rămînea", după formula uzuală de protocol în epocă, „prea plecată slugă".

Pe linia celor de mai sus, cu data de 13/25.IV înregistrăm o interesantă poruncă a marelui vistier către ispravnicii de Buzău [1].

Pe aceeaşi linie, o informaţie şi mai interesantă ne reţine încă atenţia. *La 3/15.IV*, generalul locotenent I.N. Inzov, guvernator al Basarabiei, obţinea, din Iaşi, „pe cale particulară", informaţii pe care — desigur, după verificări — le transmitea, din Chişinău, mai departe, superiorilor, la data de 21.IV/3.V. Intre altele, reţinem aprecierea că „mult complicata cîrmuire din Moldova se află în mare dezordine" [2]; că, în Ţara Românească, „Vladimirescu, preluînd cîrmuirea..., publică proclamaţii cum că el a venit pentru mîntuirea ţării de duşmani" etc. Dar mai ales reţinem că *„la Iaşi s-a răspîndit zvonul că ar exista, chipurile, intenţia de a se trimite din Ţara Românească o parte din trupe în Moldova* [3], *pentru a acţiona pe aceeaşi bază ca şi în Ţara Românească şi că vor fi impuşi şi boierii la dări pentru acoperirea cheltuielilor de război"* [4]. Nu comentăm, deocamdată, mai mult acest document, dar sugerăm a se face asociaţii de idei cu acel „legămînt" din 1/13. IV, expus mai sus (v. p. 275—277).

In sfîrşit, un „fir" util, pentru depistarea acelui preconizat şi dorit „canal" de „corespondenţă" între „ocîrmuirile" celor două ţări surori ne oferă o poruncă scurtă a „vremelnicei ocîrmuiri" a Ţării Româneşti din 29.IV/11.V: *„Taleri 272..., ce s-au dat lui sinior Sion, trimis fiind curier prin c(hesaro) c(răiasca) agenţie*

---

[1] „Vreme este de cînd de acolea de la dumneavoastră nu s-au văzut nici o scrisoare aici, ca să ştim ce să face şi ce să urmează pe acolea. De aceea, iată să trimite acest într-adins lipcan cu care numaidecît să-mi înştiinţaţi dumneavoastră curat cum vă aflaţi acolea, ce urmare să face, precum asemenea şi *ce ştiinţă aveţi despre partea mărginii şi ce să face şi să urmează în Moldova, căci trebuie să avem toată ştiinţa, ca să ştim şi noi"* (*Ibidem*, II, nr. 39, p. 63; s.n., G.D.I.).

[2] Adică ce transmitea şi N. Rosetti-Roznovanu, la 29.III/10.IV, din Iaşi, lui Capodistria, imediat după plecarea lui vodă Suţu (*D.I.R., 1821*, I, nr. 265, p. 425).

[3] Nu puteau fi trupe eteriste, căci eteriştii se întăreau atunci în Ţara Românească, deşi erau într-o situaţie dificilă, iar noua conducere politică a Moldovei — Divanul, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costachi — se situa pe fireasca ei poziţie antieteristă şi lua măsuri pentru a scoate pe eterişti cît mai grabnic din ţară.

[4] *D.I.R., 1821*, II, nr. 55, p. 87; s.n., G.D.I.

la Eşi, cu cărţi de aici către prea sfinţia-sa părintele mitropolitul Veniamin de acolo. Orînduitule zaraf, să-i dai! [1].

Este necesar să notăm că grija pentru legături strînse cu Moldova a existat pînă în ziua plecării „vremelnicei ocîrmuiri" din Bucureşti şi în preziua retragerii lui Tudor, cu „Adunarea", de la Cotroceni [2].

3. „Vladimirescu avu norocirea de a-şi da viaţa pentru credinţa sa." Dar „revoluţia nu moare cu dînsul" [3]

Cu acest final nu vom reveni la lucruri deja spuse de alţii şi cu atît mai mult de noi, mai sus sau în alt loc, ci anticipăm o carte care nu s-a scris încă şi care s-ar putea intitula ori subintitula fie cu o parte din menţionatele cuvinte ale lui Nicolae Bălcescu, fie — mai *tern*, dar mai exact şi mai cuprinzător — *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821 în conştiinţa şi în tradiţia românilor* [4].

---

[1] *Ibidem*, nr. 80, p. 109. Deci, o reconstituire a succesiunii faptelor: 1. „Sinior" Sion nu era curierul Agenţiei austriece, ci fusese doar trimis „prin K. K. Agenţie", „cu cărţi *de aici*" (din Bucureşti) către mitropolitul Moldovei, care conducea ţara, cu Divanul, de la sfîrşitul lunii martie st. v.; 2) Cheltuiala i-o suportase Agenţia sau altcineva, iar acum banii trebuiau să i se dea pentru a fi rambursaţi; 3) Deci, „sinior" Sion *fusese* şi *venise*, era acum din nou în Bucureşti şi zaraful Vistieriei urma să-i dea suma ce trebuia rambursată, ca pentru un serviciu adus Ţării Româneşti, iar nu Agenţiei; aceasta doar acceptase să-şi ofere „canalul" ei diplomatic, într-o vreme în care eteriştii interceptau corespondenţe trimise din Bucureşti (v. pentru aceasta, *D.I.R., 1821*, II, nr. 63, p. 93—94).

[2] La 13/25.V., în baza amintitelor „instrucţiuni" date de Tudor, numind pe slugerul Nicolae Greceanu ispravnic în judeţul Rîmnicu Sărat — la graniţa cu Moldova —, marele vistier îi scria acestuia că „*este de mare trebuinţă a să afla un ispravnic vrednic la judeţul Slam Rîmnic*" aşa cum este el, cel numit. Şi îi explica de ce: „*una, că este judeţ dă margine şi al doilea ca să a<rate?> cele ce să urmează în Moldova*". De aceea — continua porunca de numire —, „după plăcutele dumitali slujbe ce ne sînt cunoscute, iată te-ai orînduit dumneata ispravnic acolo". Urmau instrucţiunile: „*Ci dar numai sculîndu-te, să treci la numitu judeţ, de unde pe dată să trimiţi un om vrednic şi cu ştiinţă de carte la Moldova, ca să vază şi să afle cele ce urmează pe acolo, ce nădăjduiesc şi ce stăpînire să urmează, ce fel de oblăduire. Şi de toate adăst în grabă curat răspuns de la dumneata, ca şi la aceasta să să cunoască vredniciia dumitali*" — încheia marele vistier. (*D.I.R., 1821*, II, nr. 113, p. 165—166; s.n., G.D.I.)

[3] N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, loc. cit.

[4] Ca teză de licenţă, o asemenea lucrare a fost elaborată, sub conducerea noastră, de absolventa Facultăţii de istorie-filosofie din Bucureşti, acum profesoara Fintîneru Elena, în 1980.

Căci această permanență a existat.

Este un subiect tentant, tulburător, dar foarte greu de realizat, marcat de un act de injustiție față de conducătorul revoluției, față de căpitanii lui ; marcat, de asemenea, de o înțelegere incompletă, la unii chiar de o subapreciere — pe nedrept ! — a atît de importantului „moment" revoluționar 1821.

Pînă la semicentenarul din 1871 s-a scris puțin — desigur, se va fi vorbit mai mult —, dar revoluția, cu însemnele ei, cu conducătorul ei au marcat adînc conștiința românească. Și pe toate, cum am spus și în alt loc — eposul popular le-a preluat mai bine și le-a transmis urmașilor mai bine decît le-au preluat și le-au transmis cărturarii.

Ceea ce este *esențial* să reținem este că în jurul amintirii revoluției, a însemnelor ei și a lui Tudor Vladimirescu însuși constatăm, pînă azi — și cu atît mai mult se cuvine a fi de azi încolo — națiunea română unită. Căci revoluția din 1821 a fost gîndită pentru tot poporul românesc, așa cum ideea a rămas grefată, ca o deviză, pe Steagul ei cel mare, iar ideile ei, ideile lui Tudor însuși, s-au constituit pentru oamenii pămîntului ca lecții ale istoriei, și ele continuă să aibă „un rol călăuzitor" [1].

•

• •

Lucrarea de față se dorește a fi, în profilul colecției în care apare, un studiu monografic complet asupra revoluției românești din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. În acest sens, ea valorifică principalele lucrări de interpretare apărute pînă acum la noi, cît și izvoarele cunoscute, supunîndu-le pe toate unei noi analize și adăugînd la acest efort investigațiile proprii în inedit.

Întreprinderea a fost, din capul locului, temerară, nu atît prin bogăția istoriografică, cît prin ținuta polemică aproape a tuturor studiilor consacrate subiectului. Oricare dintre studiile acestea s-au dorit o replică mai științifică la altul sau altele apărute anterior. Iată de ce, de cîte ori n-a putut evita tonul polemic, autorul s-a străduit ca afirmațiile, concluziile sale să aibă o convingătoare acoperire documentară și de logică istorică (logică reieșită ea însăși din izvoare).

---

[1] M. T. Radu, *op. cit.*, p. 570.

Reabordarea temei a impus autorului o bună informație științifică și, deopotrivă, bună credință. În ce măsură a dovedit așa ceva — este dreptul cititorului să judece.

După analiza istoriografiei și după o scurtă expunere asupra izvoarelor, autorul a sintetizat considerațiile sale metodologice — dezvoltate într-o altă lucrare în curs de apariție [1] —, menite să-l pregătească pe cititor pentru înțelegerea soluției date primei probleme majore pusă cercetării de acțiunea din 1821 : a fost, atunci, o *revoluție* ? a fost o *răscoală* ? a fost o *mișcare revoluționară* ? Apoi, în capitolele I și III au fost detaliate cîteva din argumentele principale în baza cărora autorul consideră că în 1821 a avut loc în Țara Românească, sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, o *revoluție*. Alte argumente în acest sens au fost expuse în capitolul IV.

Îndrăznim a considera că este pentru prima dată în istoriografia noastră cînd, prin amintitul efort de regîndire și analiză, cu implicarea propriilor investigații în inedit, această teză de nobilă tradiție la noi, reluată relativ recent (din 1974—1975) în *Programul Partidului Comunist Român*, dispune de o *demonstrație completă*. Cu această demonstrație vine autorul, în primul rînd, în fața judecății specialistului cît și a cititorului obișnuit. Desigur, discuția rămîne deschisă și pentru alte contribuții ulterioare.

Cu capitolul II al lucrării, autorul se înscrie pe linia redeschisă în 1978 de acea „carte justițiară" — cum i s-a spus (de M. Ungheanu), cu o expresie fericită — a lui M. T. Radu, frecvent citată, consacrată aproape exclusiv raporturilor revoluției românești cu Eteria, mai precis cu acțiunea eteristă din Principate. M. T. Radu *a demonstrat* — atît pentru specialistul de bună formație, fără prejudecăți, cît și pentru cititorul pasionat de lecturi istorice — independența revoluției românești față de acțiunea eteristă, fără a nega prin aceasta apartenența ambelor mișcări la un context istoric și geografic, întărind astfel, prin cartea sa, convingerea celor care, și pînă atunci, pe baza unor contribuții istoriografice anterioare, în primul rînd a izvoarelor cunoscute, se situau pe o atare poziție. Precizăm că, independent de M.T. Radu, autorul cărții de față ajunsese la convingerea menționată, exprimîndu-și-o într-un curs special universitar apărut în 1975 [2]. Dar am apreciat în modul corespunzător

[1] G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României.*
[2] G. D. Iscru, *Prelegeri...*, București, 1975.

și apreciem și acum meritele deosebite ale lui M. T. Radu în redeschiderea, pe un plan mai larg, în ce privește tema aici în discuție, a drumului spre adevăr științific, cît și, prin aceasta, meritele sale în alungarea unor umbre aruncate de unii asupra importantelor evenimente de la 1821 și asupra omului aflat, atunci, în centrul lor, Tudor Vladimirescu — primul „domn pămîntean", chiar dacă neîncoronat, al românilor, după un veac de suferință și de primejdii ce puteau fi și mai mari dacă oamenii acelei generații, deopotrivă cu cel care i-a condus, n-ar fi îmbrăcat „cămașa morții", spărgînd zăgazul ce părea să fi oprit undele speranței de mai bine în acest colț de lume.

În înțelegerea revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu ne-a fost de un real folos contribuția științifică a lui Onisifor Ghibu, învățat de cultură enciclopedică, specialistul care a dat steagului revoluției *prima* interpretare și l-a „reintegrat" pe Gheorghe Lazăr în revoluție. La steagul revoluției au urmat — și vor urma, desigur — și alte interpretări, completări, rectificări chiar. Acum însă putem spune că, stăpînind bine informația istorică, cu acest steag în față oricine poate înfățișa obiectivele și mesajul revoluției românești din 1821, locul și rolul ei în zbuciumata noastră istorie.

În sfîrșit, stimulat de amintita redeschidere spre adevăr, dar conștient că pe drumul astfel redeschis mai rămîneau plantate, din loc în loc, obstacole ce stînjeneau buna înțelegere, în capitolul IV am reluat calea pandurilor, de la meterezele Padeșului pînă la București și de acolo înapoi, cu trecere prin cercul de durere al Goleștilor și, avînd ca însoțitor la drum izvoarele istorice, ne-am străduit să urmăm cu fidelitate pașii acelor înaintași care păruseră a fi copleșiți de răutate și de primejdii, dar care atunci, în 1821, au pornit să le înfrunte și au știut să le înfrunte, cu privirea ațintită spre steaua lor și cu credința vie în primăvara neamului lor.

CUPRINS

INTRODUCERE 5

1. Istoriografia 5
2. Izvoarele 23
3. Scurte considerații metodologice 24

Capitolul I: SE FRĂMÎNTĂ ȚARA 29

Capitolul II: ROMÂNII ȘI VECINII LOR BALCANICI . . . 45

Capitolul III: PENTRU DREPTATE ȘI SLOBOZENIE 80

1. **Obiectivele revoluției** 80
2. **Programul revoluției** 86

CAPITOLUL IV: ÎNCEPUTUL ȘI DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI 111

1. **Pregătiri militare și politice** 111
2. **De la București la Tismana** 115
3. **La Padeș, la „metereze"** 121
4. **Drumul spre Craiova. Tabăra de la Țînțăreni** 125

a) Marea adeziune populară la cauza revoluției 125
b) Ecoul revoluției în București. Primele reacții 128
c) Lichidarea rezistențelor locale 137
d) Incidentul de la Motru 141
e) Tabăra de la Țînțăreni 146
f) Misiunea Văcărescu și misiunea Samurcaș 156

5. Spre Bucureşti — „scaunul oblăduirii norodului" . . 175
a) Cazul de la Beneşti şi poziţia lui Tudor Vladimirescu . 175
b) Etapa de marş şi „sfatul ostăşesc" de la Slatina . . 179
c) Marşul „Adunării norodului" spre Bucureşti. Reluarea negocierilor cu Divanul 181
d) Intrarea lui Tudor Vladimirescu în Bucureşti . . 191

6. În numele revoluţiei 199
a) „Tudor era poruncitor ţării" 199
b) Gheorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu 205
c) Dreptatea norodului 218

7. Temeri, complicaţii şi speranţe 223
a) „Şearpe galbin prefăcut" 223
b) Eteriştii-fanarioţi din Principate şi protectorii lor . 229
c) Românii şi Poarta otomană 232

Capitolul V: SFIRŞITUL UNUI ROMÂN 240

PENTRU TOT NORODUL ROMÂNESC (în loc de concluzii) . . 266
1. „S-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş" 270
2. „Sîntem de un neam, de o lege" 274
3. „Vladimirescu avu norocirea de a-şi da viaţa pentru credinţa sa". Dar „revoluţia nu moare cu dînsul" 281